

## “YAHUDİ VEZİR HİKAYESİ’ NİN DEVAMI”

بیان خسارت وزیر در این مکر

همچو شه نادان و غافل بد وزیر

پنجه می زد با قدیم ناگزیر

**519-O Yahudi vezir, hükümdarı gibi cahil ve gafil idi. Bunun için kadim ve kabulü zarurî olan bir emr-i ilâhi ile pençeleşmeye kalkıştı.**

O emr-i ilâhi o vakit Din-i Hakk bulunan İseviliğin intişârı idi; böyle olacağı ezelden mukadderdi. Binâen aleyh kabulü zarûri bulunuyordu. Yahudi hükümdarı kadar cahil ve gafil bulunan vezir de İseviyetin intişarına mani olmak istediği için, *Allâh(C.C.)* ile pençeleşmek cüretini göstermişti.

با چنان قادر خدایی کز عدم

صد چو عالم هست گرداند به دم

**520-Öyle bir Kâdir-i Mutlak ile uğraşmak istedi ki, bunun gibi yüzlerce âlemi bir dem içinde yahut bir kün emriyle yokluktan vücûda getirir.**

صد چو عالم در نظر پیدا کند چون که چشمت را به خود بینا کند

**521-Senin gözüne, kendisiyle görmek kuvvetini verecek olursa, nazarında âlem gibi yüzlercesini peydâ eder.**

*Cenâb-ı Hakk*, öyle bir Kâdir-i Mutlaktır ki; bir demde yokluktan yüzlerce âlem halk eder. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemleri de, lütfettiği gözlere gösterir.

Burada bir sual vârid olabilir. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemler ne demektir? Malûm ondan başkaları da mevcut olsaydı, elbette meşhûd olması lazım gelirdi, demek akla uygun düşer. Buna karşı makûl cevaplar da bulunabilir. Meselâ engin denize giden bir vapur içinde bir yolcu farz edelim. Bu adam, güverte, hatta kaptan köşküne çıkmış, dört tarafına bakıyor. Her tarafta gökle denizin birleşmesinden hâsıl olan ufuk dairesinden başka bir şey görmüyor. Sonra eline kuvvetli bir dürbün alıyor. Onunla bakınca ta uzakta bir duman, onun altına bir de tekne müşâhede ediyor.

Keza Ay'ı hepimiz görüyoruz, bedir haline gelince sathında bir takım girintiler, çıkıntılar ve gölge fark ediyoruz. Lakin teleskopla bakanlar, orada bizim gördüklerimizden fazla şeyler, dağlar, vadiler, ovalar, görüyorlar.

Keza bir damla suya bakıyoruz, küçük bir yaşlıktan ibaret sanıyoruz. Fakat o damlaya mikroskopla bakıldı mı iş değişiyor. O nâçiz katre bir âlem oluveriyor. İçinde birçok hücrelerin bulunduğu görülüyor. Demek ki mevcûdât, görünenden ibâret değilmiş. Onlardan bazıları bir vasıta ile görülebilmemiş. Misallerde vasıtalar, bir cam parçasından ibaretti. Basit bir maddede böyle bir kuvvet bulununca, onları ve hatırı u hayale gelmeyen varlıkları yaratmış olan *Allâh(C.C.)*'ta ne kadar kuvvet bulunacağı; *Allâh(C.C.)*'ın, bir adamın gözüne, manevi bir gözlük demek olan, müşâhede nûrunu ihsan ederse, neler görülebileceği düşünülmelidir.

گر جهان پیشت بزرگ و بی بنی است

پیش قدرت ذره ای می دان که نیست

**522-Dünya senin nazarında büyük ve nihâyetsiz görünse de, bilmiş ol ki, kudret-i ilâhiyye karşısında bir zerre bile değildir.**

**Hız. Mevlânâ**, bir beyit evvel: “ *Allâh(C.C.) senin gözüne görmek kuvveti verirse, nazarında bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder*” demişti. Burada da buyuruyor ki: “*Bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder deyişim, çok görülmesin. Âlem, hususiyle arz dediğimiz mahdûd saha; senin nazarında ucu, bucağı bulunmaz derecede geniş görünse bile, Allâh(C.C.)’ın kudretine nispetle bir zerre mesâbesinde bile değildir.*”

Fezâ denilen, genişliğiyle akıllara hayret veren şu gök kubbeye bir bakalım, hususiyle yıldızlı ve parlak bir gecede uyanık bir nazarla gözden geçirelim. Milyonlar, belki de milyarlarca ecrâmın, o akılları hayrette bırakan genişlikte parladığını görürüz. Teleskopla görünecek kadar uzak, yahut onlarla da görülmeyecek kadar daha uzak bulunanlar başka. Meselâ bizim de dâhil bulunduğumuz Güneş manzûmesinin, hareket ettirici ve nurlandırıcı olan Güneş, aramızdan bir milyon üç yüz bin kere daha büyüktür. 2,3ve 4 güneşli manzûmeler de varmış ki bunlar gâyet uzak mesafelerde bulunduğu için göz ile görülmezmiş.

Yıldızların uzaklığından bahis açıldı. **Erbâb-ı Fenn**’in beyânına göre **Neptün** seyyâresinin arza olan mesâfesi dört buçuk milyar km imiş, saatte 50 km giden bir tren, o mesafeyi on bin senede alabilirmiş. Kezâ **Kantûres** denilen yıldız manzûmesinin **Alfa** adı verilen yıldızı ile arzın arası, otuz bir trilyon km imiş, bu da 93 milyon senelik tren yolculuğuna müsâvi imiş. Daha garibi **Alfa** yıldızından 450 bin defa uzak mesafelerde yıldızlar da varmış.

Artık bu kadar mesafelerden, ziyâsı bize vâsıl olan yıldızların büyüklüğünü, onların yanında bizim arzın küçüklüğünü düşünmeli, akılları şaşırtan bu âlemlerin hâlıkındaki azameti ve kudreti hatırlamalı ve;

**Büyüksün ilâhi, büyüksün büyük,  
Büyüklik yanında, kalır pek küçük!**

demelidir.

هين رويد آن سو كه صحراى شماسا اين جهان خود حبس جانهاى شماس

**523-Bu dünya ruhlarınız için bir mahbestir. Sahrânız bulunan tarafa doğru gidiniz.**

Bu arz ki, fezâdaki ecrâm-ı azime nispetle çok küçük, fakat üstündeki mahlûkata, husûsiyle insan vücuduna nispetle gayet büyüktür. O büyüklüğüyle beraber mademki hudutludur, sakinleri için bir mahbes demektir.

İşte **Hız. Mevlânâ**, bu mahbesten çıkılmasını ve mana âlemine teveccüh olunmasını tavsiye ediyor. Tabiidir ki, tabiat âlemi haricine tayyare ile çıkmak imkânı yoktur. Hâki olan kalıp **Hakk**’tan ayrılamaz. Lakin ulvi olan ruh, âlem-i ala’ ile münâsebet peydâ eder. **Kur’an-ı Kerim**’in iki yerinde **Sûre-i Nisâ** ile **Sûre-i Zümer**’de: Arz’ullâh-i Vâsia tâbir buyurulmuş, oradaki arzdan maksadın; **Küre-i Zemin** olduğu ve Lisan-ı İlâhi ile vüz’ati beyân buyurulduğu müfessirlerce izah olunmuştur.

Şu tefsir, dünyanın mahbes olması fikrine muhâlif değildir. Bir yer ne kadar geniş olursa olsun içinden ihtiyârı olarak çıkmak imkânı bulunmayınca, arası hâpishane demektir. Kaldı ki, o âyetlerdeki **Arzullâh** tâbiri için, âlem-i mana’ya işaretler demişlerdir. Meselâ **Hız. Mevlânâ**:

**“Arzullâh-i vâsia dedikleri, peygamberlerin gittikleri bir sahadır”** buyurmuştur.

**Hüseyin Vâiz**’in tefsirinde deniliyor ki:

**“Hicret-i Muhammediye** vukû bulduktan sonra, bazı Müslümanlar **Mekke**’de kalmışlardı. Bunlar, muhâceret kudretine hâiz oldukları halde çıkmamış yâhut

kudretleri bulunmadığından çıkmamışlardı. Bedir muhârebesi esnâsında, müşrikler tarafında **Mekke** de kalmış Müslümanlardan bazıları da yer almıştı. Çünkü müşriklerin ısrarıyla çıkmışlardı, bazıları tanınamadıkları için Müslüman kılıcıyla katledildi. Bu gibiler hakkında şu Âyât-ı Celil'e nâzil oldu:

*Arapça*

**“ Mekke’de kalmak ve müşrik ordusunda bulunmak üzere nefislerine zulmetmiş olan Müslümanların rûhunu kabzetmeğe memûr olan melekler: Siz nerede ve ne halde idiniz? demişlerdi de, onlar da: Biz Mekke’de zayıf ve âciz olarak kalmıştık cevâbını vermişlerdi. Melekler dediler ki: Allâh(C.C.)’ın arzı sizin hicret etmeniz için geniş değil mi idi? İşte onların yeri, cehennem olacaktır. O cehennem de ne fenâ bir yerdir. Ancak hicret etmemek hususunda cehennem azabından müstesna bulunan aciz erkeklerle kadınlar ve çocuklardır ki, kurtulmak için çare bulamazlar. Mekke’den çıkmak yolunu yahut gidecekleri yolu bilemezler. Allâh(C.C.)’ın o gibileri affetmesi me’muldür. Cenâb-ı Hakk affedicidir, kullarının günahlarını affeder. Gâfûrdur, onların günahlarını sevâba tebdil eyler<sup>1</sup>. ”**

Şu ayetler nazil olunca, Emr-i Peygamberî ile yazılmış ve ashab arasına intişâr etmişti. Hatta **Mekke’de** kalıp da Müslüman olduğunu bildirmek değil, hissettirmekten bile çekinen Ehl-i İslâm’a gönderilmişti. Bu tehdid-i ilâhi anlaşılınca **Cündü’ b. Damra** ismindeki bir mü’min, hem ihtiyar hem de hasta idi, oğullarını çağırırdı:

**-“Çocuklar; ben hasta ve zayıf olmakla beraber acizlerden değilim. Çünkü Medine yolunu bilirim. Beni oraya götürecek evlâdım da var. Hicret etmezsem Allâh(C.C.)’ın gazabından korkarım. Yattığım sedirden tutun ve beni Medine’ye götürün” dedi. Oğulları onu yola çıkardılar. Ten’im denilen mevkide Cündü’ ağırlaştı. Sağ eliyle sol elini tuttu.**

**-“İlâhi; peygamberin, sana nasıl biat etmişse ben de öyle ediyorum” diyerek öldü.**

O münasebetle de şu âyetler nâzil oldu:

*Arapça*

**“Allâh(C.C.) yolunda her kim hicret ederse, arz üzerinde birçok yer ve genişlik bulur. Allâh(C.C.) ve peygamberine mûhâceret niyetiyle her kim evinden çıkar da sonra ölüm onu yakalarsa, onun ecrini ve sevâbını vermek Allâh(C.C.)’a âittir. Allâh(C.C.) da gâfûr ve rahimdir. <sup>2</sup>”**

**“Habibim; söyle ki: Ey iman etmiş kullarım, Rabbinize karşı müttekiyâne hareket ediniz, emrine muhâlefet eylemekten sakınınız. Dünyada hüsn-ü muâmelede bulunanlar için hasene, yani sevap ve naim vardır. Allâh(C.C.)’ın arzı ise geniştir Allâh(C.C.), sabredenlerin ecrini sayısız hesapsız verecektir.<sup>3</sup>”**

Müslümanlığın başlangıcında ehl-i islâmın **Mekke’den Medine’ye** hicret etmesi hakkında **Cenâb-ı Hakk**, bu âyetlerle emir veriyor, hicret etmeyenlerin azaba uğrayacağını bildiriyordu.

Sôfiye ise bu âyetlerdeki mananın husûsiyetini kabul ve tasdik etmekle beraber, onlardan ince nükteler çıkarıyor, buradaki hicretten maksadın; **Allâh(C.C.)’ın** yasak ettiği şeylerden çekinmek; âlem-i manaya ve fezâ-yı hakikate gitmektedir, diyor.

و صورت پیش آن معنی سد اس این جهان محدود و آن خود بی حد استنقش  
**524-Bu âlem mahmûd, mânâ âlemi ise gayri mahdûddur. Bu âlemdeki nakş ve sûretler, mânâ âleminin önüne çekilmiş sed mesâbesindedir.**

Biraz evvel de söylendiği vechile dünyamız, bize nispetle ne kadar büyük olursa olsun, gerek çevresi ve gerekse sath-ı mesâhası mâlûmdur. Gitmekle tükenmez değildir, mahuddur. Mana âlemi ise bilakis gayri mahduddur. Lâkin bu âlemin rengârenk olması, türlü türlü elvan ve envâi bulunmaması, oranın tek renk olan genişliğini örtmektedir. Fakat bu örtmek ve göstermemek meselesi, örtenin örtülenden büyük olmasına delâlet etmez. Göz önüne tutulan bir el, insan nazarından bütün cihânı saklar. İşte o el, gözün görmesine mani olduğu eşyadan büyük olmadığı gibi, mana âlemini bizim gibi görünen ve görünmeyen âlemlerin Hâlıkı bulunan **Allâh(C.C.)** ile kim uğraşmaya muktedir olabilir? **Hiz. Mevlânâ, Cenâb-ı Hakk**'ın kudretini izâh için bir iki misâl daha irad ediyor:

در شکست از موسی با يك عصا صد هزاران نیزه‌ی فرعون را  
**525-Fir'avnın yüz binlerce mızraklı ordusunu, Mûsânın bir asâsiyle kırdı.**

پیش عیسی و دمش افسوس بود صد هزاران طب جالینوس بود  
**526-Câlinûs'un yüz binlerce tıbbi devâsı ve tedâvisi de Hazret-i İsâ'nın nefhası karşısında Allâh(C.C.)'ın kudretiyle faydasız kalmıştı.**

Çünkü **Câlinûs'** un usûl-ü tedâvisi ile yapılamayan şeyler, **Rûhullah Hazretleri**'nin mucizesiyle vukûa geliyordu.

پیش حرف امی آن عار بود صد هزاران دفتر اشعار بود  
**527-Yüz binlerce şiir defteri, ümmî bir zât-i akdesin, yâni Peygamber-i Mukaddesin tekellümü karşısında utanç vesîlesi olmuştu.**

**Cenâb-ı Hakk** öyle muktedir bir mabuddur ki, Firavunun binlerce mızraklı askeri varken, onların bulunduğu yer, mızrak saplarının çokluğundan adeta kamışlık hâlini alırken, o **Zât-ı Ecel-ü Âlâ**'nın verdiği icâzkâr bir kuvvetle **Hiz. Mûsa** o mızraklı askere de, onların serdârı ve hükümdârı bulunan Firavuna da galebe çalmıştı. Yegâne silâhı ise elindeki asadan ibaretti. Kezâ **Hiz. İsa**'nın zaman-ı nübüvvetinde tabâbet oldukça terakkiye başlamış, bir takım ilâçların menfâatiyle tedâvi usûlü hakkında biraz mâlûmat edinmişti. Fakat **Rûhullah** olarak gelen **Hiz. İsa**, o terakkiye başlamış tabâbet erbâbının yapmadıklarını yapıyor; körlerin gözünü, sağırın kulağını açıyor; kötürümleri, yatalakları yerinden ve yataklarından kaldırıyordu. **Hiz. Mesih**'in gösterdiği şu mucizeler karşısında hekimlerin tedavisi faydasız bir uğraşmadan ibaret kalıyordu.

Kezâ **Asr-ı Muhammedî**'de, Arap kavmi, bilhassa Hicaz Arapları arasında fesâhat ve belâgat pek fazla ilerlemiş, kendi kendine çöllerde birçok şâir, edip ve hatip yetişmişti. Hele Arap şâirlerinden yedi tanesinin söylemiş oldukları kasideler çok beğenilmiş; benzer üstüne yazılıp **Ka'be-i Muazzama**'nın duvarına iftiharla asılmıştı. **Muallakat-ı Sebî** adıyla meşhûr olan yedi kaside bunlardan biridir; **Emir'ül Kays'ın Kasîde-i Lâmiyye**'si en üstte duruyordu.

Ne zamanki **Kur'an-ı Kerim** nazil olmaya başladı; Kelâm-ı İlâhî'deki mu'ciz belâgati anlayan Araplar şaşırıldılar. Edilen teklif üzerine nazire söylemeye

kalkıştılar, fakat muvaffak olamadıklarını ve olamayacaklarını idrâk ettiler. Binâen aleyh o kasideleri bulundukları yerden indirdiler. Gariptir ki en evvel inen, üstte duran kaside, indiren de kaside nazımının kız kardeşiydi. Belâgate âşinâ olan o kadın:

-“**Muhammed(S.A.V.)’in sözleri meydanda dururken, kardeşimin söylediği kasidenin göz önünde durması yakışmaz**” demişti. Bunların hepsi de **Allâh(C.C.)’in** kudret ve kuvvetiyle olmuştu.

چون نمیرد گر نباشد او خسی  
با چنین غالب خداوندی کسی  
**528-Böyle gâlib ve muktedir bir Allâh(C.C.)’ın huzurunda bulunan bir kimse, tab’an bayağı, yâhud çerçöp gibi değilse nasıl ölmez?**

Bir adamda zerre kadar idrâk ve irfan bulunur da **Allâh(C.C.)’ın** bu gibi sayılmayacak kudretinin eserini görür ve anlarsa, o kudret ve icaz sahibinin huzurunda ölmek, yani emirlerine olsun, yasaklarına olsun son derece riâyet göstermek lazım geldiğini bilir ve yapar. Aksi halde o mahlûkatta insanlık şerefi ve adamlık idrâki yok demektir.

مرغ زیرک با دو پا آویخت او  
بس دل چون کوه را انگيخت او  
**529-Cenâb-ı Hakk, dağ gibi sâbit birçok kalbi yerinden koparmış, çok kurnaz kuşu ökseye tutturup iki ayağından asıvermiştir.**

**Allâh(C.C.)’ın** kazasına karşı bir adamın kalbi dağ kadar metin olsa da yanamaz. Kazay-ı ilâhi huzurunda bir kimsenin zekâsı, kuşlar gibi yüksekte uça da, o kazanın hükümden kendini kurtaramaz.

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه جز شکسته می‌نگیرد فضل شاه  
**530- Fehm ve hâtır keskinleştirmek, yâni herkesin anlamadığı şeylere akıl erdirmek yol ve mârifet değildir. Allâh(C.C.)’ın fazl u keremi, saracak kırık ve yapacak yıkık arar.**

Hakikat yoluna, sade aklın delâletiyle gidilmez. Akıl, akılla bilineceklerle erer, üst tarafı için durur. Binâen aleyh hakikat yoluna gitmek isteyenler; akıllarına itimadı, zekâlarına istinâdı bırakmalı, kâmil bir kılavuzun rehberliğine ihtiyaç göstermelidirler. **Fuzûli’**nin dediği gibi:

**Ben akıldan isterim delâlet,  
Aklım bana gösterir dalalet!.**

neticesi husûle gelir.

Okyanuslarda seyahat yapan büyük vapurlar var. Her biri de deniz kurdu olmuş ihtiyar ve tecrübeli kaptanların idaresinde. Fakat bu vapurlar **Kızıldeniz’e** girdi mi, yerli kılavuzların kumandasına teslim ediliyor. Geminin şapa oturmaması da ancak bu sayede kabil olabiliyor. Hakikat yoluna gitmek, herhalde kıvılcık denize sefer etmekten kolay değildir. O halde dalalet şaplarına oturup saplanmamak için o yolda bir rehber tâtbi olmalıdır. Hevâyı bırakmalı, acze sarılmalı ve emana düşmelidir.

Akıl delâletiyle, daha doğrusu kendi fikirlerine göre yol almak isteyenlerin vâsıl-ı hakikat olamayacağını o gibilerin **Allâh(C.C.)**'a vâsıl olmak ümidinin, define bulmak sevdâsına düşen hayal perverin hülyası gibi olacağını beyân için **Hz. Mevlânâ** buyuruyor ki:

کان خیال اندیش را شد ریش گاو ای بسا گنج آگنان گنج کاو

**531-Sığır vâsıtasiyle bulunacak defineden hazînesini doldurmak isteyenler; yahud hazine bulmak ümidiyle köşeyi bucağı kazanlar, o hayâle kapılanlara tâbî olurlar.**

**Genc-i Gâv:** Sığır vâsıtasiyle keşfedilen define demektir. Bu keşif, **Acemistan**'da iki defa vukûa gelmiş. Biri **Behrâm-ı Gûr** zamanında olmuş. Çiftçinin biri tarlasını sürerken öküzünün bastığı yerde bir delik açılmış; genişletilince orada bir define bulunmuş.

İkincisi: **Nâme-i Risâlet**'i yakmak küstahlığında bulunan **Hüsrev Pervizî** devrinde olmuş. Çeyiz eşyası taşıyan bir öküz, bir meydanda durmuş, yürümemiş; bastığı yeri kazmışlar, define zuhûr etmiş. Bu definelere onları keşfe vasıta olan öküzlere nispetle **Genc-i Gâv** denilmiş.

Sonra, acaba bizim öküzün ayağı altında da böyle bir define bulunur mu? Diye sakalını onun kuyruğuna yapıştırırcasına izini takip edenlere ve öküzlerden yahut öküz gibilerden medet umanlara **Riş-i Gâv** denmiştir.

Bundan dolayı **Hz. Mevlânâ, Allâh(C.C.)**'ın emrine ve Peygamberin kavline ittibâ etmeyip de kendi düşüncesine göre gitmek sûretiyle hakikate ermek isteyenlerin ham bir ümide, geçici bir hayale düşmüş olduklarını anlatıyor. Onların meslek ve mezhebine uyanları, sığır definesinden çıkacak cevâhir ile mevhum hazineleri doldurmak düşüncesinde bulunmalarına benzetiyor.

گاو که بود تا تو ریش او شوی خاک چه بود تا حشیش او شوی

**532-Öküz kim oluyor ki onun tâbii bulunuyorsun? Toprak ne oluyor ki onun otu oluyor?**

“Akl-ı Selim olan, **Hz. Mustafa**'ya iktidâ eder” demektir. Aklın vazifesi, derece-i selâmetine göre insana hakikati göstermektedir.

İşte o akl-ı selim **Nebiy-i Ekrem**'e bağlanmanın lüzumunu sahibine de anlatır. Bunları görebilecek kadar gerçek görüşlü olmayan bir akılda selâmet olmadığı gibi; sahibinde de iyiyi, doğruyu idrak kabiliyeti yok demektir. Aklının erebildiği, tabi ihtiyaçlardır ki, bu hususta eşekler de, öküzler de onun kadar müdriktirler. Binâen aleyh, dinin ahkâmındaki hikmetleri anlayıp da bir takım filozofların sözlerini düstur ittihâz etmek, onlara ilave olarak kendince de bir takım indî kaideler ve sûturlar vaaz eylemek, öküzcesine yaşamak demektir. Böylesine uyanlar, hikmet ve felsefe nâmına yuvarladığı indi kanâatleri hakikat diye kapışanlar; tabii, ayağının altından define çıkacak diye öküzün kuyruğundan ayrılmayanlardır. Halbuki insan, sakalını öküz kuyruğuna süpürge yapmak için yaratılmamıştır. Hatta üstünde yaşadığı şu toprakta yetişen otlar gibi, yüce hakikatlerden habersiz olarak gelip gitmesi de muvafık değildir. Bu durumdan yükseltemeyenler, **Allâh(C.C.)** korusun mesh-i mâneviye uğramışlardır.

مسخ کرد او را خدا و زهره کرد چون زنی از کار بد شد روی زرد

**533-Bir kadının kötülüklerden yüzü sararınca, Allâh(C.C.) onu mesh ederek zühre yaptı.**

خاك و گل گشتن نه مسخ است ای عنود عورتی را زهره کردن مسخ بود  
**534-Bir kadını zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak mesh değil midir, ey anûd kimse?**

**Hız. Pîr** mühim ve âlimler arasında münakaşalı bir kıssaya işâret ediyor. Maalesef Yahûdilerden naklen din kitaplarımıza geçmiş bir efsâne vardır. **Hız. Âdem'in** zelzelesi, yani yasak ağaçtan yemesi üzerine melekler onu ayıplamışlar. **Cenâb-ı Hakk** onda nefis vardır, o nefis sizde olsaydı ondan beter olurdu buyurmuş. Melekler, kendilerine neş'et-i insâniyye verilip tecrübe edilmelerini istemişler. **Hârût ve Mârut** isminde gayet muttakî iki meleği seçmişler. Bunlar insan şeklinde ve maişetinde olarak yere inmişler; **Bâbil**'de sihir tâlimine başlamışlar. Çünkü o vakitte **Bâbil**'de olsun, **Keldan**'da olsun kâhinler, sihirli bazı garip hâdiseler gösterirlermiş. Günün birinde **Zühre** namında bir kadın bu meleklerle gelmiş, kocasından şikâyet etmiş. **Zühre**'nin güzelliği **Hârût ile Mârut** ta melekiyet bırakmamış, kendisinden visâl talebinde bulunmuşlar. **Zühre** de bunları sarhoş ederek, geceleri semâya çıkmış, **Cenâb-ı Hakk** da onu zühre yıldızına kalp ve meshetmiş. Daha sonra **Hârût ile Mârut**'u **Bâbil**'de bir kuyu içine baş aşağı olarak asmış. Orada kıyâmete kadar muazzeb olacaklarmış.

Muhakkak müfessirlere göre bu efsânenin aslı yoktur. **Alûsi** merhûm tefsirinde diyor ki: “*Bunlar Yahudilerin sözleridir ve hikâyeden ibârettir. Hiçbir tarafı doğru olmamak üzere yalandır.*”

**Fahrüddîn-i Râzi** de bu kıssanın masal olduğu fikrindedir. **Şihâbüddin-i İrâkî** “*Harut ile Mârût'un Zühre yüzünden hata irtikab etmeleri dolayısıyla muazzeb olduklarını itikad etmiş olan, küfre girmiş olur. Çünkü melekler mâsumdur. Zühre de yaratıldığından beri yıldız olarak mevcuttur.*” demiştir.

**Esrâr'ül-Kurân** tefsirinde:

Arapça

Ayetinin tefsirinde deniliyor ki: “*Yahudiler ellerindeki Kitab'ullâh'ı, yani tahrif edilmemiş Tevrât'ı bir tarafa bıraktılar. Şeytan gibi şerir bir takım kimselerin Hız. Süleyman'a isnâd ettikleri sözlere tabi oldular. O şeytan adamlar; Süleyman, mülkünü ancak sihir, buhur ve kehânetle idâre ediyordu.*” Demişlerdir.

Buradaki şeyâtîn kelimesine ebâlise yani hakiki şeytanlar demek doğru değildir. Nitekim:

Arapça

“*Münâfıklar, kendi şeytanları, iblis gibi şerir arkadaşlarıyla yalnız kalınca biz seninle beraberiz derlerdi.*” Âyet-i Kerimesi'nde mecâzen kullanılmıştır.

**Hız. Süleyman** vefâtından sonra kâhinler ve sihirbaz takımları, kendi sanatlarına revâç vermek için kehânete ve sihre müteallik bazı bahisleri yazmışlar, **Hız. Süleyman**'ın tahtı altına koymuşlar, sonra meydana çıkarıp “*İşte Süleyman, bu havas kuvvetleriyle icrây-ı hükümet etmişti*” demişlerdi.

**Cenâb-ı Hakk**, **Hız. Süleyman Aleyhisselâm**'ın sâhir ve kâfir olmadığını, sihiri ve küfrü irtikâb etmiş olanların o şeytan suretli kâhinler ve sihirbazlar olduğunu bildirmek için bu âyeti inzâl eyledi.

Yâhudiler, **Hız. Süleyman**'ın **Beyt'ül-Makdisi** yaptırmış, fevkalâde bir ihtişam içinde yaşamış olmasıyla iftihar ederler de onun, hatta babası **Dâvud Aleyhisselâm**'ın Peygamberliğine inanmazlar. Nebi değil, melik idi derler. **Hız.**

**Süleyman**'ada sihir isnad ederler. Hâlbuki Müslümanlık; **Süleyman**'ı da, **Dâvud**'u da, sâir enbiyây-ı azâmı da kendi müntesiplerinin münâsebetsiz vehim ve isnatlarından uzak görür, onları şan-ı nübüvvetlerine lâıyk bir derece de gösterir ve haklarında: *Salavât-ul-lahi ala nebiyyina ve aleyhimüsselâm* diyerek tazimatta bulunur.

**Hârût ile Mârut** melek değil, iki melik olduklarına dâir rivâyet vardır. **İbn-i Abbas**'ın, **Hasan-ı Basri**'nin **El'esved**'in, **Dahhâk**'ın kırâ'atleri rivâyet edilmektedir. Şu hâlde **Nazm-ı Celil**'in manası "Bâbil hükümdarlarının ikisi bulunan **Hârût ile Mârut** demek olur. Bunların hakiki melek olmadıkları ve gösterdikleri salâh-ı hâl dolayısıyla melek lâkabını aldıkları da mervîdir.

Demek ki bunlar halkın teveccühüne ve hüsn-ü zannına mazhar olmuş iki adammış. O asırda sihir ve kehânet ilimlerine de vâkıf imişler. Herkes kendilerinden ilim öğrenmiş. Onlar " **Öğrendiklerinizle şer işlemeyin**" diye nasihat verirler, kendilerinin fitne olduklarını, yani öğrettiklerinin dalâleti mûcip olacağını söylerlermiş. Halk ise, karı-koca arasını açacak ve karıyı kocasına boşatacak büyüü öğrenirler, öğrendikleri ile bir iş görmezlermiş.

İşte Yahûdiler, **Hz. Süleyman'a** iftira olunan ve **Hârut ile Mârut'a** isnad edilen bir takım küfriyâta tabi oldular. Onlarla uğraşmaya başladılar da **Tevrât**'ın hükümlerini bıraktılar.

**Hz. Mevlânâ**'nın burada zührenin meshinden bahsetmesi meşhûra göredir. Yoksa onun doğruluğuna inandığından değildir. Nitekim "Bir kadını zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak olmuyor mu?" Diye bir sûal irâd ediyor ki, meşhur efsaneye inanmadığı, bu sûal ile de anlaşıyor.

روح می بردت سوی چرخ برین      سوی آب و گل شدی در اسفلین

**535-Rûh seni felek-i âlâya götürdü. Sen ise su ve çamur tarafına, yani tinet ve tabiat âlemine meylederek esfel-i sâfiline düştün.**

Mâlûmdur ki insan, rûh ile cesetten ibarettir. Rûhu dolayısıyla âlem-i âlâya, cesedi itibariyle de arz-ı süflâyâ nispeti ve meyli vardır. Nispet-i rûhiyyet insanı rûhâniyyet cihetine, nisbet-i cesedâniyye de yine insanı tabiat cihetine cezb ü sevk eder. **Kur'an-ı Kerim**'de:

Arapça

**"Biz hakikaten insanı şekl ü şemâli ve sûret ü manası itibariyle ahsen-i takvimde yarattık. Sonra da onu esfel-i sâfiline reddeyledik. Yani genç iken ihtiyarlattık, güzelken çirkinleştirdik, mâsum ve sâlih iken kör ve fâsık kıldık. Şu halleri de iman etmeyişinden ve sâlih amellerde bulunmayışından yaptık. Fakat mü'min olanları ve iyi amellerde bulunanları böyle yapmadık. Onlar için ecir ve sevap vardır. Hem öyle bir ecir ki ona nâil olduklarından dolayı kendilerine minnet tahmil edilmeyecek, başlarına kakılmayacaktır."**

İşte şu Âyet-i Kerime'lerde beyan buyurulan iki halden birincisi, esfel-i sâfilinde kalmaktır. İnsanın tabiat âlemine saplanıp kalması demektir. İkincisi, illây-i istinâ ile kurtulması ve ecr-i gayr-i memnûna nâil olmasıdır bu da rûhaniyyet âleminden feyiz almasına işarettir.

Sôfiyye mesleğine göre Esfel-i Sâfilin insaniyet mertebesidir ki, tenezzülât-ı İlâhiyyenin sonu ve Vahdâniyet makamının mukâbilidir.

Sôfiyye; mevcudat denen mükevvenat için bir vücut dairesi tasavvur eder. Hatta bu daireyi ona hakiki bir varlık vermedikleri için Şû'le-i Cevvâle ile, meselâ

bir maşa ile tutulup süratle çevrilen ateşin parlak bir daire gibi görünmesiyle temsil eder.

İşte bu dairenin yarısı kavs-i nüzûl'dür; iniş yayı. Oluşun mertebelerini eşyanın aslından velev ki sûri olsun uzaklaşmasını gösterir. Mahlûkların en sonu insan olduğu için onun makâmına esfel-i sâfilin tâbir edilir. Vücut dairesinin öbür yarısı çıkış yayıdır. Mahlûkların derece derece aslına yaklaşmasını gösterir, yani esfel-i sâfiline inmiş olan insan, tedricen terakki ederek aslına rucû' eyler.

Arapça

**"Siz Allâh(C.C.)'a ric'at edeceksiniz. 8" Nazm-ı Kerim'i buna işaretler denilmiştir.**

Vücut dairesinin iniş yayına min **Allâh(C.C.)**; **Allâh**'tan denildiği gibi, çıkış yayına da İl **Allâh(C.C.)**; **Allâh**'a tâbir olunur.

Mevlevî mukâbelerinde sem'a başlamadan evvel **Devr-i Veledî** denilen dolaşma ile **Sultan Veled Hazretleri**; bil-nükteyi temsil eylemiştir.

İşte bir insan için en ulvi istek ve en yüce gâye, vücut dairesinin çıkış yayı üzerinde seyir terakki ile **"mebde"** yani asla avdet edebilmektedir. Seyr-i ilâllâha muvaffak olmayanlar ve esfel-i sâfilinden kurtulamayanlar, mânevi meshe uğramış olanlardır.

ز آن وجودی که بد آن رشک عقول خویشان را مسخ کردی زین سفول

**536-Akılların gıpta ettiği bir vücudden süfliyyet hasebiyle kendini meshetmişsin.**

Ey insan; sen bir vücûda mazhar olmuş ve ahsen-i takvim üzere yaratılmışsın. O hilkat ve o vücûda, akıl ve zekân, hatta aklın gözü olan melekler bile gıpta etmişlerdi. Fakat indirildiği süfliyyete, esfel-i sâfilin derecesine râzı oldun. Çalışıp çabalayıp seyr-i ilâllah mertebesine ayak basmadın. Binâen aleyh süfliyyete rıza gösterişin dolayısıyla kendini mesh-i mâneviye uğrattın.

پیش آن مسخ این به غایت دون بود پس ببین کین مسخ کردن چون بود

**537-O halde Allâh(C.C.)'ın seni şu mesh edişine bak ki, öbür meshe nisbetle bu, gâyet dîn bir derece kalır.**

Güyâ **Hârût ve Mârût**'u sapıtmış olan kadının zühre yıldızına meshedilmiş olduğunu okumuş, öğrenmiş ve inanmışsın. Onun vukûu farz edilse bile, senin uğradığın mânevi meshin yanında o, yine bir şey sayılır. Bir kadın zühre yıldızına tebdil edilmişse, nûrânî bir meshe uğramış demektir. Sen ise çamurluk derekesinden ve esfel-i sâfilin bataklığından kurtulamadığın için, senin meshin pek zulmânî bir mesh hâlinde kalır.

آدم مسجود را نشناختی اسب همت سوی اختر تاختی

**538-Himmet atını yıldızlara doğru sıçrattın, meleklerin secde-i ta'zimine mazhar olan âdemi tanımadın.**

Aklına, idrâkine, ameline, irfanına güveniyorsun, yerdeki araştırmayı kâfi görmüyor, gözünü göklere yöneltiyor, fezâyı ve onun genişliğini tahmin ve takdire uğraşıyor, bazen de zührenin meshe uğramış bir kadın olması gibi hurâfelere inanıyorsun. Öyle iken, kendisine meleklerin secde ettiği **Âdem**'i, âdemliğin kadr ü

kıymetini bilmiyor. **Âdem**'in vâris-i kâmilî olan **Evliyâullâh**'a ehemmiyet vermiyor ve onlara ittibâ' eylemiyorsun. Hâlbuki **Âdem** öyle seçkin bir mahlûk idi ki, şu süflî topraktan yaratılmış iken, ulvî meleklerin secde-i tazimine mazhar olmuştur. Çünkü:

Arapça

**"Allâh(C.C.), Âdem'e bütün isimleri öğretti. "**iltifatına nail idi ilâhî ve Rabbânî olan ilmi ve irfânı, kendisini meleklerin secde ettiği bir mertebeye çıkmıştı.

چند پنداری تو پستی را شرف  
آخر آدم زاده ای ای ناخلف  
**539-Ey soysuz; sen de Âdem'in torunu olduğun hâlde, bu süfliyyeti, ne vakte kadar kadr ü şeref sayacaksın?**

**Allâme-i Rûm İbn-i Kemâl** merhûmun bir kıtası vardır. Der ki:

**Mârifet gerçi ki beyzâdelere lazımdır.**

**Ehl-i ilm olmaz ise yine Beyoğlu beydir.**

**Âlim evlâdı olup medrese-i âlemde,**

**Câhil olmaktan ise doğmadan ölmek yeğdir!**

Asâlet babadan oğula intikal eder. Bir beyin yâhut ağanın oğlu câhil olsa da yine bey yâhut ağa ünvanına vâris olur. Fakat ilm ü irfân, miras kalmaz. Âlim bir zâtın oğluna babanın câhil bir oğlu olmak acıklıdır ve o insanı utandıracak bir mûsibettir. Bunun gibi, karşısında meleklerin secde ettiği bir Âdem'in torunu olup da hayvanlık derekesinden kurtulamamak, hatta onun dûnunda bulunan esfel-i sâfilinden yüксеlememek ne kadar utanacak ve ağlanacak bir felâkettir.

این جهان را پر کنم از خود همی  
چند گویی من بگیرم عالمی  
**540-Bu dünyâyı idâre eden benim, cihânı dolduran da yine benim! Diye ne vakte kadar atıp tutacaksın?**

Bir mevki sahibi, meselâ bir dairede kapıcı yahut umumî bir helâda ibrikçi olmuşsun. O bayağı vazifeyi mühim bir mansıp vehmediyor, gurura kapılıyorsun. Bu kapıyı açıp kapayan yâhut bu ibrikleri doldurup saklayan benim! Diye rast gelene kafa tutuyorsun. Be hey budala; bir defa o, senin ehemmiyet verdiğin kapıcılıkla ibrikdarlıkta kimsenin gözü yok. Güle güle otur. Yalnız mürâcaat edenlere ve sıkışıp gelenlere ters muâmele etme.

تاب خور بگذازش با يك نظر  
گر جهان پر برف گردد سربسر  
**541-Dünya baştanbaşa karla dolsa, güneşin harâreti onları bir bakışı ile eritir.**

Ey kapıcılık ve ibrikçilik gibi hizmetlere aldanıp da halka keşiş dağı gibi görünen; güneşin şuâlarının karları erittiği gibi, kader güneşi de sana aksedince, güvendiğin ve böbürlendiğin kapıcılık ve ibrikçiliği de su haline getirir ve yokluk denizine götürür.

وزر او و صد وزیر و صد هزار نیست گرداند خدا از يك شرار  
**542-O vezirin de, onun gibi yüz, hatta yüz bin vezirin de hilesini Allâh(C.C.), bir kıvılcımla mahveder.**

عين آن تخييل را حکمت کند

عين آن زهر آب را شربت کند

**543-Cenâb-ı Hakk, o Yahûdi vezîr ve emsâlinin düşündükleri hileleri, mazlûmlar hakkında hikmet haline getirir. Yine zehirli su gibi olan tezvirlerini mağdurları için şerbet derecesine çıkarır.**

Hikayesi nakledilen Yahûdi vezir, o vakit Hakk din sâlikleri bulunan İsevileri birbirine düşürmek için türlü hileler icat ediyor, çeşit çeşit zehirli ve helâk edici sözler söylüyordu. **Cenâb-ı Hakk**, onun hilelerini din-i Hakk erbâbından bazıları hakkında ayn-i hikmet hâlinde getirdi. Çünkü vezirin sözlerindeki yıldız sıyrılınca, atının paslı olduğunu anlarlar. Olanca ihlâsla **Kelâmullah**'a sarıldılar. Bin'netice vezirin yutturmak istediği zehirli haplar, o gibiler için âdeta turunç ve portakal şerbeti gibi oldu.

آن گمان انگیز را سازد یقین

مهرها رویاند از اسباب کین

**544-Allâh(C.C.), zan ve şüphe îrâs edecek bir sözü, yâkîne vâsıta kılar. Kin ve düşmanlık sebeplerinden de muhabbet neticesi çıkartır.**

**Cenâb-ı Hakk** öyle bir kâdir-i mutlaktır ki, bir zâlimin debdebesini, servetini bir an içinde imhâ eylediği gibi, irâde-i ilâhiyyesi iktizâ edince zannı yâkîne, düşmanlığı muhabbete tebdil ediverir. Meselâ **Hiz. Ömer (R.A)**'ın Zat-i Akdes-i Nebeviye'ye evvelce ne kadar sû-i zannı vardı. Hayat-ı Peygamberiye kastedecek derecede **Aleyhisselâm Efendimiz**'e düşmanlık besliyordu. Sonra; lütf-u ilâhi ile onda yakîn husûle geldi de "**Benden sonra peygamber gelseydi Ömer olurdu**" iltifatınıza mazhar olup, evvelce **Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz**'in can düşmanı iken sonra o kadar muhibb-i can fedâsı olmuştu ki, **İrtihâl-i Nebevi** esnasında teessüründen şaşırılmış, her kim **Muhammed** öldü diyecek olursa kafasını keserim diye yalın kılıç dolaşmaya başlamıştı. İşte şu değişikliği ihsan eden şüphesiz ki **Allâh(C.C.)** idi. Yine o **Allâh(C.C.)**:

پرورد در آتش ابراهیم را

ایمنی روح سازد بیم را

**545-İbrâhim'i ateş içerisinde besler; korkuyu, rûhun, emniyetine vâsıta kılar.**

Ateşte yakmak, insanda yanmak kabiliyeti varken, **Allâh(C.C.)**'ın kudret ve kuvveti erişince o kâbiliyet değişir. Ateşe atılan **İbrahim Aleyhisselâm** ölümden kurtulur, icâz-ı ilâhiye canlı bir misâl olur.

**Allâh(C.C.)**, korkuyu da rûhun emniyetine sebep kılar. İnsan, **Allâh(C.C.)**'tan korkarsa; **Resul-ü hikmeti mehâfetullah**'a yani " Hikmetin başı, **Allâh(C.C.)** korkusudur" düsturuna ittiba' etmiş olur.

Arapça

**"Malûm olsun ki, Allâh(C.C.) dostları için korkacak bir hâl yoktur. Onlar Ahiret de mahzun da olmazlar. 10"**

از سبب سوزیش من سودایی‌ام

در خیالاتش چو سوسفطایی‌ام

**546-Allâh(C.C.)'ın, bazen sebepleri tesirsiz bırakmasından ben, şaşırılmış kalmışım. Hakk'ı tehayyül ve tasavvur husûsunda sûfestâiler gibi olmuşum.**

Malumdur ki dünya, sebepler âlemidir. Sebeplerin müsebbibi olan **Allâh(C.C.)** hâdiselerin husulünü bir takım sebeplere bağlamıştır. Meselâ harâretin hâsıl olması için ateş lazımdır. Ateşin yanması için de odun ister. Odun, kömür vesâir mahrûkât ateşe girince yanar. İşte bunlar, yekdiğerinin husûlüne ve bekâsına hizmet eden birer sebeptir. Fakat bazen bir çocuk, beş arşın yüksekliğindeki bir pencerenin cumbasıyla beraber yere düşer de, burnu bile kanamaz. **İbrahim Aleyhisselâm**, ateşlere atılmış, fakat **Allâh(C.C.)** **İbrahim**'i değil, ateşteki yakmak hassasını ve sebebiyetini yakmış, yani onun yakıcılığını muvakkaten izâle eylemişti.

Böyle sebeplerin tesirini ortadan kaldıran Kudret-i Rabbânîye karşısında hayran olduğunu, **Hızır Mevlânâ** söylüyor; hatta hikmet-i Bâri'yi idrâk edememek husûsunda kendisini sofestâilere benzetiyor.

**Sofestâiler**; filozoflardan bir kısmı eşyanın hakikatini inkâr ederler. Bunların felsefi düsturları gibi, saçma sapan sözlere safsata derler.

Sofestâiler, üç kısımdır. Bir kısmına **İndiyye** derler ki, “Eşya, itikada tâbidir. Bir şey hakkında ne düşünülürse o, odur.” Mütâlâasında bulunurlar.

Bir kısmına **İnâdiyye** derler. Bunlar eşyaya evham ve hayâlât-i batıla tâbir ederler.

Bir kısmına da **Lâ Edriyye** derler. Bunlar da her şeyde, hatta şüpheden bile şüphe ederler.

**İstanbul**'un ilk kadısı **Hızır Bey**'in oğlu olup **Fâtih**'in muallimliğinde bulunan **Sinan Paşa**, gençliğinde nasılsa bu mezhebe kapılmış. Bir gün babasıyla yemek yerken **Hızır Bey**:

- **Sinan**; budalalıkta o dereceye vardın ki şu önündeki sahanın bakır olduğunda şüphe edeceksin demiş. **Sinan Paşa**:

-Evet; bizim bakır gördüğümüz o sahanın başka bir şey, meselâ mukavva olmak ihtimâli vardır! Cevâbını verince, **Hızır Bey** sahanı kaldırmış, oğlunun kafasına vurmuş. **Sinan Paşa** can acısıyla of! Deyince babası:

— Nasıl bakır olduğunu anladın mı? diye sormuş. **Sinan Paşa**, **Şeyh Vefâya** intisab etmekle bu saçma düşünceden kurtulmuştur.

**Hazret-i Mevlânâ** da Hikmet-i Mevlâ'yı tamamıyla idrâk edememek husûsunda lâ edriyyelere teşbih ediyor.

**Hazret-i Mevlânâ** bazı hakikatlerin naklinden sonra bahse dönerek diyor ki;

“**HRİSTİYAN KAVMİNİ DALÂLETE DÜŞÜRMEK İÇİN YAHÛDİ VEZİRİN BAŞKA BİR FİTNEKÂRLIĞI.**”

مکر دیگر انگيختن وزير در اضلال قوم

و عظرا بگذاشت و در خلوت نشست مکر دیگر آن وزیر از خود ببست

**547-O vezir, kendiliğinden başka bir hile yaptı. Vaaz'ı bıraktı, halvette oturdu.**

بود در خلوت چهل پنجاه روز در مریدان در فکند از شوق سوز

**548-Kırk, elli gün kadar halvette oturup müridlerini ayrılık ateşine yaktı.**

از فراق حال و قال و ذوق او خلق دیوانه شدند از شوق او

**549-Halk, o vezirin hâl ü kâl u zevk-i iştîyâkından deli, divâne oldu.**

از ریاضت گشته در خلوت دو تو      لابه و زاری همی کردند و او  
**550-Müridler ağlayıp vezirin dışarı çıkması için yalvarıyorlardı. O ise halvethânesinde riyâzat yüzünden iki kat olmuştu.**

بی عصا کش چون بود احوال کور      گفته ایشان نیست ما را بی تو نور  
**551-Müridler diyorlardı ki: Sensiz bizim için hidâyet nûru yoktur. Yedici bulunmazsa körün hâlî nasıl olur?**

بیش از این ما را مدار از خود جدا      از سر اکرام و از بهر خدا  
**552-İkram ve ihsân etmiş olmak için ve Allâh(C.C.) aşkına artık bundan fazla bizi kendinden ayırma.**

بر سر ما گستران آن سایه تو      ما چو طفلانیم و ما را دایه تو  
**553-Biz çocuk gibiyiz ki, sen de dadımız mesâbesindesin. Terbiye ve irşâd gölgeni başımızdan eksik etme.**

**Hız. Mevlânâ**, şu beyitlerle vezirin yeni bir fitne çıkarmak için halvete girdiğini, riyâset ettiği kimselerin de onun iştiyâkıyla deli, divâne olduğunu ve halvetten çıkıp va'z u irşâda devamını temenni eylediklerini hikaye ediyor. Kıssa mazmûnunda bir de hisse vermek istiyor ki o da, sâlik bir talibin hocasına, halis bir dervişin şeyhine karşı göstereceği edebın tâlimidir. Bir tâlib; hocasını sevmeli, muallimden korktuğu için değil, onu sevdiği için çalışmalıdır. Zâten hocaların vazifesi, talebinin umacısı olmak değil, mürebbisi olmaktır. Keza bir mürid, bir şeyhe intisâb edince, onu kalbinin mahbûbu ittihâz etmeli; emirlerini, nasihatlerini ifâ ve tatbik eylemekte âşıkâne bir haz duymalı, ondan bir dakika ayrılmayı en müthiş azap ve işkence bilmelidir. Hatta bu hâl ilerlemeli, **Sâlik fenâf-iş'seyh** mertebesine gelmeli, kendisini şeyhinde görmelidir.

Kuşadalı meşhûr **Şeyh İbrahim Efendi'nin** bir müridi, rüyasında şeyhini görmüş. Şeyh dervişe doğru geliyor, geldikçe de küçülüyormuş. Yaklaştıkça küçülmüş, nihayet dervişin vücudu kaybolmuş.

Derviş, dehşetler içinde uyanmış, sabahı zor etmiş. Şeyhin ziyâretine koşmuş, zuhûrâtını nakleymiş. Şeyh, ârifane bir tebessümle:

— Sen de şeyhine karşı öyle olmalısın diyerek, **fenâf-iş'seyh** mertebesine işaret etmiş.

**Hız. Mevlânâ'nın** beyânâtında, kıssadan ziyâde hisse nazar-ı dikkate alınmalıdır. Çünkü **Hız. Pir'in** maksadı odur. Burada vezirin velev ki hile ve riya ile olsun halvete girmesi üzerine idaresindeki hristiyanların üzüntülerini söylemekle, dervişlerin şeyhe karşı nasıl bir tavır alması ve şeyhin ayrılığından ne derece üzülmüş olması lazım geldiğini ima ediyor.

ليک بیرون آمدن دستور نیست      گفت جانم از محبان دور نیست  
**554-Vezir dedi ki; rûhum, dostlarımdan uzak değildir. Lâkin dışarıya çıkmam için, müsâde yoktur.**

**Hız. Mevlânâ** bu beyit ile de **Kibâr-ı Evliyâullah'**ın bir haline işaret ediyor: Erbâb-ı hakikat kurb-i nevâfil ve kurb-i ferâiz ile **Hakk'a** yaklaşmışlar, **Allâh'**ın

varlığında, mevhûm vücutlarını ifnâ eylemişlerdir. Binâen aleyh onların görüşü ilâhi bir nazar, bilişi de ilâhi bir bilimdir. Bunun için, kâmil bir şeyh; yakında olsun, uzakta olsun dervişinin hâlinden haberdâr olur. Olmazsa zaten o şeyh, kâmil değildir. Nasıl ki **H. Faruk (R.A.) Medine'**de hutbe irad ederken yüzlerce fersah uzakta bulunan isim ordusunun kuşatılmak tehlikesine mâruz kaldığını basiret nûruyla görmüş **Yâ Sâriye el-cebel** yani **"Ey Sâriye; dağa çekil"** diye bağırması. Mescid-i saâdette bulunanlar bundan bir şey anlamamışlar. O yüzlerce fersâh uzaktaki ordunun kumandanı bulunan **Sâriye**, **H. Faruk**'un sesini işitmiş, dağa çekilmek sûretiyle muhâsaraya düşmekten kurtulmuş.

Burada denilebilir ki, bunu yapan **Fâruk-u A'zam Hazretleridir** ki, bir tanedir. Bizim gördüğümüz şeyhler ise kendileri semâhanede iken kahve ocağında olup biten halleri görmeyecek kadar gaflet içinde idiler.

Cevap verilir ki: **"Âmennâ ve saddaknâ"** öyle idi. Fakat peygamberlerin mucizesi gibi velilerin kerâmetinin hak olduğu da akâid-i islâmiyye cümlesindendir. Ondan başka **H. Mevlânâ**:

**"Her devirde kâim bil-Hakk bir veli vardır. Silsile-i tarikat ve feyz-i hakikat kıyâmete kadar devam edecektir. İmam-ı hay ve kâim bilhak olan işte o velidir. Ömer'in, yâhut Ali'nin neslinden gelmiş olması şart değildir."** demiştir.

Demek ki her asırda bir veliyy-i kâmil bulunduğu gibi ondan **H. Ömer** gibi kerâmetler zuhûr etmesi de kâbilmiş.

Bir de edebiyatta bir kaide vardır. Bir şey, mutlak zikredilince kemâline masrûf olur. İnsan denilince azası ve idrâki ile tamam bir vücut hatıra gelir. Körlüğü, sağırlığı, dinsizliği, densizliği düşünülmez. Bunun gibi mürşid denilince mürşid-i kâmil, mürid denilince de mürid-i sâdık anlaşılır.

Şurası da var ki;bulmak, aramaktaki hulûs-i niyetin samimiyet ve doğruluğuna göredir. Bir Hadis-i Şerif var ki, **"Herkes niyetine göre bulur"** meâlindedir.

و آن مریدان در شناعت آمدند      آن امیران در شفاعت آمدند

**555-Hristiyan reisleri şefâat için, diğerleri de nefislerini kötölemek üzere vezirin yanına geldiler.**

از دل و دین مانده ما بی تو یتیم      کاین چه بد بختی است ما را ای کریم

**556-Dediler ki: Ey kerim olan vezîr, biz sensiz; gönlümüzden, dinimizden yetim kalmış olduk. Bizim için bu ne bedbahtlıktır.**

می زنیم از سوز دل دمه های سرد      تو بهانه می کنی و ما ز درد

**557-Sen halvetten çıkmamak için bahâne buluyorsun. Bizim ise yüreğimiz yandıği için yüreğimizi çekiyoruz.**

ما ز شیر حکمت تو خورده ایم      ما به گفتار خوست خو کرده ایم

**558-Biz senin güzel sözlerine alışmış, süt gibi olan hikmetlerini bol bol içmiş idik.**

خير كن امروز را فردا مكن      الله الله اين جفا با ما مكن

**559-Allâh(C.C.) aşkına olsun bize bu cefâyı etme, lütfeyle de halvetten çıkmak için bugünü yarına bırakma.**

بی‌تو گردند آخر از بی‌حاصلان می‌دهد دل مر ترا کاین بی‌دلان  
**560-Bu âşıklar sana gönül vermişlerdir. Sen olmayınca dalâlete düşeceklerdir.**

آب را بگشاز جو بر دار بند جمله در خشکی چو ماهی می‌تپند  
**561-Hepsi de senin firâkında, karada kalmış balık gibi çırpınıyorlar. Derenin bendini aç da suyu salıver.**

اللّٰه اللّٰه خلق را فریاد رس ای که چون تو در زمانه نیست کس  
**562-Ey şu asırda misli bulunmayan; Allâh(C.C.) aşkına olsun halkın feryâdına koş ve imdâdına yetiş.**

*Kalb-i Muhammedî*, ilâhi feyzin yeri olduğu gibi, vâris-i ekmeli bulunan Gavs-i Asır da diğer velilerin feyiz kaynağıdır. Yani her asırda ve zamanda *Gavs-i A'zam* denilen bir veliyy-i ekmel bulunur ki *Nâib-i Muhammedî*, *Halife-i Ahmedî* odur. Tâbir câizse denilebilir ki manevi işleri idare eden ilâhi meclisin reisidir.

**Hız. Mevlânâ'nın:**

**“An yekî bâşed yekî bâşed yekî”**

Buyurduğu vechile, o zat-i âli, her devirde yegâne olur. O devrin bütün velileri, onun emrinde bulunur. Niyet-i kâmile ve hulûs-i kalp ile bir şeyhe intisab eden dervişin, bağlandığı şeyhe hüsn-ü zan etmesi lazımdır. İşte **Hız. Mevlânâ'nın**, Hristiyan müridler tarafından Yahudi vezire hitaben:

**“Ey ki çün tû der zemâne nîst kes”**

Demesi Erbâb-ı tarîkata şu nükteyi bildirmek ve dervişliğe dâir bir edebi öğretmek içindir.

### **“VEZİRİN MÜRİDLERİ SAVMASI”**

دفع گفتن وزیر مریدان را

و عظ و گفتار زبان و گوش جو گفت هان ای سخرگان گفت و گو  
**563- Vezir dedi ki: Ey dedikoduya angarya olarak tutulmuş gevezeler, ey va'z, söz, dil ve kulak arayanlar.**

Vezir, bu hitabı ile şunu demek istiyordu. Siz benim sözlerimi dinlemek, lisânımdan çıkacak kelimelerle kulaklarınızı dinlendirmek istiyorsunuz. Halbuki hakikate lâfla, olur olmazla değil, ancak hâl ile gidilir.

Binâen ‘aleyh:

بند حس از چشم خود بیرون کنید پنبه اندر گوش حس دون کنید  
**564-Âdi bir hissin mevzi'i bulunan kulağınıza pamuk tıkayınız; bilakis gözünüzdeki his bağını çözüp atınız.**

تا نگردد این کر آن باطن کر است پنبه‌ی آن گوش سر گوش سر است  
**565-Gûş-i sırrın, yânî bâtın kulağının pamuğu, bu zâhirdeki kulaktır. Bu kulak tıkalı bulunmadıkça mânevi kulak sağır demektir.**

Bu ne demektir ve nasıl olur? Diye bir sâl vârid olabilir. Nefsimizle kıyâs ederek cevap verebiliriz.

İnsanın bazen bir hali olur. Tenhaca bir yere çekilir. Gözlerini kapar, kendi kendine hayâle dalar. Yanında kimse olmadığı, gözleri de kapalı bulunduğu halde hayallerine adeta vücut verir. Bir takım kimseleri hayâlen görür ve onlarla konuşur. Halbuki gözleri kapalı duruyor, dili de konuşmuyor. O esnada kulağına bir gürültü aksetse, kulağı onunla iştigâle başladığı için hayâlinde gördükleri kaybolur. Demek ki zâhir kulağı, batın kulağının pamuğu, zâhir gözü de bâtın gözünün perdesi oluyormuş.

Sulûk esnasında dervişin kulağı, **Hakk**’ın gayrisini işitmeye; gözü bâtıl şeyleri görmemeye muvaffak olabilirse, onlara mukâbil başka şeyler işitir ve görür. Şu kadar ki gerek halvete çekilip kendi âleminde bulunmak, gerek halk arasına karışıp insanlarla düşüp kalkmak birer devâdır, sâlik derdine göre tabib-i mânevi bulunan mürşid-i kâmil tarafından tatbik edilir. Bunları kitaplarda okuyup da nefesine tatbik kalkışmak, eczaneden kendi kendine ilaç alıp da kullanmak gibidir. Hekim olmayan bir kimsenin tıp kitabında gördüğü için alıp kullandığı bir ilaçtan, zannederim ki, menfâat yerine mazeret ve sıhate mukâbil bir maraz husûle gelecektir.

Yahudi vezirin bu tavsiye ile yapmak istediği çıfıtlık ve o tavsiyeyi mutlak surette yapması, müridlerin istidâdını dikkate almaması idi.

Mâlumdur ki, sulûkün ilk devrelerinde telkin ve kabûl ile hizmet ve sohbet lazımdır. Bülbüllerin ötmesi, ötenleri dinlemekle mümkün olur. Anadan doğma bir sağır, başkalarını işitmediği için konuşmadan mahrum kalır.

Yine vezir diyor ki:

تا خطاب ارجعی را بشنوید بی‌حس و بی‌گوش و بی‌فکرت شوید  
**566-Hissiz, kulaksız ve fikirsiz olun ki, irci’î hitâbını işitesiniz.**

**Hiz. Pir** bu beyti ile *Sûre-i Fecr*’in sonundaki:

Şu Âyet-i Kerimesi’ye telmih ediyor ki:

**“ Ey nefs-i mutma’ine, râziye ve marziyye olduğun halde Rabbine ricat eyle. Benim kullarım arasına ve o sûretle cennetime gir. ”** <sup>11</sup> meâlindedir.

Erbâbın mâlûmudur ki nefs-i insani’nin; Emmâre, Levvâme, Mutma’ine, Râziye ve Marziyye isimli bir takım dereceleri vardır.

**Emmâre:** Bizim gibilerdeki nefsin sıfatıdır ki sâhibine mübalağa ile emreder ve daima yasaklar tarafına sürükler.

**Levvâme:** Emmâreliği tamamen zâil olmamakla beraber, ara sıra nedâmet eden ve sahibini yasaklara yöneltmekten ayıplayan nefistir.

**Şeyh Sa’di Gülistân**’ında yazar ki:

Dervişin biri gün, yalnız başına oturup şeyhin:

**“ Ey elli yaşına girdiği halde henüz gaflet uykusundan uyanmayan; şu anda dört beş günlük ömrün kaldı; bâri o günlerin kıymetini bil de Allâh(C.C.) yolunda sarfet ”** beytinin mealini düşünüyormuş. Nefs-i Levvâme, lisan-ı naile kendisini levme başlamış; Elli yaşına girdin, hala adam olmaya kabiliyet göstermedin, şimdiden sonra mı insanlık derecesini bulacaksın? Heyhât! Demiş. Adamcağız tabii ki mahzûn olmuş, acı acı nedâmet yaşları dökmüş. O esnâda kalbine bir ilham gelmiş: **Allâh(C.C.)**’ın birliğini, peygamberin doğruluğunu tasdik ediyorsun, kimseye fenalık etmemeye çalışıyorsun. Hırsız, kanlı, kâtil, muhtekir ve mürtekip değilsin. Yapamayacağın bir iş başına geçip de insanların hukûkunu zarara

uğratmıyorsun. O halde **Allâh(C.C.)**'ın rahmetinden niçin ümit kesiyorsun? Demiş. İşte bu da nefs-i mühimmedir ki sâhibine bazı hayırlı ameller ilham eder.

**Mutme'ine:** Allâh'ın tevkifiyle sekinet ve yakine mazhar olup ızdıraptan kurtulan nefistir.

**Raziye:** Gerek başkaları, gerek kendi hakkında zuhûr edecek kaza hükümlerine tamamen rıza gösteren, keşke şu şöyle olsaydı bu da öyle olsaydı diye itiraza kalkışmayandır.

**Merziyye:** **Allâh(C.C.)**'ın rızâsına nâil olan nefs-i nefistir.

Âyet-i Celile'deki hitab-ı ilâhi o, mutme'ine olan nefistir ki, “ **Ey nefs-i mutme'ine; râzi ve merzî olduğun halde, sen Allâh(C.C.)'tan razı olduğun gibi Allâh(C.C.)'ta senden razı olarak Rabb-i zîşânına rûcû eyle**” mealindedir.

**Cenab-ı Erhamürrahim'in**, mahza lûtf u keremiyle şu ilâhi iltifata cümlemizi nail buyursun!

Âyet-i Celil'in alt tarafı:

Arapça

**“Ey nefs-i mutme'ine, kullarımın arasına gir ve onlarla birlikte cennetime dâhil ol. 12”** demektir.

**Hazret-i Mevlânâ**, bu âyetin manasını nazmetmiş Arabi ve maceray-i zen-i ô hikâyesine derecelemiş ve:

“Ey Müttekî; **Allâh(C.C.)** kullarımın arasına gir de müşâhede-i cemâlim olan cennetlerimden birine nail ol” demiştir. Şurada da tekrarlayın ki, tarikatın iki esası vardır. Biri hizmet, diğeri sohbet. Zaten hizmet de sohbette bulunmak içindir. O halde tarikat demek sohbet demektir. Sohbet de bulunmak içindir. Sohbetin ahlak ve tutum üzerindeki tesiri inkâr edilemez. İnsan namaz kılan bir zât ile arkadaşlık ederse namaza alışır, cemâate devamı başlar. Namaz kılmayan biri ile sohbet ederse kılmakta olduğu namazları bile kazaya bırakır. Onun için **Cenâb-ı Hakk:** “**Sâlih kullarım arasında bulunun ki, onların salah ve takvası, ilm ü irfânı ve gönül zevkleri size de tesir etsin**” buyuruyor.

**Bâyezid-i Bestâmi (k.s.) Hazretlerine** biri müracaat etmiş. Beni **Allâh(C.C.)**'a yaklaştıracak bir amel tavsiye et demiş. **Hz. Bâyezid**'de: “**Evliyâullâhı sev, onların gönlüne girmeye çalış. Allâh(C.C.) her gün âriflerin kalbine 360 defa nazar eder. Bu nazarlarla belki sen de manzur ve mağfûr, olursun**” cevâbını vermiş. Onun için, ehl-i tarik olanlar birbirlerine:“**Erenler beni gönülden çıkarma**” derler.

Gelelim bahis mevzû olan beyte:

Vezir müridlerine: Hissiz, kulaksız, fikirsiz olunuz ki irci'î hitâbını işitiesiniz demişti. İrci'î hitâbı iki sûretle işitilir. Biri:

Arapça

**“ Her nefis, ölümü tadacaktır. Sonra bize rûcû edecektir. 13”** Âyet-i kerimesi muktezâsınca herkesin ecelinin yetmesi ve ömrünün bitmesiyle ahirete gideceği zaman işiteceği emirdir.

İkincisi; ölmeden evvel ölenlerin yani varlığın terk eyleyenlerin duyacağı hitabdır.

Mâlumdur ki tabii ölümde insan irci'î hitabını işitince, kendini kaybeder. Ne kulağı işitir ne gözü görür, ne hissi, ne fikri kalır. Varlığını terk eyleyenler de böyle olması lazım gelir. Onda da: “**Benimle işitir, benimle görür**” Hadis-i Kudsisi'nde beyan buyrulan saadetin husûlü için bu kulaktan ve bu gözden geçmek icab eder. Şu hâl, bir misal ile izâh ediliyor.

تو ز گفت خواب بویی کی بری  
 به گفت و گوی بیداری دری  
**567-Sen konuşup uyanıkça kaldıkça, uyku konuşmasından nasıl mânâ râyihası alırsın?**

Ne sûretle uykunun hakikat ve zevkine varırsın? Uyumak için sükûn ve sükût lazımdır. İnsanın yattığı yerlerde konuşanlar olur, kendi de söze karışır tabi uyuyamaz. Uyumadığı için de uykudan zevk alamaz, sükût eder ve âzâsının fâaliyetini tatil eyleser uyuyunca rüyasında birçok şeyler görür. Bunun gibi bir salık de gözünü, kulağını ve diğer duygularını haramlara karşı kapalı bulundurursa işiteceği irci'î davetiyle, gideceği mana âleminde müşâhede ve terâkkilere mazhar olur.

سیر باطن هست بالای سما  
 سیر بیرونی است قول و فعل ما  
**568-Bizim kavlimizle, fi'ilimiz de seyr-i hârici, yâni dışarıda yürüyüş gibidir. Seyr-i bâtını ise semânın fevkindedir.**

Bizim sözümüz, işimiz ve o cümleden misal getirişimiz, hariçte yürüyüşümüz gibidir. Fakat söz ve işe mukâbil bir de hal vardır ki, onun seyri yerde değil, semâda, hatta fevkî'âlâdadır. Vâkıa ikisi de yürüyüşdür. Ama biri yer yüzünde insan adımıyla yürüyüş, diğeri semâda fikir kuvvetiyle, hatta ondan çok fazla bir sûratle ilerleyiştir.

عیسی جان پای بر دریا نهاد  
 حس خشکی دید کز خشکی بزاد  
**569-His, topraktan yaratıldığı için toprağı gördü. Can İsâ'sı ise deniz üstünde seyretti.**

Hız.İsa'nın mucizesine işaret edilmiştir. Havâriyyu'ndan bazıları kayık içinde bir gece Taberriye gölünde balık tutuyorlarmış. Hız.İsa gölün sathında yürüyerek onların yanına gelmiş. Havarîler Rûhullâh'ın böyle su üstünde yürümesine taaccüp etmişler. Hız. Mesih "Ne şaşıırıyorsunuz benim" demiş.

سیر جان پا در دل دریا نهاد  
 سیر جسم خشک بر خشکی فتاد  
**570- Topraktan olan mahlûk'un ve kuru hissın seyri, şu toprak zeminin üstündedir. Rûhun seyri ise denizin tâ ortasına ayak basmaktır.**

گاه کوه و گاه صحرا گاه دشت  
 چون که عمر اندر ره خشکی گذشت  
**571-Mademki ömrün bazen dağda, bazen denizde, bazen ovada olmak üzere toprak âlemine geçti.**

موج دریا را کجا خواهی شکافت  
 آب حیوان از کجا خواهی تو یافت  
**572-Âb-ı hayâtı nerede bulacak, denizin sularını nasıl yaracaksın?**

موج آبی محو و سکر است و فناست  
 موج خاکی وهم و فهم و فکر ماست  
**573-Toprak dalgası; bizim vehmimiz, fehvimiz ve fikrimizden ibarettir. Deniz dalgası mahivdir, sekirdir, fenâdır.**

Şu toprak âlemine mensup olan hisler, toprak âleminden dışarıya çıkamaz. Müsteid kulaklar ise aşk deryasına atılır, engine doğru yüzer. Ey bu âleme bağlanıp kalmış; ömrü, günü dağlarda, bayırlarda, kırlarda, ovalarda geçmiş gâfil, sen böyle karada yaşamaya alışmışken aşk denizinin dalgalarını nasıl yaracak ve ebediyyet hayâtını nasıl bulacaksın?

Aşk deryasının dalgaları vardır. Orası şöyle dursun karada ve tabiat arasında bile bir takım dalgalar vardır ki, bizim vehimlerimiz, mefhûmlarımız ve bilgilerimizdir. Bunlar bizi çok defa bir dalgadan ziyade sarsar. Vehmimize vücut verir, fehmimizin isabetini vehmederiz. Fikrimizi, malûmatımızı hariçte tatbik ve halk arasında yaymaya çalışırız, herkesi kendimiz gibi düşündürmek isteriz.

**Nasreddin Hoca'ya:**

- Bir şey icat ettin mi? diye sormuşlar.
- Ekmekle kar yemesini icat ettim ama bana da soğuk geldi! Cevabını vermiş. Hocadaki insaf bizde olmadığı için tatbik etmek istediğimiz düşüncelerin doğru olmadığı ve anlaşılmayacağı için itirafa yanaşmayız. İşte bunlar öyle sarsıntılardır ki, lodos dalgasından müessirdir.

Aşk deryasının dalgaları ise sâliki bîhûş eden; mahiv, sekir, fenâ gibi mevhum varlığı gideren hallerdir. Fakat bunların başlangıcı ve eksik kalmış da dalgalıdır. Kesb-i kemal edilmeli ki sarsıntıdan, bocalamaktan kurtulmak mümkün olabilsin.

تا از این مستی از آن جامی تو دور      تا در این سکری از آن سکری تو دور

**574-Sen bu eksik sekir içinde bulunduğça tam ve hakiki sekirlikten uzak kalırsın. Bu noksan neşelerden zevk aldıkça hakikî zevklerden behremend olamazsın.**

**Hiz. Mevlânâ,** şu hakikatleri beyân ettikten sonra bahse dönüyor, vezir lisanından diyor ki:

مدتی خاموش خو کن هوش دار      گفت و گوی ظاهر آمد چون غبار

**575-Zâhirdeki dedikodu, toz gibidir. Aklını başına al da bir müddet sükût et.**

Falan şöyle demiş filan bu mütalâada bulunmuş gibi faydasız bir takım sözler, gönül aynasının yüzüne konan tozlar gibidir. Tozlu bir ayna hiçbir şeye ma'kes olamaz. Olsa da aksedeni berrak göstermez. Onun için sefây-ı kalp temennisinde isen, kulağınla olsun, dilinle olsun, dedikodu ile uğraşma.

**“HALVETDEN ÇIK DiYE, MÜRİDLERİNİN TEKRAR RİCÂ ETMELERİ”**

مکرر کردن مریدان که خلوت را بشکن

این فریب و این جفا با ما مگو      جمله گفتند ای حکیم رخنه جو

**576-Müridlerin hepsi dediler ki: Ey sıvışmak için fırsat arayan hakîm; bu hileyi bu cefâyı bize yapma.**

Bizi sohbetinden mahrûm bırakma, halvet köşesine çekilip oturmak için bahâne bulmaya kalkışma, diye ricâ ettiler ve şu sûretle ricâlarında devam ettiler.

بر ضعیفان قدر قوت کار نه      چار پا را قدر طاقت بار نه

**577-Yük taşıyacak hayvana kudretine göre yük vur. Zayıf insanlara da takatleri miktarı iş buyur.**

Çünkü fazlası tahammülünden hâriç olur ki, onu *Allâh(C.C.)*'da teklif etmez.

دانه‌ی هر مرغ اندازه‌ی وی است طعمه‌ی هر مرغ انجیری کی است

**578-Her kuşun yemi cüssesine göre olur. İncir, her kuşun lokması olabilir mi?**

Müridler, vezirden ayrı bulunmalarının takatlerini aşan bir teklif olduğunu, kendilerine böyle bir emir vermenin âdeti bir serçeye bir inciri yut! Demekle müsâvi bulunduğunu söylüyorlar ve diyorlar ki:

طفل مسكين را از آن نان مرده گیر طفل را گر نان دهی بر جای شیر

**579-Süt emen bir çocuğa süt yerine ekmek verecek olursan, o ekmeği hazmedemeyeceği için biçâre çocuğu ondan ölmüş bil!**

هم بخود گردد دلش جویای نان چون که دندانها بر آرد بعد از آن

**580-O çocuk diş çıkarınca ekmeği kendiliğinden arar.**

مرغ پر نارسته چون پران شود لقمه‌ی هر گربه‌ی دران شود

**581- Kanat tüyleri çıkmamış kuş yavrusu uçmaya kalkışacak olursa, düşer ve yırtıcı bir kedinin lokması olur.**

بی‌تکلف بی‌صفیر نیک و بد چون بر آرد پر بپرد او به خود

**582-Kanat tüyleri çıkınca, onu yükseklere doğru uçurur, uçmadan zahmet çekmez, külfet etmez; iyinin, kötünün ıslığını da beklemez.**

Müridler vezirin sohbetinden ayrılmaya tahammül edemeyeceklerini, kendilerine verilen şu emrin bir serçeye bir inciri yutmak teklifi gibi olacağını söyledikten sonra, kemâl kesbetmemiş bir müridin, şeyhinden ayrılmasının, süt emen bir çocuğun ekmek gevelemesi, kanat tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya çabalaması ile farksız olduğunu bildiriyorlar. Süt emerken ekmek yedirilen çocuk ölür. Uçmaya heveslenen kuş yavrusu da kedilere lokma olur. Binâen aleyh biz de senden ayrılır ve sohbetinden mahrum kalırsak, aynı âkıbete uğrarız. Çocuğun dişleri çıkınca ekmek araması ve yemesi, kanatları gelişen yavrunun kendiliğinden uçmaya başlaması gibi, bizde mürebbi ve mürşidden mütağni bir hâl gelirse o vakit halvete gir inzivaya çekil ne istersen yap diyorlardı.

گوش ما را گفت تو هش می‌کند دیو را نطق تو خامش می‌کند

**583-Senin nutkunu şeytan susturur. Nasihatlerin de bizim kulağımızı aynı akıl yapar.**

خشك ما بحر است چون دریا تویی گوش ما هوش است چون گویا تویی

**584-Sen söyleyince bizim kulağımız aynı akıl olur. Sen büyük bir deniz olduğun için, bizim kuruluğumuz da deniz şekline döner.**

Senin sözlerin bize o kadar müessir ve faydalıdır ki, kulağımız o sözleri işitmekle kalmaz, tamamıyla ve kemâliyle anlar. Nasihatlerin kulağımıza akl ü idrâk bahşeder. Kezâ senin gibi bir irfan denizi huzûrunda bulundukça onun serpintisinden bizim kuruluk ve kabalığımız da feyz alır.

ای سماک از تو منور تا سَمَك      با تو ما را خاک بهتر از فَلَک

**585-Ey yüksek noktasından aşağı noktasına kadar toprağı ve gözü aydınlatan; seninle arz üzerinde bulunuşumuz, yalnız başımıza göklere çıkmamızdan daha iyidir.**

با تو ای ماه این فَلَک باری کی است      بی تو ما را بر فَلَک تاریکی است

**586-Sen olmayınca bize feleklerin üstü karanlıktır. Ey mânevî ay; sana nisbetle felek kim olabilir?**

معنی رفعت روان پاک را      صورت رفعت بود افلاک را

**587-Göklerin sûretâ yüksekliği vardır. Fakat mânevi yükseklik ve hakîki ulviyet temiz olan ruhlara mahsûstur.**

جسمها در پیش معنی اسمهاست      صورت رفعت برای جسمهاست

**588-Yüksekliğin sûreti cisimlerdedir. Cisimler ise mânâya nisbetle isimlerden ibârettir.**

**Hız. Mevlânâ** bu beyitlerde sâlik dilinden mürşidin vasıflarını beyân ediyor, şeyh-i kâmilin irşâdı olmayınca semâ'ların bile dervişe zulmet âbâd görüneceğini haber veriyor. Ondan sonra bize gayet yüksek görünen göklerdeki yüksekliğin sûrî bir yükseklik olduğunu, hakiki yükseklik ve ulviyyetin mukaddes ruhlara mahsus bulunduğunu söylüyor.

**Rasul-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz** de cismin topraktandı. Hilkatî itibarıyla arza mensup bulunuyordu. Fakat ruhen öylesine yüce ve yüksek idi ki, felekler de, melekler de, bütün mahlûklar ve mükevvenât da onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştı. Miraç gecesinde göklerin üstüne çıkmış, kudûmiyle Kürsüyü de, Arşı da şerefleştirmişti. Sonra da; yer ve zaman kaydından azade bir makama vâsıl olmuştu. Demek ki manevi yükseklik ve hakiki ulviyyet, bizim o yüksek gördüğümüz felekte değil, onun altında bulunan **Allâh(C.C.)**'ın velilerinde imiş.

### “VEZİRİN HALVETİ BOZAMAM, DİYE CEVAB VERMESİ”

جواب گفتن وزیر که خلوت را نمی‌شکنم

پند را در جان و در دل ره کنی      گفت حجت‌های خود کوته کنی

**589- Vezir müridlere dedi ki: “Delil ve hüccetlerinizin kısa kesiniz. Verdiğim nasihatlere kalbiniz ve rûhunuzda yol veriniz.**

گر بگویم آسمان را من زمین      گر امینم متهم نبود امین

**590-Ben sizin nazarınızda emin isem, göklere yer diyecek olsam bile, suçlandırılmayalım.**

ور نیم این زحمت و آزار چیست      کمال با کمال انکار چیست  
**591-Eğer ben kemâl sâhibi isem kemâle karşı neden inkâra kalkışıyorsunuz? Değilsem bu eziyet ve zahmete neden cür'et ediyorsunuz?**

ز آن که مشغولم به احوال درون      من نخواهم شد از این خلوت برون  
**592-Ben bu halvethâneneden dışarı çıkamam. Çünkü kalp ahvâli ile meşgûlüm.**

Vezirin şu beyânında epeyce dikkat edilecek cihetler vardır. Derler ki: “Söyleyene bakma, söylediğine bak.” Dinleyen, söyleyenden ârif olursa, deli yahudinin sözleri arasında da hak sözler bulunabilir.

Vezir; halveti terk etmeyeceğini ve halvetinden çıkmayacağını söylüyor. Şu hareket doğrudur. **Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

“ **Amellerinizi ibtâl etmeyiniz, başladığınız işleri bitirmeden bırakmayınız.** 15” buyurmuştur. Halvete girmek de bir amel olduğu için, onun da ikmâli lazımdır. Müddet itibariyle halvet iki türlü olur. Biri kırk gün sürer ki, ona **Erbein** yâhut **Çile** denilir.

Arapça

Nazm-ı Celili’nde, **Hz. Mûsa’nın** kırk gün oruç tutup halvet eylediği hikâye buyurmuştur.

Diğeri itikâf kabilinden olan halvettir. **İ’tikâf**; lügatte habs, men ve mülâzemet mânâlarıdır. İstilâhda tâat kastıyla nefisini hapsedmektir. **Süre-i Bakara’da:**

Arapça

“ **Tavâf edenler, itikâfa girenler, rükû ve sücûd ile ibadet eyleyenler için beytimi, yani kâbeyi temizleyin, diye İbrahim ve İsmail ile ahdettik.** 17” mealindedir.

Şu Âyet-i Kerimeden anlaşılıyor ki **İbrahim ve İsmail Aleyhisselâm** zamanında mâbed dâhilinde itikâfa girenler varmış. Kezâ **Hz. Mûsa, Benî-i İsrâîlî Bahr-i Ahmer’den** Sinâ sâhiline geçince orada bir takım kavimlerin put hânelerinde itikâfa girmiş olduklarını görmüş; hatta **Benî-i İsrâîlî Hz. Mûsa’ya:**

Arapça

“**Siz hakikaten cahil bir kavimsiniz. 19**” cevap ve hitabını almışlardı. İnsanlığın başlangıcından beri, her kavim arasında, halktan uzaklaşanlar, تنها bir yere çekilip **Hakk** ile olmak isteyenler olmuş, hala da olmakta bulunmuştur. **Hz. Mevlânâ:**

“ **Akıllı kimse, velev ki kuyu dibi olsun تنها bir yere çekilir. Çünkü halvet safây-ı kalp husûle gelir**” buyurmuştur. **Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri**, nübüvvetten evvel **Cebel-i Hirâ’da** inzivâ buyurmuş, hatta **İkra Suresi’nin** ilk âyetleri orada iken nazil olmuştu.

**İ’tikâf**; Müslümanlıkta meşrû bir emirdir. Erkeğin, cemâatle namaz kılınan bir mescit dâhilinde; kadının, evinde namazgâh ittihaz ettiği oda veya köşede itikâf niyetiyle oturmasından ibarettir.

**İ’tikâf:** Vâcip, sünnet ve müstehap olmak üzere üç kısımdır.

**Vacip olan i’tikaf:** Nezr ile yani şu kadar gün i’tikâfa gireceğim, diye yapılır. Bunda itikâfa girenin oruçlu bulunması şarttır.

**Sünnet olan i'tikâf:** Ramazan ayının yirmisinden, sonuna kadar olan müddet zarfında yapılır. Çünkü **Aleyhisselâm Efendimiz(S.A.V.)**, o vakit i'tikâfa girerdi. Bunda da i'tikafa giren oruçlu bulunur.

**Müstehab olan i'tikâf:** Ramazanın son on gününden başka vakitlerin hepsinde yapılır. Müddeti, vakti muayyen değildir. Hattâ cami'ye giren kimse gece de olsa çıkıncaya kadar i'tikâfa niyet ederse, orada kaldığı müddetçe nâfile olarak i'tikâflı sayılır. Cami'den çıkınca itikâfı nihâyet bulur. **Mekke** ve **Medine** harem-i şeriflerinde kapılara yakın bulunan direklere Neveyt-üs'sünnetel i'tikâf ibâresine hâvi levhalar asılmıştı. Bundan maksat; **Mescid-i Haram'a** olsun, **Mescid-i Nebeviyye'ye** olsun girenlerin o levhaları okumakla i'tikâfa niyet etmesi ve i'tikâf sevâbına nail olması idi.

Biraz da çileden bahsedelim.

Mâlumdur ki çile; kırk gün demektir. O kadar müddet halvet ve inzivâ eylemek manasına ıstılâhî bir tabirdir. Mevlevîlik dervîşi, bu müddet zarfında tekkede bulunmaya, izinsiz hâriçte kalmamaya mecbûrdur. Ruhsatsız bir gece dışarıda kalırsa çilesi kırılır. Yeniden çileye girip ikmâl etmesi lazımdır. Bir çile kırğını semâhâneye giremez. Çile esnâsında bir Mevlevî dervîşinin hayatı epeyce meşakkatli geçtiği için, çile kelimesinden mihnet ve meşakkat manaları da anlaşılır. Nitekim:

**Ederken Mevlevî'nin çilesinin itmam bin bir gün,  
Bizim bak çille-i aşk içre bir mâdımız yoktur.**

Denilmiştir. Diğer tarikatlarda dervîşin istidadına göre kendisine isim telkin edilir. Meselâ **kelime-i tevhîd**, **ism-i celâl**, **ism-i Hû**, **ism-i Hayy** tâlim olunur. **Mevlevî** tarikatında nevniyaz bir cana, tahammülüne göre hizmet verilir.

Ayakçılıktan, yani süprüntü dökmek, abdesthane gibi nefse ağır gelen hizmetlerden başlanır, derece derece terakki ettirilir. Bu müddet zarfında onun vazifesi Eyvallâh demeye alışmak ve rıza tahsiline çalışmaktadır. Mamâfih sabah ve yatsı namazlarından sonra topluca okunan ism-i celâlde ve hafta da bir yapılan mukabelede ve beş vakit namazda cemâat de bulunur. Hizmetini bitirdikten, yani 1001 günü tamamlandıktan sonra kendisine zikir telkin olunur.

Bir **Mevlevî Cânı**, uhdesindeki hizmeti sâdıkâne ifâ etmeye, kendisinden bir gün evvel olsun kıdemli bulunanlara hürmet göstermeye, verilen bir emri derhal ve severek yapmaya mecburdur.

Mevlevî çilekeşleri akşama kadar hizmetle meşguldür. İstirahat zamanları yatsı namazını cemâatle kıldıktan sonra fecir vaktine kadar olan müddettir. **Meydân-ı Şerif** denilen yerde yatarlar; yatak, yorgan gibi şeyleri yoktur. Bir pösteği üstünde kıvrılmak, üzerlerine aba ve hırkalarını çekmek suretiyle uyurlar. Soyunup dökülmek de âdet değildir. Sabah namazı vaktine bir saat kala kalkarlar. İçlerinde **Meydancı** denilen can, dedelerin hücrelerini dolaşır. "**Destûr, âgâh ol dedem**" nidâsıyla hücre sâhibini uyandırır. Mescidin çerağlarını yakar. Sonra ezan okunur cemaatle namaz kılınır. Namazdan sonra ism-i celâl okunur...

Bahse dönelim. İşte Yâhudi vezir de halvetten çıkmam demekle müridlere ahdi bozmanın mahzurlarını anlatmak istemişti.

**"VEZİRİN HALVETTE KALMASINA MÜRİDLERİN, İTİRÂZİ"**

اعتراض مریدان در خلوت وزیر

جمله گفتند ای وزیر انکار نیست

گفت ما چون گفتن اغیار نیست

**593-Müridlerin hepsi dediler ki: Ey vezir; sana söylediğimiz sözler, itiraz ve inkâr kabilinden değildir. Bizim temennilerimiz, yabancıların sözüne benzemez.**

آه است از میان جان روان      اشک دیده‌ست از فراق تو دوان  
**594-Senin ayrılığından gözümün yaşı akıp gidiyor. Teessür ahları ise samimi ruhumuzdan çıkıyor.**

گريد او گر چه نه بد داند نه نيك      طفل با دايه نه استيزد و ليك  
**595-Çocuk, dadısıyla uğraşmaya kalkışmaz. İyi kötüyü bilmediği hâlde ağlar.**

Vezirin müridleri; sözlerinin itiraz değil, istirham olduğunu söyledikten sonra, kendilerini bir çocuğa, veziri de o çocuğun dadısına benzetiyorlar. Çocuk bazen ağlar, ağlar amma, ağlayışı, dadısıyla mücadele için değil, belki onun merhametini celb eylemek içindir, diyorlar.

Şu beyitten evvel kısa bir mukaddime yapmak lazımdır. **Hız. Mevlânâ'nın Mesnevî**'deki usûl ü tahkiyesine dâir mâlûmat vermiştik. Burada onlara ilave lazım gelen bir şey vardır ki, o da **Hız. Pîr**, bazen cûş u hurûşa gelir, mazhardan âhire, ma'kesden akise intikâl eder. **Âmr'den, Zeyd'den** bahsederken **Cenâb-ı Hakk'a** tevcih-i hitab ediverir. Nitekim burada öyle olmuştur:

زارى از ما نى تو زارى مى‌كنى      چون چنگيم و تو زخمه مى‌زنى ما  
**596-Biz çeng denilen saz gibiyiz ki mızrâbı vuran sensin. Şu hâlde çıkan inilti bizden değil, sendendir. Biz gâlip ve mağlub olmak husûsunda satranç tahtası gibiyiz ki gâlibiyet ve mağlubiyetimiz yine sendendir.**

Mâlumdur ki “çeng” ve “ney”, musikî aletlerinden iki âlettir. Bunların durdukları yerde sesleri çıkmaz. Çengi inletmek için tellerine dokunmak, neyi söyletmek için başpâresine üflemek lazımdır. Kezâ dağlık yerlerde ve kubbeli mahallerde işitilen aks, kendiliğinden hareket edemez. Şu halde çengi inleten *çengzen* neyi söyleten *neyzen* aksi yapan evvelce çıkan bir ses, satrançta galebe ve mağlubiyet husûle getiren de onun başında oynayanlardır.

Bunun gibi Fenâ-fiş'şeyh derecesine ilerlemiş müridler; şeyhlerini, daha doğrusu **Hız. Mevlânâ, Cenâb-ı Mevlâ'yı** tevhid-i ef'âl mertebesine işaretle çengi ve neyi çalana, dağlar arasında akisler yapana ve satranç tahtası başında oynayana teşbih ediyor. Kendisini ve emsalini de çenge, neye, dağa ve satranca benzetiyor. Demek istiyor ki:

ARAPÇA

**“Allâh(C.C.) sizi de yarattı, amellerinizi de 20.”** Nazm-ı Kerimi muktezasınca mademki bizi de, fiillerimizi de halk eden sensin. Biz, kudret-i ilâhiyye huzûrunda bir mazhar ve vasıta olmaktan başka bir şey değiliz. Hatta;

تا كه ما باشيم با تو در ميان      ما كه باشيم اى تو ما را جان جان  
**599-Ey rûhumuzun rûhu; biz kim oluyoruz ki sana karşı biziz diye ortaya çıkalım?**

تو وجود مطلقى فانى نما      ما عدمهاييم و هستيهاي ما

**600-Biz de âdemiz, bizim varlıklarımız da, fâniyi mevcûd gösteren vücûd ü mutlak da, senden ibarettir.**

Bu beyit tasavvufun rûhu demek olan vahdet-i vücûda müteallik bulunduğu için **Mesnevî**'nin müşkül beyitlerindendir. Ehlinin mâlûmu olduğu üzere velilerin ve âriflerin tasavvuftaki meslekleri vahdet-i vücuttur. Fakat yanlış anlaşılmasın, vahdet-i mevcûd değil bu ikisinin terfiki lazımdır.

Bizim anlayacağımıza göre vahdet-i vücûd; varlığın birliği, vahdet-i mevcûd ise varların birliği demektir ki aradaki fark meydandadır. İkincisinin bâtil olduğu da âşikârdır.

Vücud *Vâcib-ül'vücûd* ve *Mümkün-ül'vücûd* diye ikiye taksim olunmuştur.

**Vâcib-ül'vücûd:** Bir mûcidin icadına muhtaç olmayan.

**Mümkün-ül'vücûd:** O icada muhtaç bulunan varlık, demektir.

**Cenâb-ı Hakk;** başka biri tarafından var edilmiş olmadığından vâcib-ül'vücûddur; mahlûklar ve mükevvenât ise icâd-ı ilâhi ile vücûda geldiğinden mümkün-ül vücûddur. Sôfiyye meşâyih, vâcib-ül'vücûda **Vücûd-i Mûtlak** tâbir ederler. Çünkü o varlık, her türlü kayıttan, hatta kayıtsızlıktan azadedir. Çünkü kayıtsızlık da bir kayıttır.

Mümkün-ül'vücûd ise böyle değildir. Vücûd-ü mukayyedir bir mûcidin **Hakk Sübhânehû ve Teâla** icâdiyle var olmuştur. Nitekim **Muhyiddin-i Arabî Hazretleri Fütühât** adlı kitabının baş tarafında ve kendi itikâdını beyân sırasına meâlen buyurur ki:

**“Allâh(C.C.) Teâla, ilâh-i yegânedir. Şeriki yoktur. Hiçbir mûcidin icadına muhtaç olmaksızın vücûd-ü zâtisi ile mevcuttur. Mâsivâsının hepsi de varlığında ona muhtaçtır. Âlemin Külli'si onunla mevcuttur. Zât-ı Ecell ü Âlası ise, vücûd-ü nefsi ile muttasıftır. Varlığın mebdel olmadığı gibi, bekâsının sonu da yoktur. Onun varlığı, gayri mukayyet bir vücûd-ü mutlaktır. Zât-i ezelisi Kâim bi-nefsihidir.”**

Bazı kimseler, vahdet-i vücûd bahsini karıştırıyorlar. Vahdet-i vücûdu, vahdet-i mevcûd sanıyorlar. Vahdet-i vücûd; varlığın birliği demektir. Buradaki vücûddan maksat, **Şeyh-i Ekber'in** Vücûd-ü Mutlak tâbir eylediği Hakiki ve gayri mukayyet varlık, hatta var manasınadır. Vahdet-i mevcûd ise; mevcûdâtın birliği demek olmak lazım gelir. Ve bu suretle Hakk ile halkın, hâşâ bir olması icap eder.

Eşyadan her biri, **Allâh(C.C.)**'ın kudret-i icadına mazhar olmuştur. Fakat **Hakk**'ın zuhûriyle eşyanın mazhariyeti; müessirin eserde, hattatın levha zuhûru gibidir. Bir câmi dâhilinde bir çok levha görülür. Onlara bakılınca yazan hattatın mahâreti görünür. Kudret-i san'atkârânesi zuhûr eder; levhalar, o sanatkarâne kudretin mazharı oluyor. Misâli levhalara hasretmeyelim camî'i şerif de öyle. İçinden olsun, dışından olsun, dikkatle bakanlar, mimarın kemal-i sanatını müşâhede ederler. Bunun gibi âlem de **Allâh(C.C.)**'ın eser-i ibdâ'ıdır. Onun iradesiyle vücûda, daha doğrusu zuhûra gelmiştir. O mukayyet vücûdun, yani evveli ve sonu bulunmayan şu sonradan olma fâni cihânın icâdına vesile ise; **Allâh(C.C.)**'ın varlığıdır. Şu halde levhalarda hattatın, camî'de mimarın varlığı görüldüğü gibi, kâinatta da **Hakk**'ın varlığı ve birliği erbâbının nazarında münceli olur. İşte vahdet-i vücûd budur. Yoksa taş, toprak, hayvan, insan hâşâ **Allâh(C.C.)**'tır, demek değildir. Nitekim **Şeyh-ül'Ekber:** **“Cenab-ı Hakk Sübhânehû ve Teâla, eşyanın aslı zuhûrudur, yoksa zevât-ı eşyanın aynı değildir. Allâh(C.C.)dır, eşya eşyadır.”**der. **Hakk** ile halkı birbirinin aynı sananlar, vahdet-i mevcûd ile vahdet-i vücûdu vehmeyelenlerdir. O itikad, Firenklerin Panteizm dedikleri felsefi

mesleğin tevehhümüdür. Panteistlere göre kâinatın her zerresi **Hakk'**ın bir parçasıdır ve heyeti mecmûası **Hakk'**tır. Bu bâtil düşünüşten **Allâh(C.C.)**'a sığınırız.

Âyân-ı sâbitte; her şeyin ilm-i ilâhideki sûretinden ibârettir. Vücûd kokusunu duymamış, Vücûd-ü Hakiki ve mutlak ile birleşmemiş demektir. **Hız. Cüneyd'e:** “**Allâh(C.C.) vardı, onunla beraber hiçbir şey yoktu.**” Hadisi okununca, “**Hâlâ da öyle**” demiş. Şöyle bir söz de vardır:

“**Hakk'**ın birçok âyet ve alâmetlerine mazhar olan varlık, ehl-i keşf nazarında ilâhi bir aynadır. O halde onun fani olan zâhirine bakma, batınını görmeye çalış ki O, zât-i **Hakk'**tan ibârettir.”

Bu bahisler gâyet tehlikelidir. Onun için erbâbına mürâcaatla ve zevk yoluyla anlamaya çalışmalı yâhut teberrûken dinleyip geçmelidir.

Vahdet-i vücûd hakkında tafsîlât almak isteyenler **Mevlânâ Câmi'nin Şerh-i Rubâiyyât'**ına müracaat etmelidirler.

**Hız. Pîr Efendimiz**, sûretâ müridler lisanından vezire, hakikatte kendi tarafından **Allâh(C.C.)**'a hitap olmak ve tevhid-i ef'âl mertebesinden bahsetmek üzere diyor ki:

حمله‌شان از باد باشد دم‌بدم  
ما همه شیران ولی شیر علم  
**601-Bizim hepimiz de arslanız; amma bayrak arslanlarıyız ki saldırışımız, rüzgârın tahrîkiyledir.**

آن که ناپیداست هرگز کم مباد  
حمله‌شان پیدا و ناپیداست باد  
**602-Arslanların saldırışı meydânda; lâkin rüzgâr gizlidir. O gizli olan, aslâ eksik olmasın.**

Şimdi ki **İran** bayraklarında olduğu gibi eskiden bazı sancaklara arslan resmi yaparlardı. Sancaklar rüzgârlı havalarda dalgalanınca üstlerindeki arslan resimleri hamle ediyormuş gibi görünürdü. Uzaktan bakılınca aslanların saldırışı müşâhede olunur; fakat onları kımıldatan görünmezdi. **Hız. Mevlânâ**, mahlukların hareketini sancak arslanın saldırır gibi görünmesine benzetiyor.

هستی ما جمله از ایجاد تست  
باد ما و بود ما از داد تست  
**603-Yâ Rabbi; bizim rüzgârımız da, varlığımız da senin vergindir. Bütün vücûdumuz, senin eser-i îcâdındır.**

Sancak arslanlarını rüzgârın hareket ettirmesi gibi, bizim uzuvlarımızı da oynatan bir rüzgâr vardır o da akıl ve tedbirimiz **İrâde-i Cüz'iiyyemiz'**dir. **İrâde-i Külliyye** karşısında hiçte ehemmiyet olmamakla beraber, yine büyük bir nimet bulunan o tahrik hassasını -ki yokluğu, felç olmak demektir- ve bize şu fânî varlığı veren sensin Ey Rabbim; vücûdumuz, yaratış ve icâdının akıl ermez bir eseridir.

عاشق خود کرده بودی نیست را  
لذت هستی نمودی نیست را  
**604-Yokluğa varlık lezzetini taddırın, yine o yokluğu kendine âşık ettin.**

İlm-i ilâhinin sûretleri olup da hâriçte hakikaten vücûdu olmayan â'yân-ı sâbite'yi şu âleme izhâr ettin ve ona velev ki muvakkat ve mevhum olsun varlık lezzetini taddırdın. Yine izâfî yokluk arasından bazılarını kendine âşık etmek ve onlara mâşûk olmak sâadetini ihsan eyledin.

نقل و باده و جام خود را وامگیر  
لذت انعام خود را وامگیر

**605-İlâhi; in'âm ve ihsânın lezzetini, aşkının kadehini, şarâbını ve mezesini kesme!**

ور بگیری کیت جستجو کند

نقش با نقاش چون نیرو کند

**606-Eğer o feyzi kesecek olursan, seni kim arayabilir? Nakş, nakkâş ile nasıl uğraşır?**

منگر اندر ما، مکن در ما نظر

اندر اکرام و سخای خود نگر

**607-Bize bakma; istîdâd ve kabiliyetimiz olmadığına da bakma. Kendi ikrâmına, kendi cömertliğine bak.**

**Cenâb-ı Hakk**, bir kısım kullarını kendine âşık olmak üzere yaratmış, mü'min ve muvahhid olarak âleme göndermiştir. **Hız. Mevlânâ, Allâh(C.C.)**'ın ilk nimetlerinden minnet ve şükranla bahsettikten sonra diyor ki: **"Yâ Rabbi izâfi yokluk olan a'yân-ı Sâbite'ye varlık lezzetini taddırdın, onlardan bazılarını âşık olmak saâdetine nail ettin. Şu ilk lütfunu ilâve bir lütufla artır. Üzerimizden ve irfanımızdan o ilâhi lezzeti eksik etme. İmhâ edecek ve o mânevi zevki bizden kesecek olursan Seni kim talep edebilir? Çünkü Küntü kenzen mahfiyyen... Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim."**

Hadis-i Kudsisi muktezâsınca ilk talep senden zuhur etti. Tâlîp olduğun için matlûp da oldun. Yani sen, bilinmek istediğin için mahlûklarından bazılarında Seni arayıp bulmak ve bilmek talebi husûle geldi. Şu hâlde mahlûklar, kudret kaleminin önünde acizdir. Âdeta bir nakkaşın fırçası önündeki nakış gibidir. Nakkaş, nasıl o resmi istediği renge boyar, dilediği şekle sokarsa Sen de öyle yaparsın. O halde sen bize değil, kendi cömertliğine ve kendi keremine nazar et. O kereme kabiliyetimiz yoksa bile kabiliyet ihsan buyur.

**Müsteid kıl yok ise lütfuna istidâdım.**

**Sana güçlük mü var.**

**Ey şâh-ı kerem mûtâdım!**

ما نبودیم و تقاضامان نبود

لطف تو ناگفته‌ی ما می‌شنود

**608-Biz yoktuk, bizim talebemiz de yoktu. Senin lütfun bizim söylemediklerimizi işitti.**

**Cenâb-ı Hakk**, gördüğümüz ve görmediğimiz mahlûkları türlü türlü şekillerde yaratmış; o şekilleri, kendilerinin istidâdına göre vermiştir. Bir câmi'-i şerif yapılırken mihrâba konulan taşlarla kapı eşiği yapılan taşlar gibi. Her iki cihetteki taşlar da mermer olduğu halde bir kısmı mihrâb ve secdegâh olan mahall-i ihtirâma konulmuş, bir kısmı ise kapının önüne ve ayak altına yatırılmıştır. Buna sebep; Mihrâba konulanların oraya münâsebet alması eşik taşı yapılanın da ayak altına yakışması, yani her ikisinde de ayrı kabiliyet bulunması ve kabiliyetlerine göre kullanılmasıdır. Bu kabiliyet, onları yontan taşçının nazar-ı san'atinde temayüz etmiştir. Bunun gibi, varlıkların mevcut olmadığı ve kendilerinin talebi de bulunmadığı bir anda **Allâh(C.C.)**, onların ne şekil alması lazım geldiğini tayin etti her birini kabiliyetine göre bir renge ve şekle soktu.

نقش باشد پیش نقاش و قلم

عاجز و بسته چو کودک در شکم

**609-Nakış, nakkâşın ve kalemin karşısında ana karnındaki çocuk gibi âciz ve mukayyed kalır.**

Ana karnındaki bir yavru, orada nasıl serbest hareketten mennû, ve bilakis mukayyed ise; muşamba üstündeki bir resim, yahûd duvarın sathındaki bir nakışta ressamın ve nakkaşın fırçası önünde öyledir. Bunun gibi, kâinatın nakşedicisi ve kudret-i ilâhiyye kaleminin zebûn-u tasviridir. Açıkçası bir zerreyi bile *Allâh(C.C.)*, nasıl istemişse öyle yaratmıştır.

عاجزان چون پیش سوزن کارگه  
پیش قدرت خلق جمله بارگه  
**610-Kudret-i ilâhiyye karşısında bütün mahlûkların hâli, nakış iğnesi önünde gergefin hâli gibidir.**

گاه نقشش شادی و گه غم کند  
گاه نقشش دیو و گه آدم کند  
**611-Nakş işleyen; yaptığı nakışları bazen şeytan, bazen insan, bazen neşe verici bir manzara, bazen üzücü bir facia olmak üzere yapar.**

نطق نه تا دم زند در ضر و نفع  
دست نه تا دست جنباند به دفع  
**612-Nakışın eli yok ki müdâfa edebilsin. Konuşmağa iktidârı yok ki zararını faydasını söylesin.**

**Hiz. Mevlânâ** mahlukların irâde-i ilâhiyye karşısındaki hâlini, nakkaş fırçası önündeki duvar nakışına yahut bir kadının gergefde işlediği nakşa benzetiyor.

Bir kadın gergef önünde oturur üstündeki kumaşa iğnesini batırıp çıkarır. İsteddiği gibi nakışlar yapar. Bazen muharebe levhaları meydana getirir hülâsa arzusu veçhile hareket eyler. Yapılan resmin ağzı, dili yoktur ki ben şeytan resmi olmam yahut hüznün verecek muharebe resmi yapılmam diye müdâfada bulunabilsin; beni çirkin resmetme diye söylesin. **Cenâb-ı Hakk** da yaratırken böyle yapar. Dilediğini sâid olarak, istediğini şaki olarak vücuda getirir. İstidâda ve lisan-ı kâbiliyetle talebe göre tecelli meselesi başka zaten böyle yapması da kemal-i kudretini gösterir. Nitekim bir ressam gayet çirkin bir resim yaparsa o resim; ressamın mahâretine delil olur. O ressamın çirkin resim yapmakta da kudreti bulunduğunu anlatır. Çirkinlik ancak resme münhâsır kalır. O çirkin resim olsun. Seyredenlerden bazıları niçin böyle resim yaptın? Diye ressama itiraz edemeyeceği gibi, şaki yaratılmış bir mahluk için de *Allâh(C.C.)*’a böyle bir sûal tevcih edilemez.

گفت ایزد ما رمیت اِذ رمیت  
تو ز قرآن باز خوان تفسیر بیت  
**613-Son beytin tefsirini Kur’an’dan oku ki Cenâb-ı Hakk: “Vemâ rameyte iz’ra meyte” buyurmuştur.**

ما کمان و تیر اندازش خداست  
گر بپرانیم تیر آن نه ز ماست  
**614-Eğer biz oku fırlatırsak o atış bizden değildir. Biz yay gibiyiz ki, atanı hudâdır.**

Birinci beyit ile bir Âyet-i Kerime’ye telmih ediliyor.

Arapça

**“ Ey Bedir muharebesinde bulunan mücâhidler; muhârebe esnasında helâk olan müşrikleri siz öldürmediniz lakin onları Allâh(C.C.) katleyledi.**

**Habibim; sen de müşriklere doğru bir avuç taş parçası atmıştın. Fakat attığın zaman sen atmadın; lakin Allâh(C.C.) attı. 21”**

Bu âyet-i Kerime, **Bedir** muzafferiyeti dolayısıyla nazil olmuştu. **Bedir**’de de müsâmede başlamadan evvel **Rasûlullah Efendimiz** düşman tarafına doğru bir avuç kum ve taş parçası atmıştı da onların isabet ettiği müşrikler sersemlemişti. İşte bu âyet de, o taşları Hakikatte atanın **Allâh(C.C.)** olduğu beyân buyrulur.

Mâlumdur ki **Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz Esvâf-ı Celile**’sinden bir de **Nebiy-üs’seyf**’ dir yani kılıçla mebûs demektir. Böyle olacağı eski kitapların hepsinde yazılı idi. **Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Hazretleri:**

Arapça,

**“Kâfirler ve münâfıklar ile mücadele et ve onlara karşı nezaket değil, şiddet ve huşûnet göster. 22.”**

Emr-i celili mûcibince muhârebeye memûr olmuş, gerek bizzat kumanda ederek, gerek ahsabdan birini tayin eyleyerek müteaddid muharebede bulunmuştu. Lâkin niçin ve kimlerle harbetmişdi?

İslam dininin düşmanı mutaassıp Frenklerin fikrinde ve onların eserlerini okuyan sözde münevverlerimizin mütalaasınca, **Rasûl-u Ekrem** güya, bir eline Kur’an, diğer eline kılıcı almış; ya bu kitabı kabul edersiniz yahut bu kılıçla kafanızı keserim demiş! Hiç de böyle değil; **Aleyhisselâm Efendimiz’in** muhârebeleri **Allâh(C.C.)**’ın emirlerini yaymak için, Hakiki insâniyetin intişârı içindi. İnsanlardan bir kısmının hâkim-i mutlak, diğerlerinin de kul köle olmasına mâni olmak içindi. Savaştığı bedbahtlar da, bu insanî ve rahmanî azmin önünde durmak, terakki ve tealisine engel olmak isteyenlerdi. Bir caddeyi kapatmaya kalkışan dikenlerin ve çalıların sökülmesi, pek tabii bir şeydir. Eğer **Peygamber-i Ekber Efendimiz** insanlara eziyet etmek ve ülkeler zapt etmek fikriyle harp etmiş olsaydı, **Mekke** fethinde halkı kayıtsız ve şartsız âzât etmezdi. O insanlar ki, zat-i akdes-i Risâlete türlü türlü ezâ ve cefâda bulunmuşlardı. Eğer ganimet ve servet toplamak için harbe çıksaydı, **Huneyn** ganimetlerini taksim etmez, hatta o ganimetin bir kısmıyla **Havâzin** esirleri için elbise aldırıp onları giydirdikten sonra velilerine teslim eylemezdi. **Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin** 9 Muharebesinde çatışma olmuştu. Bunların zuhuru sebebi araştırılacak olursa hepsinin de tecavüzü değil, tedâfüi olarak yapıldığı anlaşılır. Mesela en meşhur bir zaferi olan **Bedir** muharebesini düşünelim. Bu muharebe **Kureyş** kervanını yakalamak için çıkılmışken, kervanın savuşması ve **Kureyş** ordusunun gelip çatması üzerine vukûa gelmişti. Bundan dolayı, sathi bir nazarla bakılacak olursa, bu muharebe, tecavüzü gibi görülür. Lakin biraz evveline gidelim; hicret öncesi vak’alarını göz önüne getirelim. **Hazret-i Peygamber** ile **Mekke**’deki Müslümanlardan çıkabilenler **Medine**’ye hicret etmiş, **Mekke**’de ancak dinini gizlemek suretiyle barınabilen ehli İslam kalmıştı. Şu hâl, dinsizliğin dine, şirkin tevhide, küfrün imana galebesi gibi görüldüğü için, müşriklerin koltukları kabardı. Muvakkaten sevindiler lakin sonra akılları başlarına geldi. **Medine**’de bir Müslüman cemiyeti toplandığını, orasının **Kureyş** kervanlarının yolu olduğunu, Müslümanların intikam almak için bu kervanlara tecavüz edeceklerini, hatta kuvvet peyda ederlerse hiç de kafiye geçirmeyeceklerini düşündüler. Binaen aleyh Arap kabilelerinden kuvvet toplayıp **Medine**’ye umumi bir hücum yapmak ve Müslümanlığı ortadan kaldırmak kararını verdiler. Bu karar **Medine**’de duyuldu. **Aleyhisselâm Efendimiz “Üktübü limen teleffeza bilislam”** buyurup nüfus sayımı yapılmasını emir verdi. Mevcut Müslümanlar yazıldı. 1500 Müslüman erkek bulunduğu anlaşıldı. Bunun üzerine **Kureyş** müşriklerini kuvvet toplamaktan vazgeçirmek ve kervanlarını selametle götürüp getirmek endişesine düşürmek için kafiyeleleri kovalamaya başlandı.

İşte **Kureyş** işgal fikriyle kovalanan kervanlardan biride **Ebu Süfye**'nin idaresinde olarak **Şam**'dan dönüyordu. **Emr-i Nebevi** ile bunun takibine çıkıldı.

**Ebû Süfyân**, kervanın yolunu değiştirdi ve imdat talebiyle **Mekke**'yi feryatçı ganimet bildi. Müslümanlar aleyhindeki kinini meydana koydu. Topladığı bin kişilik bir kuvvetle ve **Ebû Süfyan**'ın “ *Kervan kurtuldu, dönün*” diye haber göndermesine ehemmiyet vermeyerek Bedir mevkiine kadar geldi. Müslümanlarla karşılaştı. Hücum başladığı sırada **Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz** yerden bir avuç taş kırıntısı aldı, müşriklere doğru attı. Atılan taş parçaları müşrikleri sersem etti. Yetmiş ölü, yetmiş esir verip kaçtılar. Müslümanlardan 14 şehit oldu. Raziyyallâhü anhüm.

İşte **Hz. Pîr**'in işaret eylediği Âyet-i Kerime bu münasebetle nazil olmuş, müşriklerin öldürülmesi ve taşların atılması, ahabdan ve **Nebiyy-i Ekrem**'den değil **Kurb-i nevâfil** ve **kurb-i ferâiz** yoluyla **Hakk**'tan olduğu beyân buyurulmuştur.

Erbâb-ı tasavvuf diyor ki: **Allâh(C.C.)**'a türlü yaklaşma olur. Birine Kurb-i nevâfil diğerine de Kurb-i ferâiz tâbir edilir. **Eshâb-ı Kiram**, o esnada kurb-i nevafile ile **Hakk**'a yaklaşıtları için Âyet-i Kerime'de:

Arapça

buyuruldu. Katl fiili onlardan kaldırdı, doğrudan doğruya **Hakk**'a isnad olundu. **Sallâllahü Aleyhi Vessellem Efendimiz** ise kurb-i ferâizle mukarreb-i ilâhi bulunduğu için:

Arapça

“**Habibim; attığın vakit sen atmadın; lâkin Allâh(C.C.) attı.**” diye atmak fiili **Resûl Aleyhisselâm**'a isnâd olunduktan sonra **Hakk**'a isnâd edildi.

**Hz. Mevlânâ**, bu âyet delaletiyle kendisi gibi kurb-i ferâizde bulunan yüce kişilerin dilinden: “**Biz; yay gibiyiz ki, ok atanımız Allâh(C.C.)'tır .Bizden zuhûr eden söz, hareket, hâl ve fiiller bizden değildir.**” buyuruyor, sonra da şu derin ve mühim bahisten cebir manası anlaşılmasın diye diyor ki:

ذکر جباری برای زاری است      این نه جبر این معنی جباری است

**615-Bu söylenilen sözler cebir değil, cebbâr ism-i ilâhisinin mânâsıdır. Cebbârlığın zikri, ona tazarrû ve niyâz içindir.**

Mâlum olduğu üzere ehl-i sünnet cebr-i mutavassıtı kabûl etmiştir. Mûtezile gibi “Kul fi'linin hâlıkıdır demez Cebr-i mazmûn ashâbı Kul harekât ve seksenâtının tamamıyla mecburdur” iddiasında da bulunmaz. Ancak **Allâh(C.C.)**'ın irâdesine karşı İrade-i cüzziyye tasavvur eder ve insanda, velev ki nisbi olsun bir irâde ve ihtiyar vardır der **Hz. Mevlânâ** da cebr ile ihtiyârın arasını ayırt için buyuruyor ki:

خجلت ما شد دلیل اختیار      زاری ما شد دلیل اضطرار

**616-Bizim ağlayıp inleyişimiz ıztırar, yani mecburiyet delilidir. Yaptığımız yâhud yapamadığımız bir şeyden utanışımız da ihtiyar alâmetidir.**

وین دریغ و خجلت و آزر م چيست      گر نبودی اختیار این شرم چيست

**617-Eğer insanda ihtiyar ve irâde yoksa bu sıkılma nedendir? Bu teessüf, bu hıcâlet, bu hayâ neden ileri geliyor?**

خاطر از تدبیرها گردان چراست      ز جر استادان و شاگردان چراست  
**618-Ustaların çıraklarını men' etmesi, akıllarının bazı kimselere tedbir değiştirmesi nedendir?**

İnsan, kuvvet ve kudreti fevkinde vüs'u tahammülü haricinde bir şeye mübtelâ oldu mu ağlar, inler, yalvarır, yakarır. İşte řu hâl, onun muztar ve mecbur olduğunu gösterir bir delildir. Fakat vüs'u dâhilindeki bir işi yapamayan kimsenin üzülp sıkılması ve utanıp kızarması kendisinde velev ki pek cüz'i olsun bir irade ve ihtiyar bulunduğuna alamettir. Eğer insanda irâde ve ihtiyar olmasaydı beceriksizliği neticesi sıkılmaması ve hayıflanmaması lazım gelirdi.

Kezâ bir üstâd çırağı; bir muallim talebesini bazı münâsebetsiz hallerinden dolayı ayıplar ve o hallerde bulunmaktan men eder. Eğer çırakta, yahut talebede ihtiyar olmasaydı usta ve üstâdın onların hareketlerine ses çıkarmamaları kendilerini mazur ve mecbur görmeleri icap ederdi.

ماه حق پنهان کند در ابر رو      ورتو گویی غافل است از جبر او  
**619-Eğer; o üstâd Allâh(C.C.)'ın cebrinden gâfildir de Hakikat kameri onun vehmi bulutuyla örtölmüş ve gizlenmiştir, diyecek olursan.**

بگذری از کفر و در دین بگروی      هست این را خوش جواب ار بشنوی  
**620-Buna karşı hoş bir Cevap vardır. Onu dinlersen küfürden geçer ve dini tasdik edersin.**

وقت بیماری همه بیداری است      حسرت و زاری گه بیماری است  
**621-Hastalık zamanında, sıhate hasret ve elemden inilti vardır. Bununla hastalık vakti uyanıklıktan ibâretdir.**

میکنی از جرم استغفار تو      آن زمان که میشوی بیمار تو  
**622-Sen hasta olduğun vakit cürmünden istiğfâr edersin.**  
 میکنی نیت که باز آیم به ره      می‌نماید بر تو زشتی گنه  
**623-Sana günahının çirkinliği görünür, artık yola geleyim diye niyet edersin.**

جز که طاعت نبودم کار گزین      عهد و پیمان می‌کنی که بعد از این  
**624-Bundan sonra tâat ve ibâdetten başka bir iş yapmayım diye ahd eder misin?**

می‌ببخشد هوش و بیداری ترا      پس یقین گشت این که بیماری ترا  
**625-O halde yakinen mâlûmun olsun ki hastalık, sana bir idrâk ve uyanıklık veriyor**

هر که را درد است او برده ست بو      پس بدان این اصل را ای اصل جو  
**626-Binâen aleyh ey aslı arayan; řu nükteyi bilmiş ol ki derdil olan mânâ kokusunu alır.**

هر که او آگاه‌تر رخ زردتر      هر که او بیدارتر پر دردتر  
**627-Her kim çok uyanıksa çok dertlidir. Her kim daha ziyâde vâkıfsa yüzü daha ziyâde sararmıştır.**

Bilhassa yasak olan şeyleri irtikâb için cebri geçinenlere cevap olmak üzere  
**Hız. Mevlânâ** hastalık halini temsil ediyor. Bir hasta, rahatsızlığı dolayısıyla bütün

geceyi uyanık ve inleyerek geçirir ki, şu hâli ihtiyârı değil, zarûridir. Hastalık birkaç vakit sürecektir olursa hastanın geçirmiş olduğu isyan günleri birer birer gözünün önüne gelmeye ve nazarında pek çirkin görünmeye başlar. Onun için tevbe ve istiğfâr eder, iyileşirsem artık ibadet ve taatten başka bir harekette bulunmayayım der. Bu cebri intibah, hastalık zoruyla olur. Demek ki; cebrin Hakiki manasını anlayabilmek, dertli olmaya ve: “Yâr, boynuma bir ip taktı. Gönlünü istediği tarafa çekip götürüyor” sözünü bi-hakkın hissetmeye mütevakkıf imiş. Yoksa sıhhat zamanında ihtiyârı olarak kimse inlemediği gibi; günahlardan nedâmet, taat ve ibadete niyyet de ihtiyârımızla çoğumuzun hatırına gelmez. Eğer herkes mecbur olsaydı herkesin de aynı halde bulunması lazım gelirdi. Hakikat yolundaki irfan, derdin derecesiyle mütenessipdir. **Aleyhissalâtü Vesselam Efendimiz:**

“Hiçbir peygambere bana olduğu kadar eziyet edilmedi” buyurmuştur. **Peygamber-i Ekberimiz**, en çok derdi ve meşakkati çektiği için en büyük irfan sahibi olmuştur. Kezâ o yolda en çok korku çeken, **Allâh(C.C.)**’a en fazla mârifet hâsıl eyleyendir. Nitekim bir Hadis-i Şerif’de;

“ **Allâh(C.C.)’ı en ziyade bileniniz benim ve Allâh(C.C.)’tan en çok korkanınız da yine benim**” buyurulmuştur.

بینش زنجیر جباریت کو      گر ز جبرش آگهی زاریت کو  
628-Eğer Allâh(C.C.)’ın cebrine vâkıf isen enin ve tezarr’un hani?  
Cebbâriyet zincirini görüşün nerede?

کی اسیر حبس آزادی کند      بسته در زنجیر چون شادی کند  
629-Zincirde bağlı olan nasıl sevinir, habs esiri olan âzâde olabilir?

Ey gâfil cebri; madem ki **Allâh(C.C.)**’ın cebbar olduğuna, kendinin de onun iradesine karşı mecbur olduğuna vâkıfsın; bu mecbûriyetin, ayağına takılmış bir pranga olduğunu iddia ediyorsun, nasıl mesut ve münşerih olabiliyorsun? Habse atılmış, ayaklarına zincir takılmış bir adam gibi hürcede yaşayabilir misin?

بر تو سرهنگان شه بنشسته‌اند      ور تو می‌بینی که پایت بسته‌اند  
630-Eğer ayaklarının bağlı olduğunu, sana işkence yapmak için yanı başına pâdişâhın çavuşlarının oturduğunu görüyorsan.

ز آن که نبود طبع و خوی عاجز آن      پس تو سرهنگی مکن با عاجزان  
631-Âcizlere karşı çavuşluk taslamaya kalkışma ki, o hal, âcizlerin huyu ve tabiatı değildir.

**Allâh(C.C.)**’ın cebri; elimi, ayağımı bağlamış, hatta etrafıma muhafızlar dikilmiş, benim için istekli harekete imkan kalmamıştır iddiasında bulunuyorsun. Eğer bu iddiaların doğru olduğuna kanaat getirmişsen, bir takım acizlere karşı kafa tutmaya, çavuşluk yapmaya kalkışma. Zira mecbur olan cebbarlık edemez, ederse mecbur değildir.

ور همی‌بینی نشان دید کو      چون تو جبر او نمی‌بینی مگو  
632-Eğer Allâh(C.C.)’ın cebrini görmüyorsan görüyorum deme.  
Görüyorsan gördüğünün alâmeti nerede?

قدرت خود را همی‌بینی عیان      در هر آن کاری که میل استت بدان  
633-Meylin olan bir işte kendi kudretini ayan beyan görüyorsun.

خویش را جبری کنی کاین از خداست و اندر آن کاری که میلت نیست و خواست  
**634-Meylin ve isteğin olmayan işlerde de, bu Allâh(C.C.)'dandır diyerek, cebri oluyorsun.**

کافران در کار عقبی جبری‌اند      انبیا در کار دنیا جبری‌اند  
**635-Peygamberler dünya işinde, kâfirlerde âhiret işinde cebirdirler.**

جاهلان را کار دنیا اختیار      انبیا را کار عقبی اختیار  
**636-Bilakis peygamberler âhiret işini, cahiller de dünya işini ihtiyâr eylemişlerdir.**

Bunun için, peygamberler ile vârisleri olan velilerin dünyadaki halleri cebri, âhirete olan meyilleri ihtiyâridir. Kâfirlerin ve cahillerin ise dünyaya meyilleri ihtiyârı, ahirete karşı nefretleri cebridir.

ز آن که هر مرغی به سوی جنس خویش می‌پرد او در پس و جان پیش پیش  
**637-Çünkü her kuş kendi cinsine doğru ve onun arkasından uçar. Bunun gibi can da ileri ileri uçar.**

کافران چون جنس سجین آمدند      سجن دنیا را خوش آیین آمدند  
**638-Kâfirler, siccin cinsinden oldukları için dünya siccinden, yâni zindanından hoşlandılar ve ona yaklaştılar.**

انبیا چون جنس علیین بدند      سوی علیین جان و دل شدند  
**639-Peygamberler ise ‘ılıyyîn cinsinden oldukları için can ve gönül ‘ılıyyînine gidiler.**

Sûre-i Muttafifindeki şu Âyetlere işaret ediliyor:

Arapça

**“ Fâcirlerin amel defteri siccin denilen yerdedir. Kezâ ebrârın, iyi amel sahiplerinin defteri de ‘ılıyyîn denilen yerdedir 25.”**

Siccin ve ‘ılıyyîn hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Siccin cehennem altında, ‘ılıyyîn de sidret’ül-müntehâ da, yâhud arş-ı âlâda birer makam olduğu söylenilmiştir.

Hülâsası; siccin günah sâhiplerinin; ‘ılıyyîn de, sevap erbâbının amel defterlerinin muhafazasının edildiği yerlerdir ki, biri süflî bir yer, diğeri de ulvi bir makamdır. Siccin’e mensûp olan kâfir ve fâcirler dünyaya zindanı hoş gelir. Dünyaya siccin yani zindan tabir edilmesi, bir Hadis-i Şerifte vâki olmuştur. Siccin, nasıl içerdekileri dışarı çıkmaktan men ederse, şu âlem-i tabiat da, dâhilindeki insanların çoğunu tabiat haricine çıkmaktan ve maneviyat âlemlerine yükselmekten alıkor. Fakat kâfirler zaten siccin nisbetli ve sūfli tabiatlı oldukları için, onlara bu dünya zindanı hoş gelir.

Ebrâr ve sâlihler ise esâsen ‘ılıyyîn’e mensupturlar. Ma’nen ve rûhen ulvi meşreblidirler. Onların burada bulunuşu ihtiyârı değil, mecbûridir. O münasebetle vücutlarıyla burada bulunsalar bile ,ruhen ulvi âlemlerde dolaşırlar.

باز گوییم آن تمامی قصه را      این سخن پایان ندارد لیک ما  
**640-Bu sözün sonu gelmez. Onun için biz, hikâyemizin kalanına devâm edelim.**

**“VEZİRİN HALVETİ BOZMAKTAN VE  
HALVETDEN ÇIKMAKTAN MÜRİDLERE ÜMİD KESTİRMESİ”**

نومید کردن وزیر مریدان را از رفض خلوت

کای مریدان از من این معلوم باد      آن وزیر از اندرون آواز داد  
**641-O vezir halvethâne dâhilinden seslendi ki: “ Ey müridler; mâlûmunuz olsun.**

کز همه یاران و خویشان باش فرد      که مرا عیسی چنین پیغام کرد  
**642- İsa bana bütün dost ve akrabâdan münferid ol diye haber gönderdi.**

وز وجود خویش هم خلوت گزین      روی در دیوار کن تنها نشین  
**643-Yüzünü duvara çevir ve yalnız otur. Hattâ kendi varlığından halvet ve inzivâ et dedi.**

Vezirin bu sözlerinin yanlışlığı, maksad-ı mahsûsla, yani iğfâl ve idlâl fikriyle söylenilmiş olmasındandır.

Arapça

**“ Sevdğin şeylerden infâk etmedikçe birr ü hayra katiyyen nâil olamazsınız. 26”**

Nazm-ı Celili mûcibince insanın, mâşûk u ezeliye vasıl olabilmesi için sevdiği şeyinden ve herkesten fedâkarlık etmesi, hatta kendi nefsinden geçmesi gerektir.

بعد از این با گفت و گویم کار نیست      بعد از این دستوری گفتار نیست  
**644-Bundan sonra konuşmaya ruhsat yoktur. Artık benim sözle işim gücüm kalmamıştır.**

رخت بر چارم فلک بر بردهام      الوداع ای دوستان من مردهام  
**645-Dostlar; Allâh(C.C.)’a ısmarladık. Ben ölmüşüm ve dördüncü kat feleğe intikâl etmişim.**

من نسوزم در عنا و در عطب      تا به زیر چرخ ناری چون حطب  
**646-Bu intikâlîm, felek-i nâri altında meşakkat çekmemek ve odun gibi yanıp mahvolmamak içindir.**

بر فراز آسمان چارمین      پهلوی عیسی نشینم بعد از این  
**647-Artık dördüncü kat semâda İsa’nın yanında oturacağım.**

Vezirin artık dördüncü kat göğe intikâl ediyorum demesi, **Hız. Rûhullâh**’ın orada bulunduğu dâir meşhûr bir rivâyete göredir. Güyâ **Hız.İsa**, semâyâ ref olunduğunda dördüncü katta alıkonulmuş. Vezirin **“Artık İsa’nın yanında oturacağım”** demesi, hristiyanların akidesine göredir. Çünkü **Mesih**’in gökyüzünde olduğu ve **Allâh(C.C.)**’ın sağ tarafında oturduğu, Hristiyanlık akidesindedir. Binâen aleyh oraya çıkmak ve sağ tarafta sıralanmak, Hristiyanlarca matlûb bir saadettir.

**“VEZİRİN, HER EMİRİ AYRI AYRI VELİAHD YAPMASI”**

ولی عهد ساختن وزیر هر يك امير را جدا جدا

يك به يك تنها به هر يك حرف راند      و آن گهانی آن امیران را بخواند

648-Sana Hristiyan beylerini çağırdı. Tenhâca her biriyle görüşüp konuştu.

گفت هر يك را به دين عيسوی      نایب حق و خلیفه‌ی من توی

649-Her birine dedi ki: İsâ dininde Hakkın vekili ve benim halifem sensin.

کرد عيسی جمله را اشيعا تو      و آن اميران دگر اتباع تو

650-Öbür Beyler, senin teba'an olacaktır. İsâ, hepsini senin tâbilerin kılmıştır.

يا بکش يا خود همی‌دارش اسير      هر امیری کو کشید گردن بگیر

651- Serkeşlik edecek beyi yakala. Ya öldür, yâhud esir et.

تا نمیرم این ریاست را مجو      لیک تا من زنده‌ام این وامگو

652-Lâkin ben sağ oldukça şu vasiyeti kimseye söyleme. Ben ölmedikçe de riyâset ve niyâbet talebine kalkışma.

اینک این طومار و احکام مسیح      یک به یک بر خوان تو بر امت فصیح

653-İşte bu tomarı ve din-i İsâ hükümlerini ümmete karşı birer birer ve fesâhatle oku.

هر امیری را چنین گفت او جدا      نیست نایب جز تو در دین خدا

654-Beylerden her birine ayrı ayrı olarak Hakk dininde senden başka vekil yoktur dedi.

هر چه آن را گفت این را گفت نیز      هر یکی را کرد او یک یک عزیز

655-Her birini birer birer tâziz ve takdis etti, ona söylediğini aynen buna da söyledi.

هر یکی ضد دگر بود المراد      هر یکی را او یکی طومار داد

656-Her birine birer tomar verdi ki murâd ve mazmunları birbirine zıt idi.

چون حروف آن جمله از یا تا الف      جملگی طومارها بد مختلف

657-Eliften ye'ye kadar olan harflerin şekli nasıl muhtelif ise, o tomarların metni de öylece birbirine aykırı idi.

پیش از این کردیم این ضد را بیان      حکم این طومار ضد حکم آن

658-Bu tomarın hükmü, diğerinin zıddı idi. Nitekim bu tezâdı evvelce beyân etmiştik.

Tamamıyla mutâbık olmamak üzere hikayemizdeki Yahudi vezir ile Hristiyan azizlerinden ve İsevilik nâşirlerinden *Pavlos* yani Sent pol arasında bir benzerlik vardır. *Pavlos*, Milâdın ikinci senesinde *Tarsus*'da doğmuş bir Yahudi çocuğudur. Asıl adı Saul'dur. *Kudüs*'te okumuş, önceleri yahudilik de fevkalâde taassup göstermiş, sonra güya *Hazret-i İsa*'nın kendisine görünmesiyle Hristiyan olmuş ve nasrâniyeti neşre çalışmış, Roma kumandanlarından *Serciyüs Pavlos*'u Hristiyan yapması üzerine onun adını takınmış. *Kıbrıs*'da, *Anadolu*'da, *Yunanistan*'da

dolaşarak din neşrine gayret berât etmiştir. **Roma** da epeyce kimseyi Hristiyanlığa sokmuş, lakin **Kayser Neron**'a aksi cevaplar verdiği için rivâyete göre havâriyyûn reisi **Sen Piyer** ile birlikte **Roma**'da ve Miladın 66.tarihinde öldürülmüş, kemikleri Roma'daki **Sen Piyer** kilisesine gömülmüştür.

**Pavlos**'un yazdığı risâle şeklindeki mektuplar, **İncil** tercümelerinin sonunda basılmışlar. Hepsî 12 tanedir. **Hız. Mevlânâ** da o Yahudi vezirin o kadar tomar yazdığını, sonra onların elif ve ye harfleri kadar bir birine benzemez olduğunu beyan etmişti.

Yalnız burada bir fark görünür ki, Yahudi vezirin kendini öldürmüş, **Pavlos**'un ise rivâyete göre-çünkü şüphelidir- **Roma**'da idam edilmiş olmasıdır. Bunun içinde, **Hız. Mevlânâ**'nın maksadının, tarih yazmak değil, kıssa arasında hisse vermek olduğunu söylenilmiştir.

Okunan beyitlerde işaret olunan manalara gelince. Evvelâ bir şeyhin halife ittihâz edeceği kimseye bunu gizlice bildirmesine ima vardır. Nitekim tekkelerde yapılan taç giydirme merasiminde şeyh ile halife bir örtü altına alınıp sırr-ı hilâfet orada tevdi olunurdu; hatta yalnız hilâfet değil, biat verme esnasında da böyle yapılırdı.

İkincisi; Şeyhin hayatında halifenin irşâda kalkışmaması edep muktezâsıdır. Meğer ki şeyhi izin vermiş, yâhud irşâd için başka bir memlekete göndermiş olsun. **Hız. Mevlânâ**, **Hüsameddin Çelebi**'yi irşâda mezûn kıldığı cihetle, daha **Hız. Pîr**'in hayatında ihvânın terbiyesi ile meşgûl olurdu. **Hüsameddin Çelebi**, **Hız. Mevlânâ**'nın makamına geçince bu vazifeyi **Hız. Mevlânâ**'nın büyük oğlu **Sultan Veled** ifâ ederdi. Bundan dolayı **Konya**'daki **Mevlânâ tekkesi**'nde şeyh olan **Çelebi Efendi**'den başka bir de **Tarikatçı Dede** vardı. Diğer tarikatlarda ve bazı asitâne, büyük tekkelerde bu vazife ile mükellef olan zata **Piş kadem** yahud **ser târik** derlerdi.

#### “VEZİRİN HALVETDE KENDİSİNİ ÖLDÜRMESİ”

کشتن وزیر خویشان را در خلوت

خویش کشت و از وجود خود برست بعد از آن چل روز دیگر در ببست

**659-Öndan sonra kırk gün kapısını kapadı, kendisini öldürüp varlığından kurtuldu.**

Vezir, Hristiyan beyleriyle görüşüp ayrı ayrı hepsini irşâd veliaht tâyin ettikten sonra, kırk gün halvethânesinin kapısını açmadı. Nihayet intihar etmek suretiyle hem kendini, hem başkalarını vücûd-ü habisinden kurtardı.

**Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzûr,  
Yıkıldı gitti cihandan, dayansın ehl-i kubûr!**

Hasetçilerin bin-netice hem hâlik, hem mühlik olacağı söylenilmiştir. **Hız. Mevlânâ**'nın da söyleyeceği veçhile hased, kötü huyların en kötülerindendir. Maazallah, ona mübtelâ olanları, hased ettiklerini öldürmeye muvaffak olmayınca ye'sden ölmeye sevkeder.

**Hased-perverlerin hâli yamandır.  
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.  
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,  
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.**

**Kelile ve Dimme** kitâbının Fârisi tercümesi olan **Envâr-ı Süheyli**'de bir hikaye vardır. Adamın biri, hasmının elindeki nimetin zevâline çare bulamayınca:

“- Beni öldür de falanın evine bırak. Sen de âzad ol! Diye kölesine tenbih etmiş. Düşmanını kâtil göstermek için ölümü göze almış.

Gerek o hikayedeki adamın, gerek bahsimizin mevzûunu teşkil eden Yahûdî vezirin hâlî, mübâlâğâlî gibi görünür. Fakat insanların ahvâline biraz dikkat edilirse, bunların yüzlerce emsaline tesadüf olunabilir.

بر سر گورش قیامت‌گاه شد      چون که خلق از مرگ او آگاه شد  
*660-Halk, vezirin öldüğünü haber alınca, mezarının başı mahşere döndü.*

موکنان جامه دران در شور او      خلق چندان جمع شد بر گور او  
*661-Halk, saçını, sakalını yalayarak ve elbisesini yırtarak onun mâtemine o kadar toplandı ki.*

از عرب وز ترک و از رومی و کرد      کان عدد را هم خدا داند شمرد  
*662-Arap'tan, Türk'ten, Rum'dan ve Kürd'den mürekkep olan kalabalığın sayısını ancak Allâh(C.C.) biliyordu.*

درد او دیدند درمان جای خویش      خاک او کردند بر سرهای خویش  
*663-Onun mezarını toprağın başlarına saçtılar. Onun derdini kendileri için derman saydılar.*

کرده خون را از دو چشم خود رهی      آن خلیق بر سر گورش مهی  
*664-O kimseler, vezirin kabri başında bir ay oturup mâtem ettiler ve gözlerinden kanlı yaşlar akıttılar.*

#### “VELİAHD HANGİNİZSİNİZ? DİYE HRİSTİYANLARIN BEYLERDEN SORMASI”

طلب کردن امت عیسی علیه السلام از امرا که ولی عهد از شما کدام اس

از امیران کیست بر جایش نشان      بعد ماهی خلق گفتند ای مهان  
*665-Bir ay sonra halk dedi ki: Ey büyükler, beylerden vezirin yerine geçecek kimdir?*

دست و دامن را بدست او دهیم      تا به جای او شناسیمش امام  
*666-Ki o vezirin makâmında imam ve muktedâ tanıyalım ve elimizi, eteğimizi onun eline teslim edelim.*

چاره نبود بر مقامش از چراغ      چون که شد خورشید و ما را کرد داغ  
*667-Güneş batıp da gurûbu yüreğimize dağ açınca, onun yerine kandilden başka çâre yoktur.*

ناییبی باید از او مان یادگار      چون که شد از پیش دیده وصل یار  
*668-Yârin visâli göz önünde kaybolunca, onun nâibi olmak üzere bize bir yadigâr lâzımdır.*

بوی گل را از که یابیم از گلاب      چون که گل بگذشت و گلشن شد خراب

**669-Gül mevsimini geçip de gülistan harâb olunca, gül kokusunu nereden koklayabiliriz? Gül suyundan.**

Yahudi vezirin müridleri, muktedâlarının ölümünden sonra birini onun yerine geçirmek istediler. Ölüyü güneşe, vuslata ve güle benzettiler. Güneş battıktan sonra kandil yakılmak, firkat zamanı vuslatı hatırlamak için yâdigâra bakılmak, gül mevsimi geçince onun kokusunu gül suyundan koklamak lazım geldiğini söylediler. Binâen aleyh ey beyler; hanginiz vezirin nâibi iseniz yerine geçsin. Ona nispetle kandil, yadigâr ve gül suyu gibi olsun dediler.

**Hız. Mevlânâ** burada ve şu münâsebetle bir nükteyi anlatmak ve halife yerine geçtiğinin aynıdır, meselesini izah etmek için buyuruyor ki:

نایب حق‌اند این پیغمبران      چون خدا اندر نیاید در عیان

**670-Cenâb-ı Hakk, his gözüyle görülemediği için peygamberler, onun nâibleridir.**

Peygamberler; **Allâh(C.C.)**'ın emirlerini, yasaklarını kullara tebliğ eder. Bu cihetle kendileri **Hakk**'ın nâibleri vekilleridir. Şu niyâbet de **Zât-i Ecellü Âlâ**'nın his gözüyle görülmeyişinden ileri gelmiştir.

گر دو پنداری قبیح آید نه خوب      نه غلط گفتم که نایب با منوب

**671-Hayır!. Yanlış söyledim ki, nâib ile men'ûbu, eğer vekil ile müvekkili iki sanırsan hoş bir şey olmaz.**

Mâlûmdur ki, biri diğeri tarafından “ Şu işi yapmak için vekilim ol” diye tevil edilir. O vekil, o işin görülüp yürütülmesinde tam bir salâhiyete hâiz olur. Binâen aleyh müvekkil kadar salâhiyetli demektir. Bunun gibi, vekâlet-i **Rabbâniyye**'yi hâiz olarak gelen peygamberler de böyledir. Onların emirleri ilâhi emirlerin, yasakları da Rabbani yasakların aynıdır. Bundan dolayı, vekil ile müvekkili ayrı zannetmek, onların emir ve yasaklarını başka başka vehmeylemek hoş değil, nâhoş bir şeydir. Nitekim **Kur'an-ı Kerim**'de:

Arapça

**“Peygambere itâat eden Allâha itaat etmiş olur.27”** buyuruluyor. Niçin? Çünkü **Rasûl**'ün tebliğ ettiği **Allâh(C.C.)**'ın hükümleridir. O hükümlere ve onu tebliğ edene itaat ise doğrudan doğruya **Allâh(C.C.)**'a itaat olur. Buna hâriçten basit bir misal verebiliriz. Polis ve jandarma vasıtasıyla yapılan tebliğler şöyle dursun, mahalle bekçilerinin daveti bile hükümet adınadır. Harb-ı umûmi içinde hemen her gün yâhud her gece bir davul gûmbürtüsü işitilir, kulak verilince uzun ve anlaşılmaz bir ifade duyulur, herkes pencereye koşar, bekçinin ki kaç tokmak darbesinden sonra, üç yüz şu kadar doğumluların ya muâyeneye, ya sevk edilmek üzere askerlik şubesine müracaatları, diye bağırdığını işittirdi. Bu davet sesi şikâyetle değil, itaatle karşılanır. Çağrılan gençler, davetli bulundukları yere giderlerdi. Bekçiye itaat, nasıl hükümete itaat ise, peygambere itaat de **Allâh(C.C.)**'a itaat demektir.

پیش او يك گشت كز صورت برست      نه دو باشد تا تویی صورت پرست

**672-Hayır!. Öyle değil. Sen sûretperest kaldıkça nâib ile men'ûb vekil ile müvekkil ikidir. Sûretten kurtulan kimse için ise bir olmuştur.**

**Hız. Mevlânâ**, evvelki beyitte nâib ile menûbu iki saymanın ayıp olduğunu söylemişti. Fakat yanlış anlaşılacak, yani vekil ile müvekkil bir imiş vehmine düşülmemek için ifadesinden rücû ediyor. Ey dışı gören; sen sûretperest kaldıkça, dış hale bakıp aldandıkça, senin için nâib ile menûb ayrı ayrıdır. Bekçi başkadır, hükümet başkadır. Lakin sûret kaydından kurtulan, meselâ bekçinin davul çalması ve bağırmasının hükümetin emriyle olduğunu bilen kimse nazarında böyle değildir. Onun için nâib ve men'ûb birdir. Dâveti itibariyle bekçinin hükümetten farkı olmadığı gibi.

تو به نورش درنگر کز چشم رست چون به صورت بنگری چشم تو دست

**673-Zâhiren bakarsan, senin gözün ikidir. Fakat sen onlardaki bakış nûruna bak ki birdir.**

چون که در نورش نظر انداخت مرد نور هر دو چشم نتوان فرق کرد

**674-Bir adam gözün nûruna bakınca iki gözdeki nûru ayırt edemez.**

Bir insanın iki gözü vardır; lakin bu iki göz, şaşılık ve sâir hastalıktan sâlim oldukça, ikisindeki bakış nûru birdir. Bir şeye bakılınca biri başka, öbürü başka görmez. Demek ki göz iki olduğu halde görüş birdir. Bunun gibi nâib ile menûb, yâhud vekil ile müvekkil dıştan iki, fakat Hakikatte bir imiş.

#### **“LÂ NÜFTERİKU BEYNE EHADİN MİN RUSÜLİHİ, ÂYET-İ KERİMESİNİN BEYÂNİ”**

**Sûre-i Bakara**’nın sonunda:

Arapça

Diye başlayan iki âyet-i Kerimeye işaret ediliyor. Bu âyetlerin üst tarafında da şu âyet-i celile vardır:

Arapça

**“Göklerde ve yerlerde olan her şey Allâh(C.C.)’ındır. Kalbinizde saklandığınızı izhâr etseniz de, gizleseniz de Allâh(C.C.) ondan dolayı sizi muhâsebeye çekecektir. Sonra da dilediğini mağfiret, istediğine gazap edecektir. Cenâb-ı Hakk her şeye kâdirdir.29”**

Müfessirlerden bazıları, bu âyetin ihbâr cümlesinden olduğunu, insanın zâhiri ve bâtını fikir ve amellerinden muhâsebe olunacağını açıkladığını söylemiş; **“Nesh hükümlere mütearrız olur, haberlere mütearrız olmaz.”** Şeklindeki üsul kaidesini söylemişlerdir. Bâzıları ise yine bu âyetin: **“Lâ yükellifullâhü”** Âyetiyle neshedildiğini ifade eylemiş, **Amenerrasûlü**’nün nüzûlüne sebep olmak üzere şunu göstermiştir: ve in tübdü.. ihbâr-ı ilâhisi üzerine ashabın ileri gelenlerinden bazıları, **huzûr-ı Nebeviye**’ye gittiler:

**“Yâ Rasullallah, tâkat getiremeyeceğimiz bir amel ile mükellef kıldık”** dediler. **Aleyhissalât Efendimiz “ Hangi amel” ?** Diye sordu.

**“Bazen bizde isyan hatırası oluyor. Onu kötü görüyoruz. Kuvvetten fi’le getiremiyoruz. Eğer bundan dolayı da muhasebe edilirse, halimiz nice olur? Kimse, bu yükün altından kalkamaz”** dediler.

**Hız. Peygamber (S.A.V.) “ Siz de Beni-i İsrâil’in dedikleri gibi Semi’na ve asaynâ yani “ işittik ve isyân ettik” demek mi istiyorsunuz? Semi’na ve atâ’na yani “ İşittik ve itaat ettik”** deyin, buyruldu. **Amenerrasûlü** yani **“ Allâh(C.C.)’ın sözünü işittik ve itaat ettik”** dediler. **Cenâb-ı Hakk** da onların bu teslimiyetine mükâfat olarak şu iki Âyeti inzâl eyledi:

Arapça

**“Rasûl-i Ekrem; Rabbinden kendisine inzal kılınan emir ve hükümlere iman etti. Ona tabi olarak müminler de iman ettiler. Hepsi yani peygamber de, ümmeti de Allâh(C.C.)a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Allâh(C.C.)’ın peygamberlerinden hiç birini tefrik etmeyiniz demekle beraber işittik ve itaat ettik. Rabbimiz; senden mağfiret dileriz. Dönüşümüz senin tarafındandır, dediler.”**

**“Allâh(C.C.) bir nefsi, vüs’ü tahammülünden fazla mükellef kılmaz. O nefsin iyilik kazancı lehine kötülük kazancı aleyhinedir. 30”**

İşte Hz. Pîr’in telmih buyurduğu bu Âyet-i Kerimedir ve orada mü’minler dilinden hikâye buyurulan Lâ nüferriku... tasdikidir. Peygamberlerin peygamber olmaları, Allâh(C.C.) tarafından ilahi hükümleri tebliğe memûr bulunmaları dolayısıyla araları ayırt edilmez. Çünkü Hz. Âdem’den Mefhar-i âlem Aleyhimüsselâma kadar gelen her peygamber, ümmetine Allâh(C.C.)’ın varlığını ve birliğini tâlim eylemiştir. Sâhib-i Kitab ve şeriat olan Hz. Mûsa Benî-i İsrâile tevhid-i ilâhiyi öğrettiği gibi, onun halifesi olup kitap ve müstakil bir şeriat sahibi olmayan Yûşâ da aynı talimatı vermişti. Bu itibarla, farkları bulunmayan peygamberlerin Allâh(C.C.) katındaki dereceleri ise farklıdır.

Arapça

**“Peygamberler içinden Hz. Mûsa’ya Cenâb-ı Hakk kelâm ile iltifât buyurmuş, bazılarının derece ve mertebelerini yükseltmiştir 31.”**

Sûre-i Bakaranın son ayetleri olan Amenerrasulü ve Lâ yükellifullâhü... Âyetlerinin faziletleri hakkında bazı hadisler vardır. **Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Hazretleri:**

**“Sûre-i Bakara’nın sonu, bana Miraç gecesi, Arşın altındaki bir hazineden çıkarılıp verildi ki, benden evvel hiçbir peygambere verilmemişti. Onları yatsıdan sonra okumak, okuyan kimse için gece kalkıp ibadet etmek yerine geçer.”** buyurmuştur.

Hz. Mevlânâ, Peygamberlerin cismen çok ve ma’nen bir olduklarını temsil için diyor ki:

هر یکی باشد به صورت غیر آن      ده چراغ ار حاضر آید در مکان

**675- Bir yere şekil ve sûret itibâriyle ayrı ayrı on kandil getirseniz.**

چون به نورش روی آری بی‌شکی      فرق نتوان کرد نور هر یکی

**676-Fakat onların nûruna bakıp dikkat edersen, şüphe yok ki hiç birinin aydınlığı tefrik edemezsin.**

صد نمائد يك شود چون بفشری      گر تو صد سیب و صد آبی بشمری

**677-Eğer sen yüz tane elma ve yüz tane ayvayı sayıp da rendeleyecek ve sıkacak olursan, yüz kalmaz bir olur.**

Bir yerde yakılan on tane kandil; ufak, büyük, renkli, renksiz olmak itibariyle birbirinden farklıdır. Lakin onların aydınlığı birdir. Kezâ yüzer tane elma ve ayva; hacim, renk, koku ve lezzet itibariyle birbirinin aynı değildir. Fakat onlar, suları alınmak için rendelenip sıkılınca sayıları kaybolur, ortada bir su kalır. Bunun gibi peygamberler de suret itibariyle müteaddid ve muhteliftir. Kur’an-ı Kerimde, yirmi sekizinin ismi zikredilmiş, onlardan bir kaçının Nebi yahut veli olduğunda ihtilâf olunmuştur. Halbuki peygamberlerin 124000 veya 224000 olduğuna bunlardan 313 yahud 314 zatin **Nebiyy-i Mürsel** bulunduğu dair Hadis-i Şerif rivayet ediliyor. Gerçi bu adet, birdenbire mübalâğlı gelir. Fakat dünyanın eksiliğiyle

genişliği, hele Benî-i İsrâil'e gönderilen peygamberlerin çokluğu hatırlanınca, mübalağa vehmine mahal kalmaz.

Bizce ve bütün ehl-i kitapça mâlûm olan peygamberlerin hepsi de Asya kıtasında tebliğ-i Ahkam etmişlerdir. Dünya Asya'dan ibaret değildir. Sonra **Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

**“Kendisine peygamber gönderilmemiş hiçbir ümmet yoktur. 32”** buyuyor. Kur'an-ı Kerimde bu peygamberlerden bahs olunmamıştır. Çünkü tekrar tekrar söylenildiği üzere **Kur'an-ı Kerim** tarih kitabı değildir. İşte sayıları ve isimleri tamamıyla mazbût olmayan bu **Zevât-i Kiram** da ümmetlerinin fikirlerini aydınlatmak hususunda kandil gibidirler. Kandillerin şekli muhtelif, fakat aydınlıkları bir olduğu gibi, bunlar da sûretâ müteaddid, lâkin mânen müttehidir.

پای معنی گیر صورت سرکش است اتحاد یار با یاران خوش است

**678-Yârin, yârân ile müttehid olması hoştur. Sen de mânâ ayağından yakala ki sûret serkeştir.**

Sûret; serkeştir, âsidir, rakîk nüktelere boyun eğmez. Ona ittiba eden de sûret perestlikten kurtulamaz. Binâen aleyh tefrikaya düşer, Hakikati görmekten halas olamaz. Tevhidin sırrını anlamak için mana ayağına ve manevi bir kâmilin irşâdı eteğine sarılmalıdır.

تا ببینی زیر او وحدت چو گنج صورت سرکش گدازان کن به رنج

**679- Serkeş olan sûreti, riyâzat meşakkati ile erit ki onun altından define gibi vahdeti göresin.**

خود گدازد ای دلم مولای او ور تو نگذاری عنایتهای او

**680-Sen o serkeş sûreti eritmezsen, kulu kölesi olduğum Allâh(C.C.), onu kendi irâdesiyle eritir.**

Mâlûmdur ki tarikatta ilerlemek için mücâhede lazımdır. Böyle olması da tabiidir. İnsan otomobile binse oturduğu yerde sarsılmaktan hâli kalmaz. Mâ'nevî sefer ise herhalde otomobil yolculuğundan ehemmiyetsiz değildir. **Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

**“Bizim yolumuzda mücâhede edenlere elbette yollarımızı gösteririz. 33”** buyuruyor. Görüyoruz ki çalışmaktan ve yorulup terlemekten hâli kalmayan milletler, Hakikaten ilerliyorlar. Bizim gibi tembelliği âdet etmiş olanlar da mutaf çırağı gibi geri geri gitmekten kurtulamıyorlar. Maddiyat çalışırsa o nisbette ileri gider. Kim mücâhede etmezse atâleti kadar geri kalır. **Sallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz** Nebiyy-i mâsum olduğu halde sabahlara kadar namaz kılar ve kıyam da uzun müddet durmaktan mübarek ayakları şişerdi.

Hülâsa; Tarikatta ilerlemek, sâlike ayak bağı olan sûret perestliği giderebilmek için mücâhede lazımdır. Nâdiren bir sâlikin cezbe-i ilâhiye mazharı olarak az bir mücâhede ile fevkalade terakki ettiği görülür.

**Hız. Pîr** şu iki beyit ile bunlara işaret etmiştir. Fakat söylenildiği gibi mücâhedesiz ilerlemek ve yükselmek nadiren vuku' bulur. Nâdir haller umumi kâideyi ihlâl etmez. Gerek mücâhede, gerek cezbe neticesinde gelecek terakkinin yine **kerem-i ilâhi** ile olacağını beyan için **Hız. Mevlânâ** buyuyor ki:

او بدوزد خرقيه درویش را      او نماید هم به دلها خویش را  
**681-Kendini gönüllere gösteren odur. Dervişin hırkasını diken de odur.**

Ruyetullah hakkında âlimlerin muhtelif kavillerinden bahsedilmişti. Mutezile *Allâh(C.C.)*’ı görmenin kâbil olmadığına kâil olmuş, “Len terâni...”: “*Sen beni asla göremezsın*” Nazm-ı Celîli’ni, ictihâdına senet tutmuştur. Ehl-i sünnet ise: “*Ayın dördüncü gecesi ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz.*” Hadisine istinâden rü’yet-i Bâri’nin cevâzına hükmetmiştir. Mutavaffine gelince: Len terâni... deki te’kid-i nefyi, te’vile lüzum görmemiş, ondan “*Sende senlik baki oldukça beni göremezsın*” manasını çıkarmıştır.

**Gören ol, gösteren oldur, görünen,  
Ey Nizâm oğlu iki görmek neden?**

**Hiz. Mevlânâ** da bu fikri kuvvetlendiriyor. Kendisini gösteren, hem de gözlere değil, gönüllere gösteren *Allâh(C.C.)*’tır. Dervişin hırkasını diken, inâyet-i ezeliyesiyle ona yardım eden yine *Allâh(C.C.)*’tır, diyor.

بىسر و بىپا بدیم آن سر همه      منبسط بودیم و يك جوهر همه  
**682-Hepimiz münbasıt bir cevher idik. Biz elsiz, ayaksızdık. O Nur ise baştan başa ve asıldan ibâretti.**

“*Allâh(C.C.)’ın ilk yarattığı beyaz bir inci idi*” diye bir Hadis rivâyet olunuyor. Bu dürre-i beyzâya *Hakikat-i Muhammediye* deniliyor; Ruh-ül’ervâh nûr-ül’envâr akl-ı kül, kalem-i kül, kalem-i a’lâ tâbir ediliyor. İşte bu dürre-i beyzâ gayr-i mürekkeb bir cevher idi ki, mahlûkların hepsi bundan yaratıldı. Bütün mahlûklar, bu cevherlerde elsiz, ayaksız ve birbirinden farksız bir halde bulunuyordu.

بىگره بودیم و صافى همچو آب      يك گهر بودیم همچون آفتاب  
**683-Güneş gibi bir cevher idik. Su gibi düğümsüz ve sâfi bir hâlde bulunuyorduk.**

Dürre-i beyzâda bulunduğumuz vakit birbirimizden mümtaz değildik, belki güneşin ziyâsı ve suyun damlaları gibi hep birdik.

شد عدد چون سایه‌های کنگره      چون به صورت آمد آن نور سره  
**684-O âli nûr, sûrete gelince küngere, yani şahnişin gölgeleri gibi adetlendi.**

Sôfiyye meşâyihî der ki: *Allâh(C.C.)*’ın iki feyzi vardır. Biri *feyz-i akdes*, diğeri *feyz-i mukaddes*.

**Feyz-i akdes:** Hakk tarafından âyan-ı sâbiteye gelen umimi feyzdür.

**Feyz-i mukaddes:** Âyân-ı sâbiteden her birinin feyz-i akdesden istidadına göre aldığı feyzdür. Meselâ feyz-i akdes, güneşin ziyâsı gibidir. Feyz-i mukaddes ise o ziyanın muhtelif renkli camlardan geçmesine benzer. Güneşin ziyâsı, kırmızı bir cama aksederse kırmızı, yeşil bir cama aksederse yeşil görünür. Görünüşteki renk ihtilafı güneşte değil, aksettiği camlar dolayısıyladır. Bunun gibi *Allâh(C.C.) Sübhânehû ve Teâla* da feyz-i akdes vasıtasıyla bütün mukevvenâtı nûr-i vücûdu ile feyizlendirdi. Fakat mükevvenat o nûr-i vücûda kabiliyet ve istidâda göre makas oldu. Saadete kabiliyeti olanlar saadet rengi, şekâvete istidâdı olanlar da şekâvet

rengi buldu. Esâsen bir olan feyz-i akdesin tecellisi, bir köşkün müteaddid şahnişinlerinden, çıkartmalarından düşen gölgeler gibi çoğaldı ve muhtelif şekillerde göründü.

لیک ترسم تا نلغزد خاطری  
شرح این را گفتمی من از مری  
**685-Ben gayret ve külfetle bunun şerhini söyledim. Lâkin hatırların kaynamasından inkâra yuvarlanmasından korkarım.**

Hakikaten bahis, gayet ağırdır. Aklın idrâk ve ihâta eyleyeceği derecelerden yüksektir. Çünkü akıl, aklın aldığına erer. Zevk bahsine gelince apışır kalır. Bu bahsi daha topluca mütâlaa etmek isteyen **Hız. Mevlânâ Câmî'nin Şerh-i Rubâiyyât'ına** müracaat etmeli, anlamak için de ehline ve erbâbına ilticâ eylemelidir. Onun için **Hız. Mevlânâ** buyuruyor ki:

گر نداری تو سپر واپس گریز  
نکته‌ها چون تیغ پولاد است تیز  
**686-Nükteler çelik kılıç gibi keskindir. Eğer kalkanın yoksa geriye doğru kaç.**

کز بریدن تیغ را نبود حیا  
پیش این الماس بی‌اسپر میا  
**687-Bu elmas kadar keskin kılıcın karşısına sipersiz gelme. Çünkü kılıcın kesmekten hayâsı olmaz.**

Hakikat bahisleri; kıldan ince, kılıçtan keskindir. Onun karşısına ya siperli çıkmalı, yâhud uzak uzak kaçmalıdır. Hakikat kılıcının siperi; evvela istidâd, sonra üstâd ve irşâddır. Kendisinde kabiliyet olmayan kimse onu anlayamayacağı gibi, bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sulûk görmeyen de yalnız mütâlaa ile onları idrâk edemez. Neden böyle oluyor denilecek olursa, **Hız. Mevlânâ** ona cevap veriyor; kılıç kesmekten hayâ etmez, diyor. Kılıcın kesmesi, onun için utanacak değil, iftihar edecek bir haldir ki, keskinliğini gösterir onun karşısına geçecek olanlar ya sakınmasını, ya savuşmasını bilmelidirler.

تا که کج خوانی نخواند بر خلاف  
زین سبب من تیغ کردم در غلاف  
**688-Yanlışı okuyan biri Hakikatin hilâfına okumasın ve yanlışı anlamasın diye, ben kılıcı kınına koydum, bahsi lâyıki vechile derinleştirmedim.**

وز وفاداری جمع راستان  
آمدیم اندر تمامی داستان  
**689-Hikâyenin tamamına ve sâdık müridlerin vefâkarlığı beyânına geldik.**

بر مقامش نایبی می‌خواستند  
کز پس این پیشوا برخاستند  
**690-O muktedânın yani vezirin ölümünden sonra, kalktılar ve yerine bir vekil istediler.**

#### “VELİAHDLİK HUSUSUNDA BEYLERİN KAVGA ETMELERİ VE KILIÇ ÇEKMELERİ”

منازعت امرا در ولیعهدی

پیش آن قوم وفا اندیش رفت  
امیری ز آن امیران پیش رفت  
**691-O beylerden biri ilerledi, o vefâkâr kavmin yanına gitti.**

نایب عیسی منم اندر زمن      گفت اینک نایب آن مرد من  
**692-Dedi ki: işte, o zâtın vekili, hatta İlsâ'nın bu zamanda nâibi benim.**

کاین نیابت بعد از او آن من است      اینک این طومار برهان من است  
**693-İşte şu tomar benim vesikamdır ki ondan sonra niyâbet ve riyâset benim hakkımdır.**

دعوی او در خلافت بد همین      آن امیر دیگر آمد از کمین  
**694-Diğer bir bey de pusudan çıktı ve ortaya atıldı; o da hilâfet davasında idi.**

تا بر آمد هر دو را خشم جهود      از بغل او نیز طوماری نمود  
**695-O da koltuğunun altından bir tomar gösterdi. Bunun üzerine ikisinde çuhût gazabı peydâ oldu.**

بر کشیده تیغهای آب دار      آن امیران دگر یک یک قطار  
**696-Diğer Beyler de birer birer ve birbiri arkasından keskin kılıçlar çekerek geldiler.**

درهم افتادند چون پیلان مست      هر یکی را تیغ و طوماری به دست  
**697-Her birinin elinde kılıç ve tomar vardı. Netice de azgın filler gibi birbirlerine girdiler.**

تا ز سرهای بریده پشته شد      صد هزاران مرد ترسا کشته شد  
**698-Yüz binlerce Hristiyan maktûl düştü. Kesilmiş başlardan tepeler peydâ oldu.**

کوه کوه اندر هوا زین گرد خاست      خون روان شد همچو سیل از چپ و راست  
**699-Sağdan, soldan kan selleri aktı, havaya dağlar gibi tozlar kalktı.**

آفت سرهای ایشان گشته بود      تخمهای فتنه‌ها کاو کشته بود  
**700-Vezirin ektiği fitne tohumları, o ölülerin başlarına âfet olmuştu.**

بعد کشتن روح پاک نغز داشت      جوزها بشکست و آن کان مغز داشت  
**701-Cevizler kırıldı. İçi olanların ölümünden sonra temiz rûhu kaldı.**

Hikâyenin buraya kadar olan kısmından anlaşılmıştır ki, vezir intihar etmeden evvel on iki emiri ayrı ayrı Nâib tayin etmiş, benden sonra halifem sensin, sana ittibâ etmeyeni öldür demişti. Herifin ölümünden sonra yerine geçmek için o beyler dövüşmeye ve maiyetlerindeki halkı dövüştürmeye başladılar. Neticede dini ve dünyevi lüzum olmaksızın birçok halk ceviz gibi kırıldı.

Tarihler tetkik edilirse, şu âlem-i kevn ü fesadda vukûa gelen muharebelerin pek çoğu bu kabildendir. Bir hükümdârın fütûhatını artırmak ve memleketini genişletmek emeli, yahud bir emirin daha ziyade yükselme hırsı yüzünden; bir çok kimseler heder olup gitmiştir. Tabiidir ki böyle haksız muhârebelerdeki kâtil ve maktûllere gâzi ve şehit denilemez. Peki onlar hakkındaki hüküm nedir? **Hız. Mevlânâ** ârifâne bir cevap veriyor, o gibilerin kesik başlarını kırık cevizlere teşbih ediyor. İçi olan ceviz kırılırsa bile rûhu, özü kalır diyor. Demek ki bir adam, iştirâk ettiği bir muhârebede niyetine göre muâmele görecektir. İman, ihlâs ve hüsn-ü niyeti varsa ne ala, olmadığı takdirde çürük ceviz gibi fırlatıp atılacak. Nereye? Hiç şüphesiz gideceği yere!...

**Asr-ı Saâdet'te Medine** ahalisinden **Kuzman** isminde bir münâfık vardı. **Uhud** muharebesinde bulunmuş, kahramanca çarpışmış, ağır yaralanmış ve yerlere yuvarlanmıştı. Ahsabtan biri:

-Yâ Kuzman; *şehâdet mübârek olsun, dedi. Kuzman da:*

-Benim *şehâdet hatırıma gelmedi. Hücum edenler Medine hurmalıklarına zarar vermesinler diye dövüştüm, cevabını verdi.*

Bundan sonra öldürmek ve ölmek nedir? **Hız. Mevlânâ** onu temsil ve izah ediyor.

چون انار و سیب را بشکستن است      کشتن و مردن که بر نقش تن است

**702-Cisme vâki olan öldürmek ve ölmek hâli, nar ve elma gibi bir meyveyi kırmaya benzer.**

و آن چه پوشیده ست او رسوا شود      آن چه با معنی است خود پیدا شود

**703-Mânâsı, yani içi sağlam olan meyvenin mahiyeti belli olur. Çürük bulunan ise rûsvây olur.**

Elma, armut, ayva, nar ve ceviz gibi kabuklu meyveler sûretâ bir birine benzer. İlk bakışta, çürük yahut kof oldukları anlaşılmaz. Fakat yarıldıkları yahut kırıldıkları vakit, manaları demek olan içleri meydana çıkar. İçi sağlam olanlar nimet telâkki edilir ve hürmet görür. Çürük çıkanlar ise süprüntü tenekesine atılır. İnsanlar da sûretleri itibâriyle böyledir. Çürükleri, sağlamları vardır. Fakat onlar herkese belli olmaz. Öldükleri vakit iç yüzleri meydana çıkar: “Yevme tüblesserâilu..” “*Esrârın belli olacağı kıyâmet gününde herkesin ne olduğu tezâhür eder.*” Binâen aleyh sağlam ve çürük meyve gibi muâmele görürler.

ز آن که معنی بر تن صورت پر است      رو به معنی کوش ای صورت پرست

**704-Ey sûret perest; git de manayı elde etmeye çalış. Çünkü mana, sûretin kanadı mesâbesindedir.**

“**Allâh(C.C.), sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalplerinize ve niyetlerinize bakar**” diye bir Hadis vardır. Bu *Hadis-i Şerif*, ehl-i imânı ihlâs tahsiline, riyâkârlığın ve sûret-perestliğin terkine teşvik eder. **Hız. Ömer'in** hilâfeti zamanında bir bedevi, Mescid-i Nebeviye girmiş, pek de tâdil-i erkâna riâyet etmeyerek namaz kılmış. **Fâruk-u Azam** bunu görmüş, gâliba bir iki kamçı da yapıştırmış, namazın iadesini emretmiş. Bedevi bu sefer yapabildiği kadar tâdil ile kılmış. Bitirince **Hız. Ömer:**

—Doğru söyle, evvelki kıldığın namaz mı iyi oldu, şimdi ki mi? diye sormuş Bedevi:

—Vallâhi ilk namazım daha iyi oldu. Çünkü onu **Allâh(C.C.)** rızası için kılmıştım, şimdiki ise dayak yemeyeyim diye oldu, cevabını vermiş.

Meşâyihden **Ümmi Sinan (K.S.)**, ümmi bir zât imiş. Her vakit okuduğu **Tebâreke** sûresini pek de mahârice ve i'râba riayet edemeyerek okurmuş. Şeyhin şu hâline dervişi **Seyid Seyfullah Efendinin** canı sıkılırmış. Bir gece **Seyfullah Efendi** rüyasında yüksek bir saray görmüş. Lakin sıvasında ufak tefek çatlaklar varmış. Bir takım kuşlar, ağızlarında getirdikleri harç ile çatlakları dolduruyorlarmış. Bu rüyâyı şeyhine söylemiş. **Ümmi Sinan** gülerek:

—Galiba okuduğum **Tebâreke** de kusur buluyorsun. Gördün ya **Allâh(C.C.)** melekleri gönderir, noksanları tamamlatır, diye tabir etmiş. Demek ki Kur'an'ın manası, sarayın binası; elfaz ve harfleri de üstündeki sıva gibi oluyormuş.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Kur'an'ın elfâz-ı şerifesinde ehemmiyet yoktur demek istemiyorum. Elfâzı da münzel olmakla beraber **Kur'an Kerim**, manadan ibarettir. Harfleri ve kelimeleri, manasının sûreti ve o manayı tefhim edecek âyetidir. **Şeyh Sa'dî**:

*“Kur'an'ın nüzlünden maksad iyi ahlakı öğrenmektir, yoksa sadece yazılı sûreyi okumak değildir”* der.

**Hasan-ı Basri (R.A.)** de “ Sizden evvelkiler, yani ashab-ı kiram, Kur'an'ı **Allâh(C.C.)** tarafından kendilerine gönderilmiş bir emirnâme bilirlerdi. Gece manasını düşünürler, gündüz mûcibince amel ederlerdi. Siz ise onu ters yaptınız ve icâbına göre amel etmediniz. İrâbını ve mahreçlerini düzeltiyor, sonra da cerre ve menfaate âlet ediyorsunuz” demiştir.

Şüphesiz ki, Kur'an'ı okuyan ve yalnız lafzıyla değil, manasıyla meşgul olan, yani emirlerine ve yasaklarına riâyet edip benimseyen, elbette tevcid ve tertil ile okuyup geçenden hayırlıdır. Neticesi; Kur'an okumak olsun, diğer ibadetleri yapmak olsun, zâhiri şekliyle kalırsa sûretten öteye gidemez. Manasına da ehemmiyet verilir ve anlamaya çalışırsa; anlaşılan mana, mümine manevi kanat olur. Menzil-i maksûda, götürmek değil, uçurur. Bu kanat ise mana ehlinin sohbetiyle elde edilebilir. Binâen aleyh:

هم عطا يابی و هم باشی فتا      همنشین اهل معنی باش تا

**705-Mânâ ehli ile berâber otur ki, hem âta bulasın, hem de bir merd-i mânevi olasın.**

هست همچون تیغ چوبین در غلاف      جان بی معنی در این تن بی خلاف

**706-Şu cisim içindeki manasız rûh, şüphesiz kın içindeki tahta kılıç gibidir.**

چون برون شد سوختن را آلت است      تا غلاف اندر بود با قیمت است

**707-O tahta kılıç, kın içinde durdukça kıymeti vardır, çıkınca yanma âleti olur, yâni yanmaya yarar.**

**Hız. Mevlânâ**, salikin mâneviyat istihsâli lüzûmunu söylemişti, onun için de mana ehli ile düşüp kalkmayı tavsiye ediyor. Arapçada:

*“Kerim olanlarla, muâşeret ve sohbet sâyesinde, sen de onlardan sayılırsın o halde Erbâb-ı keremden maâdasıyla ülfet ettiğin görülmesin.”* Manasına gelen bir beyit vardır.

Keza:

*“Bir adamın ne olduğunu sorma, arkadaşına bak. Çünkü arkadaş, arkadaşaya uyar”* derler.

Misk yağı satan bir kimse ile oturanın üstü başı kokulanır. Tabakhâneye gidenin de elbisesi ağır ağır kokar. Bunun gibi takvâ ehli ile hemdem olanlar da, onların takvasından nasibdâr olurlar. Meselâ:

– Namazı kılalım öyle sohbet edelim, teklifini reddedemeyecekleri için, kulluk vazifesini de ifâ ederler. Lakin hevâ ve heves erbâbı ile hem bezm olanlar, onları göre göre günâha alışırlar. Meze yemek sûretiyle işret sofrasına oturunca içki ile ülfet hasıl ederler. Yavaş yavaş çıkıntıya, daha sonrada akşamcılığa başlarlar.

Hülâsa iyi olmak için iyilerle bulunmalıdır. Yoksa mana erbâbının huzûrundan ve sohbetinden mahrûm kalan bir rûh, mana zevkinden nasipsiz kalmış demektir. Öyle bir rûhun bedende bulunması ise tahtadan yapılmış bir kılıç, kın içinde durdukça mahiyeti belli olmadığından kıymetli bir şey zannolunur. Fakat çekilip çıkarıldı mı yakmadan başka bir işe yarayamayacağı anlaşılır. Kendisinde

maneviyat neşvesi olmayan ruh da böyledir. Bedenle berâber bulundukça hakkında hüsnü zan edilir fakat ten kılıfından çıktı mı cehennem odunu olmaktan başka kabiliyet gösteremez. Onun için;

بنگر اول تا نگرده کار زار      تیغ چوبین را مبر در کارزار  
**708-Tahta kılıcı muhârebeye götürme. Evvelinden bak ve mûâyene et ki, işin zayıf düşmesin.**

Kın içinde tahta kılıcı andıran manasız rûhu kıyâmet hengâmesine götürme. Tahta kılıç muhârebe de işe yaramadığı gibi, manasız rûh da mahşerde iş göremez. Onun için daha burada iken rûhunu muâyene et de mahiyetini iyice anla.

ور بود الماس پیش آ با طرب      گر بود چوبین برو دیگر طلب  
**709-Eğer rûhun tahta kılıç gibi ise git başkasını ara yok elmas gibi keskin ise şevk u tarab ile ileri geç.**

دیدن ایشان شما را کیمیاست      تیغ در زرادخانه‌ی اولیاست  
**710-Kılıç Evliyâullâhın cephânesinde yâni silâh deposundadır. Onları görmek; sizin için kimyâdır.**

هست دانا رَحْمَةً للعالمین      جمله دانایان همین گفته همین  
**711-Bunun için bütün âlimler: Rahmeten lilâlemin olan bir âlim vardır, demişlerdir.**

**H. Mevlânâ;** ruh tahta kılıç gibi kesmez ve işe yaramaz bir halde ise değiştir demişti. Ruh nasıl değiştirilir ve nerede bulunur? Sûaline cevâben de buyuruyor ki bahsettiğim ruh kılıcı Evliyâullâhın silâh deposundadır. Onların nazar ve huzuru, insana kimya gibi tesir eder.

İşte o nazar ve huzurun tesiriyle insanın rûhu değişir. Manasız iken manalı olur. **Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz** nasıl alemlere rahmet olarak gönderilmiş ise, varisleri olan Ehlullah da aleme rahmettir.

**H. Pîr'in** Mesnevî de: “Der nazar rev, der nazar rev, der nazar” yani “Evliyâullah’ın nazarına iliş” diye tekrar tenbihi şefkat ve merhamet nazarlarına kavuşmayı teşvik içindir. Hülâsa bir insan için rûhunu değiştirmek zarûridir. Fakat **Ziya Paşa’nın:**

**Her taç giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?**

Dediği gibi sireti sûretine, mahiyeti kisvesine uymayan bir takım kimseler bulunur. O gibiler kendini şeyh ittihaz etmek, körden kılavuzluk beklemek gibi olur. **H. Pîr,** bu mühim husûsu beyan için buyuruyor ki:

تا دهد خنده ز دانه‌ی او خبر      گر اناری می‌خری خندان بخر  
**712-Nar alacak olursan yarılmışını al ki çatlağından içindeki taneler anlaşılın.**

Olgunluğundan çatlamış bir narın içindeki tanelerin sağlam olduğu anlaşıldığı gibi bir marifet cevherleri de kalbindeki irfan hazinesini az çok gösterir. Hususiyle; “**Allâh(C.C.)**’ın velileri, görüldükleri vakit **Allâh(C.C.)** hatıra gelen kimselerdir” hükmünce, öyle ilâhi zevâtın görülmesinde başka bir ruh, başka bir rûhaniyyet olur. İşte ey talip; ruhundaki kabalığı ve kalbindeki kasveti tebdil eylemek istersen böyle

zât-ı âliye mürâcaat et ve ona bağlan. Hem de mürşid olacak kimse bilinmiyor ve bulunmuyor deme ki:

“Arayan, akıbet bulur. İş, sıdk-ı niyyette ve ihlâs-ı azimettedir.”

می‌نماید دل چو در از درج جان ای مبارک خندهاش کاو از دهان  
**713-O kimsenin gülüşü ne mübârektir ki, ağzını açınca can hokkasından inci görünür gibi kalbi gözükür.**

Bir arifin konuşmaya başlamasıyla ruhunda ne kadar cevherin gizli bulunduğu meydana çıkar.

کز دهان او سیاهی دل نمود نامبارک خنده‌ی آن لاله بود  
**714-O lâlenin gülüşü ne kadar uğursuzdur ki, ağzından kalbinin karanlığı görünür.**

Yeşil yapraklar arasında ateşin renkli bir lale açar. Onun kırmızılığı insanın hayretini celbeder. Fakat o lâle, goncalıktan geçip de epeyce açıldı mı ortasındaki kara nokta da kendini gösterir. Bunun gibi derviş kisvesi içinde bulunan bir mukallid, husûsiyle bir müfsid de sükût halinde dış şekli itibariyle bazı safdilleri iğfâl eder. Lâkin açılıp söylenmeye başladı mı derhal kalbinin kasveti ve zulmeti ortaya dökülür.

صحبّت مردانت از مردان کند نار خندان باغ را خندان کند  
**715-Gülün, olmuş ve açılmış bulunan narın, başın yüzünü güldürdüğü gibi, Hakk ehlinin sohbeti de seni ricâl zümresine vâsıl kılar.**

چون به صاحب دل رسی گوهر شوی گر تو سنگ صخره و مرمر شوی  
**716-Sen kaya da olsan, mermer de bulunsan bir veliyy-î kâmile mülâki olunca cevher hâline gelirsin.**

Burada bir nükte var. Hz. Mevlânâ “Kaya da olsan, mermer de bulunsan” diyor. Fakat “odun olsan!” demiyor. Bununla da sâlik de kabiliyet lüzûmuna işaret ediyor.

دل مده الا به مهر دل خوشان مهر پاکان در میان جان نشان  
**717-Pak olan sofîyânın muhabbetini kalbine yerleştir. Hoşdil olan âriflerin sevgisinden başka bir şeye gönül verme.**

سوی تاریکی مرو خورشیدهاست کوی نومیدی مرو امیدهاست  
**718-Ümitsizlik tarafına gitme, ümit kapıları vardır. Zulmet cihetine meyletme, güneşler parlamaktadır.**

ترا در حبس آب و گل کشد تن دل ترا در کوی اهل دل کشد  
**719-Gönül seni kalb ehlinin semtine çeker. Cisim ise su ve çamur hapsine koymak ister.**

Kalbin nasihatini dinler de kalp ehlinin yanına gidersen sen de inşaallah onlardan olursun. Şimdi karanlık gördüğün gönül ufuklarından yüzlerce güneşi

doğmuş olduğunu müşâhede edersin. Yok, cismin iğfâline uyar da şu tabiat ve tinet hapsinden çıkmazsan, maazallah efsel-i safilin derekesinde yatar, kalırsın.

رو بجو اقبال را از مقبلی      هین غذای دل بده از هم دلی  
**720-Aklını başına al da bir gönül arkadaşının sohbetiyle kalbe gıda ver.**  
**Git, mânevi ikbâl sâhibinden bir ikbâl ve saadet talebinde bulun.**  
Ki sende o ikbal ve saadete eresin.

**“HAZRET-İ MUHAMMED MUSTAFA SALLALLAHÛ ALEYHİ VE SELLEMİN  
İNCİLDE ZİKREDİLEN NA’ATİ”**

تعظیم نعت مصطفی علیه السلام که مذکور بود در انجیل

Peygamberimizin hayat ve yaşayışına ait eser yazarların, siyer ehlinin dilinde **Beşâir** diye bir tâbir vardır ki **Aleyhissalat Efendimizin** dünyâyı teşrif edeceğine dâir, doğmadan evvel verilmiş müjdeler demektir.

Yine siyer ehline beşâir iki kısma ayrılmıştır. Biri semavî kitaplar ve ehl-i kitap indindeki, diğeri câhil kavimler nezdindeki müjdelerdir.

Cahil kavimlerin bu malûmatı yine kitaptan ve bir peygamberden an’ane ile almış olması muhtemeldir. Meselâ peygamberimizin ecdadından birçoğu, ezcümle **Ka’b bin Lü’ey** Peygamberimizin geleceğini açıktan açığa haber vermiş ve:

“Muhammed-ün’nebi ansızın gelecek ve bir takım şeyler verecektir ki, O; haber vericilerin en doğrusudur” manasına gelen beytini bir hutbesinde okumuştur.

Kezâ **Nuşrevâ**’nın rüyâsını tâbir eden **Sâtihi-i Kâhin** de aynı malûmâtı vermiş; İran Kısırâsının yıkıldığını gördüğünü ve on dört kadar hükümdar geldikten sonra **Sâsâniler** saltanatının yok olacağını bildirmişti.

Keza hatb-i muvahhid **Kus bin Sâide** meşhur hutbesinde **Fahr-i Âlem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin** gönderileceğini açıkça söylemiş, **Hatim-ül’enbiyâ Hazretleri** de o hutbeyi dinleyenler arasında bulunmuştu. Bu hususta fazla mâlûmât almak isteyenler **Kâdî İyâz’ın Şifâ’sı** ile, **Siyer-i Muhammediye** kitaplarını; **Hâce Rahmetullâh’ın İzhar-ül’hakk’ı**’nı; **Abdullah Hittercemân’ın Tuhfet-ül’erîb firred-di alâ ehliissalib’ini** ve **Ahmet Mithat Efendi** Merhûmun **Beşâir-i sıdk-ı nübüvvet-i Muhammediyye’sini** okumalıdır.

Ümmi bir kavim arasında zuhûr edip de **Hz. Muhammed**’in peygamber olarak geleceğini müjdeleyen mâlûmâtı, şüphe yok ki **İsmâil Aleyhisselâm** dan işitilmiş ve babadan oğula, dededen toruna intikal etmek sûretiyle gelmişti. Ehl-i kitap, Yahudilerle Hıristiyanlar arasındaki beşaire gelince; **Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.)** Efendimizin **Şam** seferlerinde görüştüğü **Rahib Bahirâ** ile **Rahib Nestûra Hz. Hatice**’nin akrabasından **Verâka bin Nevfâl**, **Mekke**’de yerleşmiş olan **Rahib Addas**, **Haber Necâşisi Ashame bin Selâm**, **Muhayrik**, **İbn-i Sûriya**, **Ka’b bin Esed**, **Huyeyy bin Ahtâb**, **Ebû Yâsir bin Ahbab** gibi Yahudiler de **Rasûl-i Ekrem Hazretleri**’nin âhir zaman peygamberi olduğu anlamış ve bazıları iman etmişti. Bunların malûmatı da **Tevrat** ve **İncil** kitaplarından alınmıştı.

Hıristiyanlarca muteber dört **İncil** vardır. Birincisi **Metta**’nın yazdığıdır ki **Hz. İsa**’nın göğsü çekilmesinden 8 yahut 12 sene sonra ikincisi **Markos**’un yazdığıdır ki 28 sene sonra, üçüncüsü **Lûka**’nın yazdığıdır ki 32 sene sonra, dördüncüsü **Yuhanna**’nın yazdığıdır ki tam 45 sene sonra yazılmıştır.

“Eğer beni severseniz benim emirlerimi hıfzediniz ve ben pederden dilerim. O da sizinle temekkün etmek üzere sizi teselli edici, hakikat ruhunu verecektir. Bunu dahi dünya gördüğü ve tanıdığı ecilden kabul edemez. Amma siz onu

tanırırsınız. Zira yanınızda temekkün eder ve derûnunuzda olacaktır. Benim gitmem size hayırlıdır. Zira ben gitmeyince size teselli edici gelmez.”

**Hız.İsa**’nın bu sözlerinde teselli edici diye tercüme edilen bu kelimenin aslı Paraklit yahut Peraklitos imiş ki, Arapçaya Faraklit diye naklolunmuştur. Arapçası Ahmed kelimesi imiş.

Hıristiyanlar Peraklitos’u Ahmed diye tercüme ettiklerinden dolayı Müslümanları hataya düşmekle suçlandırırlar ve “ **Ahmed kelimesinin Rumcası Peraklitos değil, Periklotos’dur**” derler. Fakat onlara hatalı derken hataya düştüklerinin farkında değillerdir. Çünkü Müslümanların iddiası; **İncil**’de Ahmed manasına bir kelimenin bulunmasıdır. Yoksa o kelimenin mutlaka Peraklitos olması değildir. Gerçi dedikleri gibi ise bizde cevap veririz:

“**İncil de birçok tahrifler yapılmış. Hala da her basılış da, yapılmakta bulunmuştur. Birbirine pek benzeyen bu kelimelerden Periklotos da, o tahrifler cümlesinden olarak Peraklitos şeklinde konulmuş ve teselli edici diye tercüme olunmuştur**” deriz.

Yine **Yuhanna İncil**’inde **Hız.İsa**’nın O, beni taziz edeceklerdir demiş olduğu yazılıdır. Acaba **Hız. İsa’yı Rasul-i Ekrem** Efendimizden daha ziyâde kim hürmetle Yâd etmiştir? **Masih Hazretlerine** şariat-i Muhammediye de Rûhullah ve Kelimetullah denilmiş, kendisinin ul-ül’azm peygamberlerden olduğu beyan buyurulmuştur.

Bir de bu bahsi Kur’an-ı Kerimden okuyalım. İlâhi diyor ki:

Arapça

“**Hani Meryem’in oğlu İsa demişti: Ey Yakup oğulları, ey Yahudiler; Ben size Allâh(C.C.)’ın Resûlüyüm, benden evvel nazil olan Tevrât’ın hükümlerini tasdik edici olduğum gibi, benden sonra da Ahmed isimli bir Rasûl geleceğine müjdeci olarak geldim. Vaktâki onlara, yani ehl-i kitaba o peygamber Hız. Ahmed ü Mahmut ü Muhammed mûcizesiyle geldi. Bu mucizeler, âşikâre sihirdir dediler.**” 34

**Hız. Pîr, İncil**’deki **Peygamber Efendimiz**’in vasıflarını ve ona hürmet göstermiş olanların necâtını târif için buyuruyor ki:

آن سر پیغمبران بحر صفا بود در انجیل نام مصطفی

**721-İncil de Hazret-i Mustafa’nın, seyyid’ül-mürselin olan o bahr-i safanın vasfı vardı.**

بود ذکر غزو و صوم و اکل او بود ذکر حلیه‌ها و شکل او

**722-Nebiyy-i Ekrem’in İncil de şekli, şemâili, gazâları, orucu ve iftârı mûndericdi.**

Bu sıfat-ı celile, **İncil**’e de münhasır değildi. Diğer semâvi kitapların hepsinde vardı. Nitekim zebûr tercümesinin 45. mezmurunda şu sözler yazılıdır:

“**Yâ Cebbâr, izzet ve celâlin ile kılıcını kuşan ve Celali’de Hakikat, hilim ve adalet için zafer ile yürü. Sağ elin dahi sana çok şeyler gösterecektir. Okların sivri olup melikin düşmanlarının yüreğine saplandılar. Kavimler elinin altına düşeceklerdir.**”

چون رسیدندی بدان نام و خطاب طایفه‌ی نصرانیان بهر ثواب

**723-Nasara taifesi o nam ve hitâbe gelince sevap olsun diye öperlerdi.**

رو نهادندی بر آن وصف لطیف بوسه دادندی بر آن نام شریف

**724-Sevap kazanmak için o vâsf-i lâîfe yüzlerini sürerler ve o mübârek ismi öperlerdi.**

Hristiyanlar, kendilerine Nasrânî denilmesine **Hız.İsa**'nın bir müddet Nâsıra köyünde oturmuş olmasını sebep gösterirler. Fakat hakikat böyle değildir. Nasrâniler, **Hız.İsa**'nın *Men en Sâri ilallâh*. "**Allâh(C.C.)** yolunda bana yardımcı kimler olacaktır." Sûaline: Kelâl havriyyûne... Havriyyûn dedi ki: "**Biz Allâh(C.C.)** yardımcılarınız, sana **Allâh(C.C.)** rızası için yardım edecek biziz, Şâhid ol ki biz Müslimiz" ihbâr-ı ilâhisi vechile, din-i Hakk ve tevhid-i mutlakda sâbit olup da din-i Tevhidin intişârına yardım etmiş olanlardır. *Râhib Bahira, Rahip Nestûrâ, Patrik Aryûs* ve emsâli muvahhid Hristiyanlar gibi.

ایمن از فتنه بدند و از شکوه اندر این فتنه که گفتیم آن گروه

**725-Bahsettiğimiz fitne esâsında o gürûh, fitneden ve kargaşalıktan emin kaldılar.**

در پناه نام احمد مستجیر ایمن از شر امیران و وزیر

**726-Ahmed ism-i şerifinin penâhına sığındıkları için Yahûdi vezir ile Hristiyan beylerinin şerrinden emin ve mahfûz kalmışlardı.**

نور احمد ناصر آمد یار شد نسل ایشان نیز هم بسیار شد

**727-Onların nesilleri de çoğaldı, Nûr-u Ahmedî yâr ve yâverleri oldu.**

نام احمد داشتندی مستهان و آن گروه دیگر از نصرانیان

**728-Hristiyanlardan diğer bir gürûh ki nâm-ı Ahmedî'yi gayr-i muhterem tutarlardı.**

از وزیر شوم رای شوم فن مستهان و خوار گشتند از فتن

**729-Re'yi de, ilmi de uğursuz olan vezirin fitnesi dolayısıyla hor ve Hakir oldular.**

از پی طومارهای کثر بیان هم مخبط دینشان و حکمشان

**730-Beyânı doğru olmayan muhtelif tomarların tesiriyle onların dini de, hükmü de fesâda uğradı.**

تا که نورش چون نگهداری کند نام احمد این چنین یاری کند

**731-Hazreti peygamberin nâmı bu sûretle yardım ederse; bizzat nûr-ı Nebevinin nasıl muhâfaza buyuracağı düşünülmelidir.**

تا چه باشد ذات آن روح الامین نام احمد چون حصاری شد حصین

**732-Hazreti Ahmet'in ism-i şerîfi böyle müstahkem bir kale gibi olunca, o rûh-u Eminin zât-ı mukaddesinin nasıl olacağı teemmül edilmelidir.**

کاندر افتاد از بلای آن وزیر بعد از این خونریز درمان‌ناپذیر

**733-O vezirin belâsı yüzünden sapıtan bu kan dökücü, nasihat kabul etmez padişaktan sonra...**

**"İSÂ DİNİNİN MAHVİNE ÇALIŞMIŞ OLAN**

## DİĞER BİR YAHUDİ HÜKÜMDARIN HİKÂYESİ”

حکایت پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی نمود

در هلاک قوم عیسی رو نمود يك شه دیگر ز نسل آن جهود

734-Birinci Yahudi hükümdârın neslinden diğer bir hükümdar da İsâ kavminin, hristiyanların mahvine çalışmaya başlamıştı.

سوره بر خوان و السما ذات البروج گر خبر خواهی از این دیگر خروج

735-Eğer bu ikinci huruc hakkında mâlûmat almak isterse: “Vessemâ z’âtil bûrûc” suresini oku.

Tarihi halleri mazbût olan Arap kavmi, esâsen **Ârîbe** ve **Müsta’rîbe** nâmıyla ikiye ayrılır. **Arab-ı Arîbe**; Yemen halkı, **Müsta’rîbe** de Hicaz ahâlisidir. Arab-ı Müsta’rîbe’nin İslam’dan evvel muntazam bir hükümet teşkil edemeyişine mukâbil, Arab-ı ârîbe müteaddid hükümet kurmuş ve devâm ettirmiştir. Ez cümle **Yemen**’de muazzam bir hükümet kurmuş ve devam ettirmiş, medeniyet sahasında hayli ilerlemişlerdi. Buna **Hımyerîyye Devleti** derlerdi. Bu hükümetin merkezi **Sebe** yâhud **Meârib** denilen belde idi. Civarındaki iki dağın arasına büyük bir duvar çekerek, geniş bir su bendi yapmışlardı. Yağan yağmurlar bu barajda toplanır, kurak zamanlarda memleket oradan sulanırdı. O sayede şehir ve civarı adeta cennet halini almıştı. Köyler birbirine pek yakın olduğu gibi yollarda meyve ağaçları vardı. Köyden köye giden kadınlar başlarına birer sepet alırlar, ağaçların gölgesinden rahatça giderlerdi. Hatta dökülen yemişlerden başlarındaki sepet dolardı. Fakat **Sebeliler**, şu ilâhi nimetin kıymetini bilemediler. **Allâh(C.C.)**’ın ihsânına karşı olarak bendin duvarı yıkıldı, **Meârib** beldesi, kısmen su altında kaldı. Ahâliden bir çoğu boğuldu, bir kısmı etrâfa dağıldı. Sonra o cennet gibi havâli, susuzluk yüzünden korkunç bir çöl oldu. Seddin yıkılması ve **Sebe** şehrinin harap olmasının, **Velâdet-i Muhammediye** den beş altı asır evvel olduğu tahmin edilir.

**Sannan** idare merkezi olmasından sonra da **Hımyer** hükümeti devam etti. Nihayet **Zû Nüvâz** isminde biri hükümdâr oldu. Bu kimse **Hicaz**’a kadar bir sefer yapmış, Medineli hahamlarla görüşüp onların telkini ile Yahudi olmuştu. Memleketine dönüşte Yahudiliği neşre kalkıştı. Kabul etmeyenleri idama başladı. O sırada Hristiyanlık **Yemen**’in **Necran** taraflarına girmişti. Necranlıları da yahudi yapmak istedi. Olmadılar. Hendekler kazdırdı. İçlerine ateş doldurttu, Yahudi olmayanları oralara attırdı.

Necran Hristiyanları, Rum kayserine şikâyet ettiler. Himâye istediler. O da işi Hristiyan bulunan Habeş Necâşisine havale etti. **Necâşi**, **Yemen**’e bir ordu gönderdi. **Aden** civarında muharebe oldu. Yemenliler bozulunca **Zû Nüvâs**:

— Esir olarak yaşamaktansa hür olarak ölmek evlâdır, diyerek atını denize sürdü ve boğuldu. Bu vakayı **Cenâb-ı Hakk**, Kur’an-ı Keriminde şu vechile kısmen hikâye buyuruyor:

Arapça

“**Burçları olan göz yüzü hakkı için.**” Burç: On iki parçaya taksim edilen medâr-ı şemsin bir parçasıdır ki Güneş, bu mefruz parçaların herbirinde birer ay kalmak sûretiyle senevi devrine ikmâl eder. “**Ve mevcûd olan kıyâmet günü hakkı için ve gören görülen Hakk için 35.**”

Şâhid ve meşhûdun tefsirinde müfessirlerin müteaddid kavli vardır. Kimi “**Şâhid Allâh(C.C.)dır ki bütün mükevvenâtı görür, meşhûd da nazar-ı ilâhidedi**

mahlûklardır” demiş. Kimi de “ Şahid, insanların amelini yazmaya memur olan melekler, mehûd da onların görüp yazdıklarıdır” mütalaasında bulunmuştur.

Hülâsa: Şu sayılan şeyler hakkı için:

ARAPÇA

“Odun ateşiyle doldurulmuş hendek ashabı mel’un oldu. Ve Allâh’ın rahmetinden uzaklaştı. Onlar ateşin kenarında oturur ve cellâdların müminlere yaptıkları zulümleri seyrederlerdi. Onlara, Aziz ve Hamid olan Allâh(C.C.)a iman etmiş olmalarından başka bir şey dolayısıyla azab etmiyorlardı; hiç kabahatleri yoktu. O Allâh(C.C.) ki, göklerin ve yerin hükmü onundur. Ve o Allâh(C.C.) her şeyi görür. Onlar ki erkek ve kadın müminleri fitneye düşürdüler, kimini ateşe attılar, kimini can korkusuyla dininden döndürdüler, sonrada tevbe etmediler. İşte onlar için cehennem azabı ve yine yanmak azabı vardır. İman edip de sâlih amellerde bulunanlara gelince, onlar için, ağaçları altından nehirler akan cennetler vardır. 36”

Hiz. Mevlânâ, Kur’an’daki eshâb-ül’ühüd kıssasına şu sûretleri işaret ettikten sonra kötü bir âdet ihdâs eylemenin zararından bahs için diyor ki:

سنت بد کز شه اول بزاد

این شه دیگر قدم بر وی نهاد

736-Birinci padişah, kıssası evvelce nakledilen yahudi hükümdardan, kötü bir âdet doğmuştu ki, Hakk ehlinin katli cinâyeti idi. Bu ikinci şah, onun üzerine geldi, tatbikine devâm eyledi.

هر که او بنهاد ناخوش سنتی

سوی او نفرین رود هر ساعتی

737-Her kim fenâ bir âdet çıkarmış olursa her an onun tarafına lânetler gider.

Allâh(C.C.) belasını versin, bunu falan çıkarmıştı gibi sözler, her ağızdan bin türlü söğüntüler, fâtiha yerine onun mezârına gönderilir.

Bir Hadis-i Şerif de meâlen buyurulmuştur ki:“ Bir kimse güzel bir âdet çıkarırsa onun ecrine nâil olduğu gibi, o adete ittiba edenlerin amellerinden de ecir alır. Bir kimse de kötü bir âdet çıkarırsa ondan mücâzât göreceği gibi, o kötü âdeti işleyenlerin amellerinden de cezâ çeker.”

نیکوان رفتند و سنتها بماند

وز لئیمان ظلم و لعنتها بماند

738-İyiler gittiler, onlardan güzel sünnetler kaldı. Alçaklar da gittiler, onlardan da zulüm ve lânetler kaldı.

Meselâ Emeviler, makam-ı hükümete geçince halkı Hiz. Ali ile ahfadından soğutmak için Cuma günleri minberler de Hiz. Murtazâyâ lânet ettirirlerdi. Ömer bin Abdülaziz (R.A.) halife olunca bu edepsizliği kaldırdı. Onun yerine:

Arapça

Âyet-i Kerimesinin okumasını emretti. Bin bu kadar senedir bu sünnete riâyet olunuyor. Ömer bin Abdülaziz, hayatında bundan sevap aldığı gibi, vefâtından sonra ve bin şu kadar seneden beri o usûle riâyet edenlerin hareketi dolayısıyla da sevaba nâil oluyor.

Dervişler arasında bir söz vardır: “ Hatır kalsın da yol kalmasın” derler ki, maksatları:“ Fenâ ve eğri bir usul ihdas edilmesin” demektir.

در وجود آید بود رویش بدان      قیامت هر که جنس آن بدان  
**739- O kötülerin cinsinden kıyâmete kadar her kim vücûda gelirse, meyli ve teveccühü o kötülüklere olur.**

در خلاق می‌رود تا نفخ صور      رگ رگ است این آب شیرین و آب شور  
**740-Bu acı ve tatlı sular, kötülükler ve iyiler damarıdır ki sûr üfleninceye kadar halk arasında devâm edip gideceklerdir.**

İyilerin iyiliğe, kötülerin kötülüğe meyli kıyâmete kadar sürecektir.

آن چه میراث است اورتنا الكتاب      نیکوان را هست میراث از خوش آب  
**741-İyilere o tatlı sudan miras vardır. O nasıl mirastır? “Evrâs’nel kitâb” mirasıdır**

**Hiz. Pîr,** Sûre-i Fatır’daki bir âyet-i Celile’ye işaret ediyor. Orada buyurulmuştur ki:

Arapça  
“Tevrat, Zebûr ve İncil’den sonra Kitâb-ı Kur’an’ı miras malı gibi zahmetsiz, meşakkatsiz olarak verdik. Kullarımız arasından intihab ve ihtiyâr etmiş olduğumuz müminlere -ki o mü’minlerden nefsine zulmedenler vardır. Yine o mü’minlerden muktesidler vardır. Yine o mü’minlerden sâbikun bil hayrât olanlar da vardır- Şu miras gibi kitap verilmesi ve onların Allâh(C.C.)’ın kulları arasından seçilmesi var ya, işte o, Allâh(C.C.)’ın büyük bir ihsânıdır 38”

Âyet-i Kerimedeki zâlim muktesid ve Sâbık tabirleri muhtelif sûretde tefsir edilmiştir.

**Hiz. Osman-ı Zinnûreyn** buyurmuş ki: “Bizim sâbıkımız, Allâh(C.C.) rızası için harbe giden mücahidlerdir. Zalimlerimiz ise çöldeki bedevilerdir ki, ne harbe giderler, ne de cemâate devam ederler.”

**Sebl bin Abdullâh-it Tüsteri** şöyle demiş: “Zâlim, câhil; Muktesid, ilim talibi; sâbık da; âlimdir.”

**Şeyhul Ekber Hiz.**leri şöyle buyurmuş: “Zâlim dâima gâfil; muktesid bazen uyanık; sâbık ise her vakit agâh olandır.”

Erbâb-ı tahkikden bazıları da zâlimi mukallid, muktesidi muhakkik, sâbıkı da vâsıl-ı ilâllah ile tevîl eylemiştir.

**Ümmet-i Muhammedin** bir yol göstereni vardır ki, o da **Hiz. Peygamber (S.A.V.)**dir. Ümmet’le görülen fazilet ve kemâllerin hepsi de o **Nebiyy-i Zîşan’dan** gelmedir.

شعله‌ها از گوهر پیغمبری      شد نیاز طالبان ار بنگری  
**742-Bakacak ve dikkat edecek olursan tâliblerin niyâzı, âbidlerin tazarrû, cevher-i Muhammedi’nin şu’lerinden ibâretedir.**

شعله آن جانب رود هم کان بود      شعله‌ها با گوهران گردان بود  
**743-Şu’leler; cevherler ile döner, dolaşır. Şu’le cevherin bulunduğu tarafa doğru gider.**

Meselâ gayet şeffaf bir elmas, bir yerde durur, onun pırıltısı etrafa akseder. Elmas bulunduğu yerden kaldırılıp başka bir tarafa götürülürse, şûleler, parıltılar da

beraber gider. İşte ümmet içinden bir takım âşıkların niyaz ve tazarrûları da **Hız. Peygamber(S.A.V.)**in dâvetleri ve münâcâtına nispetle o elmasın parıltıları gibidir.

ز آنکه خور برجی به برجی می‌رود نور روزن گرد خانه می‌دود

**744-Pencereden giren ziyâ, evin içinde dolaşır ve yer değiştirir. Çünkü gün bir burçtan bir burca intikâl eder.**

Pencereden giren ziyâ, güneş ile pencerenin va'zına tabidir. Pencere güneşe tamamıyla karşı olursa oradan girecek ziyası, elbette kuvvetli olur. Yan tarafa tesadüf ederse tabiatıyla zayıf görünür. *Hakikat-i Muhammediyye güneşi* de böyledir. Oradan aksedecek feyizlerin şuası da gönül penceresinin va'zına göre olur. O Hakikat, güneşe yaklaştıkça istifâde artar; uzaklaştıkça da istifâde azalır.

**Hız. Pîr**, şu nükteyi, ehl-i nücûm'un mu'tekidlerin düşüncesine göre temsil ve izah ediyor:

مر و را با اختر خود هم تگی است هر که را با اختری پیوستگی است

**745-Her kimin bir yıldızla irtibâtı ve münâsebeti varsa, o yıldızların hükmünce seyr ü hareket eder.**

میل کلی دارد و عشق و طلب طالعش گر ز هره باشد در طرب

**746-Tâlihi zühre yıldızı olursa, zevk u taraba ve aşk u talebe külliyyen nâil olur.**

جنگ و بهتان و خصومت جوید او ور بود مریخی خونریز خو

**747-Eğer kanlı ve zâlim tabiatlı Merih yıldızına mensub olursa; ceng, iftirâ ve husûmet talebinde bulunur.**

Demin söylediğim veçhile şu üç beyit, yıldız hükümlerine inananların düşüncesine göre irad olunmuştur. Yoksa zührenin olsun, merihin olsun insanlar üzerinde kendiliklerinden hüküm ve nüfûzu bulunduğu tasdiki maksadıyla değil.

**Ver büved merihi-i Hunriz Hû,  
Ceng ü bühtân ü Husûmet Cûyed-ü.**

Malûmdur ki gökteki yıldızların Dünya üzerinde az çok tesirleri vardır. Mesela güneşin doğmasıyla küremiz de ziyâ ve hararet, batmasıyla da zulmet ve bürûdet husûle gelir. Ay'ın tesiriyle denizlerde med ve cezir olur, sular yükselir ve alçalır. Fakat bu tesirler kendi kendine değildir. Müessir-i yegâne olan **Allâh(C.C.)**'in irâdesiyledir.

**Keldâniler** gibi eski kavimler, gök kubbesini tetkik etmişler; yedi yıldızın hareketlerini, aralarındaki câzibeyi, keşifleri dolayısıyla da onlar da ûlûhiyet bulunduğu vehmine düşmüşler, namlarına heykeller yapıp puthânelere koymuşlar, önlerinde secdeye kapanmışlar, her birini bir hâlin mâbudu farzetmişler; meselâ **Zühre**'yi aşk ve zevk ilâhesi; **Merih**'i ceng ü cidal ilâhı saymışlar; falan yıldız falan burçta iken doğacak çocuk o yıldızla mensup olur, bilmem hangi yıldız hangisine yaklaşırsa arz üzerinde bolluk; yâhud falan yıldız, falan yıldızla ictimâ ederse kıtlık gibi kâideler koymuşlar. Bu kâidelerin hepsine de **ilm-i tencim** adını vermişlerdir.

که احتراق و نحس نبود اندر آن اخترانند از و رای اختران

**748-Yıldızların ötesinden bir takım yıldızlar daha vardır ki; onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey olmaz.**

غير اين هفت آسمان معتبر  
سایران در آسمانهای دگر  
**749-O yıldızlar, şu meşhur yedi gökten başka göklerde seyredeler.**

Sözün yıldızlara intikâli dolayısıyla **H. Pîr Efendimiz**, yine âlî bir nükteye işaret buyuruyor. Arz üzerinde müessir bulunduklarına avam insanların inandıkları şu yıldızların üstünde ve ötesinde, bir takım yıldızlar vardır; onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey yoktur. O yıldızlar da bu gibi haller olmadığı gibi onlar yedi kat gökten ayrı göklerde seyredeler.

Şârihler diyorlar ki, buradaki yıldızlardan maksad; **Allâh(C.C.)**'ın sıfatları, göklerden murad zâtıdır. **Zât-i Bâri** nihâyetsiz bir fezâya benzetilirse, sıfat-ı ilâhiyye de o fezanın yıldızlarıdır. İşte arzda da, semâda da müessir ve müdebbir olan, asıl o sıfat-ı ilâhiyye yıldızlarıdır. Bütün hareketler, bütün hadiseler onların eserleridir.

#### **“Ahterânend ez verây-i ahterân”**

Beytinin astronomlar arasında fenni bir kıymeti vardır. Çünkü ilmi heyetin vaaz edicilerinden olan **Kopernik** bile: *“Fezâda muayyen bir mesafeye kadar yıldız vardır, ondan öteye yoktur”* demiş. Halbuki sonra gelen heyet âlimleri *kadr* namıyla bir takım mesafeler tahmin ve tayin etmişler; falanca yıldız, falan *kadr* dâhilindedir demişler. Altıncı katredeki yıldızlar göz ile görülebilmemiş. Fakat 19. *kadr* dâhilinde de yıldızlar bulunduğunu teleskopla keşfetmişler; belki daha uzaklarda aklın hayalin almayacağı mesafelerde de vardır!

Erbâb-ı fen diyor ki: **Kopernik**'in dört buçuk asır evvel anlayamadığı şu hakikati **H. Mevlânâ** altı buçuk asır evvel keşfederek fenni bir harika göstermiştir.

نی بهم پیوسته نی از هم جدا  
راسخان در تاب انوار خدا

**750-Onlar envâr-ı ilâhiyyenin şa'şaaasına karşı rûsuhlu ve meleklidirler. Ne birbirinden ayrı, ne de yekdiğerine muttasıldılar.**

Sıfat-ı ilâhiyyenin zât-ı ilâhi nûrunda rûsûhu ve mekâneta vardır. Onun için tebeddül ve teğayyür etmezler. Sonra bunlar, birbirinin aynı, tıpkısı olmadığı gibi gayri de değildir. Mesela Kur'an-ı Kerim de buyuruluyor ki:

Arapça

**“Ey peygamber-i Ekber; de ki: Ey mülkün, asıl sahibi olan Allâh(C.C.)ım. Sen mülkü ve saltanatı dilediğine verirsın yine mülkü ve saltanatı dileğinden alırsın. Dilediğini aziz kılarırsın, dilediğini zelil ve hakir edersin. Her halde hayır sende ve yaptığın iştedir. Sen Hakikaten her şeye, vermeye de, almaya da, yükseltmeye de, alçaltmaya da kâdirsın 39”**

İşte şu âyet-i Celile de ifâde buyurulan halleri zuhura getiren **Mu'ti, Kâbız, Muizz ve Müdil** sıfatları, eserleri itibarıyla birbirinin aynı değildir. Öyle değil mi? Vermek ile almak, yükseltmek ile alçaltmak olmadığı gibi; veren ile alan, yükselten ile alçaltan da müsavi değildir. Fakat hepsi de bir **Zât-i Ecell-ü A'lân**ın sıfât-ı celilesi olmak itibarıyla yekdiğerinin ve **Zât-i Bâri**'nin gayri de değildir. Bunu haricî bir misâl ile anlatmak istersek diyebiliriz ki; **Şeyh Hacı Hâfız Ahmed Efendi Hoca**'da; şimdi bir **Ahmed Efendi** var. Şeyhlik, hafızlık ve hocalıktan dört tane de sıfatı var. Bu sıfatlar asarı itibarıyla birbirinin gayri. Şeyh, tarikata mensup; hacı, hac farzını ifâ eyleyen; hâfız, Kuran-ı ezberlemiş olan; hoca da ders okutandır. Bunlar sûretâ ayrı ayrı şeylerdir. Lâkin hepsi de **Ahmet Efendinin** birer sıfatı oldukları için ondan ayrı da değildir.

نفس او کفار سوزد در رجوم هر که باشد طالع او ز آن نجوم  
751-Her kimin tâlihi, yıldızların ötesindeki yıldızlardan olursa, onun  
nefsi, recm ü tard husûsunda kâfir yakıcı olur.

Hiz. Pîr, bu beyit ile bazı ayetlere işaret ediyor:  
Arapça

Sûre-i Saffâtdaki bu âyetlerin iki türlü tefsiri vardır. Tefsîr-i âfâkisi ve enfûsisi. *İmam-ı Kâşani* bu âyetlerin tefsir-i enfûsisi için şöyle diyor:

“Biz, kalp arşına nispetle rûhânî göklerin en yakın bulunan akli tezyin eyledik. Hücetler ve burhanlar ile; gök nasıl yıldızlarla müzeyyen ise akıl da bir takım delil ve burhan ile münevver olur. Hakka bağlanmayan, Hakikati teslim etmeyen vehim, haya, şüphe ve mugâlâta gibi manevî şeytanlardan akli mahfuz kıldık. O şeytanlar, mele-i âlayı ve âlem-i melekûtu dinleyip anlayamazlar. Her taraftan tard ve def olunurlar. Vehim, hayal, şüphe mugâlâta ve fesatçılık yönünden yaklaşmak isteyenler her halde def’ü tarda uğrarlar onlar için dâimi azap vardır. Eğer o şeytanlardan biri sûret-i Hakk’dan görünerek bir galebe çalacak olursa, şihâb-ı sâkib-i sâkib, onun arkasından yetişir. Ya aklın bir nûru, yahut Allâh(C.C.)’ın nûr saçan bir ışığı derhâl parlar, o vehim şeytanını deler geçer.40”

Hiz. Mevlânâ buyuruyor ki: “Tâlihi o yıldızlardan olanların Ashabı kennûcûmi ihtedeytüm ihtedeytüm “Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız doğru yolu bulursunuz” Hadis-i Şerifinde beyan olunan Hakikat nurları gibi, hidâyet-i ilâhiyye yıldızlarına tâbi olanların nefisleri de şihâb-ı sâkib misâli kâfirleri recmeder; onların inkârını olsun, ilhâdını olsun sönük ve kıymetsiz bırakır.”

خشم مریخی نباشد خشم او منقلب رو غالب و مغلوب خو  
752-O kimsenin hışmı, Merih yıldızının hışmı ve gazabı gibi değildir.  
Merih, mağlub iken gâlib görünmek gibi ters gidişlidir. Yâhud o kimse gâlib iken mağlûb görünmekle münkalib rev’dır.

Beyt-i Şerifdeki münkalib rev tabirinin müneccimliğe ait bir şey olacağı hâtıra geldiği içi nücûm ve tencim ilimlerinde fevkâlade ihtisasları bulunan *Sa’dî Bey* oğlumuzdan bu tabire dâir malumat istemiştım. Lütfen verdiği malûmatı şurada söyleyeceğim ve kendisine alenen teşekkür edeceğim.

“Eski heyetçiler, on iki burcu, evsaf nokta-i nazarında münkalib, sâbit ve zûcesedeyn diye üçe ayırmışlardır.

Münkalib olanlar: Hamel, seretan, mizan, cedy.

Sâbit olanlar: Sevr, esed, akrep, delv.

Zûcesedeyn olanlar: Cevzâ, sünbûle, kavs ve hût burçlarıdır.

Manzûme-i Şemsiyye’de hayatın nizamı olan Güneş, münkalib burçlarda bulunduğu zaman mevsimler değiştiği, ahvâl-i semâda bir inkilab vukûa geldiği için bunlar tebeddüle, adem-i devâma ve değişen hususâta nispet edilmişlerdir. Bu dört burç, Şemsin medâr-ı zâhiresinin dört esas noktasını teşkil etmektedir.

Şems, sâbit burçlarda bulunduğu vakit mevsimler devam etmektedir. Bir kimsenin velâdeti anında yedi yıldızdan çoğu bu burçlarda bulunursa o kimse sabit fikirli, vazifesine müdâvim ve inatçı olur. Zûcesedeyn’in tesiri mûtediller ve her

an tebeddüle meyâldir. Zira bu burçlardan sonra Şems, münkalib burçlara dahil olmaktadır.”

**Sa’di Bey**’in sözleri burada bitti. Mâlûmdur ki esâtire göre **Merih** yıldızı, harb ilahi olduğu için hadid ve şedid tevehhüm edilirdi. Hatta renginin kırmızıca olması dolayısıyla kanlı sayılırdı. Halbuki o yıldız da **Allâh(C.C.)**’ın mahlûku ve kudret-i ilâhiyenin mağlûbu idi. Fakat mahlûkun vehmine göre galip sayılmak gibi tersine bir sıfat kazanmıştı.

Sıfat-ı ilâhiyye yıldızlarından birinin mazhar-ı tammı olan kimse böyle değildir. Meselâ **Kavi** isminin mazharı olan her halde **Allâh(C.C.)**’ın kuvvet ve kudretini temsil eder. **Hız. Murtazâ Kerremallâhü veche**’nin yaptığı gibi, **Hayber** hisârının kapısını zorlayınca koparır, kalkan gibi elinde kullanır. Sonra da: “**Allâh(C.C.) hakkı için ben, Hayber kapısını cismânî kuvvetle koparmadım**” der. Daha sonra da o zât-i âlî, kendi tayin ettiği bir kadının karşısında ayakta durur ve aleyhinde verilen hükme gülerek rıza gösterir.

Bu vak’a şöyle olmuştu. Bir yahudi, makam-ı hilâfette bulunan **Hız. Ali**’den alacak davasına kalkmış. Kadı’nın karşısında ayakta duran şâh-ı vilâyet Hazretleri, yahûdinin matlûbunu vermiş olduğunu söylemiş. Buna da oğlu **Hasan** ile âzadlı kölesi **Kanberi** şâhid göstermişti.

Şahidler, **Hız. İmam**’ın en yakın mensupları oldukları için kadı **Şüreyh** onların şehâdetini kabûl etmedi; **Hız. Halife**’yi matlûbun tediyesine mahkûm eyledi. O da hükme rızâ gösterince akıllara hayret veren bu adalet ve teslimiyet üzerine yahudi, alacağını almış olduğunu işkarar etti ve Müslüman oldu.

Muhakeme esnasında kadı **Şüreyh**, **Hız. Ali**’ye **Yâ Eb-el’hasen** diye, yahûdiye ise adı ile hitap eyleyince, tazimi ifâde ettiği cihetle, muhâkeme edilen iki şahsın birine künyesi ile, diğerine ismiyle hitap edilmesini **Hız. Halife** uygun bulmadı ve bir daha böyle yapmamasını tembih etti. **Radiyallahü anh ve kerremallahü veche**.

در میان اصبعین نور حق نور غالب ایمن از نقص و غسق

**753-Galibin nûru zulmet noksânından emindir ki, Hakkın iki parmağı arasındadır.**

Buradaki nûr-i gâlib den maksad, peygamberin ve velilerin nûrudur ki, o nûra noksan ârız olmaz. Çünkü menbaı, **Allâh(C.C.)**’ın iki parmağı arasındadır. İki parmaktan murada da **Hakk**’ın celâl ve cemâl gibi karşılıklı iki sıfatıdır.

مقبلان برداشته دامانها حق فشاند آن نور را بر جانها

**754-Cenâb-ı Hakk, ruhlara nurunu saçmış, onlardan mesut ve bahtiyar olanlara da eteklerini açmıştır.**

و آن نثار نور را وایافته روی از غیر خدا بر تافته

**755-Nur saçışına eteğini açan mesut kimse, o saçığı bulmakla Hakk’tan başkasından yüz çevirmişlerdir.**

ز آن نثار نور بی بهره شده هر که را دامان عشقی نابده

**756-Her kimde aşk eteği yoksa o nûr saçışından mahrum kalmıştır.**

**Cenâb-ı Hakk**’ın feyz-i akdes ve feyz-i mukaddes namıyla iki tecellisi vardır demiştik. Feyz-i akdesle a’yân-ı sâbite mevcûdatın ilm-i ilâhide ki sûretleri, feyz-i mukaddesle de ayan-ı sâbitenin istidatlarına göre feyizleri göründü. O tecelli esnasında her ayan-ı sâbite füyûzat nûrunu kabiliyetine göre aldı. Kimi avuçla, kimi

etekle topladı. Eteği olmayan, avucu, kapalı bulunan ondan mahrûm kaldı. Ezelde istidadı olan hidâyet nûruna nâil oldu. Bundan mahrûm bulunan, ondan nasip alamadı. **“Essaidü sa’idün fi batnı ümmihi, veşşekiyyü şekiyyün fi batnı ümmihi” “Sâ’id olan daha anasının karnında iken sa’iddir şaki olan da doğmadan evvel şakidir”** Hadis-i Şerif-i buna delalet etmektedir.

بلبلان را عشق با روی گل است جزوها را رویها سوی کل است

**757-Cüzlerin teveccühü küle tarafındadır. Bülbüllerin âşıkdaşlığı gül ile dir.**

O nûr saçısı hengâmında **Allâh(C.C.)**’ın envâr-ı külliyesinden kimin hissesine bir cüz düşmüşse, o cüzün teveccühü küle, umuma olacağı cihetle sahibi o tarafa götürür. Nitekim bülbülün güle olan aşkı onu gülistana sevk eder.

از درون جو رنگ سرخ و زرد را گاو را رنگ از برون و مرد را

**758-Sığırın rengi dışarıda, insanın kırmızı ve sarı gibi renkleri içerdendir.**

Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içindedir. İnsanın rengi, iyiliği ve kötülüğü zâhirinde değil, batınındadır. Onun için envâr-ı ilâhiyye açısından kimin hisse almış, kimin mahrûm kalmış olduğu belli değildir zahirinden anlaşılmaz. **Şeyh Sa’dî:**

**“Takva elbisesi içinde ve sofı kıyâfetinde gördüğün kimseyi, sofı bil. İyi adam olduğunu zannet. Yoksa onun batınında ne olduğunu ne bilirsin? Zâbıta memûrunun ev içinde ne işi vardır?”**

رنگ زشتان از سیاه‌آبه‌ی جفاست رنگهای نیک از خم صفاست

**759-İyi renkler safâ küpündendir. Kötülerin rengi ise süprüntülü siyah suyundandır.**

لَعْنَةُ اللَّهِ بوی این رنگ کثیف صِبْغَةُ اللَّهِ نام آن رنگ لطیف

**760- O lâtif rengi adı sıbtığatullahdır. O kesif rengin kokusu da la’netullahdır.**

Bu beyt ile **Sûre-i Bakara**’daki bir Âyete telmih ediliyor:

Mâlûmdur ki hıristiyanların bir vaftizi vardır **Yahyâ Aleyhisselâm**’ı **Şeria** nehrinde, **İsâ Aleyhisselâm**’ın başına su dökmüş olduğunu takliden İseviler, doğan çocuklarına, yahut hıristiyan olacak bir adamın başına kilisesinin hususi havuzunda duran sudan bir miktar alıp serperler o suyun içinde pek çok tuz ve peleseng yağı bulunduğu için bozulmaz. İnançlarına göre o su ile vaftiz edilen hıristiyan olur ve cehenneme girmekten kurtulur. Vaftiz edilmeyen ise ebedi olarak cehennemde kalır.

Asr-ı Saadetteki hıristiyanlar bununla öğünmüşler, bizim sıbğamız var, sizin yok demişlerdi. Sıbğa; boya demektir. Zinet ve fitrat manasına da gelir.

Arapça

**“Ey mü’minler! Siz de onlara deyin ki: Biz sıbğâtûllâh’a tâblîz. Din-i fıtrat üzereyiz, yahut da sünnet olmaktayız. Dini telkin etmek, ve Müslümanları temizlemek hususunda Allâh(C.C.)’tan daha güzel kim vardır? Biz sıbğa emrine inkiyâd ederek Allâh(C.C.)’a ibadet edicileriz.41”**

Erbâb-ı Hakkikate göre sıbğatallah; bi-renglikten ibarettir. Bir kimse muhtelif reng ve tavırda bulunmaktan kurtulmayınca sıbğatullahı boyanmaz. Tıpkı el suyu

gibidir, durulup kesâfeti gitmeyince çamur rengindedir. Fakat durulup bulanıklığı gidince saf, berrak ve renksiz bir su olur. İşte iyi huy, o renksizlik menbaından sızar ki, onun adı sıbğatullahdır. Kötü huy ise o çamurlu su gibidir ki menbaı kirlidir, lânet-i ilâhiyye de onun adıdır.

از همانجا کآمد آن جا می‌رود      آن چه از دریا به دریا می‌رود  
**761-Denizden gelen denize gider. Bir şey nereden gelmişse oraya avdet eder.**

وز تن ما جان عشق آمیز رو      از سر که سیل‌های تیز رو  
**762-Dağ başından sür'atle akan seller olduğu gibi, bizim cismimizde de aşk ile birleşmiş bir rûh vardır.**

Yağmur halinde dökülen damlalar, buharlaşma ile geldikleri yere giderler; bizim cisimlerimizdeki can da o hakikat denizinin katreları gibidir. Onlar da geldikleri yere gideceklerdir.

Arapça,

**“O zât-i ecell ü âlâ noksanlardan münezzehtir ki her şeyin hükmü, yed-i kudretinde ve taht-ı itaatindedir. Ey insanlar; siz de nihâyet ona döneceksiniz.42”**

**“YAHUDİ OLAN PADİŞAHIN ATEŞ YAKDIRMASI VE ATEŞ KENARINA BİR PUT KOYDURUP: “HER KİM BU PUTA SECDE EDERSE ATEŞDEN KURTULACAKTIR” DEMESİ.”**

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی  
آتش که هر که این بت را سجود کند از آتش برست

پهلوی آتش بتی بر پای کرد      آن جهود سگ ببین چه رای کرد  
**763-Bak, o köpek cuhûd ne reyde bulundu. Ateşin kenarına bir put dikdirdi.**

کان که این بت را سجود آرد برست      ور نیارد در دل آتش نشست  
**764-Ve şöyle dedi: Bu puta her kim secde ederse kurtulacak, etmeyecek olursa ateşin tam orta yerine oturacaktır.**

Arapça

Evvelce üzerinde durduğumuz bir bahiste de kıssasına işaret buyurulan **Zûnüvas**, **Medine**'ye gidip yahudi olduktan sonra memleketine dönmüş tebasını, hususiyle **Nefran**'daki hıristiyanları zorla yahudi yapmak için tehdide başlamış; ezcümle, hendekler kazdırmış, içlerinde ateş yaktırmış, yahudi olmayanları o hendeklere attırmakla korkutmuştu. **Hız. Mevlânâ**, **Zûnüvas**'ın ateş kenarına bir de put koydurduğundan bahsediyor. Şu halde, herifin yahudi olmakla beraber eski dini olan putperestlikten bütün geçemediği anlaşılıyor.

از بت نفسش بتی دیگر بزاد      چون سزای این بت نفس او نداد  
**765-Nefs putunun lâîkını verince o nefis putundan diğer bir put doğdu.**

Malumdur ki insanların batıl olarak mabud ittihaz ettikleri ve taptıkları her şey puttur gerek ağaçta gerek başka şeylerden olsun. Mesela câhiliyyet devrinde

**Benî-i Hanife** denilen Arap kabilesi hays, hurma ile yağdan bir mabud yapmışlar. Bir müddet karşısında tapınmışlar, sonra bir kıtlık esnasında onu yemişlerdi.

Bu ve emsâli timsaller putperest kavimlerce gayet muhterem tutulur, onların rızası istihsâl edilmek için fedakârlıkta bulunulur, namlarına hayvanlar ve insanlardan kurbanlar kesilirdi. Mesela **Finike** ve civarındaki halkın mabudu olan **Ba'l** heykelinin elleri arasındaki tekneye ateş doldururlar, üstüne küçük çocuklar yatırılıp **Ba'l**'in gönlünü almak için yakılırdı. Keza **Bâbil** ve etrafındaki ahalinin mabudlarından olan zühre heykelinin hoşuna gitmek için belli günlerde kadınlar fuhş irtikab ederler ve sebil'i visalde bulunurlardı. Fakat bu hariçteki putların en büyüğü olarak dahilde bir put vardı ki o da insanın nefsi idi. **Hız. Mevlânâ** bu Hakikati beyan için buyuruyor ki:

ز آن که آن بت مار و این بت اژدهاست مادر بتها بت نفس شماسست

**766-Putların anası ve menşe'i sizin nefsinizdir. Çünkü hariçteki putlar yılan farzedilirse nefis ejderhâdır.**

آن شرار از آب می‌گیرد قرار آهن و سنگ است نفس و بت شرار

**767-Nefs çakmak taşıyla demir, put ise kıvılcım mesâbesindedir ki o kıvılcım su ile söner.**

آدمی با این دو کی ایمن شود سنگ و آهن ز آب کی ساکن شود

**768-Taş ve demir, su ile nasıl sâkin olur? İnsan, bu ikisiyle nasıl emniyet bulabilir?**

Gerek çakmaktan çıksın, gerek ateşten çıksın, kıvılcım az bir su ile söndürülür. Fakat çakmak ile taşı su içinde de dursa her ikisinin çakılmasıyla çıkacak ateş zail olmaz sudan çıkıp kurudular mı birbirine vurulunca yine kıvılcım zuhûra başlar.

**769-Taşla demirin içlerindedir. Onların ateşine su nüfuz edemez.**

**770-Dere suyu, hariçteki ateşi söndürür. Taşın, demirin içine nasıl girer?**

Sûri putlar kıvılcıma benzetilmiş, kıvılcımın azıcık su ile söndürüleceği söylenilmişti. İnsanın biraz aklı başına gelip de gözü açılınca bir heykeltıraşın keseri, yahut demir kalemi ile yontulmuş bir heykelin önünde tapındığından dolayı utanır. Evvelce ona karşı duyduğu hürmet ve muhabbet ateşi sönüverir. Lakin insandaki nefsi ile şehvet, çakmak taşı gibidir. Bu ikisinin sürtülmesiyle daimi sûrette kıvılcımlar çıkar. Hem de onlardaki ateş alma hassası değme su ile söndürülemez. Söner gibi görünse de fırsat bulunca alevlenir.

**Yusuf Aleyhisselâm** gibi bir peygamberin;

Arapça

**“Ben nefsimi tebrie etmem. Çünkü nefis, daima ve şiddetle kötülüğü emreder. Meğer ki Allâh(C.C.)’ın rahmeti, insanın yardımcısı ve muhafızı ola.44”**

**771-Taş ve demir, ateş ve duman kaynağıdır ki o kaynağın damlaları, yani kıvılcımları hristiyanların ve yahûdilerin küfrüdür.**

Çakmakla, çakmak taşına benzetilen nefis ile şehvet, ateş ve duman fırlayan bir kaynağa da teşbih ediliyor. Hristiyanların ve yahudilerin Müslümanlığa karşı olan küfr ve inkârları da o kaynağın birer katarasıdır deniliyor.

Evet, gayr-ı müslimleri Hakikate bağlamaktan ve Müslümanlığa uymaktan men eden esbabın başlıcası, belki de birincisi nefs-i emmâredir. Nefs-i emmâre dâima kötülüğe sevkettiği için iyilik tarafına bakmak isteyen gözlerin önüne gaflet pardesi gerer. **Cenâb-ı Hakk’a** yönelmek arzusunda bulunanların yakasından tutup çeker. Hristiyanların ve yahudilerin Müslümanlığı kabul etmekten imtinaları, nefs-i emmârenin teşvikidir. O halde onların küfrü de nefs-ü şehvet kaynağının katralarıdır

**772-Kâse ve küpteki su bitse bile çeşmedeki su tasa ve bâkidir.**

نفس مر آب سیه را چشمه دان      بت سیاه آبست در کوزه نهان

**773-Put kâse içinde saklı çamurlu su gibidir. nefsi ise, o çamurlu suyun çeşmesi bil.**

نفس بتگر چشمه‌ای بر آب راه      آن بت منحوت چون سیل سیاه

**774-O yontulmuş put, çamurlu ve kara bir suya benzetilirse onu yontan nefs-i emmâre, su yolu üstünde bir çeşme gibidir.**

**Hz. Pîr Efendimiz** yukarıdaki beyitlerde nefs-i emmâreyi siyah ve çamurlu su fışkıran bir kaynağa benzetmişti. Burada da diyor ki: “ **Nefsin kara su menba’ı olmasına göre put; kâse, bardak gibi kaplar içindeki şu misli kalır.**” Veleve ki tencere, kazan ve küp gibi büyücek kaplar içinde bulunsun ve onları dolduracak derecede olsun o su tükenir. Fakat akması dâimi olan kaynağın suyu her vakit taze ve bâkidir. Putları böyle kap içindeki suya değil de, çamurlu ve coşkun sellere bile benzetsek o sellerin de kesileceği lakin suyu bol bir menbain haliyle akıp gideceği tabi’i bir şeydir.

Hülâsa; Putların zararı hafif ve muvakkattır. Nefsin ızararı ise hem büyüktür, hem daimidir.

و آب چشمه می‌ز هاند بی‌درنگ      صد سبو را بشکند یک پاره سنگ

**775-Bir taş parçası yüz testiye kırar, fakat çeşmenin suyu durup dinlenmeden akar.**

سهل دیدن نفس را جهل است جهل      بت شکستن سهل باشد نیک سهل

**776-Put kırmak iyiden iyiye kolaydır. Lâkin nefsi kolay bir şey sanmak, büyük cehâlettir.**

Nefsin doğurduğu putlar bir kap içindeki suya benzetilmişti. Bir taş atılmakla, o kap kırılıp yahut delinip içindeki su dökülebilir. Meselâ kelime-i tevhidi iman ve tasdik ile telaffuz etmek, putların başına taş yağdırmak, şirk putlarının kafasını kırmak olur. Bununla beraber fesad menbâi nefsin cereyanı devam eder. Heva ve hevesinin ardı arası kesilmez. Bunun için put kırması kolay olduğu halde, nefsi kırmak onun menba’ını tıkmak pek güçtür. **Peygamber Efendimiz: “ Yâ Rabbi, beni göz açıp kapayacak bir müddette, hatta ondan daha az bir zaman içinde nefsim ve nefsimin heva ve hevesine teslim etme.”** buyurmuştur. Binâenaleyh nefsin tehlikesi ehemmiyetsiz telâkki olunmamalıdır. Olunursa fevkalade cehalet gösterilmiş olur.

قصه‌ی دوزخ بخوان با هفت در      صورت نفس ار بجویی ای پسر

**777-Oğul; nefsin sûretini görmek istiyorsan yedi kapılı cehennemin tarifini oku.**

Burada, Sûre-i Hicr'deki:

Arapça,

**“Cehennem şeytana uyanların mutlaka girecekleri yerdir 45” “Onun yedi kapısı vardır. Şeytana uyanlardan farzedilen kısımlar o kapılardan gireceklerdir.46”** Âyetlerini işaret ediliyor.

Bu kapıların tabaka manasına olduğu, o tabakatin da **Cehennem, ieza hutame, se'îr , cahim ve haviye** isimlerinden bulunduğu **Kâdi** tefsirinde yazılıdır.

Yine o tefsirde deniliyor ki: Birinci tabakaya günahkâr Müslümanlar ikincisine yahudiler, üçüncüsüne Hirsityanlar, dördüncüsüne sâbii, yani yıldızlara tapanlar, beşincisine mecûsi yani ateşe tapanlar, altıncı müşrikler yedincisine münafıklar idhal edileceklerdir.

Bu yedikapılı cehennem diğer taraftan nefse müşabihtir. **Kaf Sûresinde Cenâb-ı Hakk** buyuruyor ki:

Arapça

**“ Kıyamette ve cehennem ehli oraya girdikten sonra: doldu mu? diye cehenneme soracağız o da daha var mı? diyecektir.47.”**

İşte nefs-i emmâre de dolmamak ve doymamak, arzularına ittiba edildikçe yeni arzulara yeni heveslere kapılmaktan usanmamak hususunda cehennem gibidir.

Kaside-i Bür'e nazımı **İmam Busayri Rahimehullah** der ki: **“ Nefs, süt emen çocuk gibidir. Onu bırakan olursan büyür, delikanlı olurda, yine meme emmek ister. Zamanında süttten kesersen, o da ondan kesilir.”**

Demek ki nefsi bir takım heva ü hevesten geçirmek için, onun arzularına muhalefet etmek ve istediğini yapmamak lazımdır.

غرقه صد فرعون با فرعونیان هر نفس مکرری و در هر مکرز آن  
**778-Nefsin her nefesde bir mekri vardır ki, o mekirlerin her biri yüzünden yüzlerce fir'avn ve yüzlerce askerleri gark olmuşlardır.**

آب ایمان را ز فرعونى مریز در خدای موسی و موسی گریز  
**779-Mûsânın Rabbına ve Mûsânın himâyesine sığın. Fir'avnlık edip de şeref-i imanı izâle eyleme.**

ای برادر واره از بو جهل تن دست را اندر احد و احمد بزن  
**780- Allâh(C.C.)'ın emrine ve peygamberin kavline sarıl. Ey birader; şu ten Ebu cehlinin elinden kurtul.**

Nefs, bir insan için **Firavn ve Ebu Cehil** gibidir. Ona uyan, **Firavn** ile **Ebû Cehl'e** uyanlar gibi hüsrâna uğrar. **H. Mûsa** ve **Cenâb-ı Muhammed Aleyhisselâma** ittibâ edenler de ebediyyen halas bulur. Ey birader sen de nefsin mekirlerinden kurtulmak istersen bu iki peygamber-i zişânın varisi bulunan bir mürşid-i mükemmilin himmetine ilticâ et ve eline eteğine sarıl.

**H. Mevlânâ** hikâyeye rücû ederek diyor ki:

**“ SÜT EMEN BİR ÇOCUĞUN ATEŞ İÇİNDE DİLE GELMESİ  
VE ATEŞE ATILMAK İÇİN HALKI TEŞVİK ETMESİ.”**

به سخن آمدن طفل در میان آتش و تحریض کردن خلق را در افتادن به آتش

پیش آن بت و آتش اندر شعله بود يك زنی با طفل آورد آن جهود  
781-O *çıfıt hükümdâr, kucağında çocuğu bulunan bir kadını putun önüne, ateşin kenarına getirtti, ateş alev alev yanıyordu.*

زن بترسید و دل از ایمان بکند طفل از او بستد در آتش در فکند  
782-Çocuğu kadından aldı, ateşe attı. Kadında korkup imandan çıkacak oldu.

بانگ زد آن طفل إني لم أمت خواست تا او سجده آرد پیش بت  
783-Putun önüne secde etmek istedi. Fakat çocuk ateşin içinden seslendi ki: anne ben ölmedim.

گر چه در صورت میان آتشم اندر آ ای مادر اینجا من خوشم  
784-Valide: içeriye gel ki sûratâ ateş içinde isem de ben burada hoş bir haldeyim.

رحمت است این سر بر آورده ز جیب چشم بند است آتش از بهر حجاب  
785-Bu ateş, sathi görüşlere perde olmak için bir göz bağıdır. Yoksa ceyb-i gayb-ı ilâhiden zuhur etmiş bir rahmettir.

تا ببینی عشرت خاصان حق اندر آ مادر ببین برهان حق  
786-Valide içeriye gel ki Allâh(C.C.)'ın bürhânını ve havass-ı Hakk'ın muâşeretini göresin.

Şarihler, burada çocuk lisanından irad edilen sözlerle bir takım rakik nükteler bulunuyorlar ve şöyle diyorlar:

“Çocuk akla işarettir. Çünkü insan aklı, ne kadar kemal kesb ederse etsin ma'kûlâtın fevkine çıkınca ve aşk mekteb-i âlisine girince çocuk gibi kalır. Ateşten murad; Mücahededir. Ateşe atılmak; Mücâhede yoluna girmekten kinâyedir. Çocuğun validesine gelince o da; Mâder-i tabiattır.”

Bu beyitlerle şunlar demek isteniyor. Akıllı bir kimse, avam-ı halka müthiş ve muhrık görünen sülûk ve mücihedeye girip ondaki neşveyi tattı mı başkalarına da tattırmak için teşvikatta bulunur. O davete pek tabi olarak akrabasından başlar. Nitekim *Aleyhissalâtü Vesselam Efendimiz* de:

Arapça

Âyet-i Celilesi ile ilk olarak hısım ve akrabasına davete memur buyurulmuştu. Yine çocuk lisanından Hakikatlerin nakline devam ediliyor:

از جهانی کاتش است آبش مثال اندر آ و آب بین آتش مثال  
787-Vâlîde, su gibi görünen ateş âleminden, yani dünyadan çıkıp buraya gel ki, ateş gibi görünen bir su göresin.

Dünya sureti su gibi latiftir. Fakat dikkat edilecek olursa ateş gibi de yakıcıdır. Şu fani cihanın yakıcı olduğunu anlamak için uzun boylu düşünmeye lüzum yoktur. Onun üstünde mevcut nimetlerden birinin elimizden çıkması yüreğimiz yakar. Mesela sevdiklerimizden birinin ölümü, yahut para cüzdanımızın aşırılması, hiç değilse yeni elbiselerimizin lekelenmesi, yahut yırtılması gibi haller, derecesine göre kalbimiz kasar kavurur. Keza meslekte terakki edememek, nefsin istediği gibi geçinememek, talep edilen şeylerden mahrum kalmak gibi haller de hepimizi üzüntüye sevk eder. Hatta, dünyada bu üzüntülerden kurtulduğumuz an, pek nadirdir. O halde dünyanın su gibi latif görünen yakıcı bir

alem olduğu tebeyyün eder. Öbür alem ise tamamıyla bunun zıddıdır ki *Cenâb-ı Pîr* o zıddiyeti gösterecektir.

کاو در آتش یافت سرو و یاسمین  
اندر آ اسرار ابراهیم بین  
*788-Valide! İçeriye gel de ateş içinde servi ve yâsemin bulan, ateş, kendisine gülistan olan İbrahim Aleyhisselâm esrârını gör.*

سخت خوفم بود افتادن ز تو  
تو مرگ می‌دیدم گه زادن ز  
*789-Senden doğacağım zaman ölüm görüyordum, senden ayrılacağım diye pek çok korkuyordum.*

در جهان خوش هوای خوب رنگ  
چون بزادم رستم از زندان تنگ  
*790-Doğunca dar bir zindandan kurtuldum. Havası hoş, rengi güzel bir âleme, dünyaya çıktım.*

*791-Bu ateş içindeki sükûnu görünce dünyâyı da rahim dâhili gibi mukassî buldum.*

ذره ذره اندر او عیسی دمی  
اندر این آتش بدیدم عالمی  
*792-Bu ateş içinde bir âlem gördüm ki, her zerresi, isâ Aleyhisselam gibi ölü diriltmeye muktedir ruhlardan ibâret.*

Çünkü peygamberlerin, şehitlerin, sıddîkilerin, hulâsa Evliyâullâhın makamı burası.

و آن جهان هست شکل بی‌ثبات  
نک جهان نیست شکل هست ذات  
*793- Ateş içinde gördüğüm âlem; sûret itibariyle yok, zâtı ve Hakikati itibâriyle var. O âlem, yâni bulunduğumuz dünyâ ise sûretâ var, fakat sebâtı ve bekası yok.*

ین که این آذر ندارد آذری  
اندر آ مادر به حق مادری  
*794-Vâlîde; analık hakkı için içeri gel de bak ki bu ateşte ateşlik ve yakıcılık yok.*

اندر آ مادر مده دولت ز دست  
اندر آ مادر که اقبال آمده ست  
*795-Vâlîde içeriye gel ki ikbâl ve saâdet gelmiştir. İçeriye gel de devlet ve fırsatı kaçıрма.*

کز طرب خود نیستم پروای تو  
من ز رحمت می‌کشانم پای تو  
*796-Ben sana acıdığım dan ayağından çekiyor, teşvikatta bulunuyorum. Yoksa zevkimden ve neş'emden seninle meşgul olacak halde değilim.*

کاندر آتش شاه بنهاده ست خوان  
اندر آ و دیگران را هم بخوان  
*797-İçeriye gel, başkalarını da çağır ki şah, ateş içine manevi bir ni'met sofrası kurmuştur.*

غیر عذب دین عذاب است آن همه  
اندر آید ای مسلمانان همه  
*798-Ey müslümanlar; hepiniz geliniz, bu mücahede ateşinize giriniz ki din lezzetinden başka her şey azabdır.*

Put a secde etmeleri için zorlanan Hıristiyanlara Müslüman diye hitap edilmesi. Muvahhid oldukları içindir.

اندر این بهره که دارد صد بهار  
اندر آید ای همه پروانه‌وار  
*799-Ey mü'minler; cümleiniz pervane gibi bu ateşe atılın. Yüzlerce baharı bulunan şu behreden nasip alın.*

**Allâh(C.C.)**a vâsıl olan **Evliyâ-i Kiram** hazerâtı, kendilerinin nâil oldukları manevi Hakikatten başkalarını da hissedâr etmek için daima teşvikât ve terğibat ifasından hali kalmazlar.

*Kâşki sevdiğimi sevse bütün halk-i cihan,  
Gece, gündüz sözümüz kıssa-i canan olsa.*

Derler ve:

*İsterim sevsin bütün halk-i cihân cânânımı,  
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultanımı*

Temennisinde bulunurlar. Nitekim **Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz**, her mertebenin olduğu gibi bu makamın da sâhib-i ekmeli idi. Risalet hakkında:

Arapça

*“Ey insanlar; Nebiyy-i Ekrem sizin nâil-i hidâyet ve rehyâb-ı Hakikat olmanızı son derece arzu eder. Müminlere de râûf ve rahimdir.49”* buyurulmuştur.

**Cenâb-ı Mevlânâ**, o çocuk lisanından söylediği beyitlerle bu nüktelere işaret ettikten sonra bahse devamla diyor ki:

پر همی شد جان خلقان از شکوه بانگ می زد در میان آن گروه

*800-O çocuk, o gürûhun arasında seslenip duruyordu. Bundan dolayı halkın rûhu, Hakk’ın azametiyle doldu.*

می فگندند اندر آتش مرد و زن بعد از آن بی خوشتن خلق خود را

*801-Ondan sonra o muvahhid hristiyanların erkeği, kadını kendilerini gayrı ihtiyari olarak ateşe attılar.*

ز آن که شیرین کردن هر تلخ از اوست بی موکل بی کشش از عشق دوست

*802-Hem de yâr-ı Hakîkinin aşk-ı câzibesıyla ateşe atıldılar. Memurların çekmesiyle, itip kakmasıyla değil, çünkü her acıyı tatlıya tahvil eylemek Allâh(C.C.)’ın kudretindendir.*

منع می کردند کاتش در میا تا چنان شد کان عوانان خلق را

*803-O kadar oldu ki hükümdarın memurları; ateşe girmeyin diye halkı men etmeye mecbur oldular.*

شد پشیمان زین سبب بیمار دل آن یهودی شد سیه رو و خجل

*804-O yahudi hükümdar mahcup ve rezil oldu. Pişmanlığı dolayısıyla de kalben hastalandı.*

در فنای جسم صادق تر شدند کاندنر ایمان خلق عاشق تر شدند

*805-Halk, imana eskisinden âşık, ifnây-ı cism hususunda evvelkinden sâdık olmuşlardı.*

Dinini dünyasına tercih edecek, imanı yolunda canını verecek âşık ve sâdık kimseler her vakit bulunur. O gibiler tehdid ve tazyik etmekten neticesiz kalır. Çünkü din, **Allâh(C.C.)**’ın ebedi bir nûrudur. O nûr-i ilâhi, şunun bunun tutulması nefesiyle sönmez. Kuvvetli bir meşaleyi üflemeyle söndürmek isteyenlerin saçığı, sakalı tutuşur. Yüzü, gözü yanar.

Arapça

*“Kâfirler hoşlanmasalar da Allâh(C.C.) nûrunu, din-i islâmı itmâm eleyecektir50”*

Din yolunda dünyasını ve hayatını feda edenler islam tarihinde pek çoktur. Bunlardan hatıra gelen bir **Hubeyb bin Adiyy** vardır ki, Medinelidir. Ensar-ı kirâmdandır. Bu zâtı esir etmişler ve Mekkelilere satmışlardı. Satıldığı vakit aylardan Araplarca muhterem ve muharrem olan zilka’de idi. O muhterem aylarda

harbetmek ve adam öldürmek Arap müşriklerince günah olduğundan **Hubeybi**'yi hapsedtiler. Muharrem ayı çıkınca onu **Mekke**'nin haricine çıkardılar. Siyaset yerine gelince, namaz kılmak için müsaade istedi. Nasılsa izin verdiler ve ellerinin bağını çözdüler Fedakâr **Hubeyb** iki rekat namaz kıldı. Ölümünden korkuyor demesinler diye çabucak bitirdi. Müslümanlardan katle mahkûm olanların idam edilmeden evvel iki rekat namaz kılmaları **Hübeyb**'in sünneti olarak kalmıştır.

**Hız. Hubeybe** o esnada bir teklif vuku buldu:

\_Müslümanlıktan vazgeç seni azat edelim dediler.

O sağlam Müslüman:

\_Benim için ölmek, dinimden dönmekten hayırlıdır, cevabını verdi.

Bunun üzerine yere bir direk diktiler. **Hubeyb**'in ellerini tekrar bağladılar o direğe çektiler. Bedir muharebesinde öldürülmüş olan müşriklerin oğullarıyla hısım ve akrabasından otuz, kırk kişi mızraklarla hücum ederek o, din fedaisinin vücudunu delik deşik ettiler(r.a.)

دیو هم خود را سیه رو دید شکر مکر شیطان هم در او پیچید شکر

**806-Şükürler olsun ki şeytanın mekri ona dolaştı. Çok şükür şeytan da kendini rezil olmuş gördü.**

Ehl-i imana azap vermek için şeytan hükümdar iğva eylemişti. Neticesi o yahudi olmuş hükümdarların mahcubiyetinden ibaret kaldı. Dolayısıyla bu işte şeytanın rezaleti de meydana çıktı. İşte bu hal, şükre ve halinde layık ilahi bir niğmettir.

جمع شد در چهره‌ی آن ناکس آن چه می‌مالید در روی کسان

**807-Herkesin yüzüne sürmek istediği hakaret karası, o alçak hükümdarın çehresinde toplandı.**

شد دریده آن او ایشان درست آن که می‌درید جامه‌ی خلق چست

**808-Halkın ilbâsını yırtmak, onların ırz ve nâmusunu hetk eylemek isteyen o yahûdilerin kendi vekar ve haysiyet libâsı yırtıldı, halkın ki sağlam kaldı.**

**“İSM-İ ŞERİF-İ MUHAMMEDİYİ İSTİHZÂ VE MASKARALIK YOLUYLA  
OKUYAN ŞAHSIN AĞZININ ÇARPIK KALMASI”**

کج ماندن دهان آن مرد که نام محمد را علیه السلام به تسخر خواند

Bu şahsın, veladet ve **Bi'set-i Muhammediyye**'den önceki hıristyanlardan biri olup **İncil**'deki **Nâm-ı Peygamberi**'yi hürmetsizce okumak ihtimali vardır. O ihtimal ile beraber asr-ı saadetteki müstehzilerden biri olmak da mümkündür.

Malumdur ki, **Kureyş** Kabilesinin terbiyesizlerinden bazıları, **Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz** ile istihzâ etmek maskaralığına kalkışmışlardı. Bunun üzerine:

Arapça

**“Habibim, seni istihzaya cüret edenlerin hakkından gelecek biziz51”**

Vaad-i ilahisi nazil oldu.

Müstehzilerin en terbiyesizi, bu ümmetin Firavunu olan **Ebu Cehl** idi ki, **Bedir Gazâsı**'nda kafası kesildi. Biri de **Velid bin-il-Mugîre** idi ki ok yontan birinin yanından geçerken izarına bir yonga takılmış eğilip çıkarmaya azameti mani olduğu için o yonga baldırına çarpmış ve kanatmış ihtimal ki bulaşık ve mikroplu olduğundan orada iltihap husule getirmiş. Nihayet bacağı kütük gibi şişmiş, kendi de danalar gibi bağıra bağıra cehenneme gitmişti.

Biri de *Âs bin-il Vâil* idi. Bu herif, Mahdumları vefat edip de erkek evlâdı kalmayınca *Resul-i Ekrem* için ebter tabrinin kullanmıştı. Ebter; kuyruğu kesik manasınadır. Mecâzen evladı olmayan kimseler hakkında kullanılır. Bu tabirden müteessir olan *Resul-i Ekrem*'i teselli için *Kevser Sûresi* nâzil olmuş orada:

Arapça

“*Seni tayip edenin kendisi ebterdir 52*” buyurulmuştur.

Müstezhilerden biri de *Hakem bin Eb-il-As* idi ki meşhur *Merva*'nın babasıdır. Bu da *Aleyhisselât Efendimizi* ağzını, burnunu oynatarak maskaralık etmek suretiyle takip eylemiş, *Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri* dönüp “öyle ol” buyurunca herif düşüp bayılmış, bir ay kadar hasta yattıktan sonra yüzü, gözü oynar bir halde kalmıştı.

*Hakem, Mekke* fethinde Müslüman oldu, *Medine*'ye de hicret etti. Fakat orada da tek durmadı. Hücre-i saadeti perde aralığından gözetlemeye kalkıştığı için peygamberimizin tarafından *Rebeze* mevki'ine nefyedildi. *Ebû Bekir* ve *Ömer (R.A.)*'nin hilafetleri müddetince orada kaldı. *Hazret-i Osman* halife olunca-amcası bulunan *Hakem'i Medine*'ye getirtti. Oğlu *Merva*'yı kendisine katip tayin etti. Lakin *Merva*'nın sû-i idâresi *Hz. Osman*'ın şehadetine sebep oldu. *Cenâbı Hakk* bunlar ve emsali müstezhiler hakkında, müstekil bir sûre inzal ederek buyurdu ki:

Arapça

“*İstihza ve tayip edenlerden her birinin vay haline. O müstezhi ki mal toplamış ve saymış, yahut hazırlamış; topladığı malın kendisini dünyada ebedi bırakacağını sanmıştı. Hayır öyle değil. O da ölecek, mutlaka cehennemden hutame denilen tabakasına atılacaktır. Habibim, hutamenin ne olduğunu sana bildiren nedir? Hutamenin ne olduğunu biliyor musun? Allâh(C.C.)'ın parlak bir ateştir ki onun tesiri kalplere kadar işler; o ateş onların (müstezhilerin)üstüne havale edilmiştir.53*”

مر محمد را دهانش کڑ بماند آن دهان کڑ کرد و از تسخر بخواند

809-Biri ağzını eğip, Muhammed ism-i şerifini maskaralık ederek okudu. Bunun üzerine ağzı çarpıldı.

ای ترا الطاف و علم من لدن باز آمد کای محمد عفو کن

810-O müstezhi rucu' etti de dedi ki: *Ey ilm-i ledünni lûtuflarına mazhar olan Muhammed; beni affet.*

من بدم افسوس را منسوب و اهل من ترا افسوس می کردم ز جهل

811-Ben cehlim yüzünden seninle istihza etmiştim. Halbuki asıl istihzaya lâyık olan benmişim.

İşte *Nâm-ı Akdes-i Muhammediyi* tezyif ettiğinden dolayı suratı çarpılan terbiyesiz, bu sûretle nedâmet göstermiş, asıl istihzâya o çarpık suratın lâyık olduğunu itiraf eylemişti.

“*Allâh(C.C.)'ın yaktığı bir kandili püf diye söndürmeye kalkışanın saçı sakalı yanar.*” Meâlinde bir beyt vardır. *Cenâb-ı Hakk*; Peygamberinin olsun, o peygamberin tebliğ eylediği din ahkâmının olsun muhafızıdır. O ahkâmı tağyir ve tebdile kalkışmak, *Allâh(C.C.)*'a ilan-ı harbetmek demektir. Böylece bir muharebede hangi tarafın mağlup olacağı bellidir. *Allâh(C.C.)* imhâl eder, ihmal etmez derler. Evet *Kadir-i Mutlak*; bir müddet müsâade gösterir. Münkirler ve müshteziler bundan vehme düşerler, hareketlerinde muvaffak olduklarını sanırlar. Fakat mukadder olan mühlet hitam buldu mu, yed-i kudret, yakalarına yapışır, onları ebedi hüsrânın hutamesine fırlatır. *Hz. Mevlânâ* bahis dolayısıyla bazı iradına şürû ediyor.

میلش اندر طعنہی پاکان برد  
چون خدا خواهد کہ پردہی کس درد  
**812-Allâh(C.C.), bir kimsenin ırz ve haysiyyet perdesini yırtmak yânî onu rezil etmek dilerse onu Enbiyâ ve Evliyâ hazeratının ta'nu teşnî'ine meylettirir.**

“ Neseben yahut dinen kardeşi olan birini düşürmek için kuyu kazan kimse, en sonunda kazdığı kuyuya kendi düşer” denilmiştir.

**Bunu altın ile yazsın yazan,  
Kendi düşer halk için kuyu kazan.**

Bunun gibi başkalarının, hususiyle salah ve iffet sahiplerinin nâmus ve haysiyyetine ta'n etmek isteyen kimselerin ta'n ü teşnîl de döner, dolaşır, ta'n edenlerin hakkında, isnâd ve iftira değil, vaki ve hakikat olarak zuhur eder.

کم زند در عیب معیوبان نفس  
چون خدا خواهد کہ پوشد عیب کس  
**813-Eğer Cenâb-ı Hakk bir kimsenin aybını örtmek dilerse o adam; pâk olanların değil, ayıplı olanların bile ta'nına kalkışmaz.**

Kimseyi ayıplayıp, tahkir etmediği için kendi ayıpları da meydana çıkmaz.

میل ما را جانب زاری کند  
چون خدا خواهد کہمان یاری کند  
**814-Allâh(C.C.), bize yardım etmesini irâde eyleyince, kalbimizi niyâz ve tazarru'u tarafına meylettirir.**

Kalbinde azıcık merhamet bulunan kimse, karşısında bir fakirin durup da boynunu bükmesine tahammül edemez. Birkaç para sadaka verip onun zarûretini gidermek ister. **Allâh(C.C.)** ki merhamet, onun sıfat-ı celilesinden biridir. **Allâh(C.C.)** ki erhamürrahimin olduğunu kendisine haber vermiştir. Huzûr-ı izzetinde edilen duaları ve tazarru'ları reddetmez. Dergâh-ı kibriyasına açılmış olan elleri boş bırakmaz. Bunu zât-i ecellü akdesi vaat ediyor da diyor ki:

Arapça

**“ Ey Peygamber-i Ekber, kullarım sana benden sorduklarında Hakikaten onlara yakınum. Bana dua edilince dua eden kulumun duasını kabul ederim. O halde, benden icâbet ve kabul talebinde bulunsunlar ve bana iman etsinler, dualarını reddetmeyeceğime inansınlar. Bu suretle rûşd ü sedâdı bulmaları me'mûldür.54”**

وی همایون دل کہ آن بریان اوست  
ای خنک چشمی کہ آن گریان اوست  
**815-Onun için ağlayan göze ne mutlu, onun için tutuşup yanan mübârek kalbe ne saâdet.**

Bir göz, **Allâh(C.C.)** için ağlarsa, lûtf-i ilâhi ile bir gün yaşı diner. Bir gönül **Allâh (C.C.)** için tutuşur ve yanarsa onun fazl ü keremi ile ateşi söner.

مرد آخر بین مبارک بندهای است  
گریه آخر خندهای است آخر هر  
**816-Nihayet her ağlamanın sonu gülmektir. Binâen aleyh âkibeti gören, mübarek bir kuldur.**

Dünya tebeddül ve inklâb âlemidir. Şimşek çakar, gök gürler, yağmur yağar, seller akar. Fakat birden bire bulutlar sıyrılır, hava açılır, güneş meydana çıkar, dünyanın yüzü güler. Afaki olan şu hallerin vukua geldiği nasıl görülüyor ve tastik ediliyorsa, enfûste olması da muhal değildir. İnsanların bir kederi olur, canı sıkılır, yüreği daralır, gözünden yaşlar dökülür. Lâkin **Allâh(C.C.)**'ın lûtfiyle tecelli değişir, celâli cemâle tebeddül eder, biraz evvel ağlayan da, o tecelli tesiriyle,

gölmeye başlar. Binânen aleyh, insan müteessir olduğı zamanlar ye'se kapılmamalıdır. Çünkü:

**“Yesin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen  
Hüsrâna düşersen çıkamazsın ebediyyen”**

Ümitsizliğe düşmemeli, **Allâh(C.C.)**’ın muhavvil-ül’ehvâl olduğunu hatırlamalı, **Hakk**’ın gelecek lûtfunu beklemelidir.

هر كجا اشك روان رحمت شود هر كجا آب روان سبزه بود

**817-Nerede akarsu bulunursa orada yeşillik olur. Nerede göz yaşı bulunursa orada merhamet olur.**

Temmuz ve Ağustos aylarında ortalığı kavuran sıcaklarında bile bir dere kenarında bakılacak olursa terü taze yeşillikler görülür. Dağlar, bayırlar ve ovalardaki otlar sapsarı ve kupkuru kesilmişken, dere kenarlarının yeşilliğı derede akan suyu feyzi eserdir. Bunun gibi bir gözün de nedâmetle huzûr-i ilâhîde yaşlar dökmesi, merhamet-i ilâhiyyeyi cûş u huruşâ getirir. Kurumuş, yarı ölmüş bir hale gelmiş kalbi şâdâb-ı hayat eder.

تا ز صحن جانت بر روید خضر باش چون دولاب نالان چشم تر

**818-Bostan kuyusunun inleyen dolabı gibi gözü yaşı ol ki rûhunun sahasında yeşillikler bitsin.**

Bostan kuyularındaki dolaplar inleye inleye dönerler. Çıkardıkları suyun rutûbeti etrâfa bir tarâvet verir, kuyu başlarını çemenlik hale getirir.

**Hız. Mevlânâ** buyuruyor ki: **“Rûhun etrâfında manevî çemenistan hâsıl olmasını istersen inleyerek ve Allâh(C.C.)a tazarru’ ederek göz yaşları akıt. Bostan dolabın etrafına tarâvet veren Allâh(C.C.), senin can bahçeni de kuru bırakmaz.”**

رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر اشك خواهی رحم کن بر اشك بار

**819-Göz yaşı istersen ağlayanlara merhamet et. Merhamete nâil olmayı arzû edersen zu’afâya acı.**

**Allâh(C.C.)** için ağlaya bilmek, büyük bir nimettir. Cumûdü ayn, yani kalbin katılaşması yüzünden göz yaşı menba’ının kuruyup kalması, daha açığı, insanın müteessir olmaması ve gözünden bir katre damlaması en büyük nimettir. Bundan dolayı **Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz; “Ya Rabbi; ağlamayan gözden ve haşyetle müteessir olmayan kalpden sana sığınırım”** buyurmuştur.

Gözden, nedâmet ve hasretle dökülecek yaşlar kalbin pasını siler, gönül aynasını tecelliye ma’kes olabilecek bir hale getirir.

Ağlayabilmek saâdetini elde etmek için ağlayanlara merhamet etmek zaf ve acze düşmüş olanların haline acımak lazımdır.

**Sallallah-ü Aleyhi Vessellem Efendimiz: “Acıyın ki size de acısınlr”** buyurmuştur. Hülâsa; **Allâh(C.C.)**’ın rahmetini bulmak için **Allâh(C.C.)** kullarına merhamet etmek gerekir.

**Cenâb-ı Pîr**, bahse rucu’ ile diyor ki:

**“YAHUDİ PADİŞAHIN ATEŞE HİTABI, ATEŞİN DE ONA CEVABI”**

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود

- آن جهان سوز طبیعی خوت کو      به آتش کرد شه کای تند خو  
**820-Yahudi padişah ateşe hitab ederek dedi ki; Ey sert huylu ateş, ey tabî'aten cihânı yakan; hani o yakıcı tabî'atin?**
- یا ز بخت ما دگر شد نیتت      چون نمی سوزی چه شد خاصیتت  
**821-Nasıl olurda yakmıyorsun? Sendeki yakıcı hassa ne oldu? Yoksa bizim tâli'mizden mi niyetin değişti?**
- آن که نپرسند ترا او چون برست      می نبخشایی تو بر آتش پرست  
**822-Sen, sana tapan mecûsilere bile acımazken sana tapmayanlar, nasıl oluyor da senden kurtuluyor?**
- چون نسوزی چیست قادر نیستی      هرگز ای آتش تو صابر نیستی  
**823-Ey ateş; sen içine düşeni yakmak hususunda sabretmezsın. Şimdi niçin yakmıyorsun, sebebi nedir, yakmaya kâdir mi değilsin?**
- چون نسوزاند چنین شعله‌ی بلند      چشم بند است این عجب یا هوش بند  
**824-Şu hâl, acabâ göz bağı mı, yoksa akıl bağı mı? Bu kadar yükselmiş alevler nasıl oluyor da yakmıyorlar?**
- یا خلاف طبع تو از بخت ماست      جادویی کردت کسی یا سیمیاست  
**825-Biri sihir mi, hokkabazlık mı yapıyor, yoksa sendeki tabî'atin değişmesi, bizim sû'i tâli'mizden mi ileri geliyor?**

**Cenâb-ı Hakk**, vâkıa ve hadiseleri bir takım sebeplere bağlamıştır. Böyle olmakla beraber müsebbibi Hakiki Zât-i ecell ü akdesidir. Meselâ bıçakta kesmek hassası vardır. Fakat bir bıçakla bir ekmeği yan yana koyun, ikisi de olduğu gibi kalır. Ne bıçak kendiliğinden keser, ne de ekmek kendiliğinden kesilir. Mutlaka bıçağı alıp onunla ekmeği kesecek bir adam bulunması, o adama da **Allâh(C.C.)**'ın kesmek kuvvetini vermesi lazımdır. Demek ki esbabın tesiri müsebbib-ül'esbâbın iradesiyle husûle geliyor.

O esbâba böyle müsbet tesir veren **Cenâb-ı Hakk**, bazen de menfi bir tesir verir. Tabiatı yakmak olan ateşe yaktırmaz; tabiatı kesmek olan bıçağa kestirmez.

**Nemrûd**'un attırdığı ateşte **İbrahim Aleyhisselâmın** yanmayışı, **İsmail Aleyhisselâmın** boğazına sürülen bıçağın kesmeyişı gibi.

Esbâbın kendiliğinden müessir olmadığını müessiri hakiki olan **Allâh(C.C.)**'ın iradesi ve emri ile tesir icra edebileceğini anlatmak için **Hız. Mevlânâ**, ateş lisanından yahudiyle hitaben diyor ki:

- اندر آ تو تا ببینی تاب من      گفت آتش من همانم ای شمن  
**826-Ateş dedi ki: Ben, yine o bildiğin ateşim, içeriye gel ki harâretimi ve yakıcılığımı göresin.**

تیغ حقم هم به دستوری برم      طبع من دیگر نگشت و عنصرم  
**827-Benim yakıcı tabiatım ve unsurum değişmedi. Lâkin ben Hakk'ın kılıcıyım ve onun izniyle keserim.**

Hikayedeki ehl-i imanı yakmayan ateşin yakıcı tabiatı değişmemiş, harâretine zaaf ve noksan gelmemiş, lakin yakma hassası emr-ilâhi ile bir müddet için tatile uğramıştı. Nitekim **Mûsa Aleyhisselâm** ile ümmetinin selamete geçtiği şap denizindeki batırmak ve boğmak hassasında değişme olmamıştı. Olmadığı da **Firavun** ile askerini boğmasıyla tebeyyün etmişti.

Burada da ateşin tabiatı değişmemiş, yalnız o müminleri yakmak için **Allâh(C.C.)** tarafından ona izin verilmemişti. Yahudi hükümdar hakkında ise öyle bir men-i ilâhi olmadığı için o, girmiş olsaydı bittabi yakıp kül edecekti.

Yine ateş lisanından deniliyor ki:

چاپلوسی کرده پیش میهمان  
بر در خرگه سگان ترکمان

**828-Türkmen obaların kapılarında bulunan köpekler, misafirlere karşı kuyruk sallama sûretiyle yaltaklanırlar.**

حمله بیند از سگان شیرانه او  
ور به خرگه بگذرد بیگانه رو

**829-Eğer bir yabancı, oba civârından geçecek olursa, köpeklerden arslanca hamleler görür.**

کم ز ترکی نیست حق در زندگی  
من ز سگ کم نیستم در بندگی

**830-Ben kulluk husûsunda köpekten bayağı değilim, Allâh(C.C.) da hayât ve kudret bahsinde bir Türkmenden aşağı değildir.**

**Türkmen** obalarının kapısındaki köpekler, yedikleri birkaç lokmanın şükrânesi olarak efendilerine son derece taat ve sadakat gösterirler. Bir yabancı geçtiğini hissedince havlamaya ve o tarafa saldırmaya başlarlar. Lâkin gelen kimsenin dost olduğunu sahiplerinin işaretinden anlayınca tabiatları olan saldırmayı ve ısırmayı bırakırlar, onun karşısında kuyruk sallamak sûretiyle yaltaklanırlar.

Bundan bahisle ve hâl diliyle ateş diyordu ki; mâdem ki bir köpek, sahibi olan **Türkmen**'in bir işaretiyle, tabiat-i meftûresini bırakıyor, yabancıyı ısırmıyor. Muti olmakta ben köpekten bayağı mıyım, yahut mutâ olmakta **Allâh(C.C.)** **Türkmen**'den aşağı mı ki, onun yakma dediğini ben yakayım da itâatsizlik göstermiş olayım?"

سوزش از امر ملیک دین کند  
آتش طبعت اگر غمگین کند

**831-Ey sâlik; seni tabi'at ateşi yakıyor ve gam veriyorsa onun yakıcılığı kendiliğinden değil, mâlik-i din olan Allâh(C.C.)'ın emriyledir.**

اندر او شادی ملیک دین نهد  
آتش طبعت اگر شادی دهد

**832-Kezâ tabi'at ateşi sana meserret veriyorsa bu sürûru ona veren de Allâh(C.C.)dır.**

غم به امر خالق آمد کار کن  
چون که غم بینی تو استغفار کن

**833-Kendinde gam ve keder görünceye istiğfâr et. Çünkü gam, hâlîk Teâlâ'nın emriyle müessirdir.**

İnsan bazen kendisinde sebepsiz bir sıkıntı duyar üzülecek bir hale maruz kalmadığı halde mükedder bulunur. İşte o sıkıntı, o gam ve o keder, yapmış olduğu bir kabahatin acil cezası ve tenbihidir ki alafranga tabir ile buna vicdan azabı diyorlar. Bilmem teşbihim doğru mu? Ben bu sıkıntıyı muvakketen tevkif cezasına benzetiyorum. Malum ya bir adam bir kabahatte bulunursa, kabahatin derecesine göre, bazen hakkında tevkif müzekkeresi verilir. O adam yakalanır, muvakketen tevkifhaneye konulur muhâkemede berâ'at kazanır, yahut men'i muhâkeme kararı alırsa hapisten kurtulur. Bunun gibi irtikab ettiği günah dolayısıyla müteessir olan diğer bir tabirle sıkıntı tevkifhanesine konulan bir günahkâr da, **Allâh(C.C.)**'tan gufran talebinde bulunur, günâhı afvolunursa o da o sıkıntıdan kurtulur ve hatta ona bedel ruhânî ve manevî bir neşe bulur. Binâen aleyh, biz de Kur'an-ı Kerim'in münâcat ve istiğfâr havi olan bir Âyet-i Celilesini teberrüken okuyalım. 55:

Arapça

چون بخواد عین غم شادی شود

عین بند پای، آزادی شود

**834-Allâh(C.C.) murâd ederse gamın ta kendisini meserret, ayakbağı da, mahz-ı halâs ve hürriyet olur.**

**Cenâb-ı Hakk**’ın irâdesi ve kudreti, kederi sevince, hapislik ve esareti hürriyete vesile kılar. Meselâ, **Yusuf Aleyhisselâm**, köle diye satılmış mücrim diye hapse atılmış, fakat sonra mahbesten çıkarılmış, **Mısır** gibi büyük ve mâmûr bir memleketin veziri olmuştu.

با من و تو مرده با حق زنده اند      باد و خاک و آب و آتش بنده اند

**835-Rüzgâr, toprak, su ve ateş; Allâh(C.C.)’ın kulu ve muti’idir. Onlar, bana, sana karşı, birûh, fakat Allâh(C.C.)’a karşı zirûhtur.**

Eskiden anâsır-ı erbâba dedikleri ve her şeyin asl-ü esası addettikleri şu dört madde olsun, onlardan vücûda gelen sâir eşya olsun, hepsi emr-i ilâ onların tesbihini anlamazsınız meâlindedir.

Arapça

**“ Allâh(C.C.)’ın emri bir şeyin husûle gelmesini irâde edince ol der, o şey derhal mevcûd olur 56”** demektir.

Dünyada, ukbâda her şey, **Allâh(C.C.)’ın** emrine bağlılık gösterdiği gibi alâhîde mutî ve münkâdıdır. **Cenâb-ı Hakk** buyuruyor ki:

Arapça

**“Her şey Rabbine, tesbih ve tahmid eder. Lakin ey insanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız. 57.”** mealindedir.

Eşyanın tesbih etmekte olduğu bu âyette beyân buyuruyor ve bu tesbihi insanların hasbel beşeriyye anlayamayacağı da bildiriliyor. İnsan, insan olmak ve cins ü nev’ince cemâdâtın gayrı bulunmak dolayısıyla onu anlaması tabidir. Fakat, **Cenâb-ı Hakk** bazı kullarına o tesbihi anlamak hassasını bahş eder ve o okul da, o hassa ile o tesbihini fehmeyleyler.

Diyorlar ki eşyânın tesbih etmesi için kendilerine göre hayatı ve idrâki bulunmak lazımdır. Hakikaten böyledir. Eğer rüzgârda kendine mahsus bir hayat ve idrak bulunmasaydı **Âd** kavmini yerden yere çarparken **Hud Aleyhisselâmın** ümmetini tefrik edemezdi.

Toprakta husûsi bir hayat ve idrâk bulunmasaydı **“ Ey yer; suyunu yut”** hitabını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

Suda husûsi bir hayat ve idrak bulunmasaydı **Şâb** denizi **Hz. Mûsa’nın** ümmetiyle Fir’avunu ve askerini ayırt etmezdi.

Ateşte hususi bir hayat ve idrâk bulunmasaydı emri üzerine soğumaz ve hitabını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

Arapça

Demek ki eşyânın câmid görünmesi bize karşı imiş. Bize göre bîrûh olan şeyler, **Allâh(C.C.)’ın** indinde zirûh imiş.

همچو عاشق روز و شب پیچان مدام      پیش حق آتش همیشه در قیام

**836-Ateşte husûsi bir hayat ve idrâk bulunmasaydı emri üzerine soğumaz ve bunu düşünen ve onun rızası için ölü gibi her arzûsuna mutâva’at gösteren bir âşık benzer.**

هم به امر حق قدم بیرون نهد      سنگ بر آهن زنی بیرون جهد

**837-Çakmak taşıyı demire vurunca, yani çakmağı çakınca ateş çıkar ki o kıvılcımın çıkması da Allâh(C.C.)’ın emriyledir.**

کاین دو میزایند همچون مرد و زن آهن و سنگ ستم بر هم مزن

**838-Hevâ vü heves taşıyla çakmağını birbirine vurma ki, bu ikisi kadın ve erkek gibi tevlid ederler.**

**Hiz. Mevlânâ**, emr-i ilâhiye itaatinden nümûne göstermek için, çakmak taşıyla demirden kıvılcım çıktığını bir beyt evvel beyan etmişti, burada da dolayısıyla çakmak demiri ve taşıyı nefis ve hevaya benzetiyor. Bu ikisinin birbirine yaklaşmasını kadın ve erkeğin yaklaşmasına benzetiyor. Erkek ve kadından nasıl doğu vukû’a gelirse nefis ve hevanın birleşmesinden de bir çok günah doğar, diyor.

Bundan sonra da esbâbın kendiliklerinden müessir olmadığını, müsebbib-ül’ esbâbın tesiri altında bulunduğunu izah için diyor ki:

تو به بالاتر نگر ای مرد نیک سنگ و آهن خود سبب آمد و لیک

**839-Taş ile demir, kıvılcım zuhûruna sebebidir. Lâkin en iyi adam, sen daha yukarisına ve ilerisine bak.**

بی سبب کی شد سبب هرگز ز خویش کاین سبب را آن سبب آورد پیش

**840-Zira Allâh(C.C.), bu sebebi başka bir sebepten zuhura getirmiştir. Bir sebep, diğer bir sebep olmaksızın nasıl kendiliğinden sebep olabilir?**

Bizim sebep telakki ettiğimiz ve bir işin husûlüne alet zan eylediğimiz şeylerin de bir takım sebepleri vardır. Mesela girebilmek nasip olursa tramvaya biniyoruz. Gideceğimiz yere itile, kakıla gitmek için o bir sebep oluyor. Fakat onun da altındaki yol, üstündeki teller, içindeki makinalar gibi hareket ve seyrine hizmet eden sebepleri var. Sonra bunların en mühimi olmak üzere elektrik kuvveti lazım ki vagonları hareket ettiren asıl sebep odur. O kuvveti istihsâl etmek için de bir takım alat ve edevât mevcut. Bunların hepsi yerli yerinde iken mesela bir telin kopmasıyla cereyan kesiliyor, hareket duruyor. mevcut esbâbın hiçbirisi tesir gösteremiyor. Demek ki bütün sebeplerin fevkinde bir sebep, yahut müsebbib var ki, o irade-i ilâhiyedir.

آن سببها زین سببها برتر است و آن سببها کانبیا را رهبر است

**841-Peygamberlere rehber olan ma’nevi sebepler, bu maddi sebeplerden üstündür.**

باز گاهی بی بر و عاطل کند آن سبب عامل کند این سبب را

**842-Bu maddi sebep o ma’nevi sebebi harekete geçirir, bazen de mu’ttai ve faydasız bırakır.**

و آن سببها راست محرم انبیا این سبب را محرم آمد عقلها

**843-Bu maddi sebeblere akıllar mahremdir. O ma’nevi sebeplerin mahremi ise peygamberlerdir.**

Biraz evvel ; bütün sebeplerin üzerinde bir sepeb, yahut müsebbib vardır ki, o da irâde-i ilâhiyedir, denilmiştir. **Hiz. Mevlânâ** da bunu söylüyor. Peygamberlere rehber olan sebepler, bildiğimiz, gördüğümüz sebeplerin üzerindedir. Onlar, bizce malûm olan sebepleri bazan, âmil bazan âtıl bir hale getirir. Onların esrarına **Enbiyâ-yı İzâm Aleyhimmüsselâm** mahremdir” diyor.

Meselâ ; dükkân kapısı, **Hakk** kapısıdır, derler. Esnaftan bir adam, sabahleyin dükkânına gider. Sanatıyla, ticaretiyle işigal eder. Eğer **Rezzâk** ism-i

şerifinin feyizine mazhar olursa, sebep-i maişeti olan dükkânından, tezgâhından istifade eder. **Rezzak** ismi, o sebepleri âmil kılar. Aksi takdirde, bütün esbâb-ı ticâreti âmâde iken ekmek parası bulamaz. Çünkü birinci sebep olan Rezzak ismi; İkinci, üçüncü derecedeki sebepleri mu'attal bırakmıştır.

اندر این چه رسن آمد به فن      این سبب چه بود به تازی گو رسن  
**844-Arapça olan bu sebep ne demektir? Cevab ver ki resendir, iptir. O ip, bir kuyuya fen ile sarkıtılmıştır.**

Sebeb kelimesi, arapçadır ve ip demektir. Kuyudan nasıl ki ip ve kova vasıtasıyla su çıkarıyorsa, sebepler âlemi olan dünyada da her iş bir sebeple görülür.

چرخه گردان را ندیدن زلت است      گردش چرخه رسن را علت است  
**845-Çıkrığın dönmesi ipe illettir, çıkırığı çevireni görmemek ise zillettir.**

هان و هان زین چرخ سر گردان مدان      این رسنه‌ای سببها در جهان  
**846-Cihandaki bu sebep iplerini sakın cerh-i felekten bilme.**

تا نسوزی تو ز بی‌مغزی چو مرخ      تا نمانی صفر و سر گردان چو چرخ  
**847-Tâ ki felek gibi hâli ve sergerdan kalmayasın ve beyinsizlikten kav gibi yanmayasın.**

Kuyudan nasıl su çekildiğini hepimiz biliriz. İpe bağlı olan kova kuyuya sarkıtılır, sonra çıkırık çevirilir, ip ona sarılır. Kova da kuyudan çıkar. Demek ki suyun çıkması için birkaç sebep var. Evvela, kova, sâniyen ip, sâlisen çıkırık. Fakat bunun sûretâ dördüncüsü, hakikatte ise birincisi olan bir sebep var ki, o da çıkırığı çeviren kimse. Çünkü o çevirmese ne çıkırık döner, ne ip sarılır, ne de kova suyu çıkarır.

**H. Pîr**, şu temsilin iradından sonra buyuruyor ki: **“Dünya, filvâki sebepler âlemidir. Bütün hâdiseler sebep, müsebbib, illet ve ma'lûl ipleriyle birbirine bağlıdır. Çarhın dönmesi, tabii inkilâbât olmasıyla o hadiseler zuhura gelir. Fakat o hâdiselerin zuhûrunu çarhtan değil, çarhı da çeviren müsebbib-ül'esbab olan Allâh(C.C.), bazan de esbâba, olan hassalarından başka bir tesir verir.**

هر دو سر مست آمدند از خمر حق      باد آتش می‌خورد از امر حق  
**848-Rüzgar, Allâh(C.C.)'ın emriyle ateş gibi yakıcı olur. Rüzgâr da, ateş de şarâb-ı ilâhinin sermestidir.**

Mâlum ya; rüzgâr; serin, yahut soğuk eser ve üşümeye sebep olur. Lakin bazen irâde-i ilâhiyye ile, ateşin tesirini gösterir.

هم ز حق بینی چو بگشایی بصر      آب حلم و آتش خشم ای پسر  
**849-Oğul; gözünü açacak olursan, su gibi lâtif olan hilm'in ve ateş gibi şedid olan gazab'ın Hakk tan olduğunu görürsün.**

فرق کی کردی میان قوم عاد      گر نبودی واقف از حق جان باد

**850- Eğer rüzgârın canı Hakk’a vâkıf olmasaydı Â’d kavmini ve Hûd Aleyhisselâmın ümmetini nasıl farkedirdi?**

**“HUD PEYGAMBER ALEYHİSSELAM  
ZAMANINDA  
KAVMİNİ HELÂK EYLEYEN RÜZGÂRIN KISSASI.”**  
قصه‌ی باد که در عهد هود علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد

**Hız. Mevlânâ**, bahis dolayısıyla sözü Â’d kavminin helâkine intikal ettiriyor. **Hûd Aleyhisselâm**’ın, ümmeti etrafına bir dâire çizdiğini, müşrikleri helak eden fırtınanın o dâireye gelince sakinleştiğini haber veriyor. Fakat kıssanın beyânına başlamadan evvel biraz târihi malûmat verelim.

Tûfandan sonra gelen ve Kur’an da zikredilen peygamberlerin en eskisi **Hûd Aleyhisselam**’dır ki Â’d kavmine peygamber olmuştu.

Â’d kavmi, **Yemen**’in **Ahkâf** denilen kısmında otururdu. Bunlar Arabın **Bâide** kolundandır. Ahvâl-i târihiyyeleri tamamiyle mazbût değildir.

**Cenâb-ı Hûd**’un peygamberliği esnasında Â’d kavminin riyâsetinde **Lokman** ve **Halecân** isimli iki kardeş bulunuyormuş. **Lokman** ile beraber dört bin kişi imana gelmiş, **Halecân** ile tâbi’leri putperestlikle devam etmiş. Bunların tehdidi için üç sene yağmur yağmamış, kuraklık ve kıtlık olmuş. Ehemmiyet vermemişler. Nihâyet yedi gece sekiz gün şiddetle esen bir rüzgârla bu mütemerrid müşrikler helâk olmuşlar. Fırtına esnasında **Hız. Hûd**, ümmetini bir araya toplamış, onların etrafına bir dâire çizmiş, kasırga o daireye gelince bahar rüzgârı gibi lâtif esermiş. Bu fırtınada helak olanlara Â’d-i ûlâ; **Kahtâniler** tarafından imhâ edilenlere Â’d-i sâniye derler.

نرم می‌شد باد کانجا می‌رسید      هود گرد مومنان خطی کشید

**851-Hûd Aleyhisselâm, mü’minlerin etrâfına bir hat çekti. Rüzgâr oraya gelince sâkinleşirdi.**

پاره پاره می‌گسست اندر هوا      هر که بیرون بود ز آن خط جمله را

**852-Kim o hattın hâriçe kalmışsa hepsini havaya kaldırır ve parça parça ederdi.**

گرد بر گرد رمه خطی پدید      همچنین شبیان را عی می‌کشید

**853-Bunun gibi şeybân-ı Râ-i’ de sürüsünün etrâfına bir hat çekirdi.**

**Şeybân-ı Râ-i, İmâm-ı Şâfi** ile muasır evliyâullahdan bir zattır. **Mısır** da bulunur. Kırdan koyun güder, Cuma günleri sürüsünün etrafına bir çizgi çeker, namaz kılmak için şehre gidermiş.

تا نیارد گرگ آن جا ترك تاز      چون به جمعه می‌شد او وقت نماز

**854-Cum’a namazı vakti olunca sürüye kurt saldırmazın diye bir hat çekirdi.**

گوسفندی هم نگشتی ز آن نشان      هیچ گرگی در نرفتگی اندر آن

**855-Hiçbir kurt çizgi dahiline girmezdi. Koyunlar da nişandan dışarıya çıkmazdı.**

دایره‌ی مرد خدا را بود بند      باد حرص گرگ و حرص گوسفند

**856-Kurdun ve koyunun hırsı, hevası; merdi ilâhi dâiresine bağlamıştı.**

Kurda koyununu paralayıp yemek, koyunda ise yayılıp otlamak hırsı varken, her ikisi de o dâireyi tecâvüz edemezdi.

نرم و خوش همچون نسیم یوسفان      همچنین باد اجل با عارفان

**857-Kasırğa rüzgârının, Hûd Aleyhisselâm'ın ümmetine hafiflediği gibi; ecel fırtınası da, âriflere, lâtif ve Yûsuf Aleyhisselâm'ın gömleğinin râyihasını Ya'kub Aleyhisselâm'a götüren nesim gibi hoş ve dilkeş gelir.**

چون گزیده‌ی حق بود چونش گزد      آتش ابراهیم را دندان نزد

**858-Nemrûd'un âteşi İbrâhim Aleyhisselâm'a diş geçiremedi. Hazret-i İbrahim, Hakk'ın güzidesi bir Nebiyy-i zişân idi, ateş onu nasıl dolayacaktı?**

باقیان را برده تا قعر زمین      ز آتش شهوت نسوزد اهل دین

**859-Din ehlini şehvet ateşi yakmaz. Bâkileri ise ka'r-ı zemine ve cehennemin dibine kadar götürür.**

Mütedeyyin olanlar, şehvetlerini, ya helâllerini sarf ederler yahut sabır ve riyâzetle iştihâlarına sükûn getirirler. Din ile mukayyed olmayanlar ise azgın köpekler gibi koşarlar. Nihâyet fazla sarfiyat yüzünden zaafa uğrayıp kar-ı zemine girerler, günahları dolayısıyla da cehennemin dibine inerler.

اهل موسی را ز قبطنی و اشناخت      موج دریا چون به امر حق بتاخت

**860-Denizin dalgası, Allâh(C.C.)'ın emriyle kabarcınca Mûsâ'nın ümmetiyle Kıptîleri, yani Fir'avunu ve askerini ayırt etti.**

**Benî-i İsrâîl'e, geçmek için yol verdi. Fir'avun ve ordusunu boğdu.**

با زر و تختش به قعر خود کشید      خاک قارون را چو فرمان در رسید

**861-Ferman-ı ilâhi erişince toprak; Karûn'u altını ve tahtı ile içerisine çekti.**

بال و پر بگشاد مرغی شد پرید      آب و گل چون از دم عیسی چرید

**862-Su ve çamur, İsâ Aleyhisselâm'ın nefesinden feyz alınca aşikâre bir kuş oldu ve kanat açıp uçtu.**

Hz.İsa'dan bir mûcize istenilmiş, o da çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyince canlanıp uçmuştu. Nitekim **Cenâb-ı Ruhullah** lisanından **Kur'an-ı Kerim'de:**

Arapça

**“ Sizin için çamurdan bir kuş yapar ve ona üflerim. Allâh(C.C.)'ın izniyle o çamur derhal kuş olur.59”** buyurulmuştur.

Şuraya kadar getirilen misaller, yani rüzgârın **Â'd Kavmi** ile **Hûd Aleyhisselâm**'ın ümmetini ayırt etmesi, ateşin **İbrahim Aleyhisselâm**'ı yakmaması, denizin **Benî-i İsrâîl'e** zararı dokunmayıp da **Fir'avun** ile ordusunu batırması, toprağın **Karun'u** hazineleriyle yutması, çamurun **nefha-i İsa** ile kuş olup uçuşması cemâdatta manevi bir hayat bulunduğunu ve emr-i ilâhi ile eşyadaki hassaların değişebileceğini ispat eder.

**İsa'nın** nefesiyle çamurun kuş olup uçuşmasının zikri dolayısıyla **Hz. Mevlânâ** başka bir bahse şûru ederek diyor ki:

مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل      هست تسبیحت بخار آب و گل

**863-Senin sübhanallâh demen, su ve çamur buharı, yani çamurdan mahluk cesedinin nefesidir. Öyleyken o nefes kalpteki sıdk-ı imân nefesiyle cennet kuşu olur.**

Bir mümin sidk u ihlâs ile *sübânallah* demesinden cennette bir kuş yaradılacağına dâir bir Hadis-i Şerif vardır.

صوفی کامل شد و رست او ز نقص      کوه طور از نور موسی شد به رقص

**864-Tur dağı, Mûsa'nın nûru berekâtıyla noksandan kurtuldu. Kâmil bir sôfi olup raksa başladı.**

جسم موسی از کلوخی بود نیز      چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز

**865-Dağın aziz bir sôfi olup raksa başlaması şaşılacak şey değildir. Mûsâ Aleyhisselâm'ın cismi de aslı itibariyle topraktı.**

Sûre-i Arafâ'daki:

Arapça

“ *Mûsa'nın Rabbi dağa tecelli edince onu parçaladı, Mûsa da baygın olarak yere düştü. 60* ” Âyet-i Kerimesinde beyan olunduğu üzere *Hz. Mûsa, Tûr Dağı*'nda iken *Cenâb-ı Hakk* o dağa tecelli etmişti. Dağ, toprak ve taş yığınının ibâret bulunduğu halde tecelli tesiriyle sallanmaya başladı ve parçalandı. *Hz. Mûsa* da düşüp kendinden geçti. *Cebel-i Tûr*'un bir derviş gibi raks ve harekete gelmesi taaccüb edilecek bir şeyin değildi. O, taş ve toprak yığını olduğu gibi, üstündeki *Hz. Mûsa* da cismâniyyeti itibarıyla topraktan ibâretti. Fakat onun maneviyyeti ve feyz-i kurbiyyeti dağa da manevi bir zevk vermiş, onu vecde gelmiş bir sôfi hâline getirmişti. Demek ki bir nefesten ibâret olan *Sübânallah Allâh(C.C.)*'ın iradesiyle cennette bir kuş hâline giriyor, müheykel bir dağ da bir sôfi gibi raks ve harekete geliyor.

**“YAHUDİ PADİŞAHIN İSTİHZÂSİ VE İNKÂRI,  
KENDİSİNE NASİHAT EDENLERİN NASİHATLERİNİ KABUL ETMEYİŞİ”**

طنز و انکار کردن پادشاه جهود و قبول نکردن نصیحت خاصان خویش

مرکب استیزه را چندین مران      ناصحان گفتند از حد مگذران

**866-Nasihât vericiler dediler ki: Haddi tecavüz etme. İnâd atını bu kadar ileri sürme.**

ظلم را پیوند در پیوند کرد      ناصحان را دست بست و بند کرد

**867-Nasihât verenlerin ellerini bağlattı ve toprağa vurdu. Zulüm üstüne kat kat zulüm yaptı.**

پای دار ای سگ که قهر ما رسید      بانگ آمد کار چون اینجا رسید

**868-İş bu dereceye varınca; ey köpek,kahrımız geldi! diye Allâh(C.C.)'ın hitâbı erişti.**

*Cenâb-ı Hakk*, rahim ve sabûr olduğu için bu kulunu birinci defa ki isyân dolayısıyla çabucak muâheze buyurmaz. O kul maâsî ve zulmünde haddi tecavüz edince, kuduz köpek gibi, herkese ve her şeye hususiyle, dine saldırmaya

başlayınca kahr-ı ilâhi ensesinden yakalar, hiç beklemediği bir zamanda tepesi aşağı yere çarpar onun için urefâ-yı ümmet, zulmün şiddetlenmesini, zâlimlerin yakında kahr-ı ilâhiye uğrayacaklarına müjde sayarlar. Bu âlemin kendisinde bekâ olmadığı gibi üzerindeki hadisatın da devamı ve bekâsı olamaz. Bu hâdise olur, etrafa yayılır, kemalini buldu mu zevâle yüz tutar.

Bir Hadis-i Şerif de: *“Zalim, yer yüzünde Allâh(C.C.)’ın adâleti vâsıtasıdır. Cenâb-ı Hakk, zâlimle intikam alır, sonra zâlimden de intikam alır”* buyurulmuştur. Diğer bir Hadiste ise zâlim, eğeye benzetilmiştir. Eğe; demiri törpüler, toz haline getirir. Fakat nihayet onun da dişleri aşınır. Onun gibi zâlim de zulüm ede ede, edemeyecek bir belâyâ uğrar ve mahvolur gider.

*Irak* ahalişi, *H.z. Ali* ile oğullarına zulüm etmişlerdi. Sonra *Allâh(C.C.)*, onlara evvelâ *Muhtâr-ı Sekâfi*’yi, sonra *Haccâc-ı Zâlim*’i musallât etti. Bu iki zâlim, Iraklılara türlü mezâlim yaptılar. Onlardan ehl-i beytin intikamını aldılar. Sonra *Muhtar, Abdullah bin-iz Zübeyr*’in kardeşi *Mu’sab* ile ettiği muharebede öldürüldü, *Haccâc* ise en son öldürttüğü *Sa’id bin Cübeyr (R.A.)*’in katlinden sonra çıldırdı ve geberip cehenneme gitti. Binâen aleyh zulme uğramış olanlar, ye’s kapılmamalı, *Allâh(C.C.)*’ın lûtfundan ve merhametinden ümit kesmemelidir. Uğradığı zulmü, kendisinin irtikâp etmiş olduğu maâsînin manevi intikamı bulunduğunu unutmamalıdır. Onun için zâlimin kahrından evvel kendisinin afvını temenni etmelidir. Onun af ve mazhar olması, başına musallat olan zâlimin kahrını ta’cîl eder.

*Cenâb-ı Pîr* bu nüktelere işâret ettikten sonra diyor ki:

حلقة گشت و آن جهودان را بسوخت بعد از آن آتش چهل گز بر فروخت

*869-Önden sonra ateş kırk arkın yükseldiğinde alevlendi ve halka olup yahudileri yaktı.*

Burada, Sûre-i Bürûcdaki:

Arapça

*“Erkek ve kadın, ehl-i imana işkence yapıp da sonra tevbe etmeyenler için cehennem azabı vardır ve onlar için yanmak azabı muhakkaktır.61”*

Âyet-i Kerimesine telmih vardır.

*Cenâb-ı Mevlânâ*, bazı yüksek hakikatleri beyan için bu rivayeti naklediyor. Tarihten ise, *Zû Nüsvâs-ı Hımyêri*’nin *Habeşilerle* ettiği muharebede mağlûp olması üzerine atını denize sürüp intihar eylediği mazbuttur.

Birkaç defa söylenildi ki *H.z. Pîr’in* maksadı; tarih anlatmak değil, bir takım kıssalardan dakik ve âli hisseler çıkarmaktır. Zâten netice helâk olduktan sonra ateşte yanmakla suda boğulmak arasında pek fark olmamalıdır.

سوی اصل خویش رفتند انتها اصل ایشان بود آتش ابتدا

*870-Ö yahudilerin aslı başlangıçta ateş oldukları için sonunda da ateşe gittiler.*

*Cenâb-ı Hakk* bir Âyet-i Kerimede:

Arapça

*“Ey müşrikler; siz de Allâh(C.C.)’tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gideceksiniz.62”* buyurulmuştur.

Bu Âyet-i Kerimenin nüzûlüne kadar *Mekke* müşrikleri, Müslümanlara ve *Aleyhisselât Efendimiz*’e fi’li tecavüzde bulunmuyorlardı. Bundan sonra *Muhammed* ma’bûdlarımızı ve bizi hicvetti diyerek ta’arruza kalkıştılar. Hatta cin fikirli ve şeytan zekâlî olduğu için kavmi arasında *Ebûlhikem* denilen *Ebûcehl*, bir ukalâlık yapmak istedi: *“Ya Muhammed; sen Allâh(C.C.)’tan başka perestiş*

edilenlerin cehennem odunu olduğunu söylüyorsun. Sonra *İsâ'nın Rûhullah* olduğunu da ifâde ediyorsun. Halbuki *Nasraniler İsâ'ya* tapıyorlar. Şu halde o da Cehennem odunu mu demek?” dedi.

*Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz* gayet edibâne ve zârifâne bir cevap verdi: “*Sen kavminin lügâtına, arapçaya ne kadar yabancı imişsin. Âyet-i Kerimede “Men ta'büdûne” yani “İbâdet ettiğiniz şahıslar” denilmiyor “mata'büdûne” yani “taptığınız şeyler” deniliyor*” buyurdu. Arapça “men” eşhâsa “mâ” eşyâya delâlet eder. *Ebûcehl* mülzem oldu. söyleyecek söz bulamadığı için bırakıp savuştu.

*Hâfız-ı Şirazî* der ki: “*Aşk fabrikasında küfrün de bulunması zarûridir. Ebû Leheb emsâli olmasa ateş kimi yakar?*”

Cehennem odunu olmak üzere yaratılmış bazı mahlûkat vardır. Onların yaradılışları itibariyle asılları şeytanlar gibi ateştir. İşte *Zû Nüsvâs-ı Hımyêri* ve tevâbii'de bu kabil mahlûkattan idiler. Nitekim haklarında “cehennem ve ateşte yanma azabı vardır” buyurulmuştur.

جزوها را سوی کل باشد طریق هم ز آتش زاده بودند آن فریق

*871-O fırka ateşten peyda olmuştu. Cüz'lerin yolu ise kül'le doğrudur.*

İnsan olsun, hayvan olsun, nebâtât ve cemâdât olsun mahlûkatın hepsi de topraktan yaratılmış oldukları için zaman geçtikçe çürüyor, dağılıyor toprağa inkilâp oluyor; yani aslına rucû ediyor. Maddiyat böyle olduğu gibi maneviyat da böyledir. Cennetin eczâsı olanlar cennete, cehennemin eczâsı olanlar cehenneme gider.

سوخت خود را آتش ایشان چو خس آتشی بودند مومن سوز و بس

*872-Bu herifler, bir çok mü'mini yakan bir ateş idiler. Nihâyet kendi ateşleri kendilerine çörçöp gibi yaktı.*

Ocağa odun, mangala kömür konuldukça oralardaki ateşi yeni konulanı yakar. Fakat odunun, kömürün arkası kesilince mevcut ateş biraz durur, sonra geçmeye başlar, nihâyet kül olur. Bu herifler de bir takım bîçareleri zulûm ateşine yakmak istiyorlardı. Sonra o ateş kendilerini cehennemde karşıladı.

هاویه آمد مر او را زاویه آن که بوده ست امه الهاویه

*873-Her kimin aslı hâviye yani cehennem ise hâviye, onun zâviyesi olur.*

*Hazret-i Mevlânâ* burada *Elkaria sûresi'*ne telmih ediyor:

Arapça

“*Kıyâmet, kıyâmet nedir? Habibim: kıyâmetin ne olduğunu sana ne bildirdi? Bir gün ki insanlar dağılmış pervâneler gibi olacaktır; dağlar da atılmış pamuklara dönecektir. Her kimin iyi amelleri mizanda ağır basarsa o kimse hoş bir maişet bulacaktır. Her kimin de mizânı hafif gelir, yani amel-i sâlihâsı bulunmazsa, onun aslı ve makamı hâviye olacaktır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? gayet şiddetli bir ateştir.*63”

İşte bir şahsın ümmü ve aslı hâviye olursa, cehennem de ona zâviye olur.

اصلها مر فرعها را در پی است مادر فرزند جویان وی است

*874-Çocuğun anası onu arar. Aslılar da fer'lerin izinde ve talebindedir.*

Ümmü ve aslı hâviye olanın zâviyesi cehennem olacağı bundan evvelki beyitte beyan edilmişti. Burada deniliyor ki asıllar, ferlerin talibi ve takipçisidir. Nitekim bir ana evlâdını arar. Cehennemlik olanlar da cehennemin fer'i ve evlâdı oldukları için ateş onların talibidir.

باد نشفش می کند کار کانی است      آب اندر حوض اگر زندانی است  
**875-Havuzdaki sular orada mahbus olmakla beraber rüzgâr onları kurutur ve aslı olan buluta eriştirir.**

اندک اندک دزد از حبس جهان      وین نفس جانهای ما را همچنان  
**876-Bu nefes alıp vermek de bizim hayatımızı azar azar cihan mahbesinden çalar.**

Dünya nedir? rûhlar için bir mahbesdir. **H. Mevlânâ** bir gazalinde der ki: **“Ben iş görmek ve halkı irşâd etmek vazifesiyle mükellef olarak dünya hapisanesinde bulunuyorum. Yoksa zından nerde, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki mahbûsum.”**

O hapisânâ içinde geçirilen hayat nedir? Bu suâlin en basit cevabı da:

**Bir nefes almakla vermektan ibârettir hayat,**

**Dikkat et bir dem değil mi müddet-i ömr-i beşer.**

beyitidir. **Âdem**'den gelmişiz, bir mahbese tıklmışız. Yavaş yavaş fenâyâ gidiyoruz. Yaşamamız, vücût ve adem sahillerini birleştiren bir köprüye benziyor. Fakat dünya köprülerinden geçmek için adım, yahut tekerlek kullanıldığı halde hayat köprüsünden geçmek için nefes sarfediliyor.

İnsan dünyada her adım attıkça yere yaklaşır, her nefes aldıkça da dünyadan gitmesi yaklaşır. Demek ki zirûh olanların her nefes alması ölüme bir adım yaklaşması oluyor. Diğer cihetten ruhların aslı, âlem-i ervahtır. Oradan ayrılıp dünyaya gelmişler ve asıllarından uzaklaşmışlardır. İşte o aslın câzibesini tesiriyle ve nefes alıp vermek sûretiyle dünyadaki mahbûsiyet müddetleri biter. Nihayet her biri aslı ve menşei olan âleme gider. Şu hâl, havuzdaki suyun rüzgâr ve güneş tesiriyle tebahhur ederek bulutlara karışmasına benzer.

صاعدا منا إلى حيث علم      تا إليه يصعد أطياب الكلم  
**877-Kelimât-ı tayyibe bizden suûd ederek Allâh(C.C.)'ın bildiği bir yere çıkar.**

**Kelimât-ı Tayyibe** için; dua, **Amel-i Sâlih** için de; sadaka ve zekât gibi şeyler denilmiştir. Kezâ **Kelimât-ı Tayyibe**; istiğfâr, **Amel-i sâlih** ise; nedâmettir diyenler olmuştur. Bazıları da **kelimât-ı tayyibe**: Tevhid, **amel-i sâlih**: ihlastır; Mürâiyane söylenilen kelime-i tevhid ve **Allâh(C.C.)**'a riyâkârâne edilen dua kabûl-i ilâhiye yükselmez demişlerdir. **H. Mevlânâ** da **“Bizden zûhur eden kelimât- tayyibe, Allâh(C.C.)'ın bildiği bir yere kadar çıkar”** diyor.

متحفا منا إلى دار البقا      ترتقي أنفاسنا بالمنتقى  
**878-Nakkiye ve pâk olan nefes ve kelâmlarımız, bizden tuhfe olarak dâr-ül'bekâyâ intikâl eder.**

ضعف ذاك رحمة من ذى الجلال      ثم تاتينا مكافات المقال

**879-Sonra Hudâ-yı zülcelâl vel-ifdâlin rahmeti eseri olarak sözlerimizin mükâfatı kat kat bize gelir.**

**880-Şu hâl, yani nefeslerimizin suûdiyle rahmet-i ilâhiyyenin kat kat nüzûli devam eder. Ey sâlik: Sen de bu su'ûd ve nüzûlden hâlî kalmazsın.**

ز آن طرف آید که آمد آن چشمش این کشش پارسى گویم یعنی  
**881-Fârisi söyleyelim: yani bu câzibe ruhâ zevk gelen taraftan gelir.**

**Cenâb-ı Pîr** yukarıda cüzlerin kül'le karşı bir incizâbı ve asla karşı bir iştiyâkı bulunduğunu söylemiş, hatta havuzdaki suyun aslı olan buluta yükseldiğini misal olarak irâd eylemişti. Sonra diğer misâl olarak da nefeslerin ve onlardan husûle gelen kelimât-ı tayyibenin, meselâ zikir ve tevhidin, tevbe ve istiğfârın, dua ve münâcâtın, hâlis olduğu taktirde, *Allâh(C.C.)*'ın dergâh-ı kabûlüne çıkacağını ve mükâfaten rahmeti ilâhiyyenin nâzil olacağını, nüzûl edecek rahmet-i ilâhiyyenin de, mümine tekrar o kelime-i tayyibeyi tekrarlatacağını, hülâsa bir devr husûle geleceğini bildiriyor, bir Müslümanın ancak cezbe-i ilâhiyye ile müncezib olacağını beyân ediyor.

کان طرف يك روز ذوقى رانده است چشم هر قومى به سویی مانده است  
**882-Her kavmin gözü, bir gün olsun, zevk sürdüğü yerde kalmıştır.**

İnsanın bazı tatlı hatıraları olur ki onu yad etmekten hâli kalmaz. O hatıraların vukûa geldiği sahayı da hatırlamaktan geri kalmaz. Bunun için hassas ruhlar da “*Elestü birabbiküm*” hitâbına mazhâr oldukları âlemi bir türlü unutmazlar.

ذوق جزو از کل خود باشد ببین ذوق جنس از جنس خود باشد یقین  
**883-Bir cinsin zevki hakikâten kendi cinsindendir. Cüzûn zevki de ancak kendi küllündendir. Buna dikkat et.**

Cinsiyyet, şüphesiz ki mûcib-i üflet, bâ'isi mahzûziyettir. Mugayere-i cinsiyye ise, vahşet ve nefrete sebep olur. En büyük âlimlerden müteşekkik bir meclise bir câhilin girdiğini farz edin. Herif, orada sıkıntısından patlayacak hale gelir. En zengin bir câhilin yanına en fakir bir âlimi götürün, o da orada, ne kadar tahammül gösterse aynı hale uğrar. Bundan dolayı “ mescidde mü'min, sudaki balığa, mescidde münâfık da kafesteki kuşa benzer.” teşbihi yapılmıştır. Çünkü mescit ve mescittekiler, mü'minin cinsi ve aslıdır. Münâfıkın ise nâcinsidir. Onun için mü'min mescitte oturmaktan hoşlanır, münâfık ise bilakis sıkılır, kafeste mahbus kuşa döner.

چون بدو پیوست جنس او شود یا مگر آن قابل جنسی بود  
**884-Meğer ki sûretâ, nâcins görünende cinsiyyete kabiliyet buluna. Bir cins ile temas edince onun hemcinsi ola.**

Meselâ kendisine ezelden hidâyet mukadder olan bir adam, bir müddet fısk içinde bulunur. Bulunduğu hâle göre salihler ve müttekiler ile sûretâ hemcins görülemez. Fakat yekdiğerine karşı adem-i ülfet ve münâferet de bulunmaz.

Günün birinde istiğfar eder, salihler arasına karışır ve onların sohbeti feyziyle sâlihler zümresine girer. **Hız. Mevlânâ** şu hâli başka bir misal ile izah ediyor.

گشت جنس ما و اندر ما فرود همچو آب و نان که جنس ما نبود  
**885-Sûreta cins ayrılığı, meselâ ekmek ve su gibidir ki bizim hemcinsimiz değildir. Lâkin yenilip içmeleriyle bizim cinsimizden olurlar ve bizde temessül ederek cismaniyyetimizi artırırılar.**

ز اعتبار آخر آن را جنس دان نقش جنسیت ندارد آب و نان  
**886-Su ve ekmekte insanlık cinsiyyeti yoktur, fakat bir i'tibara göre onu insan cinsine mensub bil ki ikisi de insanın gıdâsıdır.**

آن مگر مانند باشد جنس را ز غیر جنس باشد ذوق ما ور  
**887-Eğer nâcins bir şeyden zevk alıyorsak o nâcinsin cinsine müşâbeheti olmasındandır.**

عاریت باقی نماند عاقبت آن که مانند است باشد عاریت  
**888-Misl olan şey âriyettir. Âriyet ise âkibeti bâki olmaz.**

Şu beytlerin hülasasını **Cenâb-ı Mevlânâ** cinsiyyeti üçe taksim ediyor.

**Birincisi:** Sûreten ve ma'nen olan cinsiyyet. Mü'min ile mü'minin, kâfir ile kâfirin sâlih ve sâlihın, fâsık ile fâsıkın cinsiyyeti gibi.

**İkincisi:** Sûretâ mugayeret, ma'nen cinsiyyet. İslâha kabiliyetli bir fâsık sûleha ve cinsiyyeti gibi.

**Üçüncüsü:** Sûreta cinsiyyet. Ma'nen mugayeret sûleha kisvesindeki fâsık bir mürâyinın salâh erbâbına cinsiyyeti gibi.

Bunlardan birinci ve ikinci kısım halk birbirinin sohbetinden zevk alır. Üçüncüsünde sûri müşâhebet dolayısıyla muvakkat bir zevk alınsa bile nihâyet o mürâyinın fısku fucûru ve riyârlığı yeninden, yakasından meydana çıkar. O vakit o muvakkat zevk, ebedi bir nefrete tahavvül eder. **Hız. Mevlânâ** bunu da iki misal ile anlatıyor.

چون که جنس خود نیابد شد نفیر مرغ را گر ذوق آید از صفیر  
**889-Kuşa ıslık sesinden, yâni bir insanın kuş ötüşü taklidi yapmasından zevk hâsıl olsa bile yakına gelip de o sesi çıkaranın kuş olmadığını anlayınca müneffir olur.**

ve uçar gider. چون رسد در وی گریزد جوید آب تشنه را گر ذوق آید از سراب  
**890-Susamış bir kimseye çölde görünen serapdan zevk gelse bile, ona vasıl olup da serap olmadığını anlayınca kaçır, başka taraflarda su arar.**

Bunun gibi bazı şeyhlik iddia edenler de belledikleri bazı kelimat-ı hakikat ile kuş dili söylemeye, ehlullah lisanı kullanmaya, kendilerinin muhit-i irfân göstermeye kalkışırlar. O lisâna tâlip ve irfâna teşne bulunanlar da onların başına toplanırlar. Demek ki cinsiyyet-i sûriyyeden husûle gelen zevk muvakkat imiş. Kezâ:

لیک آن رسوا شود در دار ضرب مفلسان هم خوش شوند از زر قلب  
**891-Müflisler de kalb-i altından hoşlanırlar. Lâkin o kalb-i altını, darbhaneye götürünce sahte olduğu anlaşıldığı için rüsvey olur.**

تا خیال کز ترا چه نفگند تا زر اندودیت از ره نفگند

**892-Ey tâlip; altın yaldızlı bir mangır seni yoldan çıkarmasın; sakîm bir hayal seni kuyuya düşürmesin.**

Üstâdım ve şeyhim dediğin kimse hâlis altın gibi bir insan-ı kamil ve mürşid-i mükemmel olsun da seni hidayete götürsün.

**“AV HAYVANLARININ ARSLANA MÜTEVEKKİL OLMASINI  
VE CEHDİ TERKEYLEMESİNİ SÖYLEMELERİNİN HİKAYESİ”**

بیان توکل و ترک جهد گفتن نخجیران به شیر

و اندر آن قصه طلب کن حصه را      از کلیله باز جو آن قصه را  
**893-Bu kıssayı Kelîle ve Dimme kitabından tafsilâtiyle oku ve hisse ol.**

**Kelile ve Dimme;** ahlâkıyyâta, içtimâiyyâta dâir, hayvanlar lisanından yazılmış bir kitaptır. **Kelile ve Dimme** de, o kitap da bahsedilen iki tilkinin adıdır. Kitabın aslı, eskiden **Hindistan** da konuşulan **Sanskırît** lisânıyla yazılmış, sonra **İrân**ın eski bir dili ola **Pehlevî**’ye, daha sonra **Arapça**’ya tercüme edilmiştir. Sanskırîtçesiyle, Pehlevî nüshaları kaybolmuş; Arapçasından , hemen her lisâna tercümesi yapılmıştır. Türkçesinin ismi **Hümâyûnnâme**’dir.

**H.z. Mevlânâ** o kitap mündericâtından bir hikaye naklediyor. **Kelile ve Dimne** kitabında şu bahsedğim kıssayı mufasssalan oku ve hisse al, diyor. Alınacak hisse; cehdin tevekküle, daha doğrusu çalışmanın atâlete tercihi meselesidir.

**Cenâb-ı Pîr**, tevekkülü iltizam eden av hayvanlarıyla, cehd ve sa’yi itiyad eyleyen arslan arasında bir mübâhase yaptırıyor. İki taraftan da kuvvetli deliller gösteriyor. Nihayet cehd ü ameli tercih ediyor. İki tarafın da delilleri kuvvetli olduğu için yalnız bir tarafı dinleyerek, neticeyi beklemeden, hüküm vermeye kalkışmamalıdır.

بودشان از شیر دایم کش مکش      طایفه‌ی نخجیر در وادی خوش

**894-Hoş bir vâdideki av hayvanları, bir arslandan dâima sıkıntı ve korku çekiyorlardı.**

آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود      بس که آن شیر از کمین درمی‌ربود

**895-O arslan pusudan onları o kadar çok kapardı ki, o otlak onlara nâhoş olmuştu.**

کز وظیفه ما ترا داریم سیر      حیلہ کردند آمدند ایشان بشیر

**896-Av hayvanları çâre buldular. Arslana gidip; sana vazife tayin edelim, karnını doyuralım diye müjde verdiler.**

تا نگرdd تلخ بر ما این گیا      بعد از این اندر پی صیدی میا

**897-Vazifeden başka av için gelme ki, çayır bizim için tatsızlaşmasın.**

مکرها بس دیده‌ام از زید و بکر      گفت آری گر وفا بینم نه مکر

**898-Arslan dedi ki: peki vefâ görür ve mekre uğramazsam a’lâ. Ben şundan bundan bir çok mekir gördüm.**

زخم مار و کژدمم من گزیده‌ی      من هلاک فعل و مکر مردم

**899-Ben insanların fi’linden ve mekrinden helâk olmuşum, yılanlar ve akrepler tarafından sokulmuşum.**

از همه مردم بتر در مکر و کین      مردم نفس از درونم در کمین

**900-İçimde pusu tutmuş bir nefis var ki onun mekri ve kini bütün insanların mekrinden ve kininden şiddetli.**

Hadis-i Şerifte: “*Düşmanların en adâvetlisi derûnundaki nefistir*” buyurulmuştur. İnsana kendi nefsi, yine kendi için en büyük ve en müthiş bir düşmandır. Nefsin ihtirâsı olmasaydı bir hırsız hapse girmez, bir katil siyâmet ipine çekilmezdi.

Nefis öyle bir düşmandır ki pusuya girmiş haydutlar gibi insanın içinde saklanmıştı. Dâimâ yeni heveslerle sahibini helâke kadar sevkeder.

قول پیغمبر به جان و دل گزید گوش من لا یلدغ المؤمن شنید

**901-Benim kulağım lâ yüldegul-mü'min kavı-i Nebevîsini işitti. Hadis-i peygamberiyi candan, gönülden kabûl etti.**

Emsâl-i Arap sırasına geçmiş olan: “ Bir mü'min, bir kovuktan iki defa sokturmaz” Hadis-i Şerifi, ilk defa *Hamrâ-ül'esed* mevkinde lisan-ı *Muhammediden* şeref südür etmiştir.

Mâlûmdur ki *Uhûd Muhârebesi*, peygamberin emrine itaatsizlik neticesinde kaybedilmiş ve 70 şehit verilmişti. Bir çok da yaralı vardı, hatta *Aleyhisselât Efendimiz* de mecrûh olmuştu.

*Mekke* müşrikleri galibiyet neşesiyle dönüp gidiyorlardı. *Ebû Cehlin* oğlu *İkrime* “ Sanki bir şey mi yaptık? Harbi kazanmışken Müslümanlığın kökünü kazımadan çekildik. Gelin, dönelim, Müslümanları katliâm edelim!” teklifinde bulundu. *Safvân bin Ümeyye* ise: “Hazır galip gelmişken ağzımızın tadı, yüzümüzün akı ile memleketimize gidelim. Medineliler, kan davasıyla hep birden karşımıza çıkarlarsa bittiğimiz gündür” dedi. Muhavereyi işiten *Abdullah bin amr-il Müzenî* nâmında biri *Medine*'ye koştu. Meseleyi *Aleyhisselât Efendimize* arz etti. *Resûl-i Ekrem Hazretleri*: “*Dünkü muhârebede bulunanlar silahlansınlar, gelsinler.*” diye nidâ ettirdi. Altı yüze yakın gâzi, mecrûh arslanlar gibi yaralı, bereli ve peygamber de alınından, yanaklarından, dudağından ve diz kapaklarından yaralı idi. Rihaları sarılı olduğu halde *Mescid-i Şerif*'in önünde toplandı. Bizzat *Hz. Peygamber*'in Mübarek dişlerinden biri de kırılmıştı. Bu fedakârlar topluluğu hareket etti. *Medine*'ye sekiz mil mesafede olan *Hamrâ-ül'esed* mevkiine kondu. *Abbâd bin Bişr* bir miktâr kuvvetle devriye gezmeye tayin olundu. Devriyedekiler gece vakti iki kişi yakaladılar. Fakat bunlar düşman değil, dost idi. Bir gün evvelki çarpışmada yaralanmış ve fazla kan zâyî etmiş olan *Abdullah bin Sehl* ve *Râfi bin Sehl* isminde iki kardeş idi ki birbirine dayanarak, bazen de *Abdullah*, biraderini sırtına alarak karargâha kadar gelebilmişlerdi. *Nebiyi Ekrem*, bu fedâkar ve cansipâr kahramanlara dua buyurdu.

Müslümanlar, *Hamrâ-ül'esedde* üç gün oturup düşmanı beklediler, diğer taraftan *Ebû Süfyan*, İslam askerlerinin hareketini haber aldı ve son sûatle ordusunu kaçırdı.

Mücahidlerin dönüşünde düşmanın iki ferdi tutuldu. Biri *Muaviye bin-il-Mugire bin-il-Âs* idi ki *Kureyş*'e casusluk ediyordu. *Hz. Osman*'ın şefaatiyle buna üç gün içinde *Medine* civarından gitmesi için mühlet verildi. Fakat herif, malûmat toplamak merakıyla verilen müddet içinde gitmediğinden yakalanıp idam edildi. Öbürü *Ebû İzzet-il-Cumahi* denilen bir şâirdi. *Bedir muhârebesinde* esir edilmişken bir daha Müslümanlar aleyhinde şiir söylememek ve İslam'a karşı teşvikiyatta bulunmak şartıyla bilâ bedel azat edilmişti. Lâkin taahhüdünü tutmadı. Tahrik eden şiirler söyleyerek kalabalık topladı ve *Uhud muharebesinin* müeessirlerinden oldu.

**Huzûr-ı Peygamberiye** getirildiği sırada yine afvını dilediyse de taraf-ı Risâletten: “ Bir mü'min, parmağını mûziyat soktuğu bir deliğe bir daha sokmaz.” Açıkçası “ bir mü'min bir defa zuhûl eder, aynı zuhûlü bir daha göstermez” cevabını aldı ve kafası kesildi.

Hikayemizdeki aslan da av hayvanlarına: “*Bana vazife tahsis etmek istiyorsunuz. Sözüünüzü tutarsanız, mekr-ü hileye kalkışmazsanız pek âla, dediğiniz olsun. Fakat ben insanlardan da, hayvanlardan da türlü türlü mekirler görmüş ve acı tecrübeler geçirmiş bir mahlûkum, aldatmaya davranırsanız muvaffak olamazsınız.*” Dedi.

### “AV HAYVANLARININ, TEVEKKÜLÜ, ÇALIŞMAYA VE KAZANMAYA TERCİH ETMELERİ”

ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر جهد و اکتساب

جمله گفتند ای حکیم با خبر الحذر دع لیس یغنی عن قدر

**902-Hepsi dediler ki: Ey haberdâr olan hâkim; hazerden vazgeç. Çünkü sakınmak, insanı kader hükmünden kurtaramaz.**

رو توکل کن توکل بهتر است در حذر شوریدن شور و شر است

**903-Hazerde fitne çıkarmak ve şer karıştırmak vardır; git, tevekkül et ki işlerin en iyisi mütevekkil olmaktır.**

تا نگیرد هم قضا با تو ستیز با قضا پنجه مزنی تند و تیز

**904-Ey sert ve keskin olan arslan; kaza ile pençeleşmeye kalkışma ki kazâ da seninle uğraşmasın.**

تا نیاید زخم از رب الفلق مرده باید بود پیش حکم حق

**905-Allâh(C.C.)’ın ölümüne karşı ölü gibi teslimiyyet göstermek lâzımdır ki Rabb-ül felâk, yani sabahın rabbi olan Allâh(C.C.)’ın zahm-i kahrı isâbet etmesin.**

Vakîâ Kelâm-ı ilâhîde:

Arapça

“ **Biz, her şeyi kader mucibince yarattık<sup>64</sup>**” buyurulduğu gibi;

Hadis-i Şerifde de: “ *Hazerden vazgeç. Çünkü hazer, insanı hükm-i kaderden kurtarmaz.*” denilmiştir. Lakin bunlar “ Her şey kader dahilindedir. Binaen aleyh sırt üstü yatın ve rahatınıza bakın” demek değildir. İnsanı irâdesini sarfetmesi, lazım gelen tedbiri alması ve cehd ve gayrette bulunması da yine kader dahilindedir. **Sultân-ül’mücâhidin Efendimiz, Uhud** gazasına giderken zırh giymiş, **Hamrâ’ül esed** mevki’inde düşmandan korumak için devriyye kolu tayin etmişti ki bunlar lüzumlu bir tedbir idi. Şu nükteyi anlamayan av hayvanları ve ancak onlar gibi anlayanlar, Âyet ve Hadisin zâhirine haml ile sayı ve kazanmayı terk etmek isterler.

Gelir amma hiç olmazsa onu karşılamaya çıkmak gerektir. **H. Mevlânâ** için hakikatini anlatmak için aslan lisanından diyor ki:

این سبب هم سنت پیغمبر است گفت آری گر توکل رهبر است

**906-Arslan dedi ki:Evet; tevekkülde sâlik için rehber vardır. Fakat bu sebep yâni esbâba teşebbüs de peygamber Aleyhisselâm’ın sünnetidir.**

**Allâh(C.C.)’a** tevekkül etmek ve kazasına teslimiyet göstermek sâlike rehber-i Hakikat olur. Lakin tevekkülde bulunmak, uzanıp yatmak, işin dört ucunu

bırakmak, her işde hâşa **Allâh(C.C.)**'ı kullanmaya kalkışmak değildir. Esbâba tevessül de lazımdır, hatta sünnettir. Çünkü esbâba teşebbüs, tevekküle mani değildir. Esbâba tevessül etmeli, işin husûle gelmesini **Müsebbibülesbâb** olan **Allâh(C.C.)**'tan beklemelidir. Yoksa, mesela, sokak kapısını açık bırakıp da **Allâh(C.C.)**'ın hıfzına tevekkül etmek **Allâh(C.C.)**'ı oraya nöbetçi dikmek gibi olur.

گفت پیغمبر به آواز بلند

با توکل ز انوی اشتر ببند

**907-Hazret-i peygamber yüksek sesle buyurmuştur ki: Devenin dizini tevekkül ile bağla.**

**Eshâb-ı Kiram'dan Muâz bin Cebel(R.A.)** diyor ki: Peygamberimizin huzuruna biri geldi. “ **Ya Resûlallah; devemi çökertip dizini bağlayım mı, yoksa Allâh(C.C.)a tevekkül edip salma bırakayım mı?**” diye sordu. **Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem: “ Devenin dizini bağla, sonra Allâh(C.C.)’a tevekkül et”** buyurdu. Zirâ **Allâh(C.C.)**, deve çobanı değildir.

Bu makamda **Nasrüddin Hoca'nın** bir cevabı hâtıra gelir:

Hocaya biri mürâcaat etmiş, uyuz olan keçisini okuması için recâda bulunmuş. O da: “ **Sen biraz katran getir. Ona okuyayım, sonra götür, keçiye sür**” cevabını vermiş.

Uyuz keçi hakkında **Allâh(C.C.)**'a edilecek tevekkül, katranın yahut başka bir ilacın sürülmesinden sonra olur. Eğer sâde nefesle hastalık geçecek olsaydı bizzat **Peygamber Efendimiz**, hasta bulunan **Sad bin ebi Vakkas'ı**, hekim **Haris bin kelde'ye** tedâvi ettirmezdi ve ufak tefek bazı ilaçlar sağlık vermezdi. **Resûlullah**'ın sağlık verdiği ilaçlar Tıbb-ı Nebevi ismiyle cem' ve tertip edilmiştir.

Hülâsa; Bir hastanın tevekkülü; kendini doktora göstermek, yazacağı reçeteyi yaptırıp ilacı kullanmak, ondan sonra da **Allâh(C.C.)**'tan şifaya muntazır olmaktır. Hekim yerine hocaya gidenler, beyhûde yere hastalığı çekerler.

رمز الكاسب حبيب الله شنو

از توکل در سبب کاهل مشو

**908-Elkâsibü habîbullah, “kazanan Allâh(C.C.)’ın sevgilisidir” Hadisindeki remzi dinle ve anla. Tevekkül edeceğim diye esbâba teşebbüste tembellik etme.**

Bu hadis, gayet mânidardır. **Cenâb-ı Peygamber “ Kazanan Allâh(C.C.)’ın sevgilisidir”** buyuruyor. Demek ki **Allâh(C.C.)**'a sevgili olmak için kazanmak, kazanmak için de çalışmak lazım. Hangi bir tacir ve hangi bir sanatkâr gösterebilir ki çalışmadan kazanmış olsun.

Malumdur ki çalışmak türlü türlü olur. Bazı esnafın çalışması beden kuvvetinin sarfiyledir. Marangoz gibi, demirci gibi. Bazısının da, metâ'ını satmaya çalışmakla olur. Bakkal gibi, kavuncu, karpuzcu gibi. Şu sayılan esnaf ve emsâli, dükkanında, yahut sergisinde yan yatarsa, yahut bacağına bacağının üstüne atsa, öyle otursa, sigarasını savurup keyif çatsa, gelen müşterinin istediğini yapmak, yahut dilediğini vermek hususunda gayret göstermese de “Adam sen de **Allâh(C.C.)**, rezzak-ı âlemdir” dese akşama kadar ekmek parasını kazanabilir mi? elbette kazanamaz. **Hakk**'ın sevgilisi olur mu? elbette olamaz.

Bundan başka esnâfın müşteriye tatlı dil ve güler yüz göstermesi de çalışmak kabilindendir. Güler yüzlü olmanın mü'minlik, çatık kaşlı ve kem surat olmanın da münâfıklık alâmeti bulunduğu dair bir Hadis-i Şerif vardır. Maalesef bizim Müslüman esnafından bazıları, metâ'ını satmaktan ziyade müşteriye caka

satmaktan alıcıyı incitip soymaktan zevk alıyor. Müşteri, alacağı şey için pahalı dedi mi, vay efendim vay, sanki kıyamet kopuyor sen alamazsın, sen yiyemezsin, sende varsa getir, ben alırım gibi, hadi başka kapıyı çal, gibi sözler, sarfedilen münasebetsiz lakırdıların en hafifleri kalıyor.

İslam ticaretine revaç vermek için Müslümanlardan alış veriş edelim diye icâbında hepimiz söyleniyoruz ve hepimiz tabikına niyyet ediyoruz. Lâkin bazı Müslüman esnaftan öyle muameleye, öyle ihtikâra maruz kalıyoruz ki sözünüzden caymaya, bakkal Ahmet efendiyi bırakıp bakkal hıristoya gitmeye mecbur oluyoruz.

Dinimiz; te'âvün ve tenâhur, yani ehl-i İslâmın birbirine yardım etmez, üzerine müesestir. Te'âvün ve tenâhur ise karşılıklı olur. Müslüman satıcılar, karşılarındaki müşterilerin de Müslüman olduklarını unutmazlarsa, bitişik dükkanda bir gayr-ı Müslim mesela on kuruşa sattığı bir şeye yirmi, otuz kuruş istemeye kakmazlarsa, kendileri fazla kazanmak için dindaşlarını fazla zarara sokmaya çalışmazlarsa hem te'âvün ve tenâhur yapılmış olur, hem de Müslüman ticareti revaç bulur. Kâr helâldir, fakat imtikâr haramdır.

Şunu da unutmayalım ki ticâretin en birinci şartı istikâmettir, müşteriye aldatmaktan sakınmaktır. Armudun çürüğünü, üzümün eziğini, domatesin sulanmış dânelerini, hülâsa satılan şeyin bozuklarını kese kâğıdının altını yerleştirip üstüne birkaç tane sağlamından koymak suretiyle müşteri aldatmaya şeriat lisanında gış yani hiyanet denilir ki katiyen haramdır.

**Peygamber Efendimiz** bir gün **Medine** çarşısından geçerken birinin hurma sattığını görmüş, elini zenbile sokup altındaki hurmaların yaş olduğunu anlamış ve hurma satana: “ **Bizi aldatmakla hiyanet eden bizden değildir.**” buyurmuştur. **Resullallah**’ın, ümmetinden biri için, bizden değildir, buyurması ne büyük bir tehdittir. Çünkü o kimse, Müslüman camiasından hariçtir demektir.

Bir de şurası vardır ki ticaretin meşrû olması, onu kazandıran şeyin de meşrû olmasıylaadır. Yoksa, meyhânegilerin ve umumhânegilerin meta’ları meşru olmadığı için kazançları da meşru değildir. O gibileri ne kadar çalışıp kazansalar **El-kâsibû Habibullâh** zümresine giremezler ve **Allâh(C.C.)**’a sevgili olamazlar.

### “AV HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ, ÇALIŞMAYA TERCİH ETMELERİ”

ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر اجتهاد

لقمہی تزویر دان بر قدر حلق قوم گفتندش کہ کسب از ضعف خلق

**909-Av hayvanları arslana dediler ki: Kesb, yâni çalışıp kazanmak, halkın itikâdındaki zaafdandır ve boğazın mikdârına göre tezvîr lokmasıdır.**

Hayvanlar diyorlar ki: **Allâh(C.C.)** rezzâk-ul âlemdir. Madem ki yaratmıştır, doyuracaktır. Mahlûkatın didinip çabalaması bu husustaki i’tikad zaifliğindendir. Böyle itikad zaifi olanlar çalışırlar, kazanırlar. Uğraşmaları hırs ve tamah şevkiyledir. Bir adam ne kadar haris olursa o nispette kazanmaya çalışır. Çünkü lokmanın hacmi ağızın vüs’atine göre olur.

چیست از تسلیم خود محبوبتر نیست کسبی از توکل خوبتر

**910-Tevekkûlden daha güzel bir kazanç yoktur. Teslimiyetten daha sevgili bir şey var mıdır?**

Hayvanlar, aslanın cehd hakkındaki sözlerini cerhetmek kendisini avlamaktan vazgeçirmek için tevekkülün cehde müreccah olduğunu söylüyorlar. Tevekkül ve teslimiyetten daha güzel bir şey olmadığını anlatıyorlar. Filvâki **Cenâb-ı Hakk**

tevekkülü ve müttekileri sever. Fakat tevekkülün ne olduğunu ve nasıl yapılacağını da tarif eder. *Sûre-i Âl-i imran*'da *Habibi*'ne hitâben buyuruyor ki:

Arapça

**“ Bir işin icrâsına azm ve teşebbüs edince, akibinde Allâh(C.C.)’a mütevekkil ol ve muvaffakiyyeti ondan bekle65.”**

Demek ki teşebbüsün tevekküle tekaddüm etmesi ilâhi emirler cümlesindendir. Ve Hakikaten, *Allâh(C.C.)ü Teâla* böyle mütevekkilleri, yani çalışıp da ondan muvaffakiyyet umanları sever.

İşte hayvanlar, tevekkülü yanlış anladıkları, yahut yanlış anlatmak istedikleri cihetle aslanı kandırmaya çalışıyorlardı. Hadi onlar hayvandı. Ya tevekkülü onlar gibi anlayan, hatta tevekkül meselesinde Müslümanlığı tezyife kalkışan insan sûretindekilere ne diyelim?

Müslümanlık; çalışıp çabalamayın, gökten incek zenbili, önünüze konulacak sofrayı, ağzınıza tıklılacak lokmayı bekleyin, demiyor.

Arapça

**“İnsan için çalıştığından başkası yok.66”** diyor. Bir Hadis-i Şerifte de: “İnsanlar hakikaten mütevekkil olsalardı *Cenâb-ı Hakk* onları kuşları beslediği gibi beslerdi” buyurulmuştur. Lakin teşbih-i Nebeviye dikkat edin. *Allâh(C.C.)*, kuşların yuvası önüne akşam sabah yed-i kudretiyle darı saçmaz. Her biri döner, dolaşır, didinir, çalışır bulduğu danelerle karnını doyurduktan sonra yuvasına döner.

Kezâ teslimiyyet, *Allâh(C.C.)*’ın indinde makbul bir sıfattır. Fakat teslimiyet nedir? *Allâh(C.C.)* onu da şu âyet-i Celilede tarif ediyor.

Arapça

**“ O gayretli, cesâretli ve imanı kuvvetli kimseler ki, nasın bazıları demişlerdi: Mekke müşrikleri size karşı ittifak ve ictima ettiler, üstünüze geliyorlar; onlardan korkun. Bu korkunç haber onların imanını artırdı; dediler ki: Allâh(C.C.) bize kâfidir ve bizim için ne güzel bir vekildir. Düşman ne kadar toplu ve zorlu olursa olsun Allâh(C.C.) yolunda dövüşürüz, muzafferiyet husûlünü o “Ni’mel vekil” den bekleriz 67.”**cevabını verdiler.

İşte teslimiyetin ilâhi bir tarifi ve yüksek bir tatbiki. Yoksa meselâ atılmış bir kibritten parlayan döşemeyi söndürmeyip de tevekkül ve teslimiyyet göstermek, sonra da evin kül haline geldiğini görmek teslimiyet değil hamâkattir.

بس گریزند از بلا سوی بلا

بس جهند از مار سوی اژدها

**911-Çok kimseler beladan belaya kaçarlardı. Yılanın önünde ejderhâ tarafına atılırlardı.**

حیله کرد انسان و حیلش دام بود

آن که جان پنداشت خون آشام بود

**912-İnsan hilelidir, çâre bulmaya çalışır. Halbuki hilesi kendisine tuzak olur. Rûhu ve hâyatı sandığı kimse düşman-ı cânı çıkar.**

در بیست و دشمن اندر خانه بود

حیلہ ی فرعون زین افسانه بود

**913-İnsan, kapısını kapar. Lâkin düşman içeride bulunur da farkına varmaz. Nitekim Fir’avun, kendi düşmanı olacak Mûsâ Aleyhisselâmı sarayında beslemişti.**

*Cenâb-ı Pîr*, bu beytlerde bazan tedbirlerin takdire tevâfuk etmediğini anlatıyor. Sûretâ cehd aleyhine sevk edilmiş gibi görünen o misallerde ise cehdin vukû tahakkuk ediyor. Öyle değil mi? Bir adam, bir vartayı anlatmak için bazı çareler bulmaya çalışıyor. Fakat o çareler kendisine ayak bağı oluyor, yani yağmurdan kaçarken doluya tutuluyor. Mukadder olduğu cihetle kaçması, kendisini ıslanmaktan kurtaramıyor. Lakin o adam kaçmasa meselâ kırdâ, bayırdâ durmuş,

yahut oturmuş olsaydı ıslanmayacak mı idi? Barınacak bir yer bulamadığı için tabi ıslanacaktı. Koşup kaçmasıyla biraz mesafe kestirdiği için belki de az ıslanmış, çünkü varacağı dam altına bir an evvel varmıştı. Kezâ bir adam hırsızdan korunmak için kapısını kapıyor ve sürmeliyor. Halbuki hırsız pencereden girmiş olarak içeride bulunuyor. Bu adam korunmaya çalışmasa da kapıyı açık bıraksaydı ne olacaktı? İçerideki hırsız, alacağını aldıktan sonra oradan serbestçe çıkıp gidecekti. İhtimal ki başka bir hırsız kapıdan girecekti.

Bahis dolayısıyla **Hz. Mevlânâ Fir'avun, Benî-i İsrail** çocuklarını öldürttüğü halde, zuhûrundan çekindiği **Hz. Mûsa'yı** bilmeyerek sarayında beslediğini hikaye ediyor.

و آن که او می‌جست اندر خانه‌اش کشت آن کینه کش صد هزاران طفل

**914-O kindâr Fir'avun, yüz binlerce çocuğu öldürttü. Aradığı çocuk ise kendi sarayında bulunuyordu.**

Vaka' malumdur. **Hz. Yakup** ile oğulları ve torunları, **Hz. Yusuf'un** daveti üzerine **Ken'an** diyârından kalkıp **Mısır'a** gelmişler ve **Arz-ı Casân** denilen mevki'e yerleşmişlerdi. O kadar çoğaldılar ki, yetmiş kadar nüfûs olarak gelmişken, **Mısır'dan** çıktıkları vakit, **Tevrât'ın** rivayetine göre, altı yüz bin kişiye balığ olmuşlardı. Çünkü yahudilerde teaddüd-i izdivâç vardı. Mûte'addid zevcesi olan bir yahudinin mûte'addid çocuğu oluyordu.

**Yusuf Aleyhisselâm'ın** veziri bulunduğu **Fir'avun**, Yunanlıların **Hiksoslar** dedikleri **Amâlika Arapları'ndan** idi. **İbranilerle** aralarında karâbet bulunduğu cihetle onları hoş tutmuşlardı. Sonra yerli **Fir'avunlar** galebe ettiler, **Hiksosları Mısır'dan** çıkardılar. **Benî-i İsrail'e** de esir muâmelesi yapmaya başladılar.

Yerli **Fir'avunlardan** birinin gördüğü bir rüyâ: “**Benî-i İsrâilden** doğacak bir çocuk, senin helâkına sebep olacak” diye tabir edilmişti. Bunun üzerine **Fir'avun, Benî-i İsrail'de** doğan erkek çocukların öldürülmesine emir verdi. Binlerce masum öldürüldü. **Hz. Mûsa** doğduğu vakit validesi tarafından saklandı, sonra ziftli bir sepet, **Fir'avunun Nil** kenarındaki sarayının önünde geçerken sahilde bulunan kraliçe **Asiye** tarafından çıkartıldı ve içinde bulunan çocuk **Fir'avun** ile karısının evlâdı ittihâz olundu. Süt nine tayin etmek istediler çocuk gelen kadınların memesini almıyordu. Sonra kendi anası süt nine sıfatıyla müracatta bulundu. Çocuk onun memesini emdiği için anası süt nine tayin edildi ve evine götürüp süttten kesilinceye kadar evdâdını emzirdi. Daha sonra saraya getirildi, talim ve terbiye edildi. Adetâ veliahd olarak yetiştiriliyordu. **Fir'avunun Habeşistan'a** gönderdiği bir ordunun kumandanlığında bulundu ve **Fir'avun** tarafından evlendirilip çoluk, çocuk sahibi olduğu da rivâyet edilir.

Daha sonra **Benî-i İsrail'den** bilinen bir yerli tarafından hakaret ve eziyet edildiğini gördü. Yerlinin göğsüne kaktı. Herif hemen düşüp öldü. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir yerli ile kavga ediyordu. Galiba da bu sefer haksızdı. **Hz. Mûsa'dan** istimdâd eyledi. O da haksızlığı dolayısıyla kendisini tekdir etti. Nankör adam; dün kıptiyi öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldüreceksin? diye bağırmaya başladı. **Hz. Mûsa:** “Beni tevkif ederler” diye oradan savuştu. **Mısır** kıtasından çıkıp **Arz-ı Medyene** gitti. Orada bir kuyu başına gelmişti ki çobanlar su çekip koyunlarını suluyorlardı. İki kız da bir tarafa çekilmiş bekliyordu. Çobanlar, hayvanların sulayıp gittikten sonra kızlar kuyu başına geldiler. **Hz. Mûsa** onlara yardım için su çekti. Koyunlarını suladı. Kızlar teşekkürle ayrıldılar. Bunlar **Şu'ayp Aleyhisselâmın** kerimleri idi. Eve gidince vakayı ihtiyar pederlerine anlattılar. **Hz. Şu'ayp** “Onu çağırın da görüşelim” dedi. **Mûsa'yı** davet ettiler. **Hz. Mûsa, Şu'ayp**

**Aleyhisselâmın** huzûrunda sebab-i vürûdunu anlattı. O da; “korkma, zalimlerden kurtuldun” müjdesini verdi. Çünkü **Arz-ı Medyen, Mısır hükûmeti** arazisinden değildir, oraya Fir’avunların hükmü geçmezdi.

**H. Şu’ayp Mûsa Aleyhisselâm’a** bir teklifte bulundu. Sekiz sene hizmet ederse kızlarından birini vereceğini söyledi. O da teklifi kabul ederek o kadar müddet **H. Şu’ayp Aleyhisselâmın** koyunlarını güttü. Mukarrer müddetin hitamında evlendi. Senelerden sonra sıra için **Mısır’a** gitmek istedi. Haremini alıp yola çıktı. **Sinâ’da Eymen Vâdisi’ne** gelince hava soğudu. Uzaktan ateş gibi bir aydınlık gördü. Oradan kor alıp da ateş yakmak için ona doğru gitti. Ateş sandığı tecelliyi nûr idi. Orada hitab-ı ilâhiye mazhar oldu, peygamberlikle teşrif buyuruldu. **Fir’avun’u** imana davet etmeye, **Benî-i İsrâil Mısırdaki** esâret hayatından kurtarıp **Filistin’e** götürmeye memur edildi. **H. Mûsa Mısır’a** gitti, risâlet vazifesini ifâ etti. **Benî-i İsrâil Şap denizinden** geçirip **Sina Şibih Ceziresi’ne** götürdü. **Fir’avun, Benî-i İsrâil’in** çıkması için izin verdiğine pişman oldu, geri çevirmek için ordusuyla takibe çıktı, nihayet kızıl denizde boğuldu.

Helâkine sebep olmasın diye bir çok masum öldürten **Fir’avun, H. Mûsa’yı** sarayında büyütmiş ve yetiştirmişti. Demek ki takdir-i ilâhiye muvâfık olmayan tedbirlerde muvaffakiyet husule gelmiyor ve bir hadisedeki hikmeti her göz göremiyor.

رو فنا کن دید خود در دید دوست دیدہی ما چون بسی علت در اوست

**915-Madem ki bizim gözümüzle bir çok illet vardır, o halde git, kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et.**

Eşyayı görebilmenize vasıta olan göz, vâkıa **Allâh(C.C.)’ın** pek büyük nimetlerinden biridir. Hem öyle bir nimet ki her gözümüzü açıp kapadıkça teşekkür etsek yine ifây-ı şükran etmiş olamayız. Böyle olmakla beraber o nimet-i uzma ve o uzv-i müstesnâ, maneviyyat-ı hakıyla görmek şöyle dursun maddiyatın bile Hakikatini görmeden acizdir. Meselâ bazı kimse pek uzaktaki şeyi müşâhede eder de gözlük takmayınca bir satır yazı bile okuyamaz. Bazı kimseler de bilakis yakından iyi görür de uzağı seçemez. Sonra velevki en sağlam bir göz olsun, uzaktan, gerek yakından görmesi için bir had vardır. Gözün sudan ibâret gördüğü bir damlaya mikroskopla bakılınca o damla içinde bir alem seyredilir. Kezâ dumandan ibâret görülen ufuk dürbünle tedkik edilince orada bir takım tafsilât müşâhede olunur. Denizden bakan bir göz sahili hareketli görür, suya daldırılmış düzgün bir çubuk eğri görünür.

Demek ki en kıymetli ve en lüzumlu bir uzvumuz bile illetten ve noksandan hâli değil. Hem de bu noksanı maddiyat hususunda. Ya maneviyyât? Onu tarife hacet yok. Çünkü gözümüzü kapadık mı gördüğümüz karalıktan ibaret. İşte gözün bu noksanı dolayısıyla **H. Mûsa** gibi bir nebiyy-i zişânın “**Allâh(C.C.)’ı** görme” talebine karşı: “Sen, senken beni göremezsin” görmek için vasıtan göz oldukça müşâhede edemezsin buyurulmuştur. Fakat **Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz: “Rabbimi Rabbimle gördüm”** demiştir.

**Sâdât-ı Sofiyye** indinde **Allâh(C.C.)’a** yakınlık iki türlüdür. Birine **Kurb-i Ferâiz** diğerine **kurb-i nevâfil** tabir ederler. “Kurb-i ferâizde abd **Hakk’a**, kurb-i nevâfilde **Hakk** abde âlet olur” derler. Burada bize lazım olan şudur ki, bir Hadis-i Kuddisede: Kulun, farzlarından gayri nafîle ile yani, fazla namaz kılmak, ziyâde oruç tutmak, çokça sadaka vermek, hülâsa kendisine farz olan şeylerden başka, iyi hareketlerde bulunmakla, **Allâh(C.C.)’ın** makbûlü olacağı ve **Cenâb-ı Hakk’ın** o kula semi’, basar ve yed sûretinde tecelli edeceği, yani o kulun **Allâh(C.C.)** ile

görüp, *Allâh(C.C.)* ile işiteceği, hülâsa her hareketinde *Allâh(C.C.)* ile bulunacağı beyan buyurulmuştur.

*Allâh(C.C.)*, bir kimsenin gözü olunca o kimse, her şeyi görür ve “*Rabbimi rabbimle gördüm*” diyebilir. Yanlış anlaşılmasın, *Allâh(C.C.)*, haşa gelip de bir kimsenin gözüne girmez ve bir organ haline tahavvül etmez. Belki onun gözüne ilâhî bir görme ve Rabbani bir müşâhede bahşeyler. İşte *Cenâb-ı Pîr’in* “*Git kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et*” buyurması *Allâh(C.C.)*’ü a’lem bu demektir.

یابی اندر دید او کل غرض دید ما را دید او نعم العوض

**916-Bizim gözümüzle onun görüşü ne güzel bir ivazdır ki onun görüşünde külli garazı, bütün âmâli bulursun.**

Zannederim ki “Rabbimi gördüm” diyebilmekten büyük bir amel olmayacağı gibi, “onu” görmekten daha alî bir ivaz da bulunamaz. *Hiz. Mevlânâ* şu rakik nüktelerden sonra kıssaya dönüyor, tevekkülü cehde tercih eyleyen hayvânât lisanından bir misal irâd ediyor.

مرکبش جز گردن بابا نبود طفل تا گیرا و تا پویا نبود

**917-Çocukta tutmak, koşmak kuvvetleri yokken onun bindiği yer, babasının gerdanında başka bir mahal değildi. Yani daha yürüyemezken babasının omuzunda taşıyordu.**

در عنا افتاد و در کور و کبود چون فضولی گشت و دست و پا نمود

**918-Fodluluk edip de el, ayak gösterdi, yani ayağını kullanmaya başladı mı meşakkate ve zahmete düşer.**

Bir çocuk yürümeye başlamadıkça anasının kucağından, babasının omuzundan aşağıya inmez. Fakat yürümeye, koşmaya, bir yere gidip bir şey almaya başlayınca yere indirilir, kendi kendine yürümeye mecbûr edilir. İşte mahlûkatın didinmesi, çalışması, çabalaması, tıpkı fodulluk edip de yürümeye başlayan, kendisinde kuvvet göstermeye kalkışan çocuğun hâli gibidir.

Misâlin ne kadar hakimane olduğuna dikkat buyuruldu mu? Bir çocuğun yürümeye başlamasına fodulluk deniliyor. Halbuki o fodulluk, tabî’i bir haldir. Çünkü yürümek çağına gelip de yürümeyen çocuk hastalıklı demektir. Bu, böyle olduğu gibi mahlûkatın çalışıp didinmesi de tabii bir haldir. Yaratılan zerrelerden her birinin bir vazifesi vardır. O vazifeyi ifâ edemeyen bir zerre, malûl, ölü demektir. Yediğimiz bir lokma ekmeğin husûle gelmesi için mübâlağasız diyebilirim ki bütün kâinât çalışmaktadır. Bu hakkikati *Şeyh Sa’dî (K.S.)* ne güzel ifâde etmiştir.

**“Bulut, rüzgâr, Ay, Güneş ve Felek; senin bir lokma ekmeği elde etmen için çalışmaktadır. Sen bu ekmeği gaflet ve ataletle yememelisin, şükrünü ifâ etmelisin. Sen de mesâiden geri durmamalısın. Bütün kâinat, senin için çalışıp çabalamak hususunda Allâh(C.C.)’ın emrine itaat ediyor, o halde senin çalışmakla isyan edişin insaf ve mürüvvete lâayk olmaz.”**

می‌پریدند از وفا اندر صفا جانهای خلق پیش از دست و پا

**919-Mahlûkatın ruhları, el ve ayaktan evvel, yâni beden hapsine bağlanmadan evvel vefâ ve safâ fezâsında uçarlardı.**

حبس خشم و حرص و خرسندی شدند چون به امر اهبطوا بندى شدند

**920-“İhbitû” emri ile mukayyed olunca; hışma, hırsla, kanaâte bağlanıp kaldılar.**

Ruhların yaradılışı bahsi ulemâ arasında ihtilâflı bir meselesidir. Bazıları Bir mahlûkun ana rahminde cesedinin tesviyesinden sora ona ruh nefholunur, demiş; bazıları da halk-ı ervah, ecsâddan mukaddemdir. Cenîne ruh nefholunması rûhun cesedine taalluk ettirilmesidir” mutâleasında bulunmuştur.

Bu mutâleaya göre ruhlar, âlem-i ervah da bulunurken cismaniyyete teâllukları bulunmadığı için mukayyed değillerdi, vaktâki *ihbitu* emrine muhatab oldular, yani o âlemden nüzûl ve bedenlere te'allûk etmeleri ferman buyuruldu, o serbest gezen ruhlar, beden habesine düştüler. Hışım gibi, hırs gibi kayıtlara bağlandılar.

گفت الخلق عيال للاله ما عيال حضرتيم و شیر خواه

**921-Biz, Hz. Hakk'ın ailesi ve onun süt isteyen çocukları gibiyiz. Nitekim Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz; buyurmuştur.**

Hadis-i Şerifin aslı: “*Mahlûkat, Allâh(C.C.)'ın iyâlidir. Halk içinden Allâh(C.C.)'a en sevgili olan da, âilesine, yani halka en ziyade muhabbet ve menafaati bulunandır*” meâlindedir.

Mahlûkatın âile-i ilâhiyye olması bir teşbihtir. Teşbihteki münâsebet de infâf ve i'âşe meselesidir. Bir âile reisi nasıl efrad-ı âilesini i'âşe ederse *Cenâb-ı Hakk* da, Rezzâk-ı âlem olması dolayısıyla, bütün avâim âilesinin reisidir. Hatta bu itibar ile de bazı semâvi kitaplarda *Cenâb-ı Hakk*'a teşbih tarikiyle *Eb* denilmiş, fakat bundaki nükteyi anlayamayanlarca o ta'bîr hakiki baba manasına anlaşılmıştır. Hristiyanların *Hz.İsa'yı Allâh(C.C.)'ın* oğlu vehmetmeleri böyle sakat bir anlayışın neticesidir.

Bir baba; çocuğunu, çocuğunu besler. Lâkin kazık kadar oğlunun, boşta gezip, kendisinin getireceği ekmeği beklemesinden hoşlanmaz. Bundan başka, mahlûkatın *Allâh(C.C.)* tarafından en sevileninin, mahlûkata fazla muhabbet göstereni olduğu, Hadis-i Şerîf de beyan buyuruluyor. Muhabbet göstermek sâde lâkırdı ile olmaz. Onları yedirmeli, içirmeli, giydirmeli, kuşatmalı, öğretmeli; hülâsa sefâletten kurtarıp adam etmelidir. Bunları yapabilmek paraya, onu bulmak ise çalışıp kazanmaya tevaffuk eder. Aks-i takdirde ise âileye muhabbet gösterilmiyor demektir ki öyle bir kimse de *Allâh(C.C.)'ın* mahbûbu olamaz. Şu da var ki, kendi âilesini bırakıp da başkalarına muhabbet ve muaenet eylemek doğru değildir. Meselâ emzikli evlâdının sütünü, mahlûkata muhabbet diye, evdeki kediye içirmek yanlış bir harekettir. Çünkü o emzikli çocuk da *Allâh (C.C.)'ın* mahlûkatından ve âilesi efrâdındandır. Muhabbet ve yardım hususunda en yakından başlamak, imkan bulunduğu taktirde başkalarına da yardım etmek gerektir.

هم تواند کاو ز رحمت نان دهد آن که او از آسمان باران دهد

**922-Gökyüzünden rahmet yağdıran Allâh(C.C.), kemâl-i merhametiyle ekmek de verebilir.**

“*Âmennâ ve soddaknâ*” Kudret-i ilâhiyyenin gökten ekmek yağdırması da mümkündür. Nasıl ki *Tih* çölünde *Benî-i İsrâile selvâ* kuşuyla kudret helvası, *Hz.İsa'nın* duasıyla da mâide ihsan etmişti. Fakat bunlar birer mucize idi. Yoksa her vakit semâ fırınında pişmiş sıcak sıcak ekmek inmesi âdetullaha muğayirdir. Kullar tarlaları sürer, tohumu atar. *Allâh(C.C.)* yağmur yağdırır, tohumları inbât

eder, güneş onları kemâle getirir. Çiftçi ekini biçer, değirmenci daneleri öğütür, un yapar, fırıncı yoğurur ve pişirir de ekmek olur, yenilir.

**“ARSLANIN, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ”**

باز ترجیح‌نهادن شیر جهد را بر توکل

گفت شیر آری ولی رب العباد      نردبانی پیش پای ما نهاد

**923-Arslan dedi ki: Evet, dedikleriniz doğrudur. Fakat kullarının mürebbisi olan Allâh(C.C.), gözümüzün önüne bir merdiven koymuştur.**

پایه پایه رفت باید سوی بام      هست جبری بودن اینجا طمع خام

**924-Dam tarafına merdivenle ve basamak basamak çıkılır. Burada cebrî olmak ham bir tama'dan ibârettir.**

Dünya sebepler alemi, **Cenâb-ı Hakk** da müsebbib-ül'esbabdır. **Allâh(C.C.)** her şeyin husûlünü bir takım sebep ve vasıtanın mevcudiyetini bağlamıştır. Mesela dama çıkmak bir iştir. Bu ise merdiven dayamak, basamaklara basıp çıkmakla mümkün olabilir. Merdiven olmadan dama çıkılmaz, meğer ki uçulmuş olsun. Onda da kanat sallamak lazımdır. Binâen aleyh teşebbüsü terkedip de cebr olmaya kalkışmak, irfansızlıktır.

**Cebrilik**; İtizâl gibi i'tikadi bir mezhebin adıdır. Mu'tezile, yani i'tizal mezhebinde bulunanlar; kul, fiilinin halıkıdır derler. **Cenâb-ı Hakk**'ı işe karıştırmak istemezler. Cebriler ise kuldan bütün ihtiyar ve irâdeyi selbederler; kul, yaptığı işleri mecbûren yaparlar iddiasında bulunurlar. Ehl-i sünnet ise bir cebr-i mütevassıt kabul eder; kul, ihtiyârını sarfeder, teşebbüste bulunur, iradesi ve teşebbüsü kadere tevâfuk ederse o teşebbüste muvafakiyyet görülür, tevafuk etmezse muvaffakiyet olmaz derler.

دست داری چون کنی پنهان تو چنگ      پای داری چون کنی خود را تو لنگ

**925-Ayağın varken kendini nasıl topal edersin, elin varken pençeni nasıl gizlersin?**

**Allâh(C.C.)**; İnsana el, ayak vermiş onları kullanacak kudret de ihsan etmiştir ki bu sebepler, bu vasıtaların çalışması için birer âlettir.

بی‌زبان معلوم شد او را مراد      خواجه چون بیلی به دست بنده داد

**926-Efendi, kölesinin eline bahçe belini verince ne demek istediği, yani bahçeyi belle emrini verdiği, söylemeden kölenin ma'lûmu olur.**

آخر اندیشی عبارتهای اوست      دست همچون بیل اشارتهای اوست

**927-El de, bahçe beli gibi Allâh(C.C.)'ın işaretlerindendir, hattâ düşünsen sarîh ibârelerindendir.**

Efendinin köleye bahçe belini vermesi, nasıl bahçe belle demek ise, **Allâh(C.C.)**'ın insana el, ayak, göz, kulak ve sair azayı vermesi, onları kullanacak kuvvet, kudret ihsan etmesi de onlar vasıtasıyla çalış, çabala meâlinde bir işarettir, hatta anlayanlar için sarîh ve kat'i bir ibaredir.

در وفای آن اشارت جان دهی      چون اشارتهاش را بر جان نهی

**928-Allâh(C.C.)’ın işâretlerini canla, başla kabul edecek olursan, onların mezmûnunu ifâ için îcâbında canını bile verirsin.**

بار بر دارد ز تو کارت دهد      پس اشارتهای اسرار ت دهد  
**929-Sonra onun işâretleri sana esrâr verir, yani bir takım esrâra vâkıf kılar. Seni senden alır ve başka işler ihsan eder.**

قابلی مقبول گرداند ترا      حاملی محمول گرداند ترا  
**930-Allâh(C.C.)’ın emrine hâmil olmak ve ifâsı için çalışmak seni hâmilikten mahmullüğe, yâni taşımaktan taşınmaya; Hakk’ın fermânını kabûl etmek de seni makbûl-i ilâhi olmak derecesine çıkarır.**

وصل جویی بعد از آن واصل شوی      قابل امر ویی قابل شوی  
**931-Allâh(C.C.)’ın emrini kabul ve tatbik edersen kâil olursun, vuslat talebinde bulunur, ondan sonra da visâle erersin.**

Hülâsası; İnsanın azası, onları iyi işlerde kullanmak için **Allâh(C.C.)’ın** işâretleri yahut pek sarîh ibârelerdir. O ibâretlerin icabını yerine getirmek için canla, başla çalışmaya tahammül etmek ve emr-i ilâhiye bağlılık göstermek, insanı **Allâh(C.C.)’ın** makbûl zümresine dahil eder ve irşâd mertebesine getirir. Bir kul, evvelâ **Allâh(C.C.)’ın** emrini kabul ve nefsinde tatbik eder. Sonra da onları halka iletir ki kal ile **Allâh(C.C.)’a** vâsıl olmakla imkânı yoktur, bulmak için aramak lazımdır. İbtidâ çalışma ve talep, ondan sonra meyl-i vuslattır.

جبر تو انکار آن نعمت بود      سعی شکر نعمتش قدرت بود  
**932-Çalışmak, kudret ni’metinin fi’li şükrânını ifâ etmektir. Senin cebriliğin ise o ni’meti inkâr eylemektir.**

جبر نعمت از کفت بیرون کند      شکر قدرت قدرتت افزون کند  
**933-Kudrete şükretmek senin kudretini artırır, cebir ise ni’metini elinden çıkartır.**

**Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

**“Şükredecek olursanız ben de size verdiğim nimetleri artırırım68.”** buyuruyor. Bunun zıt mefhumu: “ Şükretmeyecek olursanız, küfrân-ı nimette bulunursanız ben de nimetlerimi artırmam” demek olur. Bir şeyin artmaması ise kesilmesi demektir. Şu halde elimiz, ayağımız tutuyor, gözümüz görüp, kulağımızı işitiyor. **Allâh(C.C.)** bize bu nimetleri ve bu kudretleri vermiş. Bunlara şükretmemiz vaciptir. Şükr ise yalnız “ **Elhamdülillah, veşşekrû lillah**” diyivermekle ifa kılınmış olmaz. Kudret nimetinin şükrü o kudreti mahalline sarfetmek ve sâlih amellerde bulunmaktır. Bunu yapabilirsek nimetimiz ve kudretimizle birlikte, a’mâl-i sâlihaya muvaffak oluşumuz da artar; yapmadığımız takdirde aksi vuku’a gelir. Bunu hepimiz tekrar tekrar tecrübe etmişizdir. Meselâ vakit namazı geçirdik mi ondan sonraki vakit namazı için üstümüze bir tembellik çöker. Âdetâ yerimizden zorla kalkarız. Niçin? Çünkü namaza kudretimiz varken onu kılmadık, o kudret nimetinin şükrünü bilfiil ifâ etmedik. Binâenaleyh, kuvvetimiz eksildi. Fakat kalkıp da namaz için abdest aldık mı yeniden bir şevk ve gayret duyarız. Bu da abdest almakla işlediğimiz amel-i sâlihin mükâfatıdır.

تا نبینی آن در و درگه مخسب      جبر تو خفتن بود در ره مخسب  
**934-Senin cebriliğin yolda uyumaktır. Bâbullahı ve dergâh-ı ilâhiyi görmedikçe uyuma.**

جز به زیر آن درخت میوه‌دار      هان مخسب ای جبری بی اعتبار  
935-Ey ibret almayan cebri; sakın ha o meyveli ağacın gölgesinden  
başka bir yerde uyuma.

Eshâb-ı Kiram'dan *Sevbân (R.A)* rivâyet ediyor ki, *Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz*: “ *Cennet ağaçlarından birine rast geldiğinizde gölgesinde oturun ve yemişlerinden yiyin.*” buyurdu. “*Yâ Resûlullah; bu hal dünya da nasıl mümkün olur?*” diye sordular: “ *Bir âlime tesâdüf ettiğinizde cennet ağaçlarından birine rast gelmiş olursunuz*” cevabını verdi.

Demek ki ârif ve kâmil bir âlim, cennet ağacı gibi oluyor. Ümmet de o ağacın gölgesinde oturmak ve meyvesinden yemekle yani âlimin meclisinde bulunmak ve sohbetinden istifade etmekle mükellef bulunuyor.

Yoldan gelen yahut bir takım hareket ile vücûdunu yoran kimse şüphesiz ki istirahat muhtaçtır. O istirahat ise rahat edilecek bir yerde olur. Yoksa güneşin altına ve caddenin ortasına bağdaş kurup oturmak, hiçbir vakit rahat etmek olmaz. Bunun gibi cerilik, mu'tezilik, yani: “İnsanda irâde ve ihtiyâr yoktur.”; “hayır vardır.” gibi davalarla yorulmuş bir kafada hakikaten dinlenmeye muhtaçtır. Fakat onun istirahat edeceği yer, bir ârifin irşad meclisidir. O yorgun kafa orada bulunur, arifin manevi ve rûhani gıda demek olan kelâmından feyz alırsa yorgunluğu ve durgunluğu gider. Yeniden hayatîyet kazanır.

*İstanbul*'un fethiden sonra ilk kadı olan *Hızır Bey*'in oğlu *Sinan Paşa* gençliğinde sofestâiyye mezhebine girmiş.

Sofestâiler; her şeyde şüphe, hatta şüphelerinde de şüphe ederlermiş. *Sinan Paşa* bir gün babasıyla yemek yerken *Hızır Bey*: “*Sinan budalalıkta o dereceye vardın ki şu tabağın bakır olduğundan şüphe edeceksin!*” demiş. *Sinan Paşa* da: “*Evet. Biz onu bakır görüyoruz amma başka bir şey olmak ihtimâli de vardır!*” deyince *Hızır Bey* sahanı kaldırıp oğlunun kafasına vurmuş canı acıyan *Sinan Paşa* ay! Deyince, babası: “*Nasıl, sahanın bakır olduğunu anladın mı?*” diye sormuş.

*Sinan Paşa* sonra *Şeyh Vefâ*'ya derviş olmuş, onun irşâdiyle o saçma fikirlerden kurtulmuş. İşte bundan dolayı *Hızır Mevlânâ* bir arifin sâyesinde iltica et diyor. Şunları da ilave ediyor:

بر سر خفته بریزد نقل و زاد      تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد  
936-Ârifi sâyesinde bulun ki rüzgâr, her lâhza dalları oynatsın da  
altında yatmış olanın başına yemiş ve rızık dökülsün.

*Allâh(C.C.)*'ın ilhamı, arifi coşturdukça sohbetinden istifade edilsin.

مرغ بی‌هنگام کی یابد امان      جبر و خفتن در میان ره زنان  
937-Cebir, hırsızlar yatağında uyumak ve kanat tüyleri çıkmamış kuş  
yavrusu gibi uçmaya kalkışmaktadır. Vakitsiz uçmaya çabalayan yavru bir  
kuş, kedilerden nasıl aman bulur?

Filvaki; fâil-i mutlak *Cenâb-ı Hakk*'tır. Fakat bu hakikatin Hakk'el-yakin inkişâfı kolay bir şey değildir. Ma'lûmdur ki bilmek ile tatmak arasında hayli fark vardır. İşte o marifet zevki hâsıl olmadıkça bir insanın irâde'i cüzîyyeyi inkâr etmesi ve yapan da odur, yaptıran da gibi cebriyâne söz söylemesi doğru değildir. Bu gibi sözlerde bulunmak, âdetâ eşkiya ininde yatmak, yani nefsiyle şeytanın galebesine yol açmak olur. Kezâ vakti gelmeden bu gibi davalara kalkışmak, kanat tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya çabalamasına, sonra düşüp kedilere

lokma olmasına benzer. Her şeyde, husûsiyle bu bahiste, insanın edebi muhafaza etmiş olması lazımdır.

Şeytan ile Âdem'den her birinin hareketi, İblis'in Âdem'e secde etmeyişi, Âdem'in de men' olunmuş meyveden yiyişi ezelde mukadder idi ki öyle oldu. Şeytan:69 Arapça

diyerek kendi azgınlığını Allâh(C.C.)'a isnâd etti.

Adem ise: 70 Arapça

diyerek zulmü nefesine isnâd etti. Şu edebi yüzünden de mağfûr oldu. Şeytan ise edepsizliği yüzünden rahmet-i ilâhiyeden kovuldu.

مرد پنداری و چون بینی زنی      ور اشارتهاش را بینی زنی

**938-Eğer Allâh(C.C.)'ın işaretlerine burun büker ve ehemmiyet vermezsen aldanırsın. Kendinin erkek bulunduğunu zannediyorsun. Fakat hakikat gözüyle bakacak olursan erkek değil, kadın olduğunu görürsün. Çünkü hâkîki erkek olanlar, Allâh(C.C.)'ın emrine itâ'at ederler.**

Yukarıda, insan azasından her birinin, say ü amele teşviki gösteren bir işaret olduğunu söylenilmişti. Yine o bahis tazeleniyor, Allâh(C.C.)'ın işaretlerine karşı burun bükme ve omuz silmek, yani ehemmiyet vermemek merdce bir hareket değildir; böyle nâmerdâne harekette bulunanlar, kendilerini erkek vehmetmemekle aldanırlar. O gibiler, hakikatte erkek değil, kadındır deniliyor. Çünkü erkeğin vazifesi çalışıp çabalamak, kazancıyla hem kendini hem de ailesini geçindirmektir. Ey gâfil; öyle yapmayacak ve cebrilik itikadından dönmeyecek olursan;

سر که عقل از وی بپرد دم شود      این قدر عقلی که داری گم شود

**939-Sahip olduğun bir parçacık akıl da kaybolur. Akıllı gitmiş bir kafa ise kuyruk derecesine düşer.**

**“Ser ki akl ez vey bepered düm şeved”**

Mısra'ı ne kadar güzel ve ne derece hakiki bir sözdür. Akıllı olmayan bir kafanın sallanan bir kuyruktan ne farkı kalır?

**“Ayağı baş yerinde seyrediş hoş bir temâşadır.”**

Demişler ammâ hoş değil! Ondan daha nâhoş bir temâşa olamaz sanırım. Aklın icabına ve iradesine göre değil de havanın sevkine göre yön değiştiren bir kafanın soba fırılacağından, yahut iyice dikilmemiş bostan korkuluğundan başka ne hizmeti ve ne ehemmiyeti olabilir?

Onun için candan, gönülden temenni edelim ki **Cenâb-ı Hakk** başlarımızda ki akıllı, fikri kaçırıp da kafalarımızı kuyruk hâline getirmesin.

Bu da neden olur? Allâh(C.C.)'ın nimetlerine karşı küfranda bulunmaktan nankörlük etmekten.

می برد بی شکر را در قعر نار      ز آن که بی شکری بود شوم و شنار

**940-Çünkü şükürsüzlük hem meş'umdur, hem ayıbdır. Küfrân-ı nimette bulunanı cehennem dibine kadar götürür.**

کشت کن پس تکیه بر جبار کن      گر توکل می کنی در کار کن

**941-Eğer tevekkül edeceksen amelde et. Ekini ek, ondan sonra Cebbâr-ı zî-iktidâr olan Allâh(C.C.)'a tevekkül et.**

Bereketi onun lûtfu kereminden bekle.

**“AV HAYVANLARININ TEKRAR TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH ETMELERİ”**

باز ترجیح نهادن نخجیران توکل را بر جهد

کان حریصان که سببها کاشتند جمله با وی بانگها برداشتند

942-Hayvanların hepsi de arslana karşı haykırıştılar. Şöyle diyerek ki; sebepleri eken, yani esbâba teşebbüs eyleyen harîsler.

پس چرا محروم ماندند از زمن صد هزار اندر هزار از مرد و زن

943-Erkek ve kadından yüz binlerce, milyonlarca kişi idiler. Esbâba tevevülleri varken zamandan ve zamanın menfa'atinden niçin mahrum kaldılar?

همچو اژدرها گشاده صد دهان صد هزاران قرن ز آغاز جهان

944-Cihânın ibtidâsından ve yüz binlerce asırdan beri ejderha ağzı gibi yüzlerce ağız açılmıştır.

که ز بن بر کنده شد ز آن مکر کوه مکرها کردند آن دانا گروه

945-O zaki ve âlim gürûh muradlarına vâsıl olmak için bir takım mekr- ü hile de bulundular ki, o hileden dağlar yerinden koptu.

لتزول منه اقلال الجبال کرد وصف مکرهاشان ذو الجلال

946-Allâh(C.C.) zülcelâl onların mekrini “litezûle minhu eklâl-ül’cibâl” diye tavsif etti.

Sûre-i İbrahim Aleyhisselâm’daki bir ayette telmih ediliyor ki şudur:

Arapça

“Müşrikler ve din düşmanları olanca mekirlerini ve son hilelerini yaptılar ve mekirlerinin cezası ind-i ilâhidedir. Yani mekirlerden dolayı ceza göreceklerdir. Ve onların mekirleri, şiddet ve sâviyette dağların yerlerinden kalkmasını bais olacak derecede ise de, peygamberine olan vaadinde sakın Allâh(C.C.)’ı hulf eder sanma; Allâh(C.C.) hakikaten galipdir ve zû intikamdır ki düşmanlarından dostlarının intikamını alır.71”

Kirâet farkı dolayısıyla bu Âyet-i Celile’ye başka türlü manalar da verilmiştir. Tafsilini arzû edenler tefsir kitaplarına müracaat buyursunlar.

Buradaki dağlardan maksat; Şeriatî Muhammediyye’dir. Mekr ü hile edenler de o dağ gibi metin ve râsî olan şeriatî izâleye çalışanlardır. Hakikat, başta Ebû Cehl olduğu halde bir çok din düşmanları Şeriatî Muhammediyye’nin ılgasına, hatta bizzat Vücûd-i Muhammedi’nin ifnâsına çalışmışlar, bu mel’ûnâne maksad uğrunda olanca mekr ü desîselerini, zekâlarını ve şeytanelerini kullanmışlardı. Halbuki hâfız-ı hakiki, din-i İslam’ın olanca ahkâmı’nın muhâfazasını ta’ahhüd etmiş:

Arapça

“Zikri- ki Kur’an ve onun ta’im ettiği din İslam’dır. Hakikaten biz inzâl ettik, onu elbette ve mutlak be mutlak muhafaza edecek olan da yine biziz.72” buyurmuştur. Binaen aleyh dinin izâlesine uğraşanlar bir halt edemediler. Dünyada meyûs, âhirette muazzeb olmaktan başka bir şey de kazmayacaklardır.

Her asırda Vâris-i Muhammedi olan zevât-ı âliye bulunduğu gibi Ebû Cehl ile habâset arkadaşlarının varisleri olan herifler de mevcuttur. Onlar da olanca mekr ü hilelerini sarfederek mûrisleri gibi dini baltalamak ve yıkmak vehmine düşerler. Fakat; onu üflemek isteyenlerin er, geç ağzı, burnu yanar. O gibilerin çılgınca

teşebbüsleri, güneşi balçıkla sıvamaya benzer. *Cenâb-ı Hakk Zât-ı Ecellü Akdesi'nin* ve *Enbiyâ-yi Kirâmının* mutlaka galip geleceğini vadetmiştir. *Allâh(C.C.)* vaadinde hulf etmez, vaadinin ifasına karşı durmak isteyenlere de mühlet verse bile tamamıyla fırsat vermez. Rızâ-i pâkine muhalefet ve zât-ı akdesiyle mücadeleye kalkışanlara behemmehal ve mutlak bemutlak galebe çalar. Zirâ acıdır, zû-intikamdır.

İşte teslimiyyet ve tevekkül, cehd ü gayrete tercih eyleyen av hayvanları davalarını isbat için böyle söylüyor ve şu da ilave ediyordu:

روی ننمود از شکار و از عمل  
جز که آن قسمت که رفت اندر ازل  
**947-Ezelde mukadder olan kismetten başka bir şey, gerek şikârla, gerek sa'y ü amelle yüz göstermedi.**

Yaradılışın başlangıçtan beri insanlar ne kadar çalışıp çabaladılar, ne derece sa'y ü gayrette bulundularsa mukadder olan rızıklarından başka bir şey elde edemediler.

ماند کار و حکم‌های کردگار  
جمله افتادند از تدبیر و کار  
**948-Hepsi de tedbirden ve amelden vaz geçtiler. Allâh(C.C.)'ın fi'ili ve hükmü kaldı.**

جهد جز وهمی مپندار ای عیار  
کسب جز نامی مدان ای نامدار  
**949-Ey meşhûr ve ayyar; kesbi isimden başka bir şey bilme, cehdi de vehimden gayrı bir şey zannetme.**

Av hayvanları bahsi yürüte yürüte kesb ile cehdi âdetâ müsemmları olmayan birer isim derekesine indirdikten sonra iddiâlarını teyid için bir de fıkra naklediyorlar. Fıkra, *Azrâil Aleyhisselâmi* görmüş bir adamın *Peygamber Süleyman Aleyhisselâma* müracaat eyleyerek kendisini rüzgâr vasıtasıyla *Hindistan'a* göndermesini istemesi ve ölüm meleşinin orada onun canını almasına dâirdir. Bu meâlde bir Hadis olduğu da rivâyet edilir.

*Kâdî-i Beyzâvi* tefsirinde:

Arapça

**“Hiçbir nefis, yarın ne kazanacağını bilmez, hiçbir nefis de nerede öleceğini bilmez.73”** Âyet-i Kerimesinin tefsirine mürâcaat olunsun.

**“ AZRÂİL ALEYHİSSELÂMIN BİR ADAMA BAKMASI,  
O ADAMIN SARÂ-YI SÜLEYMÂNİYE KAÇMASI,  
DOLAYISIYLA AV HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH EYLEMESİ  
VE CEHİDDEKİ FAYDANIN AZLIĞINDAN BAHSETMESİ”**

گریستن عزرائیل بر مردی و گریختن آن مرد در سرای سلیمان و تقریر ترجیح  
قلت فایده‌ی جهد توکل بر جهد و

در سرا عدل سلیمان در دوید  
زاد مردی چاشتگاهی در رسید  
**950-Kerim bir kimse, kuşluk vakti Hazret-i Süleymânın adâlet sarayına koştı.**

پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود  
رویش از غم زرد و هر دو لب کبود  
**951-Gamdan yüzü sararmış, her iki dudağı morarmıştı. Süleyman Aleyhisselâm Efendi; ne oldu diye sordu.**

يك نظر انداخت پر از خشم و كين      گفت عزراييل در من اين چنين  
952-Azrâil bana gasbûbâne ve kindârâne baktı cevâbını verdi.

گفت فرما باد را ای جان پناه      گفت هين اکنون چه می‌خواهی بخواه  
953-Süleymân; peki, şimdi ne istiyorsan iste dedi. O da recâ etti ki: Ey  
canımın melce'i rüzgâra emret de....

بو که بنده کان طرف شد جان برد      تا مرا ز اینجا به هندستان برد  
954-Beni buradan Hindistan'a götürsün. Belki bendeniz oraya gidince,  
canımı kurtarmış olurum.

Fıkranın buraya kadar olan kısmı dolayısıyla bir teşbih yapılıyor.  
لقمه‌ی حرص و امل ز آنند خلق      نك ز درویشی گریزانند خلق  
955-İşte halk fakr u zarûretten kaçmak ister, ondan dolayı da hırs u  
emelin lokması olur.

حرص و کوشش را تو هندستان شناس      ترس درویشی مثال آن هراس  
956-Fakirlik korkusu, bahsi geçen adamın endişesi gibidir, hırs ve sa'yi  
de Hindistan farzet.

برد سوی قعر هندستان بر آب      باد را فرمود تا او را شتاب  
957-Süleyman Aleyhisselâm rüzgâra emretti. Rüzgâr da onu alel'acele  
ve su üstünden, yani denizden Hind'in iç taraflarına götürdü.

پس سلیمان گفت عزراييل      روز دیگر وقت دیوان و لقا  
958-Ertesi gün divân vaktinde ve mü'lakat esnâsında Süleyman  
Aleyhisselâm, Azrâil Aleyhisselâm'a dedi ki.

بنگریدی تا شد آواره ز خان      کان مسلمان را بخشم از چه چنان  
959-O müslümanı canından âvâre etmek için mi yüzüne hışım ile baktın?  
از تعجب دیدمش در رهگذر      گفت من از خشم کی کردم نظر  
960-Azrâil dedi ki: ben ona nasıl hışım ile bakmışım? Hışım ile değil,  
yolda rast gelince te'accüble nazar etmiştim.

جان او را تو به هندستان ستان      مرا فرمود حق که امروز هان که  
961-Çünkü, Hakk celle ve alâ bana: onun canını bugün hindistanda al  
buyurmuştu.

او به هندستان شدن دور اندر است      از عجب گفتم گر او را صد پر است  
962-Te'accübümden demiştim ki, onun hakikaten yüz tane kanadı olsa  
da yine hindistana gidebilmekten uzaktır.

Hız. Mevlânâ bundan sonra diyor ki:

کن قیاس و چشم بگشا و ببین      تو همه کار جهان را همچنین  
963-Sen dünyâ işlerini buna kıyas et. Gözünü aç da öyle bak.  
از که برابیم از حق ای و بال      ای محال از که بگریزیم از خود  
964-Kimden kaçacağız, kendimizden mi? ne kadar muhâl! Kimden  
kaçacağız, Hakk'tan mı? ne kadar vebâl!

Allâh(C.C.)'ın kaderi ve kazası mutlaka yerini bulur. Kaza'nın önünden kaçmak bir insana kendisinden uzaklaşması gibi muhaldır. Kezâ kazânın aksine gitmeye çalışmak, meselâ Allâh(C.C.)'tan bir şey kapmaya davranmak gibidir ki

hem muhaldır, hem vebâldır. Hülâsa; Mukadder ne ise o olur. Kaza'ya karşı durmaya çabalayanlar ise bîhude yere yorulur.

İşte av hayvanlarının davası ve delilleri bunlardı. Onlara karşı aslan da şöyle cevap verdi.

**“ARSLAN TEKRAR, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ  
VE CEHDİNİN FAYDALARINI BEYAN EYLEMESİ”**

باز ترجیح‌نهادن شیر جهد را بر توکل و فواید جهد را بیان کردن

جهد‌های انبیا و مومنین      شیر گفت آری و لیکن هم ببین  
**965-Arslan dediki: Tevekkül doğrudur. Öyle olmakla beraber, peygamberlerin ve mü'minlerin cehd ü gayretlerinin de gör.**

آن چه دیدند از جفا و گرم و سرد      حق تعالی جهدشان را راست کرد  
**966-Onlar cefâya ve germ ü serde tahammül sûretiyle ne kadar mücahede ettilerse, Allâh(C.C.) onların cehidlerini dürüst ve mükâfatını sâbit kıldı.**

کل شيء من ظریف هو ظریف      حيله‌هاشان جمله حال آمد لطیف  
**967-Onların sizin hile dediğiniz cehd ü gayretleri, kendilerinin ahvâl-i lâtifesi kabilinden oldu. Zariften her ne zuhûr ederse o da zârif olur.**

نقص‌هاشان جمله افزونی گرفت      دام‌هاشان مرغ گردونی گرفت  
**968-Onların tuzakları felek kuşunu yakaladı. Noksanları ise, tamâmiyle kemâl mertebesini buldu.**

Siz say ü amelde bulunmayı hile ve tuzak telâkki ediyorsunuz. Enbiyâ ve evliyânın çalışmaları tuzak ise bilmiş olunuz ki o tuzak feleği tutmuş, **Allâh(C.C.)** ehli onda tasarruf edebilmiştir. Kezâ say ü iktisâbı yakışıksız zan ediyorsunuz. İşte sizin yakışıksız telâkki eylediğiniz cehd ü amel neticesinde o zevâtın noksânı değil, kemâlâtı artmıştır.

در طریق انبیا و اولیا      جهد می‌کن تا توانی ای کیا  
**969-Ey büyük zât; muktedir olabildiğim kadar, enbiyâ ve evliyâ tarîkında ve onların meslek-i mesâisinde bulunmaya çalış.**

Enbiyâ ve evliyâ hazerâtının mesleği, çalışmak yoludur. Bu çalışmak da hem maddi, hem manevîdir. **Peygamberân-ı İzâm** hazerâtından çoğunun çalışmak sûretiyle helâl nafaka tedârik ettiğini biliyoruz. Meselâ ekserinin koyunu, sığırı vardı. Onların eti ve sütü ile geçinirlerdi. Yününden, derisinden istifâde ederlerdi. Bunları ya kendileri idâre ederler, yahut adam tutup baktırırlardı. **İbrahim, İshak, Yakup, Şuayb Aleyhimüsselâm** işte bunlardandı. **Dâvud Aleyhisselâm** zırh yapar, **Süleymân Aleyhimüsselâm** zenbil örerdî. Halbuki ikisi de hükümdar idiler. İlk beşer ve peygamber olan **Âdem Aleyhisselâm** çiftçilik etmiş, yiyeceğini ekip biçerek ele geçirmişti.

**Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin** çocukluğunda ve gençliğinde ticaret için sefere gittiği, delikanlı bulunduğu sıralarda koyun güttüğü siyer kitaplarında yazılıdır. Son zamanlarda ise **Hayber** ve **Fedek**'deki arazisinden alınan mahsûlat ile maişetini temin eder ve onları ektirip biçtirmek sûretiyle çalışırdı, hatta hâne-i seâdetteki bazı işleri bizzat görürdü. Maddi mesâisi böyle idi. Manevi çalışması ise, **Nebîyy-i Masûm** olduğu, kendisinden günah südüru gayrı mümkün bulunduğu

halde , her gün müteaddid istiğfâr okur, mertebelerin âlâsı olan **makam-ı mahmud** kendisine vadedilmiş iken geceleri sabahlara kadar namazda kaim olmaktan mübârek ayakları şişerdi. Şu hâlin, mazhar olduğu masûmiyet nimetine, ameli bir şükran olduğunu beyan buyururdu.

İşte o **Nebiyy-i Ekrem**in şeriatı de sa'y ü amel ve cehd ü iktisâb üzerine müessestir. Açıkçası Müslümanlık; tembelliği değil, çalışkanlığı âmirdir. Müslümanlar hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmaya fakat yarın ölecekmiş gibi ölüme hazır bulunmaya memurdur. Eski Müslümanlar böyle yaparlardı Ulemâsı olsun, meşâyihî olsun maişetini bizzat çalışarak temin ederdi. Kimsenin boynuna yük olmaz, kimsenin minnet yükü altında kalmazdı. Büyük bildiğimiz zevâtın şuna buna avuç açmak, ötekinin, berikinin lânesine göz dikmek küçüklüğünü gösterdikleri görülmemiştir.

Eskiden medrese de yoktu, tekke de mevcut değildi. Öyle iken âlim de yetiştirdi, ârif de. O âlimlerin, o âriflerin kendilerini geçindirebilecek sanatları vardı, yahut ticaret ederlerdi ve yahut ziraatle meşgul olurlardı. İlim ü irfan ise mâye-i faziletleri idi, medâr-ı maişetleri değildi. Onlar öyle oldukları için medreselerin ve tekkelerin kapanması vaktine yetişselerdi telâşa düşmezlerdi, hatta vakıf lokma yemekten çekinirlerdi. Şu sözlerden medrese ve tekkelerin ilgasını tensib ettiğim, yahut onların kapatılışını tenkid eylediğim anlaşılmasın. Eski âlim ve âriflerimizin evkaftan müstağni bulunduklarını anlatmak istiyorum. Zamanımızın ulemâsı ve meşâyihî de eslâf meslekine sâlik ve maişetlerine esas olabilecek bir sanat malik olsalardı şimdiki mahrumiyyete uğramazlar ve şaşırıp kalmazlardı.

Hülâsa; Müslümanlıkta dünyâ için de çalışmak lâzımdır, âhiret için de.

ز آن که این را هم قضا بر ما نهاد      با قضا پنجه زدن نبود جهاد

**970-Mücâhede etmek çalışıp çabalamak, kazâ ile uğraşmak değildir. Çünkü sa'y iktisâbı, bize tahmil eyleyen de kazadır.**

در ره ایمان و طاعت يك نفس      كافرم من گر زیان کرده ست کس

**971-İmân ve tâ'at yolunda bir nefes çalışan kimse ziyan ederse ben gâvur olayım!**

**Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

**“Allâh(C.C.), sizin imanınızı ve onun neticesindeki sâlih amellerinizi zâyî kılmaz.74”** buyuruyor. **Allâh(C.C.)** yolunda çalışan bir kimsenin ziyâna uğramayacağını te'yid içinde de **Hız. Mevlânâ:** **“Ey sâlik, sen çalış, çabala da ziyan edersen ben gâvur olayım!”** diyor. Kendisinin gâvur olmak ihtimâli olmadığı gibi **Allâh(C.C.)** yolunda çalışanın da ziyan görmek ihtimâli bulunmadığını bildiriyor. Yine sa'ye teşvik için sözüne devam ediyor.

يك دو روزك جهد كن باقى بخند      سر شكسته نيست اين سر را ميند

**972- Baş kırık ve yarık değil, bu başı bağlama. Bir iki gün çalış, ondan sonra da gül...**

Çalışacak kadar kuvvet ve kudretin varken sa'yi terk edip de kendini atâlet ve meskenete sevk etme. Öyle yapanlar bir takım arsız dilencilerdir ki sapa sağlam oldukları halde ötelerini, berilerini sararlar, yolların kenarlarına yatar, gelenin, geçenin nazar-ı tahkirine karşı ellerini uzatırlar. Dünyâları dilencilik

zilletiyle geçtiği gibi âhiretleri de kendileri için dâr-ül'hüsrân olur. Çünkü bir hadis-i Şerifte: “ **Cennete girmek isteyen kimse, kimseden bir şey istemesin**” buyurulmuştur.

İşte özü yokken kendisini mazur göstermeye çalışmak, meselâ “ **namaz kılalım**” teklifine karşı “ **İstek şarttır. Namaz kılamam, murâd-i ilâhi olsaydı kalbime istek gelirdi, ben de kılardım**” hezeyânını savurmak, yarası olmayan bir kafayı sarmak gibidir.

**H. Pîr** buyuruyor ki: “ **Böyle yapacağına ebediyyete nispetle bir iki gün demek olan şu dünyada çalış, ondan sonra da ebediyyen gül ve neşvedâr ol.**”

مکرها در ترک دنیا وارد است      مکرها در کسب دنیا وارد است

**973-Dünyâyı kazanmak hususundaki mekirler bârid, Dünyâyı terketmek hususundaki mekirler vârid ve câizdir.**

Bunun ne demek olduğu aşağı ki beyitten anlaşılacaktır.

آن که حفره بست آن مکرى ست سرد      مکر آن باشد که زندان حفره کرد

**974-Mekir, zındanı delip oradan kaçmak ve hapisten kurtulmaktır. Hazır bir deliği kapatmak ise soğuk bir mekirdir.**

حفره کن زندان و خود را وارهان      زندان و ما زندانیان این جهان

**975-Bu dünyâ bir hapishânedir, biz de içindeki mahbuslarız. Zindânını del ve kendini kurtar.**

نى قماش و نقره و میزان و زن      چیست دنیا از خدا غافل بدن

**976-Dünya nedir? Allâh(C.C.)’tan gafil olmaktır. Kumaş, gümüş, evlâd ü iyâl değildir.**

Mütevekkil görünmek isteyenler, çalışmaya “ mekr ve hile” demişlerdi. **H. Mevlânâ** da buyuruyor ki: “ **Dediğiniz gibi olsa da çalışmak bir mahbûs’un bulunduğu zindandan kurtulmak için duvarı delmesine benzer. Çalışmamak ise açık bir deliği tıkmak gibidir.**”

Çünkü Dünyâ ruhların mahbesidir. Onları bir takım kayıtlar ile bağlar. Marifet o kaydlardan kurtulmak ve o zindandan çıkmaktır.

Dünya zindanından nasıl çıkmalı, intihar mı etmeli? Hayır öyle değil. Dünya denilen şey, şu gördüğümüz taşlardan, ağaçlardan, topraktan ibaret değildir. Dünya demek, **Allâh(C.C.)’tan gafil olmaktır.** “**Seni oyalayıp da Allâh(C.C.)’tan gafil kılan ne varsa senin dünyanın odur**” demiştir. Yoksa bir adamın zengin olması, kumaşı, altını, gümüşü, oğlu, kızı, karısı bulunması demek değildir. Bunların hepsi bulunur da hiç biri **Allâh(C.C.)’tan gafil kalmazsa**, onlara sâhip olan, dünya esiri değildir. Hiç biri bulunmaz da her birinin ayrı ayrı arzûsu bir adamı **Allâh(C.C.)’tan gafil kılarsa** o adam Dünya zindanına düşmüştür. İşte onlardan kurtulmak için duvarları delmek ve kendine bir kapı bulmak lazımdır.

نعم مال صالح خواندش رسول      مال را کز بهر دین باشی حمل

**977-Malı Allâh(C.C.) rızası için hâmil olursan, öyle mal hakkında aleyhüssalâtü vesselâm efendimiz: “ Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir” buyurmuştur.**

Arapça

“**Namaz kılın ve zekat verin**”<sup>75</sup>. Emr-i ilahisinde olduğu gibi bu hadis-i şerifte de çalışıp helâlinden kazanmaya ve servet sahibi olmaya teşvik vardır. Öyle ya. Zekât gibi bir dini farzı ifâ edebilmek, zengin olmaya mütevakkıftır. Binâen

aleyh zekât verin demek, zengin olun demektir. Kezâ helâl malın, salih bir kimse için iyi olduğunu lisan-ı peygamberiden öğrenen sâlih bir adam, peygamberin o medhine layık olmak için zengin olmaya gayret eder. Kazandığı servette muhtaçlara yardımda bulunur. Cami; mektep, çeşme, köprü, hastane ve saire gibi hayırlı müesseseler vücûda getirir. Sağlığında hürmet görür, öldükten sonra da hayr ile ve rahmetle yâd edilir.

*İstanbul* da olsun, *Anadolu* da ve *Rumeli* de olsun bir çok hayır eserleri var. Bunları zamanların zenginleri demek olan padişahlar, sadrazamlar, vezirler yaptırmış. Onların bakımlarının devamı için vakıflar bağlanılmış. Zamanımızda böyle şeyler yapıldığını göremiyoruz. Zenginlerimiz, halka faydalı eserler yerine kendilerine irâd getirecek apartmanlar yaptırıyorlar. Ne ise bahse dönelim ve şunu öğrenelim ki zenginlik, mutlaka dünya perestlik değildir. *Eshâb-ı Kiram*’dan olup da cennetle müjdelenmiş bulunan *Osman bin Affân*, *Abdurrahman bin Avf*, *Talha bin Ubeydillâh* ve *Zübeyr bin-il-Avvam (R.A.)* hazretleri zengin idiler. Servetlerini fukâranın infakına ve halkın menfaatine sarf ederlerdi.

آب اندر زیر کشتی پشٹی است آب در کشتی هلاک کشتی است

**978-Geminin içine su dolması, onun batmasına sebep olur. Fakat suyun gemi altında bulunması, ona mesned teşkil eder.**

Mâlûm ya gemi ve kayık gibi deniz vasıtalarının, derin yüzmesinden ziyâde sığ sularada gezmesi tehlikelidir. Çünkü ya taşa dokunur, yâhut kuma oturur, yahut, dibi delinir. Delik kapatılmaz, giren sular boşaltılamazsa gemi batar. İşte zenginlik ve deniz suyu gibidir. Servet; hırs hâlinde zenginin kalbine nufûz etmişse o adam, içine su dolmuş gemi gibi hüsrânı boylar. Yok servetine varlığıyla yokluğunu bir sayacak halde bulunuyorsa o adam da zengin denizde pupasına giden bir gemi gibidir. Bir yere çarpması ve oturması ihtimâli yoktur. *Cenâb-ı Pîr*’in “*Suyun gemi altında bulunması ona mesned teşkil eder*” buyurması demektir. Mü’minler *fakir-i sâbir* ve *ganiyy-i şâkir* diye ikiye taksim ederler. Fakir-i sâbir o kimsedir ki zarûreti dolayısıyla istediğini elde edemez. Elde edemediği için şikâyet de etmez. Haline sabır, belki de şükreder.

Evliyâullahtan *İbrahim bin Edhem* ile *Şekik-i Belhi* buluşmuş. *Şekik*: “Ne haldesiniz?” diye sormuş. *İbrahim*: “Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz” demiş. *Şekik*: “Horasanın köpekleri de böyle yapar” diyince *İbrahim*: “Siz ne yapıyorsunuz?” demiş. *Şekik*: “Bulursak veriyoruz, bulmazsak şükrediyoruz.” deyince, *İbrâhim*: “Üstadsın” diyerek *Şekik*’in elini öpmüş.

*Ganiyy-i Şâkir* ise *Allâh(C.C.)*’ın verdiği servet nimetinin şükrünü fi’len ifâ eder. Dâima hamdolsun, çok şükür yâ Rabbi dediği gibi; yer ve yedirir, giyer ve giydirir. Elbette bu hal, ötekinden ziyâde insâniyyete faydalıdır.

Bir de ganiyy-i sâbir vardır ki maazallah ne yer, ne yedirir, ne giyer, ne giydirir. Vazifesi varislere, yahut beytûlmâle veznedarlık ve bekçilik etmekten ibârettir. Şu hal servet içinde zarûret demektir ki aç gözlülüktен ileri gelir. Adına da hasislik ve pintilik denilir.

Böyle zengin ve hasis üç kişi bir araya gelmiş, birbirinin hasislik derecesini anlamak istemişler. Biri: “Benim bir kimseye bir şey vermek ihtimâlim yoktur. En âdi bir şeyi birine vermek hatırası kalbime gelse üzülürüm” demiş.

İkincisi: “Ben birinin başka birine bir şey verdiğini işitsem eza duyarım” demiş.

Üçüncüsü de: “Biri bana bir şey verse kıymadan nasıl verdi? diye teessür duyarım” demiş ve müsabakayı kazanmış.

Bu pintiliğe mukabil bir de gınây-ı kalp vardır ki zenginliğin derece-i ulyâsıdır. Fakr içinde zenginlik, zarûret halinde servetidir. Karın açlığıyla beraber, göz tokluğudur. Bu hadis-i Şerifte: “ **Zenginliğin en yüksek derecesi kalp zenginliği ve göz tokluğudur**” buyurulmuştur. Bunun sebebi de *Allâh(C.C.)*’ın lûtf u keremine olan samimi itimattır.

**Cenâb-ı Ali, Hz. Fatıma radiyallahü anhümânın** üç gün sıra ile oruç tuttukları, birinci günün iftarlığını bir fakire, ikinci gününü bir yetime, üçüncü gününü de bir esire verip üç gün aç durdıkları ve bu hârikulâde uluvv-i cenâb dolayısıyla “ Hee eta” sûresinin nüzil olduğu.

Arapça

“**Allâh(C.C.) muhabbetile fakire ve yetime ve esire yemek verirler.**”<sup>76</sup> Âyet-i kerimesiyle fevkalade cömertlikleri hikaye ve sena buyurulduğu tefsir kitaplarında yazılıdır.

İşte bu son derece yüksek cömertliğe *îsâr* tabir ederler ki, gınây-ı kalp mahsûlüdür.

ز آن سلیمان خویش جز مسکین نخواند      چون که مال و ملک را از دل براند  
979- *Malı, mülkü kalbinden çıkarmış olduğu için, Süleyman aleyhisselâm kendisine fakîr dedi.*

از دل پر باد فوق آب رفت      کوزه‌ی سر بسته اندر آب زفت  
980- *Ağzı kapalı bir kâse, içindeki havanın yardımıyla derin su üstünde yüzer.*

بر سر آب جهان ساکن بود      باد درویشی چو در باطن بود  
981- *Bir kalpde dervişlik havası bulunursa onun sâhibi dünyâ suyunun üstünde durabilir.*

ملک در چشم دل او لا شی است      گر چه جمله‌ی این جهان ملک وی است  
982- *Bu cihan tamâmiyle onun mülkü iken, mülk ve servet, onun kalb gözünü önünde lâşeydir, hiçtir.*

پر کنش از باد کبر من لدن      پس دهان دل ببند و مهر کن  
983- *O halde min ledün körüğünden içini doldurduktan sonra gönlünün ağzını bağla ve mühürle.*

Biraz evvel servet suya, insan gemiye benzetilmiş, su geminin içine girerse batırır, altında bulunursa yüzdürür denilmişti. İkinci bir misâl olmak üzere deniliyor ki içi boş ve ağzı kapalı bir kap, ne kadar derin olursa olsun su üstünde yüzer. Bunun gibi bir kimsenin kalbinde dervişlik havasından başka bir şey bulunmaz, mâsiva muhabbeti gönüle doldurulmazsa o kalp, içi boş bir kap, hâline girer. Mal, mülk, refah ve saadet o kalbe yer tutmayacağı için bunların çokluğu sahibini batırmaz. Binâenaleyh evvel emirde kâmil bir mürşide teslim olmalı, sonra da kalbi takvâ mührüyle mühürleyip içine başka şey girmesine meydan vermemeli. Bahse rücû ile hülâsa ediliyor:

منکر اندر نفی جهدش جهد کرد      حق است و دوا حق است و درد  
984- *Cehd Hakktır. Derd Hakk olduğu gibi, devâ da Hakktır. Cehdi inkâr edenlerin nefyine bakma. Onu nefyeyleyen de cehdetmiş olur.*

“**CEHDİN TEVEKKÜLE MÜRECCAĞ OLDUĞUNUN KARARLAŞMASI**”

مقرر شدن ترجیح جهد بر توکل

کز جواب آن جبریان گشتند سیر      زین نمط بسیار برهان گفت شیر  
985-Arslan bu vâdide bir çok delil gösterdi ki o cebîrler, yani av  
hayvanatı, mülzem oldular ve kanâ'at getirdiler.

جبر را بگذاشتند و قیل و قال      روبه و آهو و خرگوش و شغال  
986-Tilki, ceylân, tavşan, çakal ve sâir hayvanlar cebri ve o yoldaki  
dedikoduyu bıraktılar.  
کاندر این بیعت نیفتد در زیان      عهدها کردند با شیر ژیان  
987-Bu bî'atte zarara uğramayacağına dair o kükremiş arslanla  
mu'ahede yaptılar.

Biat, esâsen satıcı ile alıcının el ele tutuşup hayırlaşmasıdır. Sonra mukavele ve muahede yapan iki kişinin el tutuşmasına biat denilmiştir. *Devr-i Peygamberi* de Müslüman olanlar, *Peygamber Efendimizin* mübarek elini tutarlar, kelime-i şehadet telaffuz ederlerdi. *Hudeybiye* seferinde harp içinde değil, ziyâret için geldiğini *Mekkelilere* anlatmak için *Hiz. Osman, Kureyşlilere* nezdine gönderilmişti. Dönmesinin gecikmesi ve öldürülmüş diye bir şâyî'a çıkması üzerine *Resûl-i Ekrem* bir ağaç altına oturmuş, maiyyetindeki sahabiler “ölme var, dönme yok” teahhüdüyle harp etmek için *Resulûlah'ın* elini tutup biat etmişlerdi.

Hülefâ zamanında halifeye veyâhut onun memuruna biat etmek, ona tabi olmanın alameti sayılırdı.

حاجتش نبود تقاضای دگر      قسم هر روزش بیاید بی جگر  
988-Arslanın her günlük nafakası zahmetsizce gelecek, onun başkaca  
avlanmaya hâceti kalmayacaktı.  
سوی آن شیر او دویدی همچو یوز      قرعه بر هر که فتادی روز روز  
989-Her gün kura hangi hayvana isâbet ederse o hayvan, pars gibi  
koşup arslanın yanına giderdi.

“ARSLANA GİTMEYİ GECİKTİRDİĞİNDEN DOLAYI  
HAYVANLARIN TAVŞANA İNKÂR VE İ'TİRAZLARI”  
انکار کردن نخجیران بر خرگوش در تاخیر رفتن بر شیر

بانگ زد خرگوش کاخر چند جور      چون به خرگوش آمد این ساغر به دور  
990-Bu kadeh, yani kura, devrederek tavşana gelince, bu cevri ü cefâ ne  
kadar sürecektir? diye bağırdı.

Buradaki kadehten maksad ölüm şerbetidir ki her ruhu olan onu içmeye mecburdur. Devirden maksad da aslana gıda olmak üzere gönderilen hayvanlar arasında nöbetin tavşana gelmiş olmasıdır.

Deniliyor ki *Kur'an*'ın kendisine isabet ettiğini gören tavşan; “Bu zulmü bu cefâyı ne vakte kadar çekeceğiz?” diye bağırmaya başladı. Mahlûkatın ekserisi böyledir. Bilhassa insanların çoğu, benî nevi'nin felâketinden müteessir olmaz. Menfaatine dokunulmazsa, başkalarının mazarratına ses çıkarmaz. Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın der. Fakat kendi istifadesi, çok az da olsa, haleldâr oldu mu kıyametleri koparır. *Şeyh Sa'dî*; der ki: “Müslüman'ın malını

alıp götürürsün. Lakin senin malını aldılar mı, Müslümanlık kalmadı mı? diye yaygara edersin!”

**Gülüstan** sâhibi, insanlığı muhtelif ve müteaddit azadan müteşekkil bir cisme, insanları da o cismi teşkil eden azaya benzetir. “ Nasıl ki, azadar, bir elem duysa yani insanın bir dişi ağrısa, yahut bir tırnağı ezilse, her tarafı müteessir olur. Bunun gibi, insanlardan birinin ıstırapıyla bütün beşeriyetin elem ve ızdırıp duyması lazım gelir” dedikten sonra. “ *Sen ki başkalarının mihnet ve meşakkatinden teessür duymuyorsun, o halde sana insan demek yakışmaz.*” hükmünü verir.

Müslümanlıkta teâvün ve tenâsür vardır. Yani **Ehl-i İslam**’ın biribirine karşılıklı yardım etmesi, haliyle halleşip derdiyle dertlenmesi lazımdır. Bir Hadis-i Şerifte müminler, bir binayı teşkil eden taşlara benzetilmiş, “ *Duvar taşları nasıl yekdiğerini tutup düşmesine meydan vermezse, Müslümanlar da birbirin tutmalı, din kardeşinin zahiri ve destgîri olmalı, onun maddi ve manevi sükûtuna imkân vermemelidir.*” meâli beyan buyurulmuştur.

Hal böyle iken, İnsaniyyet ve İslamiyyet, bize din kardeşlerimizin ahvaliyle ilgilenmeği, yardıma muhtaç olanlara elden geldiği kadar yardım etmeği emretmişken, o emre kulak vermeyiz, komşumuzu sokacak yılanı hoş görürüz. Sonra kendimizi pire ısırsa bin yorgan yakmaya kalkışırız.

Bahse geelim. Hikâyenin buraya kadar olan kısmında arslan, cehd ü gayrete taraftar olanları, diğer hayvanlar ise, mütevekkil ve cebri geçinmek isteyenleri temsil ediyordu. Bundan sonrası için vazifeleri değiştiriyor. Âfâki iken enfûsi oluyor. Arslan “ **nefs-i emmâreyi**”, hayvanlar, insandaki dış ve iç hisleri, tavşan da “ **akl-ı meâd**”ı tasvir ediyor. Yani insanın akl-ı meâdı, nefsin bütün bedende hakim olmasını ve dilediği gibi tasarruf kılmasını hoş görmüyor. Bu zulm, bu cefâ ne vakte kadar sürecek? diye vücuttaki bütün hislere hitap ediyor.

**Akl-ı meâd**; ahirete eren akıldır ki karşılığı “ **akl-ı meaş**”tır.

جان فدا کردیم در عهد و وفا      گفتندش که چندین گاه ما قوم

**991-Sâir hayvanlar tavşana dediler ki biz bu kadar vakitten beri ahdimize vefâ eylemiş olmak için can fedâ ettik.**

تا نرنجد شیر رو رو زود زود      تو مجو بد نامی ما ای عنود

**992-Hey inatçı tavşan; sen bizi rezil etme. Haydi arslanı kızdırma, çabucak git.**

Vücuttaki hisler ve kuvvetler, nefsin zebûnu olduklarından, onu hakikaten kuvvetli bir şey sanıyorlar; o kudretin püften ibâret bulunduğunu takdir edemiyorlardı. Aklı da pek güçlü görüyorlar, onun nefse muhâlefeti dolayısıyla büyük bir vakıa çıkar sanıyorlardı. Onun için tavşana; aman aslanı kızdırma, gecikmeden git diyorlar, yani nefsin havasına uymak için aklı teşvik ediyorlardı.

تا به مکرم از بلا بیرون جهید      گفت ای یاران مرا مهلت دهید

**993-Tavşan dedi ki: Arkadaşlar; bana mühlet verin de, mekrim sebebiyle belâdan dışarıya sıçrayın, yani kurtulun.**

ماند این میراث فرزندان      تا امان یابد به مکرم جانتان

**994-Yapacağım mekr ile canımız kurtulsun ve bu halâs, yavrularına mirâs kalsın.**

همچنین تا مخلصی میخواندشان      هر پیمبر امتان را در جهان

**995-Dünyâda her peygamber, ümmetlerini böyle bir kurtuluşa da'vet etmiştir.**

در نظر چون مردمک پیچیده بود      کز فلک راه برون شو دیده بود

**996-Peygamberlerin her biri, avâm-ı nâsın nazarında göz bebeği kadar küçük görülmekle berâber, felekten dışarıya çıkacak ve halâs olacak yolu görmüşlerdi.**

در بزرگی مردمک کس ره نبرد      مردمش چون مردمک دیدند خرد

**997-İnsanlar, peygamberi göz bebeği gibi küçük görmüşlerdi. Fakat göz bebeğinin büyüklüğünü idrâk etmeye kimse yol bulamadı.**

Tavşanın temsil ettiği akl-ı meâd diyor ki: “ Arkadaşlar; siz aslana nispetle beni çok küçük ve hakir görüyorsunuz. Halbuki ben yapacağım mekr ile sizi ondan kurtaracağım. Nitekim peygamberlerin her biri de halkın göz bebeği gibi muhterem olmak lazım gelirken, göz bebeği kadar küçük görülmüş, onların davet ettikleri kurtuluş yolu, bazılarınca istihlâf edilmişti. Küçük bir uzuv iken, görme gibi pek büyük bir nimetin vasıtası bulunan göz bebeğinin azametini kimse idrâk etmediği gibi peygamberlerin şanının büyüklüğünü de çokları anlayamamıştı. Onlar gibi siz de bendeki manevi kudret ve kuvveti takdir edemiyorsunuz.”

خویش را اندازه‌ی خرگوش دار      قوم گفتندش که ای خرگوش دار

**998-Hayvanlar tavşana dediler ki: behey merkeb, kulak ver... Kendini tavşanlık endâzesiyle ölç.**

Başından büyük işlere karışma.

در نیاوردند اندر خاطر آن      هین چه لاف است این که از تو بهتران

**999-Bu ettiğin nasıl lâkırdıdır ki senden daha büyükleri onu hatırlarına getirmedi.**

ور نه این دم لایق چون تو کی است      معجبی یا خود قضا‌مان در پی است

**1000-Sen kendini mi beğeniyorsun, yoksa kazâ bizim arkamızda mı, yani ecelimiz mi geldi? Yoksa böyle bir söz, senin gibi âciz bir mahlûka nasıl yaraşır?**

Tavşanın hayvanlara sizi kurtaracağım demesi üzerine hayvanlar kuşkulanmış, bu sözden aslanı öldüreceğim manası anlaşıldığı için hepsi telâşa düşmüş, tavşanı tekdire başlamışlardı. Tavşan ise onların telaşına karşı kemâl-i metânetle şu cevabı veriyordu.

مر ضعیفی را قوی رایى فتاد      گفت ای یاران حقم الهام داد

**1001-Tavşan dedi ki: arkadaşlar; Allâh(C.C.) bana ilhâm etti ve benim gibi âciz ve za'îf bir mahlûkta, metin ve kavî bir re'y hâsıl oldu.**

آن نباشد شیر را و گور را      آن چه حق آموخت مر زنبور را

**1002-Cenâb-ı Hakk'ın bal arısına öğretmiş olduğu ma'rifet, arslanda ve yaban eşeğinde yoktur.**

حق بر او آن علم را بگشاد در      خانه‌ها سازد پر از حل‌وای تر

**1003-Arı, bal ile dolu evler yapar. Allâh(C.C.), ona ilmin kapısını açmış.**

Muntazam şekiller yapmayı, içine bal doldurmayı ve peteği bal mumu ile sıvamayı talim eylemiştir.

هیچ پیلى داند آن گون حيله را      آن چه حق آموخت کرم پیله را

**1004-Allâh(C.C.)'ın ipek böceğine öğrettiği hileyi ve sanatı kocaman bir fil bilir mi?**

تا به هفتم آسمان افروخت علم      آدم خاکی ز حق آموخت علم  
**1005-Topraktan yaratılmış olan Adem, ilmi Allâh(C.C.)’dan öğrendiği için, o ilmi yedi kat semâya kadar parlak bir sûrette yükseltti.**

Âdem’in yaratılmasına ve halife-i ilâhi olmasına itiraz eden melekler, Allâh(C.C.)’ın bir imtihanına uğradılar; eşyânın isimlerini haber vermekle mükellef tutuldular. Bilemedikleri için cevap veremediler. Âdem Aleyhisselâm ise Allâh(C.C.)’ın talimi ile eşyanın isimlerini haber verdi. Böylece Âdem Aleyhisselâm o ilâhi ilim sâyesinde kendisine itiraz eyleyen meleklerle ilim ve irfânıyla galebe çaldı.

کوری آن کس که در حق در شک است      نام و ناموس ملک را در شکست  
**1006-Hakk ve hakikatte şüphe eden şeytanın körlüğünü alarak, meleklerin şân ü şerefini kırdı.**

پوز بندی ساخت آن گوساله را      زاهد چندین هزاران ساله را  
**1007-Altı yüz bin yıllık zâhide, o buzağı gibi olan şeytana bir ağız bağı yaptı.**

تا نگردد گرد آن قصر مشید      تا نتاند شیر علم دین کشید  
**1008- İlm-i din sütünü içmesin ve o muhkem kasrın etrâfında dolaşmasın diye.**

Malûmdur ki buzağı fazla süt emmesin diye başına bir ağızlık geçirirler. O ağızlık başında iken memeye yaklaşıp bile anasının sütünü içemez. İşte şeytan da bir buzağı gibi idi ki Âdem’e nispetle hayvan misilli irfansızdı.

Arapça

“Ya Rabbi; ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın onu çamurdan halk ettin<sup>77</sup>” diye mantıklı bir kıyâs yapması, onun başına geçirilmiş bir ağızlık oldu. O mana dolayısıyla Hakikat memesine yaklaşamaz ve oradan marifet sütünü içemez. Kezâ o kıyâs, ona bir ayak bağı oldu ki onun müsadessizliğinden Hakikat kasrına girmek şöyle dursun etrafında bile dolaşamaz.

تا نگیرد شیر ز آن علم بلند      علمهای اهل حس شد پوز بند  
**1009-O yüksek ilimden, yani ilm-i ledünnîden süt almasınlar ve nasibdâr olmasınlar diye, ehl-i hissin ilimleri de kendilerine ağız bağı olmuştur.**

Ehl-i his kimlerdir? “ Monşer öyle şey mi olur? müsbet ilimlere bakalım!” diyenlerle birlikte, dini hükümlere kendi anlayışlarına göre mana vermeye ve yanlış anlamalarıyla berâber ictihâd etmeye kalkışanlardır. Meselâ; madem ki Allâh(C.C.), oruca mukabil fide vermeye müsâade etmiştir. Ben istersem oruç tutarım, dilersem, yer ve fide veririm müctehidliğini yapanlardır. İşte bu ve emsâli ictihadlar! Müctehidler için ağız bağı olur. Kendilerini rûhânî gıdâdan ve manevi zevkten mahrum bırakır.

کان به دریاها و گردونها نداد      قطره‌ی دل را یکی گوهر فتاد  
**1010-Gönül katresinden bir cevher düştü ki Allâh(C.C.), o cevheri denizlere de, feleklere de vermemiştir.**

İnsan vücudça mahlûkatın en büyüğü değildir. Cüssece ondan çok büyükleri vardır. Fakat rûhen ve ma’nen bütün mükevvenâtın ekremidir; Çünkü, yeryüzünde Allâh(C.C.)’ın halifesidir. Binaen aleyh onun kalbinde bir gevher-i esrâr, bir şebçerağ-ı marifet vardır ki kâinatta eşi yoktur. Hz. Ali Kerremallahü vecheye isnâd olunan bir beyitte bu Hakikat gösterilmiştir. “Ey insan; sen kendini ufak bir

*cisim mi sanıyorsun âlem-i ekber, yani bütün mükevvenât sende mevcuttur*” denilmiştir. Bir Hadis-i Kudside: “ *Beni arzın semaâvâtı almaz, lâkin takî, nakî ve müteverri kulumun kalbi alır*” buyurulmuştur.

İşte gönülde böyle kıymetli bir cevher vardır. “Gönül nedir?” denilirse: İnsanın manevîyeti ve rûhaniyyetini kabul edebilmek mazhariyyetidir” cevabı verilebilir. Yoksa yürek dediğimiz uzuv, hayvanlarda da vardır.

**Hız. Mevlânâ** Hakiki insanın tarifine geçip diyor ki:

جان بی معنیت از صورت نرست      چند صورت آخر ای صورت پرست  
**1011-Ey sûrete tapan ve halkın görünüşüne bakan; bu sûret perestliğin ne vakte kadar sürecek? Senin manâsız canın sûretperestlikten kurtulamamış.**

احمد و بو جہل خود یکسان بدی      گر بہ صورت آدمی انسان بدی  
**1012-Eğer Âdem evlâdı, sûretle insan olaydı Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm Efendimizle Ebûcehil bir olurdu.**

Kalıp itibariyle bir kimsenin islâm olması lazım gelse, *Sallallah ü Aleyhi Vessellem Efendimizle Ebûcehl* habisinin hâşâ bir olması icab ederdi. O vakit de gündüz ile gecenin, nûr ile zulmetin, hidâyet ile dalaletin müsâvi bulunması iktizâ eylerdi. *Muallim Nâci merhum zât-ün’nitâkayn* ünvanlı manzûm kitabında **Hız. Hüseyin (R.A)** ile mahud yezidi mukayese ederken:

*Kara taş mı, giran baha zer mi  
Hindin oğlu Hüseyne benzer mi?*

der. Sûretle insan, insan olaydı **Hız. Fâtıma(R.A.)**a oğlu ile *Cenâb-ı Hamza’nın* ciğerini dişleriyle koparan *Hind bint-i Utbenin* torunu da bir olurdu.

*Eylesen tûtiye ta’lim-i edây-ı kelimât,  
Sözü insan olur amma özü insan olamaz.*

Papağanlar da insan gibi bazı kelimeleri söyleyebiliyorlar. Bundan dolayı onlara insan denilebilirse insan şeklindeki mahlûkatın hepsine de insan tabir olunabilir.

**Cenâb-ı Hakk**, Peygamberine hitâben:

Arapça

“ *Habib-i necibim; de ki: ey müşrikler; ben de sizin gibi insanım, fakat bana Rabbim tarafından vahyolunur*<sup>78</sup>.” buyurmuştur. *Resûlullah* da insandı amma kalb-i Şerifine vahyolunan, bir insan-ı ekmeldi.

Yunan feylesoflarından meşhur *Diyojen* bir gün elinde bir fenerle *Atina* sokaklarında dolaşıyormuş. Gündüzün fener yakmış olmasının sebebini sormuşlar:

—*Adam arıyorum!* Cevabını vermiş. **Hız. Mevlânâ** bu cevabı: “*Şehrin ihtiyarı, şeytandan ve canavarlardan usandım, adam arıyorum diye elinde bir kandil olduğu halde dün dolaşıyordu*” beytiyle ifâde etmiştir.

**Hız. Pîr** başka bir misâl gösteriyor:

بنگر از صورت چه چیز او کم است      نقش بر دیوار مثل آدم است  
**1013-Duvar da asılı levhadaki resim de adam gibidir. Bak ki sûret itibâriyle onun ne eksiği vardır?**

رو بجو آن گوهر کمیاب را      جان کم است آن صورت با تاب را

**1014-O parlak suretîn canı eksiktir. Git de o nâdir bulunan cevherî, yani insanlık rûhunu ara.**

Duvar da olsun, levhada olsun usta bir nakkaş, yahut mâhir bir ressam tarafından tasvir edilmiş bir insan resmi, sûreti itibarıyla insandan fark olunmaz. Hususiyle bir fotoğrafı olursa. Seyreden biraz dalarsa o resmin hemen konuşmaya başlayacağını tahayyül edebilir. Fakat onda bir eksiklik vardır ki, onu hareket ve tekellüm ettiren ruhtur.

İnsan şeklinde yaratılmış olup da kendilerinde insanlık rûhu bulunmayan mahlûklar da böyledir.

چون سگ اصحاب را دادند دست شد سر شیران عالم جمله پست

**1015-Eshâb-ı Kehf'in köpeğini, eshâb-ı kehf hizmetlerine kabul ettikleri gibi o köpeğin önünde dünya arslanlarının başı eğildi.**

Şeyh Sa'di bir şiirinde: “ *Lût Aleyhisselâm'ın haremi, kötülere taraftar olduğu ve onların helâkine acıdığı için hânedân-ı nübüvvete mesnubiyyet şerefi zayi oldu. Eshâbı kehf'in köpeği ise birkaç gün iyilerin izini takip ettiği için adam sırasına geçti*” demektedir.

Onun için bir insanda dış görünüşün yakışıklı olmasına değil, sûretine, yani ahlâkının güzelliğine bakmalıdır. Sûreti güzel olduğu halde sûreti çirkin ne kadar kimse vardır. Kezâ, veçhen yakışiksiz, fakat ma'nen ne kadar güzel zevât mevcuttur.

چون که جانش غرق شد در بحر نور چه زیان استش از آن نقش نفور

**1016-Sevilmeyen nakıştan, yani sûret çirkinliğinden o zâta ne ziyan gelir ki onun rûhu nur denizine müstağrak olmuştur.**

عالم و عادل بود در نامه‌ها وصف صورت نیست اندر خامه‌ها

**1017-Kalemlerde sûret vasfı yoktur. Nâmelerde âlim ve âdil gibi vasıflar bulunur.**

کش نیابی در مکان و پیش و پس عالم و عادل همه معنی است بس

**1018-Âlim ve âdil vasıfları ma'nâdan ibârettir. Onları ön ve ard gibi mekânlarda bulamazsın.**

Fazilet sahibi bir zata mektup yazıldığı vakit onun ilminden, irfanından ve kemâl-i fazlından bahsedilir. Yoksa, “ sarığiniz, mübarek ve güzel vechinize o kadar yakışıyor, kara sakalınız da ona o derece zinet veriyor ki, hâle içindeki ayın kısmen bulutla örtülmesi andırıyor” denilmez. Kezâ bir hükümdâra verilen bir arzihâlde onun merhametinden ve adâletinden bahsolunur, kaşlarının çatıklığından, yüzün mehâbetinden, bazılarıнын dolgunluğundan ve kuvvetinden, boyunun uzunluğundan ve sairesinden dem vurulmaz. Demek ki insanlarda aranan şey, maneviyyat imiş. O mevcut olduktan sonra sûretin ehemmiyeti kalmıyormuş.

می‌نگنجد در فلك خورشید جان می‌زند بر تن ز سوی لامکان

**1019-Rûh güneşi, lâmekândan cisme akseder. Lâkin feleklere sığmaz.**

گوش سوی قصه‌ی خرگوش دار سخن پایان ندارد هوش دار این

**1020-Bu sözün nihayeti yoktur. aklını başına al. Zihnini tavşan hikâyesine meylettir.**

Bazıları; İnsanda Sultânî ve Hayvânî olmak üzere iki ruh vardır: “ *Âdem'e rûhumdan nefhettim*” Nazm-ı Celilindeki rûh-i menfuh, rûh-i sultânîdir. Onun insan bedenine tealluku, nûrunun aksinden ibârettir. Rûh-i hayvani gibi beden dahilinde değildir, demişler, bazıları da aksini iddia etmişlerdir. **Cenâb-ı Mevlânâ**, ilk görüşü

kabul etmekle beraber sözün uzayacağını, buradaki maksadın ise, ruhun tahkiki olmadığını anlatmak için “ tavşan hikâyesini dikkatle dinle” buyuruyor.

**“TAVŞANIN BİLGİÇLİĞİ VE BİLMENİN FAYDA  
VE FAZİLETİNİN ZİKİRİ VE BEYANI”**  
ذکر دانش خرگوش و بیان فضیلت و منافع دانستن

کاین سخن را در نیابد گوش خر      گوش خر بفروش و دیگر گوش خر  
**1021-Eşek kulağını sat da başka bir kulak al. Çünkü bu sözü eşek kulağı  
anlamaz.**

Malumdur ki işitmekten maksat anlamaktır. Bir kulak ki işittiği sözün anlaşılmasına vasıta olamaz. Onun merkeb kulağından fark yoktur. Merkeb de bir ses işitince kulaklarını diker ve dikkatle dinler, fakat ne söylenildiğini anlamaz. Bundan dolayı **Cenâb-ı Pîr**, bu eşek kulağını değiştir buyuruyor. Kulağın değiştirilmesi tabi mecâzidir. İnsan bilmediği bir lisânı anlayabilmek için erbâbına mürâcaat eder. Talim ve çalışma neticesinde o lisanı anlamaya başlar.

Lisan-ı Hakikat’in erbabı ve tercümânı da Evliyâullah hazerâtıdır. Binâen aleyh ümmetin âriflerine mürâcaat olunursa onların himmetiyle, yavaş yavaş olsa da, anlaşılmaya başlar. Böylelikle eski kulağın mahiyeti değişmiş olur. Bundan başka, ehlûllahın kelimelerini anlamak isteyenler, onlar hakkındaki itikatlarını düzeltmelidirler. Bu tashihi itikad da bir nevi kulak tebdil demektir.

مکر و شیر اندازی خرگوش بین      رو تو روبه بازی خرگوش بین  
**1022-Sen git de tavşanın tilki oynatan ve arslan atlatan mekrini gör.**

Kıssasının alt tarafında tavşanın aldatıp kuyuya düşürdüğü ve helâk ettiği gelecektir. Tavşanın şu hareketi tilkileri bile aldatacak bir maharettir ki, bu da ancak akl-ı selimin işidir. Bu münasebetle **Hız. Mevlânâ** ilmin methine dair bazı beyanlarda bulunuyor.

جمله عالم صورت و جان است علم      خاتم ملک سلیمان است علم  
**1023-Süleyman Alehisselâmın mülk ve hükümetine vâsıta olan yüzük,  
ilimdir. Bütün âlemler sûrettir, canı ve ma’nası ise ilimdir.**

Derler ki **Mühr-ü Süleyman** üzerinde bir takım haller ve nakışlar vardı. Onlar cinleri, şeytanları teshir için yapılmış tılsımdı. Tılsım ise şüphesiz ki o ilme vukûf ile yapılır. Yâhut **Cenâb-ı Hakk, Hız. Süleyman’a** ledünni bir ilim ihsan etmişti de o ilim ve tasarruf sâyesinde insanlardan başka mahlûkata da hükmeylemişti.

Âlemin sûret, ilmin can olmasına gelince evet, âlem cansız bir sûret gibidir ki ancak ilm ile hayat bulur. Beşerîyyetin başlangıcını bir düşünelim: Ebeveynimizin, yani **Adem** ve **Havva Aleyhisselâm**’ın ağaç yaprakariyle örtündüklerini **Kur’an-ı Kerim:**

Arapça

**“ Avret yerlerini cennet ağaçlarının yapraklarıyla üst üste örtmeye başladılar.79”** Âyet-i Kerimesiyle haber veriyor. İlk defa elbise diken zatın **İdris Aleyhisselâm** olduğu rivayet ediliyor. İhtimâl ki o da hayvan derisindendi. Kezâ ilk insanlar, güneşten ve yağmurdan barınmak için ağaç altlarına, dağ kavuklarına,

sığınmışlardı. Mesken vücûda getirmek, köy ve kasaba tesis eylemek çok sonra mümkün olabildi.

خلق دریاها و خلق کوه و دشت آدمی را زین هنر بی‌چاره گشت  
1024-Bu hünerinden, yani ilm ü ma'rifetinden dolayı insana; denizde, dağda ve kırdaki hayvanların hepsi de musahhar olmuştur.

زو نهنگ و بحر در صفرا و جوش زو پلنگ و شیر ترسان همچو موش  
1025-İnsandan kaplan ve arslan, fâre gibi korkar.Ondan denizdeki timsahın sofrası kabarır, endişe eder.

هر یکی در جای پنهان جا گرفت زو پری و دیو ساحلها گرفت  
1026-Ondan periler ve şeytanlar, sahillere kaçmış, her biri gizli bir yere saklanmışdır.

آدمی با حذر عاقل کسی است آدمی را دشمن پنهان بسی است  
1027-Bundan dolayı insanın gizli düşmanları çoktur. Binâenaleyh, çekingen ve ihtiyatlı olan, akıllı kimsedir.

می‌زند در دل بهر دم کوبشان خلق پنهان زشتشان و خوبشان  
1028-Allâh(C.C.)'ın, bizim nazarımızdan gizli, bir takım mahlûkatı mevcuddur ki kötülerini de vardır, iyileri de. Onların darbeleri her an insan kalbine tesir eder.

*Abdullah bin Mesud (R.A.)*'nın rivâyet ettiği bir Hadis Şerif'te beyan buyurulduğu üzere gerek şeytan, gerek melek tarafından insana bir lemme yani ilkâ ve ilham vaki olur.

Şeytanın ilkasını, meleğin ilhâmını hepimiz tecrübe eylemişizdir. Binâenaleyh kendimizde hayra dâir bir teşvik bulduk mu bunun melekten olduğunu bilmeli ve Elhamdülillah demeliyiz. Şerre dâir bir şeyi hissedince de bunun şeytanın bir ilkası olduğuna kail olup, euzü çekerek şeytanın şerrinden *Allâh(C.C.)*'a sığınmalıyız.

Burada bilfarz biri çıkar da diyebilir ki; Melekten, şeytandan bahsediyorsun. Mevcud bir şeyin meşhud olması lazım gelir; eğer dediklerin doğru olsaydı, yani melek ve şeytan dediğin görünmez mahlûkat mevcut olsaydı elbet görünürlerdi. Buna cevap verilir ki; teneffüs ettiğimiz havanın mevcûdiyetinde kimsenin şüphesi yoktur, vücûdumuza dokunmasından bunu hissediyoruz. Fakat o hissettiğimiz şeyi göremiyoruz. Eğer her mevcûdun görülmesi kabil olsaydı havanın da görülmesi lazım gelirdi. Amma denilecekmiş ki hava, latif bir cisimdir de onun için görülüyor. Melekle şeytanın kesif olduğunu, onların bizim yaratılışımızda bulunduğunu kim iddia etti? Şu halde tahakkuk ediyor ki *Allâh(C.C.)*'ın mahlûkatı bizim görebildiklerimizden ibâret değil. Görmediğimiz, bilmediğimiz bir çok yaratık daha vardır.

*H.z. Mevlânâ* bunu temsil ve ispat için buyuruyor ki:

بر تو آسیبی زند در آب خار بهر غسل ار در روی در جویبار  
1029-Gusletmek için dereye girersen, su içindeki dikenin sana zararı dokunur.

چون که در تو می‌خلد دانی که هست گر چه پنهان خار در آب است پست

**1030-Her ne kadar diken su içinde gizli ve görünmez bir halde ise de, sana dokunup ayağına batınca mevcud olduğunu anlarsın.**

İnsan yıkanmak için denize yahut dereye girer. Su bulanık olursa dibinde ne olduğunu göremez. Halbuki orada sivri bir taş, bir cam kırığı yahut bir diken parçası bulunması mümkündür. İşte o görünmeyen şey, üstüne basan adamın ayağını yaralar, yahut batar. Ayağı yaralanan, ancak bundan sonra görünmeyen bir cismin orada mevcut olduğunu anlar. Bunun gibi bizim görmediğimiz bir takım mahlûkat vardır ki onlardan ikisi, şeytan ile melektir. Mevcûdiyyetlerini *Allâh(C.C.)*'ın ve peygamberin haber vermeleriyle öğreniyoruz. Sonra yine varlıklarını ma'neviyyatımızdaki tesirleriyle anlıyoruz.

از هزاران کس بود نی یک کسه      خار خار وحیها و وسوسه  
**1031-Kalbe ârız olan vesvese ve hile dikenleri bir kimseden değil, binlerce kişiden olur.**

تا ببینیشان و مشکل حل شود      باش تا حسهای تو مبدل شود  
**1032-Sabret ki hislerin tebeddül etsin. O vakit onları görürsün, müşkilin de hallonur.**

تا کیان را سرور خود کرده‌ای      تا سخنهای کیان رد کرده‌ای  
**1033-O zaman kimlerin sözünü reddetmiş, kimleri kendine muktedâ kılmış olduğunu anlarsın.**

Şimdilik hislerinde kesâfet galip olduğu için lâtif cisimlerde bulunan melekleri göremiyorsun. Sabret bakalım. Ölüm dünyaya karşı gözlerini kapatıp da, basiret gözüün öbür tarafa açıldı mı, şimdi inkâr ettiklerini o vakit görür ve müşkilini halledersin. Hem de *Allâh(C.C.)*a ve peygamberine inanmayıp da bir takım dinsiz, imansız herifleri rehber ittihaz etmiş, onların hezeyanlarına kanmış olduğunu anlarsın. *Mekke müşrikleri, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizden* Melekleri görmek talebinde bulunmuşlar, sana melek gelip de vahy getiriyorsa bize de görünsün demişlerdi de onlara karşı:

Arapça  
**“Bir gün melekleri göreceklersin ki o gün mücrimler için müjde yoktur.80”** Âyet-i Kerimesi nâzil olmuştu.

**“AV HAYVANLARININ TAVŞANDAN, DÜŞÜNCESİ SIRRINI TEKRAR SORMALARI”**

باز طلبیدن نخجیران از خرگوش سر اندیشه‌ی او را

در میان آر آن چه در ادراک تست      بعد از آن گفتند کای خرگوش چست  
**1034-Ondan sonra dediler ki ey çevik tavşan; zihninde olan tedbiri meydana koy.**

باز گو رایی که اندیشیده‌ای      ای که با شیری تو در پیچیده‌ای  
**1035-Ey arslana sarılıp uğraşmaya kalkışan; düşündüğün sırrı izah et.**

عقلها مر عقل را یاری دهد      مشورت ادراک و هشپاری دهد  
**1036- Danışmak, idrâk ve izan verir. Akılların bir akla yardım olur.**

مشورت کالمستشار موتمن  
گفت پیغمبر بکن ای رایزن  
**1037- Hazret-i peygamber, ey rey verecek kimse; meşveret et ki müsteşar olan mü'temendir, buyurdu.**

“İstişâre edilecek emin olmalıdır” Hadisine işârettir ki, bu Hadis-i Şerifi **Ümmü Seleme ve Ebû Hüreyre (R.A.)hüma** rivâyet etmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki bir işte istişâre lazım olmakla beraber o işi bilen ve kendisine emniyet ve i'timad edilen kimse ile yapılması elzemdir. Yoksa mutahassıs olmayan bir kimseden rey sormak meselâ hâkimden ilaç, hekimden hukuk davası sormak gibi olur. Kezâ sorulan bir mesele hakkında malûmatı olmayan adam da mahzâ bilgiçlik taslamak için mütâle'a beyânına kalkışmamalıdır. Bu işi ben bilmem, bir ehline sor demelidir. Böyle yapmazsa yukardaki Hadis-i Şerifin hükmüne riâyet etmemiş, âdetâ emniyeti su'-i istimâl etmiş olur.

**“ SIRRINI SOKMAKTAN TAVŞANIN ONLARI MEN'ETMESİ”**

منع کردن خرگوش راز را از ایشان

جفت طاق آید گهی گه طاق جفت  
گفت هر رازی شاید باز گفت  
**1038-Tavşan dedi ki: her sırrı açık söylemek lâyük değildir. Bazen çift tek gelir, bazen da tek, çift zuhûr eder.**

Meşveret lâzımdır, amma sırrın gizlenmesi elzemdir. Bir sır, herkese açıkça söylenilmez ve söylenilmemelidir. **Hz. Ali Kerremallahü Veche** buyurmuştur ki: **“ Sırrın esirin makamındadır, söyleyecek olursan sen ona esir olursun.”**

Bir sır açıkça söylenemez. Kapalı söylenildiği için de doğru bir cevap alınamaz İstişâre edilen kimsenin meseleyi layıkıyla anlayamacağı için iyiye kötü, kötüye iyi demek ihtimâli vardır. Böyle bir müşâvere ve mütâle'nin neticesinin de tek yerine çift, çift yerine tek çıkacağı bedihi bir şeydir.

تیره گردد زود با ما آینه  
از صفا گر دم زنی با آینه  
**1039-Aynaya hohlayacak olursan parlaklığı zâil olur. Bize karşı yüzü derhal bulanır.**

İnsan parlak bir aynaya hohlarsa nefesinin tesiriyle aynanın yüzü buğulanır ve bakanı göstermez olur. Bunun gibi, bir sır da başkasının kalbine aksetti mi ihtimâl onun hasedini tahrik eder de kalp aynasını bulandırır. Binâen aleyh insan sırrını saklamalı, her şeyini herkese söylememelidir.

از ذهاب و از ذهب وز مذهب  
در بیان این سه کم جنبان لب  
**1040-Şu üç şeyin, gidişinin, altının, ve mezhebinin beyânı husûsunda dudaklarını kımıldatma, yani onlardan bahsetme.**

Burada, **Hz. Mevlânâ**, “ altınını, gidişini ve mezhebini ört” diye bir Hadis-i şerife işâret etmektedir.

در کمینت ایستد چون داند او  
کین سه را خصم است بسیار و عدو  
**1041-Çünkü bu üç şeyin hasmı ve düşmanı çoktur. Düşman onu anlayınca sana karşı pusu kurar.**

Öyle değil mi? Düşmanlığın başlıca sebepleri, ihtirâs ve intikam hisleridir. Servetinden bahseden, benim şu kadar altınım, şu kadar mücevherim var diyen bir

adam, bir takım altın perestlerin hırsını uyandırır. Binâe naleyh evi, yahut mağazası gece dolaşanların ziyâretgâhı olur. Kezâ bir kimsenin gideceği yeri söylemesi, bilhassa düşmanlarına bildirmesi tehlikelidir. Bir pusuya uğramak ihtimâli vardır. Nitekim **Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz**, ekseriyya bir gazaya giderken başka cihete gidiyormuş gibi davranır, münâsip bir yerde yolu değiştirirdi. Kezâ bir adamın her yerde dininden, mezhebinden, yahut dinsizliğinden mezhepsizliğinden bahsetmesi o dinin ve mezhebin tarafdârları, yahut hasımları arasında hoşnutsuzluğu mûcip olur. Belki de intikam almaya kalkışmalarına sebebiyyet verir. Filen bir şey yapamamalar bile sözle mukabele etmelerine, meydan verir.

Lâyıklık, kimsenin dinine ve itikadına karışmamak imiş. Pek ala. Ben inanmayanlara bir şey söylemiyorum. Fakat onlar da bana: “Niçin inanıyorsun?” diye tarizde bulunmamalıdır. Meselâ bir kısım halk, bir camii şerife namaz kılmak, **Allâh(C.C.)**’ına kulluk vazifesini ifâ etmek için gelir. Cüz’i bir kısım da vazifenin ifâsı için değil, ancak binâdaki mimarı sanatı, duvarlardaki çinileri, halılarındaki nakışları görmek için gelir. Ben onlara niçin cami’e abdestsiz giriyorsunuz demeyeceğim. Lakin onlar da bana:

“- Manşer; yirminci asırda din mi olur? olsa bile, Arap harsı ile Türk milliyetinin ne münâsebeti var?” gibi hezeyân etmemelidir. Edecek olurlarsa hareketleri layıklık olmaz. Taarruz ve tecavüz olur. Layıklıkta, yeni içtihatlar gibi eski itikadlara da ses çıkarmamak gerektir.

Aksi takdirde, yani bir adam her yerde dininden, yahut dinsizliğinden bahsedecek olursa hilâfını düşünenlerin hiç olmazsa kalbini kırmış olur. Hülâsa: insan, sırrını muhâfaza etmeli, herkese her şeyini söylememelidir.

کل سر جاوز الاثنین شاع      ور بگویی با یکی دو الوداع

**1042-Eğer bir iki kişiye söyleyecek olursan sırra veda etmek lâzımdır. Çünkü bir sır, ikiye tecavüz etti mi şuyu bulur.**

İkiden maksad; söyleyenle dinleyendir. Muhatab, işittiği o sırrı başkasına o da bir başkasına söyleyebilir. Yahut iki dudaktır ki, aralarından çıkan bir söz, ağızdan ağıza intikal eder.

بر زمین مانند محبوس از الم      گر دو سه پرنده را بندی به هم

**1043-Eğer iki, üç kuşu birbirine bağlasan, toprak üstünde mahbus ve elemli kalırlar.**

در کنایت با غلط افکن مشوب      مشورت دارند سرپوشیده خوب

**1044-Gizlice, güzel ve bakanları gaflete düşürecek sûrette kinâyeli meşverette bulunurlar.**

**Hız. Mevlânâ**, meşveretin kinâyeli bir sûrette yapılmasını da izâh ediyor ve bağlanmış kuşları misal getiriyor. Kuşlar tutulup bağlansalar, hatta bir kafes içine konulsalar birbirleriyle dövüşüyor gibi görünürler, kaçmak ve uçmak sevdâsından vazgeçmiş gibi bulunurlar. Halbuki onların yekdiğerleriyle gagalaşması, tutanı aldatıp da ayırmak için ayak bağlarını çözdürmek, yahut kafes kapısını açtırıp kurtulmaya bahane bulmak içindir.

گفته ایشانش جواب و بی خبر      مشورت کردی پیمبر بسته سر

**1045-Hazret-i Peygamber üstü kapalı meşveret ederdi. Cevap verenler, suâlin hakikatinden haberdar olmadıkları halde cevap verirlerdi.**

تا نداند خصم از سر پای را      در مثالی بسته گفتی رای را  
 1046-Düşman baştan ayağı, meselenin aslını ayırt edemesin diye Resûl-i Ekrem, suâlini mürettep bir misâl ile irâd eylerdi.

وز سؤالش می‌نبردی غیر بو      او جواب خویش بگرفت از او  
 1047-Aleyhisselat Efendimiz, suâlinin cevâbını istişâre ettiğinden alırdı. Fakat yabancı olan o suâlin hakikatinden koku alamazdı.

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhil Vesselem Efendimiz Hazretleri'nin sünnet-i seniyyesinden biri de bu idi ki bir mesele hakkında meşveret buyuracağı vakit, meclis-i seâdette münafıklardan biri bulunursa suâlini bir misâl ile irâd eyler, eshâb-ı Kiramdan rey toplayıp ona göre hareket ederdi. O münâfık ise edilen müşâvereden bir şey anlamazdı.

### “TAVŞANIN HİLESİ KISSASI”

#### قصه‌ی مکر خرگوش

ساعتی تاخیر کرد اندر شدن      بعد از آن شد پیش شیر پنجه زن  
 1048-Tavşan, gıtmeyi bir müddet geciktirdi. Sonra o pençe atan arslanın yanına gitti.

خاک را می‌کند و می‌غرید شیر      ز آن سبب کاندر شدن او ماند دیر  
 1049-Tavşanın gecikmesinden dolayı arslan, hiddetinden toprağı kazıyor ve böğürüyordu.

خام باشد خام و سست و نارسان      گفت من گفتم که عهد آن خسان  
 1050-Diyordu ki: ben demiştim ya. O alçakların ahdi hamdır, gevşektir, vefâsızdır.

چند بفرید مرا این دهر چند      ددمه‌ی ایشان مرا از خر فگند  
 1051-Onların bir ağızdan bağırışıp ulumaları, beni eşekten düşürdü, aldattı. Şu zaman, bana niceye kadar hud'a edecektir?

چون نه پس ببند نه پیش از احمقیش      سخت درماند امیر سست ریش  
 1052-Sakalını ele vermiş olan emir, ahmaklığından önünü ardını göremediği için ziyâde âciz kalır.

Vahşi hayvanların emiri olan aslanın şu sözleri dolayısıyla Hz. Mevlânâ, imâret ve hükümet mevkiinde bulunanların dikkatini ve ihtiyatlı olmaları لازم geldiğini, idâresizlikten ötürü sakalını ele veren, işleri maiyyeti memurlarına bırakan âmirlerin, günün birinde önünü, ardını göremeyecek kadar müşkilâta uğrayacağını ima ediyor. Yine bu bahse devam ile diyor ki:

قحط معنی در میان نامها      راه هموار است و زیرش دامها  
 1053-Yol doğru amma altında tuzaklar vardır. Bir çok parlak isimler mevcud. Lâkin onlarda ma'na kıtlığı bulunmaktadır.

لفظ شیرین ریگ آب عمر ماست      لفظها و نامها چون دامهاست  
 1054-Lâfızlar ve isimler tuzak gibidir. Parlak lâfız ise bizim ömür suyumuzun kumudur.

Sûretâ doğru ve tehlikesiz görünen bir caddenin altında tuzak ve lağım bulunma ihtimâli vardır. Bunun gibi idâre işleri de sathı bir nazarla bakılınca kolay ve parlak görünür. Hatta bir amirin vazifesi kağıt havale etmekten, yazılan müzekkere ve derkenarlara böyle değildir. Bir dairenin başında bulunan bir amir o dairenin her işinden mesûldür. Eğer o âmir, gözünü dört açmazsa, maiyyetini iyi seçmezse, işe adam değil, adama iş bulmak sevdasından vazgeçmezse, tabidir ki, muvaffakiyyet gösteremez. Bir âmirin muvaffakiyyeti maiyyet ve memurlarının iffet ve istikâmetiyle beraber ihtisâslarına bağlıdır. Yoksa sade isim ve şöhrete aldanan, yahut şunun bunun tavsiyesiyle memur olan bir amir hiçbir vakit bir iş göremez.

İnsanların müsemmalarını tedkik ve tecrübe etmeden isimlerine, şöhretlerine ve zâhir hallerine kapılmak, adeta bir tuzağa tutulmak demektir. Öyle, zeki, ve emsâli parlak isimlere aldanmamız, bizim için ömür törpüsü olur. Kum, nasıl suyu içer, bitirir, kurutursa müsemmanın hilâfına olan isimlere kapılmamız da bizi öylece bitirir, kurutur.

آن یکی ریگی که جوشد آب ازو      سخت کمیاب است رو آن را بجو  
1055-Kendisinden su kaynayan kum pek nâdirdir. Öyle olmakla beraber  
git de onu ara.

منبع حکمت شود حکمت طلب      فارغ آید او ز تحصیل و سبب  
1056-Oğul; işte o kum, Allâh(C.C.) adamıdır ki kendiliğinden ayrılmış ve  
Hakk'a vâsıl olmuştur.

**1057-Ondan dinin tatlı suyu kaynar. Tâliplere, ondan, hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.**

Dinden maksad saadeti ebediyye tahsildir. Onun husulü de yine dinin ab-ı hayâtını içmekle mümkündür. O âb-ı hayat ise kumlu ve saf bir menba gibi olan ricâullahın kelâm-ı âlisidir. Binâen aleyh dinin âb-ı hayatını kana kana içmek istersen ehlullah hazeratının sohbetinden istifade et. İşte **Hız. Mevlânâ** da dinin ve hakikatin coşkun menbalarından biridir. **Mesnevî**'nin beyitleri, o coşkun kaynağın feyyaz dalgalarıdır. Bir su başına giden kimse harareti nispetinde ordan müstefid olur. Susamayan kimse hiç içmez. Harareti az olan, dudaklarını ıslatır. Fakat susuzluktan tutuşmuş yanmış olan çeşmeye sarılır, içer içer, kanmak bilmez. **Mesnevî** ile samileri de böyledir. Maneviyyat teşnesi oldukları için o feyz menba'ından ayrılmak istemezler. **Cenâb-ı Hakk** feyizlerini müzdâd etsin.

**1058-Merd-i ilâhiden başkasını kuru kum farzet ki her vakit senin ömrün su gibi içer.**

**Hafız-ı Şirâzi** bir gazelinde:

“Bir dere kenarında otur da ömrün geçişini seyret” der. Malûmdur ki derenin suyu bir çok damlalardan müteşekkildir. Suyun akmasıyla o damlalar da akıp gider, bir eski yerine gelmez. Ömür de böyledir. O da sayılı birkaç nefesten ibarettir. İnsan bir defa nefes alıp verdi mi ömür suyunun iki damlası gitmiş demektir. Diğer cihetten bir dere, mecrây-ı tabiisinde cereyan ederse akacağı kadar akar. Lakin kumsal bir vâdiden, kızgın bir çölden geçecek olursa onun ateşin kumları, derenin suyunu emer, çabucak kurutur. İşte **Allâh(C.C.)** ehlinden gayrisinin sohbeti de

hayat nefeslerimizi böylece emer, bitirir. O gibilerle bihude konuşmak nafîle yere çene çalmak derenin suyunu kumlu çölde kurutmak gibi olur. Binaen aleyh:

**1059-Hakim olan bir zât-i ma'nevîden hikmet talebinde bulun ki onun feyzi ile sen de basir ve alim olasın.**

منبع حکمت شود حکمت طلب فارغ آید او ز تحصیل و سبب

**1060-Hikmet tâlibi, giderek hikmet menba'ı olur. Olduktan sonra da tahsil esbâb kaydından kurtulur.**

**Cenâb-ı Pîr** buyuruyor ki, kim olursa olsun ve ne mevki'de bulunursa bulunsun, erbâb-ı irfândan olmayan kimselerle ülfet eylemek, ömrü heder eder. Onun için ehlullahı hikmet meclislerine gitmeli, onlardan hikmet ve hakikat talep etmeli. Hikmet ve marifet tâlibi olan, sıdk ve ihlâs ile talepte bulunursa günün birinde hikmet menba'ı olur. Menba'dan su kaynadığı gibi onun kalbinden de hikmet fışkırır. Nitekim bir Hadis-i Şerif de: "Bir kimse sabah **Allâh(C.C.)** için ihlas gösterirse, ri'yâ ve nifaktan ari olarak ibadette bulunursa kalbinden hikmet menbaları zuhûr eyler" buyurulmuştur.

Ehlullah meclisinde bulunanlar da onların feyizleri sâyesinde hikmet menba' olurlar.

Zâten hikmet-i hakikiyye, hikmet-i İslâmiyyedir. Bazı kimseler şark ile garbın ve Müslümanlarla gayr-ı Müslimlerin hikmetini birleştirmek husûsiyle İslam tasavvufunu frenk felsefesiyle bir meslek saymak istiyorlar. Halbuki doğru değildir. **Mevlânâ Câmi kuddise sirrûhu:**

"Yunan felsefesi, nefsin ve hevâ vü hevesin ikaâtından ibarettir. Ehl-i imanın hikmeti ise peygamberin buyurduklarıdır" demektir. Peygamberin buyurdukları **Kur'an'a** ve Hadise şâmilidir, çünkü her ikisi de lisân-ı Peygamberi ile tebliğ olunmuştur. Binâen aleyh: "**Kur'an**, Peygamber lisânından olmakla beraber her kim, **Hakk** söylemedi derse o kâfirdir."

Hülâsa; felsefe başka, hikmet-i İslâmiyye demek olan tasavvuf başkadır. Birinin, yani felsefenin menba'ı akıldır. Öbürünün, yani tasavvufun me'hazi **Kur'an** ve Hadistir. Feylesofların ilham menba'ları akıl olduğu, akıllar da muhtelif bulunduğu için, felsefede birbirine zıt meslekler vardır. Tasavvufun me'hazi Kuran ve Hadis olduğu için mutasavvife arasında ihtilâf yoktur. Hepsî Müttehid ve muvahhidir. Bunların bazı tabiratta yekdiğerine müşâbeheti, meselâ **Ahmet** ve **Muhammed** ile **Piyer** ve **Mişon**'un sûreta biribirine benzemesi kabilindendir. İşte ehlullah hazarâtından hikmet tahsili ile hikmet menba'ı olan zevât, hikmet kitapları mütâle'asından müstağni bulunur. **Hiz. Mevlânâ** bunu bir misal ile izah için diyor ki:

عقل او از روح محظوظی شود لوح حافظ لوح محظوظی شود

**1061-Hâfızın levhası, levh-i mahfuz olur. Onun akli, ruhtan haz ve feyz alır.**

**Arabistan'da** bir âdet vardır. Çocuklar mektebe giderken bir tahta götürürler. Hoca vereceği dersi ve o tahtanın üstüne yazar. Çocuk bu sûretle hem okumak, hem yazmak öğrenir, hem de hâfız olur. İşte o tahtaya levha derler ki üstündeki yazılar hafızın zihni levhasına intikal eder. Orada mahfuz kalacağı için adeta levh-i mahfuz halini alır. Rûhun yardımıyla hâfızın akli ve hafızası onu muhafaza eder. Kendisini Mushafa bakmak ihtiyâcından vâreste kılar. Ma'mâfih Mushafa bakıp okumak, ezbere tilâvet etmekten efdaldır demişlerdir. Çünkü

yüzünden okumak, hıfzı kuvvetlendirir. Şayet hatırda yanlışı kalmış bir kelime varsa o, düzeltilir.

Kâmil bir zâtin ayn-ı hikmet olan sözleri de, dileyen levha-i hıfzına nakşolunup orada mahfuz kalır ve çoğaldıkça kendisi hikmet menba'ı haline gelir.

بعد از این شد عقل شاگردی و را چون معلم بود عقلش ز ابتدا

**1062-Evvelce aklı, kendisine muallim olan kimsenin sonradan yine o akıl, şâkirdi olur.**

گر یکی گامی نهم سوزد مرا عقل چون جبریل گوید احدا

**1063-Akıll, ona cebrâil gibi der ki: Ey Ahmed; eğer bir adım daha atacak olursam kurb-i ilâhi beni yakar.**

حد من این بود ای سلطان جان تو مرا بگذار زین پس پیش ران

**1064-Ey sultan-ı can, ey şehriyâr-ı ma'nevi; sen beni bundan sonra bırak da ileri git. Benim hududum burasıdır.**

İnsanın ma'kûlâtı idrâk etmesi, ancak akıl vâsıtasıyladır. Aklın erdiği ve doğruluğuna hükmettiği şeylere ma'kûlât, ermediği şeylere gayr-ı ma'kûlât derler. Gayr-ı ma'kûlât iki türlü olur. Birincisi manevi yüksekliğinden dolayı aklın idrâkine tenezzül etmez. **Hız. Ömer'in, Kürdistan'da muhârebe eden Sâriye** ismindeki serdarının muhasaraya düşeceğini **Medine'den** görüp, mescidde hutbe okurken: **"Ya Sâriye El cebel"** diye seslenmesi, **Sâriye'nin** de bu ihtârı işitip dağa çekilerek düşmanın muhasarasından kurtulması gibi. İşte bu hadise, yüksekliğinden dolayı aklın ermediği hallerdendir.

İkincisi; akla mugayır ve delice hareketlerdir ki onlara da akıl ermez ve şuur ihâtâ etmez. Geliri masrafına kâfi gelmeyen bir kimsenin, yeniden masraflar açması ve israflarda bulunması gibi.

Bir kimsenin malumatı da, aklın fevkine çıkıp da zevkiyyat derecesini buldu mu evvelce muallimi ve sebep-i tafahhümü olan akıl, talebe gibi kalır. Âdeta **Nebiyy-i ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem Efendimiz'in** karşısında hareketten âciz olan Cebrâile benzer.

**Cenâb-ı Pîr**, böyle demekle miraç kıssasına işaret ediyor. Malûmdur ki leyle-i miracda **Hız. Peygamber'in** kılavuzluğu hizmetinde bulunan **Cebraîl Aleyhisselâm Sidretülmüntehâ'ya** gelince orada durmuş, daha ileriye gidemeyeceğini: "Parmak ucu kadar ilerlersem yanarım" itirazıyla arzylemişti. **Aleyhisselâtü Vessellâm Hazretleri** ise refref-i aşka süvâr olarak ilerlemişti ki evvelce rehberliğinde bulunan **Cebraîl** onu takip edememişti.

**Allâh(C.C.)** rahmet eylesin, **Süleyman Çelebi**, Mevlidinin miraç faslında bu bahsi ne kadar aşkane tasvir eder. **Cebraîl'e:**

**Ger geçem bir zerre denlû ilerû,**

**Yanarım baştan ayağa ey ul,**

dedirtir. Lisân-ı Muhammediden de:

**Çün ezelden bana aşk oldu delil,**

**Yanar isem ben yanayım ey Halil.**

Cevabını verir.

**Hız. Mevlânâ** bundan sonra yine cebr bahsine dönüp diyor ki:

او همین داند که گیرد پای جبر هر که ماند از کاهلی بی‌شکر و صبر

**1065-Tembellikten dolayı şükür ve sabır etmekten geri duran kimse bilmiş olsun ki cebrin ayağını tutmuştur.**

Cebrin ayağını tutmak, cebri olmaktan kinâyedir. Yani bir adam, **Hakk'**ın verdiği kavlen ve filem şükretmezse, vermediğine de lisânen ve kalben sabretmez ve teslimiyyet göstermezse menşe'i tembellik olan cebriliğe kendisini teslim etmiş olur.

تا همان رنجوری‌اش در گور کرد      هر که جبر آورد خود رنجور کرد  
**1066-Cebriliğe kalkışan, hastalık taslamış olur ki o hastalık onu mezara götürür.**

**Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz:**

**“Hasta değilkən hastayım demeye kalkışmayınız. Zirâ hastalık taslayınca hakikaten hasta olursunuz”** buyurmuştur.

İnsanın maksatlı olarak hastayım demesi ve hastalık taslaması; yemesini, içmesini, yatmasını, kalkmasını değiştirir. Öyle ya hasta olduğunu söyleyen bir adam, etrafındakileri inandırmak için mutadından az yemeye, hatta canım istemiyor diye yememeye mecburdur. Keza kalkacak halim yok diye yatmak ıztıraplandır. Bütün şu haller, itiyadın değişmesi demektir. İtiyadın bozulması, mizacın da bozulmasını intaç eder. Mizaç bozulunca sıhhat bozulmuş olur. Neticede sapasağlam bir adam hastalanır, zayıflar, bakılmazsa da ölür. Bunun gibi çalışarak, çabalayarak kuvvetli olan bir kimsenin, **Allâh(C.C.)** isterse yaptırır, diye tembellik etmesi, o sağlam şahsın kendisini hasta göstermesi gibidir. Tembelliğin neticesi sefâlet, sefâletin sonu ise felakettir. Zikrettiğimiz Hadisin meâlîni **Hız. Mevlânâ** nazmen ifade ediyor.

رنج آرد تا بمیرد چون چراغ      گفت پیغمبر که رنجوری به لاغ  
**1067-Resûl-i ekrem hazretleri; yalandan hastalık, hakiki hastalık getirir ve sahibi, kandil gibi söner, gider buyurmuştur.**

Bundan sonra cebr kelimesinin lugat manasını beyan ederek bazı hakikatleri bildiriyor:

یا بییوستن رگی بگسسته را      جبر چه بود بستن اشکسته را  
**1068-Cebr nedir? Kırık bir kemiği sarıp bağlamak, yâhud kopmuş bir damarı rabtettir.**

بر که می‌خندی چه پا را بسته‌ای      چون در این ره پای خود نشکسته‌ای  
**1069-Madem ki bu yolda ayağını kırmamışsın, kime gülüyorsun, neden ayağını sarmışsın?**

**Hız. Mevlânâ**, cebr meslekinde bulunanlara hitap ederek diyor ki; cebr kırık bir uzvu sarmak ve bağlamak demektir. Cebr ise çalışıp çabalamak sonunda elin, ayağın incinip kırılmasıyla hâsıl olur. Sen çalışmıyorsun ki bir yerin incinsin de sarılmaya muhtaç olsun.

Atıl ve batıl bir herifin cebrilik iddiasına kalkışması, kırık ve çıkık olmayan bir uzvun sarılmasına benzer. Şu halde hem tembellik etmek, hemde cebr davasında bulunmak iki zıddı cem'e çalışmak, istihza etmek isterken, elâleme maskara olmaktır.

در رسید او را براق و بر نشست      و آن که پایش در ره کوشش شکست  
**1070-Tâ'at ve ibâdet yolunda mübârek ayakları şişen nebiyy-i Ekrem sallallah ü aleyhi vesselleme Burak geldi. O da bindi.**

قابل فرمان بد او مقبول شد      حامل دین بود او محمول شد

**1071-Aleyhisselat efendimiz dinin hamili idi. Burak'ın mahmülü oldu. Allâh(C.C.)'ın emini kabil idi. Cenâb-ı Hakk'ın makbûlü oldu.**

**“Habibim, Kur'an'ı senin meşakkat çekmen için inzâl etmedik.81”**

Âyet-i Kerimesinin tefsirinde beyan edildiği üzere **Seyyidül Mücahidin Efendimiz** sabahlara kadar namaz kılar, taat ve ibadette bulunurdu. Uzun uzadıya kıyamda bulunmasından mübarek ayakları şişmişti. Zât-ı akdesinin mağfur ve masul olmasının karşı bu kadar mücahedesinin hikmetini soranlara: **“Allâh(C.C.)'ın lûtuflarına karşı ben, şükreden bir kul olmayım mı? Hâlıkıma şükran-ı fi'lide bulunmayayım mı?”** buyurmuştu.

Dinin emirlerini yüklenmiş olduğu için kendisine **Burak** gönderildi ve ona bildirildi. Yani hamil iken mahmul oldu. **Allâh(C.C.)'ın** emrini tamamıyla kabul ve kemâliyle ifa ettiği için de **Hakk'ın** makbûlü oldu.

بعد از این فرمان رساند بر سپاه تا کنون فرمان پذیرفتی ز شاه

**1072-Resûl-i ekrem, şah-ı hakikinin, Allâh(C.C.)'ın, fermânın evvelce kabul etti. Sonra da asker gibi olan ümmete Hakk'ın fermanını erîştirdi ve ahkâmını tebliğ etti.**

بعد از این باشد امیر اختر او تا کنون اختر اثر کردی در او

**1073-Cenâb-ı peygambere yıldız o kadar te'sir etti ki sonra yıldızların da emiri oldu.**

Gece olup da yıldızlar kubbe-i semâda durduğu müddetçe **Resûl-i Ekrem** namaz kılar ve ibadet ederdi. Yıldızların zât-i akdesine tesiri, bu olsa gerektir.

پس تو شك داری در انشق القمر گر ترا اشكال آید در نظر

**1074-Resûl-i Ekrem'in emir-i kevâkib ve hükümrân-ı eflâk olması sana işkâl verecek olursa, şakk-ul'kamer mucizesinin vukû'unda da şüphe eder misin?**

**Arapça**

**“Kıyamet yaklaştı ve ay iki parça oldu.82”** Âyet-i Kerimesinde beyân olunduğu üzere asr-ı Nebevide, **Resûlullah(S.A.V.)'ın** mübârek parmağıyla ettiği işâret üzerine Kamer ikiye ayrılmış, sonra birleşmişti. Bi'setin yedince senesinde ve **Hz. Hamza** ile **Hz.Ömer'in** İslam'ından sonra **Mekke** müşrikleri Müslümanlarla münasebetlerini kesmişler, onlarla alış veriş etmemeye, kız alıp vermemeye, vesaireye dair bir ahidnâme yazmışlar, onu **Kabe'nin** duvarına asmışlar, bil'umûm ehl-i iman ile taraftarlarını **Mekke'nin Şi'b-i Ebi Tâlib** denilen mahallesine çekilmeye mecbur bırakmışlardı. Müslümanların bu mahsûriyyeti üç sene sürdü. Bu müddet zarfında aç kaldıkları olmuştur. Yalnız hac mevsimlerinde serbest kalırlardı. Çünkü eşhuru hürum dedikleri recep, zilka'de, zilhicce ve muharrem aylarında mukatele ve mücadele müşriklerde memnu' idi.

Mahsûriyyet senelerinin birinde ve **Aleyhisselat Efendimizin Mine** mevkiinde bulunduğu bir gecede kamer bedir halinde, zilhiccenin 14.gecesinde Zât-i Risâletten mucize olarak bedri ikiye ayırmasını istediler. **Sâhib-ül'mucizat Aleyhi Ekmelüttehiyyat Hazretleri** mübarek parmağıyla işâret edince kamer ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle kaldıktan sonra birleşti. **Ebû Cehl** ve emsâli müşrikler: **“-Amma usta sihirbaz imişsin!”** hezeyânını ettiler.

Müteaddid sahabiden rivayet olunduğu halde, bu mucizeyi beyan eden ayete müfessirlerden bazıları da isbad ederek **“Kamer, kıyâmette yarılacaktır.”** manasını vermişler, **“mâzi sigasıyla irâd edilmesi bu hâdisenin mutlaka vuku bulacağına binâendir”** demişlerdir. Halbuki bu tevile lüzum yoktur. Zaten Âyet-i Celilenin alt

tarafı: “ Müşrikler; bir ayet, bir mucize âlâmeti görünce daimi bir sihirdir diyorlar” Nazm-ı Kerimdir ki bu manaya müsâit değildir. Söylediğim gibi şakkulkamerin vuku bulunduğu, eshabdan müteaddid zevâtın rivayetiyle sabittir. Şu halin sâir milletler tarihlerinde bulunmaması onun vuku bulmadığına delalet etmez. Bu hâdisenin olacağı evvelce ilan edilmiş değildi ki o anı herkes bekleyip dursun. Ara sıra vuku bulan ay ve güneş tutulmalarının ne vakit tutulacağı ve ne zaman kurtulacağı gazetelerle ilan edildiği halde kaç kişi merak edip de gök yüzünü bakıyor. Bundan başka arzın küreviyyeti, safha-i kamerin her yerde; ayn-ı saatte ve aynı iftifada görülmesine manidir.

Hülâsa; biz Müslümanlar, şakkulkamer mucizesinin vuku bulduğuna inanırız. Çünkü nebilerin mucizesi haktır. Mucizenin küçüğü, büyüğü arzisi semâvi arasında fark yoktur.

İşte *Sallallahü Aleyhi Ve sellem Efendimiz, Allâh(C.C.)*’ın emirlerini tamamiyle kabul ve kemâliyle tatbik eylediği için tebliğ-i ahkam etmeye ve emir vermeye başladı. Geceleri ibadetle ihya eylediğinden seyyârelere ve semâvâta hükümrân oldu; nitekim kamer, bir işaretiyle ikiye ayrıldı.

Bu mucize dolayısıyla *Hız. Mevlânâ* bazı nasihat veriyor ve diyor ki:

ای هوا را تازه کرده در نهان تازه کن ایمان نه از گفت زبان

**1075-Ey kalbinde heva ve hevesi gizlice tazeleyip duran; imânını yenile; fakat yalnız dilinde değil, kalbinle berâber tâzele.**

Çünkü kalp mutekid olmadığı halde, yalnız dil ile ikrarın, münâfık imanından farkı yoktur.

کاین هوا جز قفل آن دروازه نیست تا هوا تازه ست ایمان تازه نیست

**1076-Hevâ ve heves tâze bulundukça iman taze değildir. Zirâ hevâ, vüsûl ilâllah kapısının kilididir.**

Kur’an-ı Kerimde buyuruluyor ki:

Arapça

***Her kim azar, haddini tecâvüz ederse ve dünya hayatını ebedi hayata tercih eylerse onun gireceği yer hakikaten cehennemdir. Hem kim de Rabbinin karşısında durup cevap vermekten korkarsa ve nefesini hevâ vü hevese uymaktan nehy ederse cennet hakikaten o kimsenin mevasıdır.83***

Demek ki nefsin hevasına muhâlefet etmek, cennete girmeye sebep oluyor. Böyle olduğunu *Kelâm-ı ilâhi* haber veriyor. Ayetin karşı hükmü ise: “ Cehennem , nefsin hevâsına tabi olanın gireceği yerdir” meâlini ifâde eder ve hevâ ve hevesin, vüsûl ilâllah kapısının kilidi bulunduğunu meydana çıkarır.

***Cenâb-ı Pîr***, hevâ vü hevese ittiba etmenin mazarratın söyledikten sonra, yine hevâ vü hevese tebe’an Kelâmullah ve Kelâm-ı Nebeviyi teville kalkışanlara, Kuran ve Hadise uymaya değil, onları, kendi arzusuna uydurmaya çalışanlara hitâben diyor ki:

خویش را تاویل کن نی ذکر را کرده‌ای تاویل حرف بکر را

**1077-Bikr-i mazmûn olan kur’an-ı te’vil ediyorsun. Kur’ânı değil, kendini te’vil et.**

پست و کژ شد از تو معنی سنی بر هوا تاویل قرآن می‌کنی

**1078-Hevâ’ya tâbi olarak kur’ânı te’vil ediyorsun. Senin te’vilin ile âli ma’na alçalıyor ve çarpılıyor.**

Burada *Cenâb-ı Pîr*'in taziri, *Kur'an*'ı hevâ vü heveslerine göre tevile çalışanlarıdır. Bunların fikirlerindeki saçmalığı da bir hikaye ile temsil etmektedir.

**1079-Senin ahvâlin kendini adam sırasına koyan o tuhaf sineğin hâline benziyor.**

**1080-O, benlik şarabıyla mest olmuş ve zerre iken kendisini güneş görmüştü.**

Cüzi malûmatına güvenip, kendisini müctehidler mertebesinde görüp de peygamberin ve ekâbir-i ümmetin tefsiri hilâfına tevil ve ictihâda kalkışan yâdigarlar, tıpkı gurur şarabıyla sarhoş olan ve zerre iken nefsinin güneş zanneden sineğe benzerler.

**“ SİNEĞİN YAPTIĞI TE’VİLİN ÇÜRÜKLÜĞÜ VE ZANNININ YANLIŞLIĞI”**

زیافت تاویل رکیک مگس

همچو کشتی بان همی افراشت سر آن مگس بر برگ کاه و بول خر

**1081-O sinek, bir merkep sidiği üstündeki saman çöpüne konmuştu. Gemici gibi kafa tutuyordu.**

مدتی در فکر آن می ماند هام گفت من دریا و کشتی خوانده ام

**1082-Diyordu ki; ben deniz ve gemiyi kitapda okumuş, bir müddet onları düşünmüş durmuştum.**

مرد کشتیبان و اهل و رایزن اینک این دریا و این کشتی و من

**1083-İşte deniz bu, ben de ehliyetli ve re’y sahibi bir gemiciyim.**

می نمودش آن قدر بیرون ز حد بر سر دریا همی راند او عمد

**1084-Deniz üstünde o, direk sürüyor, yelken kürek gidiyor, o kadarcık birikinti onun gözüne hadsiz, pââyânsız görünüyordu.**

آن نظر که بیند آن را راست کو بود بی حد آن چمین نسبت بدو

**1085-Onun âlemi, görünüşe göredir. Gözü ne kadarsa denizi de o kadardır.**

Sineğin gözüne ve görünüşüne göre birikmiş merkep sidiği bahr-i muhit gibi görünmüştü. Çünkü manzûrun vüsâti nazarın kuvvet ve kudretine göre olur. Elbette bir pirenin görüşüyle bir kartalın görüşü bir değildir. Nazar; maddi ve manevi kuvvetlendikçe gördüğü şeyler değişir. Meselâ bir bardak suya gözle bakılınca saf bir mayi görünür. Fakat bir mikroskop ile tedkik edilince orada ile âlem müşâhede edilir. Kezâ semâya bakan bir göz, oradaki yıldızları yaldızlı bir nokta gibi müşâhede eder. Lakin teleskopla tarassud edilince o noktalar göz önünde büyük birer güneş misali parlamaya başlar.

Burada şurası hatıra gelir ki milyarlarca fersah mesâfedeki yıldızları mümkün mertebe yaklaştırıp gösterebilen teleskoplar da fezânın ucunu, bucağını bulamıyorlar. Binaenaleyh he’et şinaslar ancak gördüklerinden bahsederek semâya fezadan ibaret sanıyorlar. Acaba rüyeti genişletecek başka vasıtalar bulunsa şimdiki görünen mesâfelerden daha ilerisini görmeye imkân var mıdır? Şüphesiz ki vardır. Hem de o vâsita maddi değildir, manevidir. Fenni değildir, rûhidir.

Kur’an-ı Kerim de buyuruluyor ki:

Arapça

“ Sûra üflenecektir. O gün vaid ve tehdit günüdür. Ve her insan, kendisini sevkeden ve yapmış olduklarına şehâdet edecek olan iki melekle mahşere gelecektir. Ona denilecektir ki sen, bugün maruz kalacağın ahvâlî ve ehvâlden gaflette idin senin nazarından gaflet perdesini kaldıracak, bugün görüşün kuvvetlidir.<sup>84</sup>”

İşte kıyamette gözlerden kalkacak olan gaflet perdesi, “ Ölümünden evvel ölü” sırrına mazhar olan urefây-i ümmet’in gözlerinden dünya da iken kaldırılır. O gibi zevât, **H. Ömer**’in binlerce fersâh uzaktaki İslam ordusunu görüp de: “Ey Sâriye; dağa çekil” diye **Medine**’den kumanda verdiği gibi görür işitir ve gösterir, işittirir.

O halde, mevcut fenni vasıtalarla göremiyoruz diye, **Kur’an**’ın haber verdiği Seb’a semâvât a inanmak, hatta onları tevil kalkışmak, elbette doğru değildir. Mevcûdatı, kendi malûmatı mikyâsiyle ölçenler, merkeb sidiğinin üstünde yüzen saman çöpüne konup da kendini kaptan olmuş vehmeden sineğe benzerler. Bundan dolayı **H. Mevlânâ** buyuruyor ki:

وهم او بول خر و تصویر خس      صاحب تاویل باطل چون مگس  
**1086-Bâtıl te’vilde bulunan kimse işte o sinek gibidir. Merkebin bevli onun vehminden, te’vili de saman çöpünden ibarettir.**

**Cenâb-ı Mevlânâ** burada tevili bâtil ile kayıtlıyor ve te’vil-i hakikiden ayrılıyor. Çünkü **Kur’an-ı Kerim**’in bazı latif nükteleri vardır ki onları marifet nuriyle bulup meydana koymak, hakiki tevil yapmaktır. Urefây-ı ümmetin bu yolda bir çok tevilleri vardır ki emsaline **Mesnevî Şerif** de de tesadûf olunur. **Hakkâyık-ı Sülemî** gibi, **Tevilât-ı Kâşânî** ve saire gibi bu vâdide tefsirler de yazılmıştır.

**H. Pîr**’in tariz ettiği tevilciler, bu zevât-ı kiram değildir. Mesela; Salat, lügatta dua demektir ki fârisisi niyazdır. “Biz de niyâzımızla, emr-i salatı yani namaz emrini, ifâ etmiş oluruz” yollu hezeyanlarda bulunanlardır. Mütefekkîr, müceddid ve müctehid geçinen sinek beyinlilerimizin hâli de bunun gibidir. Onlar dünyâyı sinek gözüyle görürler. İtimad ettikleri saman çöpü kuvvetindeki bilgilerini diritnavtlar kadar metin vehmederler. İçin de yüzdükleri levsiiyyat birikintisini muhit-i marifet zanneylerler. Kendilerinin yolculuklarıyla kanaat etmezler, yolcu taşımaya, birlikte adam götürmeye de kalkışır. Nihayet Hakikat güneşi, o, murdar yaşlılığı kurutur, çöpten gemiyi rakipleriyle berâber karaya oturtur. Yahut ilim ve marifet rüzgârı o saman parçasını baş aşağı eder, yolcularıyla beraber batırır.

آن مگس را بخت گرداند همای      گر مگس تاویل بگذار د به رای  
**1087-Eğer sinek te’vili terketmek re’yinde bulunursa, yahud sinek re’y-i fâsidiyle yaptığı te’vilâtı terkederse onun tâil’i, kendisini hüma mertebesine çıkarır.**

Hüma; türkçede devlet kuşu denilen hayali bir kuştur. Güyâ bunun gölgesi her kimin başına düşerse o kimse hükümdar olurmuş!

روح او نی در خور صورت بود      آن مگس نبود کش این عبرت بود  
**1088-Bu bâtil te’vilden vazgeçen sinek; sinek değildir, ibarettir. Sinek gibi hakir görünürse de onun rûhu, sûreti gibi değildir.**

İlmine; mağrur olup ve “ **Kur’an**’ın türkçe tercümesiyle namaz kılınır” ictihâtında bulunup da sineğin vehmi gibi indi ve bâtil tevillere kalkışan bir kimse, fikrini değiştirir ve hakiki sözleri kabul ederse sineklik derecesinden hümâlîk

derecesine yükselir. Zaten kendisinde bu kabiliyet bulunan, rûhu itibariyle sinek gibi değildir.

روح او کی بود اندر خورد قد همچو آن خرگوش کاو بر شیر زد  
1089-Arslana saldırmış olan tavşan gibi ki onun rûhu, boyuna göre  
değildi, yani ulüvv-i himmeti vardı.

#### “TAVŞANIN GECİKMESİNDEN, ARSLANIN KÜKREMESİ”

تولیدن شیر از دیر آمدن خرگوش

کز ره گوشتم عدو بر بست چشم شیر می گفت از سر تیزی و خشم  
1090-Arslan hiddet ve gazabından diyordu ki: düşman, kulağım  
vâsıtasiyle gözümü bağladı.

تیغ چوبینشان تنم را خسته کرد مکرهای جبریانم بسته کرد  
1091-Cebri olan o hayvanların mekirleri beni bağladı. Onların tahta  
kılıçları, yani yalan ve vaidleri tenimi yaraladı.

بانگ دیوان است و غولان آن همه زین سپس من نشنوم آن دمدمه  
1092-Şimdiden sonra ben o demdemeyi, yani uluyup bağırmayı  
dinlemem zirâ o gürültünün hepsi de şeytan ve gülyabânî sesidir.

Gul; Gûya çölde insanın karşısına çıkan ve onu şaşırtıp helâkine sebep olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün mevcut olmadığına dair bir Hadis-i Şerif vardır. Yalnız giden yolcuların böyle şeyler görmesi, vehimlerinin tecessüm etmiş olmasından ibaret olsa gerektir.

پوستشان بر کن کشان جز پوست نیست بردران ای دل تو ایشان را مه ایست  
1093-Ey gönül; durma onları parala ve postlarını yüz ki onlar posttan  
başka bir şey değildir.

Arslan, hiddetinden hayvanlara böylece atıp tutuyor, posttan ibaret olduklarını, verdikleri sözü tutacak ruhtan hali bulunduklarını söylüyordu. Hz. Mevlânâ posttan maksadın ne olduğunu beyan için diyor ki:

چون زره بر آب کش نبود درنگ پوست چه بود گفتههای رنگ رنگ  
1094-Post nedir? Türlü türlü sözlerdir ki su üstünde bulunup da sâbir  
olmayan nakışlara benzerler.

این سخن چون نقش و معنی همچو جان این سخن چون پوست و معنی مغز دان  
1095-Şu sözü post, yani kabuk gibi; manayı da lüb yani iç gibi bil. Kezâ  
sözü nakş manayı da can kıyâs et.

O halde sözünün manası olmayan, verdiği bir sözü tutmayan da içi olmayan kabuktan ibarettir.

مغز نیکو را ز غیرت غیب پوش پوست باشد مغز بد را عیب پوش  
1096-Post, yani kabuk, kötü ve çürümüş için aybını örter. Sağlam içi de,  
gayretinden, yani olmayan istifâde etmesin diye gizler.

Fındık, ceviz, badem gibi meyvelerin kabukları vardır. Bu kabuklar, içlerindeki yemişi gözlerden saklarlar. İç çürümüş olursa kabuğun saklaması onun çürüklüğünü örter. Sağlam ise yine kabuk, onun sağlamlığını setreder, kuşların gaganmasından muhafaza eyler. Bunun gibi insanın sözü de kendisinin kabuğu

mesâbesindedir ki: “İnsan, dilinin altında gizlidir” mazmûnunca kişi sözünün arkasında gizlidir. İşte o sözün sakladığı insanlardan bazısının içi, çürük meyve gibi olur. Öylesinin sözü, kendi çürüklüğünü sathi bir nazara karşı örter. Bazısının içi de sağlam yemiş gibi olur. Öylesinin sözü de, ehil olmayan istifâde etmesin diye onun meziyyetini gizler. Binâenaleyh kabuğun ehemmiyeti yoktur. Matlup olan içtir. İnsanın sözüne ve dış görünüşüne bakılmaz. Özüne, batınına, manasına ehemmiyet verilir. Sözünün manası ve rûhu olmayan bir adam, içi bulunmayan kabuktan farklı değildir. Öylesinin vadi de ahdi de rüzgardan kalemle sudan defter üstüne yazı yazılmış gibidir. Nitekim **Hz. Mevlânâ** buyuruyor:

هر چه بنویسی فنا گردد شتاب      چون قلم از باد بد دفتر ز آب

**1097-Kalem rüzgârdan, defter sudan olunca her ne yazsan çabucak mahvolur.**

باز گردی دستهای خود گزان      نقش آب است از وفا جویی از آن

**1098-Su üstünde yapılan nakışta vefâ ararsan, nedâmetle ellerini ısırdığın halde geri dönersin.**

چون هوا بگذاشتی پیغام هوست      باد در مردم هوا و آرزوست

**1099-Rüzgar, insanın vücudundaki hevâ ve arzûdur. Hevâyı terkedecek olursan kalacak, Allâh(C.C.)’ın haberi, yani emirleri ve nehiyleridir.**

İki beyit evvel “ Kalem rüzgârdan, defter sudan olacak olursa her ne yazsan çabucak mahvolur” denilmişti. Bu beyitte de o rüzgârdan kalem tarif ediliyor. Onun insandaki hevâ vü hevesten ibaret olduğu söyleniliyor. Heves sevkiyle yapılan şeyler çabucak münkariz olur. Sûrat-i zevaliyle, su üstüne yapılan nakışlara, yahut belediyenin yaya kaldırımları kenarına yaptırdığı çemenliklere benzer ki basılır, çiğnenir, kuru topraktan ibaret kalır. Fakat o hevâ vü heves terkedilirse, geriye **Allâh(C.C.)’ın** emrû nehiyleri kalır ki, onlara ittiba etmekte seadet vardır.

کاو ز سر تا پای باشد پایدار      خوش بود پیغامهای کردگار

**1100-Allâh(C.C.)’ın haberleri, yani evâmir ve nevâhisi hoştur ki onlar baştan sona kar sâbit ve gayr-ı mütebeddildir.**

Diyanet Riyâseti gibi dinin ahkâmın muhafaza etmekle mükellef bir makam da bulunan müteveffa bir zât; bir sünnetin tebdiline, yani Müslümanlara baş açık namaz kıldırtmaya muvaffak olabildi mi? Dini bir hükmü tebdil ve tağyir edebildi mi?

جز کیا و خطبه‌های انبیا      خطبه‌ی شاهان بگردد و آن کیا

**1101-Padişâhların hutbeleri ve saltanatları değişir, lâkin peygamberlerin hutbeleri ve ma’nevi hükümetleri değişmez, onlar sâbittir.**

بار نامه‌ی انبیا از کبریاست      ز آن که بوش پادشاهان از هواست

**1102-Çünkü padişahların haşmet ve saltanatı hevâdandır. Peygamberlerin izinnâmesi ise taraf-ı kibriyâdandır.**

نام احمد تا ابد بر می‌زنند      از درمها نام شاهان بر کنند

**1103-Paralardan pâdişahların adını kaldırırklar. Fakat Ahmed nâm-ı şerifini ebede kadar zikredeler.**

Heva vü heves icabı olan şeyler çabucak zâil olduğu halde, ahkâm-ı diniyyenin inkilâba uğramak ihtimali yoktur. Dünyadaki hükümetlerin şekli değişir, başlarındaki zevâtın hutbesi ve sikkesi tebeddül eder. Çünkü onların menşe'i hevâdır. Lâkin, enbiyâ saltanat ve enbiyâ hutbe ve sikkesi değişmez. Zirâ onların hükûmeti verâset, yâhut ihtihab tarikiyle değildir. bizzat *Allâh(C.C.)*'ın izni ve tayiniyledir. Onun için her Müslüman, peygamberlerden birini zikredince *Aleyhisselâtü Vesselâm* diye tazim ve tekrimde bulunur. İşte *Hükûmeti Ebediyye* ve *Saltanat-ı Sermediyye* budur.

Peygamberlerden bazıları, kendilerinden evvelki şariatleri; Din-i Muhammed-i ise, bütün dinleri neshetmiştir. Demek onlar için de beka yokmuş? diye bir sual irâd ihtimâlîne binâen *Cenâb-ı Pîr* buyuruyor ki:

چون که صد آمد نود هم پیش ماست نام احمد نام جمله انبیاست

*1104-Ahmed nâmı, bütün peygamberlerin nâmı demektir. Nitekim yüz sayısı gelince doksan da nezdimizde demektir.*

*Şariat-i Muhammediyye*, bütün büyük peygamberleri tasdik etmeyi ve her birine hürmet ve tazim göstermeyi *ümme-i Muhammed*'e talim eylemiş, içlerinden bazılarının isimleri *Kur'an* da zikredilmiştir. Şu halde nâm-ı *Celil-i Ahmedî*'yi zikretmek, bütün nebilerin isimlerini de kemâl-i ihtiram ile yâd eylemek demektir. Bu hareket, bir kimsenin yüz adedini söylemesine benzer ki yüz denilince doksan da onun içindedir.

#### “YİNE TAVŞANIN MEKRİ BEYANI”

هم در بیان مکر خرگوش

مکر را با خوشتن تقریر کرد در شدن خرگوش بس تاخیر کرد

*1105-Tavşan azimet husûsunda çok gecikti. Kendi kendine bir takım mekirleri tertib eyledi.*

تا به گوش شیر گوید يك دو راز در ره آمد بعد تاخیر دراز

*1106-Uzun uzadıya geciktikten sonra arslanın kulağına bir iki sır söylemek üzere yola çıktı.*

Aslandan maksad; Nefs-i emmâre tavşandan murad da; Akl-ı meâd olduğu evvelce söylenilmişti. Burada tavşanın aslana karşı yapacağı tedbir dolayısıyla, aklın dūrendişliğine dâir bazı mütâlââtın beyânına şūrû' edilip deniliyor ki:

تا چه با پهناست این دریای عقل تا چه عالمهاست در سودای عقل

*1107-Aklının düşüne bildiği ne âlemler vardır. Şu akıl denizi ne derece geniştir.*

می‌دود چون کاسه‌ها بر روی آب صورت ما اندر این بحر عذاب

*1108-Kâseler suyun yüzünde yüzüp koştukları gibi bizim sûretimiz de bu tatlı denizin dalgaları arasında dolaşır.*

چون که پر شد طشت در وی غرق گشت تا نشد پر بر سر دریا چو طشت

*1109-O sûret tası dolmayınca leğen gibi suyun üstündedir. Dolunca da o denizin içine garkolur.*

*Hız. Mevlânâ* akli denize, insanın dış görünüşünü bir tasa benzetiyor. İçi boş bir tas, suyun üstünde yüzdüğü gibi dahilinde akıl bulunmayan bir kafa da öylece dolaşır durur. Fakat içine su dolan bir kap denize batar. Onun gibi dahilî

akıl ile dolu bir insan da aklı deryâsının müstarakı olur ve hareket ve sekenâtını aklın muktezâsına tatbik eder.

صورت ما موج یا از وی نمی عقل پنهان است و ظاهر عالمی  
1110-Akıl gizli, âlem ise meydandadır. Bizim dış görünüşümüz, akıl denizinin bir dalgası, yâhud bir yaşlığıdır.

ز آن وسیلت بحر دور اندازدش هر چه صورت می وسیلت سازدش  
1111-Dış görünüş, denize girmek için de türlü vesileye müracat etse deniz, onu o vesileden uzaklaştırır.

Akıl denizine girmek için yine aklın kendisine müracaat etmelidir. Başka vasıtalarla, vehm gibi, his gibi, hayal gibi şeylere müracaat olunursa akıl denizi o müracaat edeni o vesilelerden adeta lodos dalgası gibi uzaklaştırır.

تا نبیند تیر دور انداز را تا نبیند دل دهندهی راز را  
1112-Gönül, esrârı vereni; ok gibi, kendini uzaklara atanı görmesin diye.

Bir beyt evvel “akıl denizine girmek isteyen başka vasıtaya müracaat ederse deniz onu uzaklara atar” denilmişti. Bu beyitte onun hikmeti bildiriliyor. Denizin bu atışı, o adamı kalbine gelen esrârın asıl sâhibini kendisine bildirmemek, meselâ atılmış bir oka atanı göstermemek, daha açıkçası ehliyyet ve kabiliyyet bulunmayanlara akıl gibi, ruh gibi sırf manevi olan şeyleri anlatmamak içindir buyuruluyor.

می‌دواند اسب خود در راه تیز اسب خود را یلوه داند وز ستیز  
1113-O inatçı kimse, atını sûratle yolda koştururken yine o atı kaybolmuş, yahut çalınmış sanır.

و اسب خود او را کشان کرده چو باد اسب خود را یلوه داند آن جواد  
1114-O cömert kimse, kendi atını kaybolmuş zanneder. Halbuki o at, onu rüzgâr gibi çeker götürür.

هر طرف پرسان و جویان در بدر در فغان و جستجو آن خیره‌سر  
1115-O sersem kafalı; bağırır, çağırır, her tarafa, her kapıya baş vurup atını sorar ve arar.

این که زیر ران تست ای خواجه چیست کان که دزدید اسب ما را کو و کیست  
1116-Bizim atı çalan kimdir ve nerededir? der. Efendi; bu altındaki nedir? Denilecek olsa der ki:

با خود آ ای شهسوار اسب جو آری این اسب است لیک این اسب کو  
1117-Evet. Attır, ama, at nerede cevabını verir. Ey ata bindiği halde atı arayan şehsûvar; kendine gel.

Akıl gibi, rûh gibi manevi şeylere ve *Cenâb-ı Hakk*’ın varlığına akıl erdiremeyenleri, yani görmedikleri mevcûdata var diyemeyenleri, hatta onların vücûdunu hariçte aramaya çalışanları *Cenâb- Pîr*, bu beyitlerle temsil ediyor. Kendisiyle beraberken ruhu bulmak isteyenler, atın üstünde iken “atımı kim aldı ve nereye götürdü?” diye öteye beriye at koşturana benzer diyor. Bu gibilere “at arıyorsun ama bu altındaki nedir?” diye sorulacak olsa: “Evet, At ama bizim at nerede” cevabını verir buyuruyor, Halbuki;

چون شکم پر آب و لب خشکی چو خم است گم جان ز پیدایی و نزدیکی

**1118-Can, gayet peydâ ve son derece yakın olduğundan kayıptır. Şu hal küpün karnında su varken ağzının kuru bulunmasına benzer.**

Yere gömülü ve dışarıda bir küpün hariçte kalan kısmı kuru görünür. Halbuki dört parmak aşağısı su doludur. Bunun gibi ruh da insanın her tarafında sâri ve câri iken sathi bir nazarla bakılınca meydanda ona benzer bir şey görülemez. Binaenaleyh bir zirûhun kendi rûhunu görmemesi ve inkâr etmesi, küpün ağzındaki kuruluğa bakıp da içinde su yoktur vehmine düşülmesi gibidir.

Keza, **Allâh(C.C.)**’ın bütün mahlûkatına bir kubiyyeti vardır ki o kubiyyet, rûhun yakınlığına nispet kabul etmeyecek derecede fazladır. Nitekim **Cenâb-ı Hakk:**

Arapça

**“Biz insana şah damarından, yani kendisinden daha yakınız.85”**

Arapça

**“ Bilmiş olun ki Allâh(C.C.), insan ile kalbi arasına girer.85”** Âyeti vardır.

Bu Âyeti Kerimeden, bir takım zındıkların çıkardıkları mana anlaşılmasını, yani hulûl itikadına düşülmesini. Hulûl, yani bir şeyin diğer bir şeye girmesi için bir hal, yani giren, bir de mahal, yani girilen şey lazımdır. Halbuki sofiyyenin itikat esası tevhiddir. Tevhid ise ikiliği nefyeder. O halde okunan âyetlerin manası: **“Allâh (C.C.) insana o kadar yakındır ki o yakınlık, kendisiyle şah damarından ve yine kendisiyle kalbinden daha yakındır.”** demektir.

تا نبینی پیش از این سه نور را      کی ببینی سرخ و سبز و فور را

**1119-Bu üç renkten evvelce nûr görmeyince kırmızıyı, yeşili ve kırmızımsı rengi nasıl görürsün.**

شد ز نور آن رنگها رو پوش تو      لیک چون در رنگ گم شد هوش تو

**1120-Lâkin senin akl ü idrâkin renk ile meşgul olduğundan o renkler, nûru görmene mâni olur.**

پس بدیدی دید رنگ از نور بود      چون که شب آن رنگها مستور بود

**1121-Gece o renkler nazardan gizli bulunduğu için görür ve bilirsin ki renklerin görünmesi nûrun vâsıtasiyle imiş.**

Malumdur ki eşyanın rengini tefrik etmek, daha açıkçası kırmızı, yeşil ve boz renkli şeyleri, hülâsa dünyayı görebilmek için evvelinde aydınlık lazımdır. Bu aydınlığı üçe ayırmışlar, birincisine; **Nûr-i basar**, ikincisine; **Nûr-i şems ve kamer**, üçüncüsüne de; **Nûr-i çerağ** demişlerdir. Yani görmek ve ayırt etmek için gözde nûr olmalı, sahibi kör olmamalı, bakılacak şey güneş ziyasıyla, yahut ayın nuruyla, yahut bir kandilin, bir fenerin ve yahut bir lambanın ışığıyla aydınlanmış bulunmalı. Karanlık bir gecede eşyanın görülmesi kabil değildir. Çünkü zulmet bütün etrafı istilâ etmiştir. Binaenaleyh renklerin görülebilmesi ve eşyanın tefrik edilmesi ancak nur vasıtasıyla meydana çıkar. Gündüzün ve aydınlıkta renklerin görülüp de nûrun görülmemesi ise o renklerin gözü oyalayıp nûrun görülmesine mani olmasındandır.

Peki. Nur nedir? Nuru “Kendisi görünmeyen ve başkasını gösteren” diye tarif ediyorlar. **Kur’an-ı Kerim** de:

Arapça

**“Allâh(C.C.) göklerin de, yerin de nûrudur.87”** buyurulmuştur ki: “ Onları izhâr edip meydana çıkaran ve gösteren **Allâh(C.C.)**’tır.” meâlinedir. İşte bundan dolayı gökleri ve yerin gözleri oyalamasından, onların nûru ve sebep-i zuhûru bulunan **Allâh(C.C.)** görülmemektedir. Marifet-i Bâri husûsunda iki meslek vardır. Birincisi urefâ meslekidir ki, müessirden esere intikaldır. İkincisi hukemâ

meslekidir ki, eserden müessire istidlâldir. Birinciler evvelâ nûru ve o vasıta ile eşyâyı görenlerdir. İkinciler de eşyâyı görüp nûru göremeyenlerdir.

همچنین رنگ خیال اندرون نیست دید رنگ بی نور برون  
1122-Hâricde nûr olmayınca renk görmenin imkânı olmadığı gibi, hayâlin derûndaki rengi de böyledir.

و اندرون از عکس انوار علی این برون از آفتاب و از سها  
1123-Bu hâricdeki nûr güneşten ve yıldızdandır. Dahildeki ise envâr-ı ûlânın, mâna âleminin aksidir.

نور چشم از نور دلها حاصل است نور نور چشم خود نور دل است  
1124-Göz nurunun, yani hassa-i basarın nûru, kalp nûrudur, basirettir. Nûr-i, basar, envâr-ı kalbiyyeden husûle gelir.

Malumdur ki bir görmek, bir de görüp anlamak vardır. Bunlardan birincisine basar, ikincisine basiret denilir. O anlamak basiretin derecesine göredir. Basiret olmayınca basarın anlatma faydası yoktur. Meselâ bilmediğimiz bir lisanla yazılmış bir yazıyı görürüz, lakin anlamayız. Bununla beraber:

کاو ز نور عقل و حس پاک و جد است باز نور نور دل نور خداست  
1125-Kalp nûrunun nûru, yani basiret hassasının aslı da nûr-i ilâhidir ki ilâhi nûr, akkılın ve hissin nûrundan pâktır ve ayırdır.

O nûr-i ilâhi, bir kalbe aksedecek olursa insanın basiretinde ve basarında nurlar husûle getirir ve marifetullah iktisabına vesile olur. Onun içindir ki *Nûrûlenvâr ve sırrûlesrar olan Nebiyy-i Muhtar Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz* bir dualarında: “ *Kalbinde, kulağında, gözün de, sağında, solunda, üst ve alt, ön ve arka taraflarında nur bulunmasını ve kendisinin serapa nur olmasını*” temenni ederlerdi.

Şu beyanat-ı âliyeden sonra *Hiz. Mevlânâ* yine renk bahsine dönüyor, eşya arasındaki zıddiyetin hikmetini izah ediyor:

شب نبد نوری ندیدی رنگها پس به ضد نور پیدا شد ترا  
1126-Gece nur olmadığı için renkleri görmedin. O halde nûrun zıddıyla münkeşif oldu ki.

دیدن نور است آن گه دید رنگ وین به ضد نور دانی بی درنگ  
1127-Evvelâ nûr, sonra renk görülür, bunu da zıddı bulunan zulmetle anlarsın.

رنج و غم را حق پی آن آفرید تا بدین ضد خوش دلی آید پدید  
1128-Cenâb-ı Hakk, hastalığı ve gam u kederi, gönül hoşluğu meydana çıksın ve anlaşılsın diye yaratmıştır.

پس نهانیها به ضد پیدا شود چون که حق را نیست ضد پنهان بود  
1129-Gizli olan şeyler, zıddıyla münkeşif olur. Cenâb-ı Hakk'ın zıddı olmadığından dolayı zât-i gizli bulunur.

“Her şey, zıddıyla meydana çıkar” denilmiştir. Mesela aydınlık; karanlık olunca anlaşılır; âfiyetin kadri hastalıkla bilinir. Kuvvet acze karşı tezahür eder. Hülâsa her şey zıddıyla mukabiliye tebeyyün eyler. *Cenâb-ı Hakk*'ın ise misli

olmadığı gibi zıddı ve mukabili yoktur. O, ferd-i yegâne, bu cihetten de ferid ü vâhiddir. Binâenaleyh gizli olması, gözlere görünmemesi tabidir.

**Hiz. Mevlânâ** bahsi teyid için buyuruyor ki:

ضد به ضد پیدا بود چون روم و زنگ      که نظر بر نور بود آن گه به رنگ  
1130-Çünkü evvelâ nûr, ondan sonra renk görülür. Rûmî ile zengi, yani beyaz ile siyah insanlar birbirinin varlığıyla peydâ olur.

ضد ضد را می‌نماید در صدور      پس به ضد نور دانستی تو نور  
1131-Şu halde sen nûru nûrun zıddıyla bilirsin. Çünkü zıd zuhûr ederek zıddını gösterir.

تا به ضد او را توان پیدا نمود      نور حق را نیست ضدی در وجود  
1132-Nûr-i ilâhînin vücûd âleminde zıddı yoktur ki o zıd ile nûru âşikâne görülebilsin.

و هو یدرک بین تو از موسی و که      لاجرم أبصارنا لا تدرکه  
1133-Şüphesiz ki bizim gözlerimiz onu idrâk edemez. Hakk sübhânehû ise idrâk eder. Sen bunun sırrını Mûsâ ile cebel-i Tûr vak'asından anla.

Arapça

Âyet-i Kerimesine işaret ediliyor ki Nazm-ı Celil'in, manası: "Allâh(C.C.)'ı gözler idrak edemez, o ise gözleri idrâk ve ihata eder. Zât-ı ecellü ala lâtif ve Habirdir.(88)" demektir.

**Hiz. Mevlânâ** bu işaretten sonra *Mûsa ve Tur* vakasını hatırlıyor. Malumdur ki *Cenab-ı Kelimullah*:

Arapça

"Ya Rabbi kendini bana göster, sana bakayım.89" demiş, lakin

Arapça

"Sen beni göremezsin, lakin dağa bak, eğer yerinde durursa sen de beni görürsün.30" cevabını almıştı. Sonra ilâhi tecellinin heybetinden dağ parça parça oldu. **Hiz. Mûsa** da istiğrak galebesiyle kendinden geçti. Eğer *Cenâb-ı Hakk*'ın göz ile idrâki kabil olsaydı **Hiz. Kelimullah**'ın idrâki lazım gelirdi.

Muhakkıklardan bazıları demişlerdir ki Âyet-i Kerime, rü'yetullah'ın vuku bulmayacağına delil olamaz. Çünkü rüyet başkadır, ihata başkadır. İhata demek olan idrak başkadır. *Allâh(C.C.)* görülür, fakat ihata edilemez. Nitekim insan, yüksek bir yere çıkıp da bakacak olursa kaç şehri müşahade eder. O müşahade rüyettir, fakat idrak ve ihata değildir.

Kezâ Hadis-i Şerifte: "Aydın 14. gecesini kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz"

buyurulmuştur. Kameri görüşümüz elbette ki onu idrak ve ihata değildir.

**Hiz. Mevlânâ**, sûret ve mana bahsine dönerek diyor ki:

یا چو آواز و سخن ز اندیشه دان      صورت از معنی چو شیر از بیشه دان  
1134-Manaya nisbetle sûreti, ormana nisbetle arslan, yâhud fikre nisbetle ses ve söz gibi kıyâs et.

تو ندانی بحر اندیشه کجاست      این سخن و آواز از اندیشه خاست

1135-Bu söz ve bu ses, fikirden zuhûra gelir. Lâkin fikir denizinin nerede olduğunu bilmezsin.

بحر آن دانی که باشد هم شریف  
لیک چون موج سخن دیدی لطیف

1136-Lâkin o fikir denizinin dalgası bulunan sözün letâfetini görünce fikir denizinin şerâfetini de anlarsın.

از سخن و آواز او صورت بساخت  
چون ز دانش موج اندیشه بتاخت

1137-İlmin tahrik ile fikir denizi dalgalanınca o dalgalar söz ve ses sûretine girer.

موج خود را باز اندر بحر برد  
از سخن صورت بزاد و باز مرد

1138-Sözden sûret doğup ölür. Dalga kendini tekrar denize götürür.

باز شد که اِنَّا إِلَيْهِ راجعون  
صورت از بی صورتی آمد برون

1139-Sûret, sûretsizlik, yani mana âleminde zuhûr etti ve yine oraya gitti ki:

Arapça

“Biz, Allâh(C.C.)’ın kullarıyız ve onun nezdine avdet edeceğiz.91” Âyet-i bunu müeyyiddir.

Malumdur ki bir sûret bir de mana vardır. Daha açıkçası: Görünen ve görünmeyen şeyler mevcuttur. İnsanların sâir mahlûkatın medâr-ı imtiyâz-ı olan şey; sûret değil, manasıdır. Nitekim Kur’an da:

Arapça

“Allâh(C.C.) indinde en kerim olanınız en ziyade Müttekî bulununuzdur.92” buyurulmuştur. Takva, Allâh(C.C.) korkusu ise sûri olmaktan ziyâde manevîdir. Zaten sûretin menşe’i de manadır. Meselâ kerem hassası, manevî bir haldir. Bir insanın fukaraya bakması, düşkünlerin elinden tutması, acizlerin imdadına koşması o manevî halin sûri şekilleridir. Kezâ leamet, yani alçaklık manevî bir halettir. Bir herifin alçakça hareketi da yine o manevî leametinin dışı akseden şeklidir.

Cenâb-ı Pîr bunu diğer bir misal ile tazvih ediyor. Sûreti aslana, manayı aslan yatağı olan ormana, kezâ sûreti sese ve söze, manayı da tefekküre benzetiyor. Bir aslanın ormandan çıkması, sözün düşünceden, doğması gibi, sûret de manadan zuhur eyler, diyor. İnsanın ilmi ve iradesi, fikir denizini dalgalandırır. O temevvüc; buraya gel diye çağırmak sûretinde zuhûr eder. Şu halde söz, mana dalgasının sûreti olur, ondan doğar, yine ona gider. Bunun gibi, Allâh(C.C.)’ın iradesi de avâlimi yaratmak iktizâ edince, Kün kelimesiyle tecelli etti ve bundan bütün mahlûkat, mertebe ve kabiliyetlerine göre zuhura geldi. Nihâyet yine aslına rücu edecektir. Nitekim bu hakikat “ Bir musibete uğrayan müminler kemâl-i tevekkûf ve teslimiyyetle biz Allâh(C.C.)’ın mahlûku ve memlûküyüz ve yine ona rücu’ edeceğiz derler.” Mealinde ki âyet-i kerimeyle beyan buyurulmuştur. Bu âyetin alt tarafında azim bir müjde vardır. Cenâb-ı Hakk buyurmuştur ki:

Arapça

“Bir musibete uğrayınca buna teslimiyet gösterenlere, şikâyet ve adem-i hoş nûdide bulunmayanlara Rabb-i Ekremeleri tarafından mağfiret ve rahmet vardır. Fazla olarak doğru yolu bulmuş olan kimselerdir. 93”

Bu Hadis-i Şerifte tebşir varid olmuştur ki: “ Bir musibete uğrayınca istirca eden; İnna lillah ve inna ileyhi râciûn diyen kimsenin musibetini Allâh(C.C.) cebreder, sarar, sarmalar ve onun akibetini hayreyler. Bir de, kaybettiği şeye bedel, razı olacağı bir başkasını verir” meâlinedir. Cenâb-ı Mevlânâ diğer bir bahs açıyor:

Ehl-i tasavvuf der ki; Esmâ'i ilâhiyyenin tesirinde tatil yoktur. Hepsi de faaliyette ve kemal-i zuhurdadır. Onun için mesela **Muhyi** ismi ânbeân hayat ifâza eder. **Mümît** ismi de dembedem memât iras eyler. **Mûcdi** icâr ve ihtira'dan geri durmadığı gibi **Mahi** ismi de mahv ü idamdan hâli kalmaz. Bu itibarla âlem, bölünmeyen bir an için de ademden vücûda gelir ve bilakis vücuddan ademe gider. Çünkü esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdır. Esmâ da tatil yoktur. Hatta:

Arapça

Âyet-i kerimesinde buna işaret vardır derler.

**“ Biz halk-ı evvelde, yani mahlûkatı ilk yarattığımızda aciz mi kaldık ki ikinci defa halkı dirilteceğimizden müşrikler şüpheyne düşüyorlar.94”** mealindedir. Ehl-i zâhirin burada şevk ve şüphe manasına aldığı lebs kelimesine sofiyye ilbas manasını veriyor ve: **“Mahlûkat her an varlık ve yokluk gibi iki muhtelif libas içindedir.”** mealini çıkarıyor. İşte Hz. Mevlânâ bu mühim ve derin bahsi anlatmak için diyor ki:

مصطفی فرمود دنیا ساعتی است پس ترا هر لحظه مرگ و رجعتی است

**1140-O halde senin için her lehza ölüm ve ricat vardır. Hazret-i Mustafa Sallallahü Aleyhî Vesellem Eddünvâ sâ'atün yani: Dünya ebediyyete nisbetle az bir müddetten ibârettir buyurmuştur.**

Malumdur ki saat lâfzını altmış dakikalık bir zamana tahsisi ıstılahidir. Yoksa lugatta saati az bir müddet demektir.

Bir beyit vardır ki okunan Hadis-i Şerifin âdetâ tercümesidir.

**“Saat-i vâhidedir. Ömr-i cihan, saati safriyle heman.”**

**1141-Bütün âlemler her ân fenâya gider, sonra tekrar bekâ şeklinde görünür.**

در هوا کی باید آید تا خد فکر ما تیری است از هو در هوا

**1142-Bizim fikrimiz, Hudâ'dan havaya atılmış bir ok gibidir. Ok havada nasıl durabilir? Hudâ'ya kadar gelir.**

بی خبر از نو شدن اندر بقا هر نفس نو می شود دنیا و ما

**1143-Dünya ve mafiha her nefeste teceddüd eder. Fakat bizim o teceddüdden haberimiz olmaz.**

Hz. Mevlânâ şu hakikati bir misal ile izah ediyor:

مستمري می نماید در جسد عمر همچون جوی نو نو

می رسد

**1144-İnsanın ömrü nehre benzer ki suları yeniden yeniye gelir ve dâima gelişinden, cesed de müstemir görünür.**

Bir dereye, bir nehre bakılınca sathi bir nazara karşı, duruyormuş gibi görünür. Lâkin onu teşkil eden damlaların hepsi de hareket ve cereyan halindedir. Birbiri arkasından süratle gelip gitmekte olmaları, heyet-i mecmuasını duruyormuş gibi gösterir. Bunun gibi insan da nefes alıp vermedikçe kendisine gelir. Hayat nehrinin dalgaları demek olan nefesler de çekilip gider. Nehirde ki katrelerin ardı sıra gelmesi, nasıl ki nehri duruyormuş gibi gösteriyorsa nefeslerin peyderpey alınıp verilmesi de hayatı sabit irade eder. Hülasa:

چون شرر کش تیز جنبانی به دست  
آن ز تیری مستمر شکل آمده ست  
1145-Derenin ve ömrün müstemir görünmesi, katrelrin ve nefeslerin  
sûratle gelip geçmesindendir. Bu görünüş, elinde sûratle hareket ettirdiğin bir  
ateşin duruyormuş gibi görünmesine benzer.

در نظر آتش نماید بس دراز  
شاخ آتش را بجنبانی به ساز  
1146-Yanmış bir dalı sür'atle kımıldatacak olursan o ateş, nazara  
gayet uzun görünür.

می نماید سرعت انگیزی صنع  
این درازی مدت از تیزی صنع  
1147-Sallanan ateş parçasının uzun müddetli görünmesi, sallamak  
san'âtinin çabukluğundandır.  
نك حسام الدین كه سامی نامه ای است  
طالب این سر اگر علامه ای است  
1148-Bu sırrın tâlibi allâme de olsa yine Hüsâmüddin çelebi gibi, nâme-  
i sâmi ve kitâb-ı nâtık-ı ilâhi olan bir ârif-i mükemmile mürâcatı zarûridir.

Bir insan, zahir ilimlerinde ne kadar tekemmül etmiş olursa olsun, batıniyyat ve maneviyatı anlayabilmek için her asırda **Hüsâmüddin Çelebi** gibi bir mürşid-i ekmelin telkinat ve talimatına muhtaçtır. Sâde kitap okumak kâfi değildir. Çünkü, o samittir. Marifet-i ilâhiyye, **Allâh(C.C.)**'ın kitab-ı nâtıkı bulunan insan-ı Kamilden öğrenilir. Kitaplardaki malumata ilm-i sutûr mürşid kalbinden nebean ve müridin kalbine cereyan eden maarife ilm-i sudûr derler ki asıl faideli ilim ilm-i sudûrdur.

-----İKİNCİ KİTABIN SONU-----